

NOTÍCIAS BIBLIOGRÀFIQUES ¹

I. OBRES I BIBLIOGRAFIES GENERALS

Dictionnaire de Spiritualité, Ascétique et Mystique. Doctrine et Histoire. Fascicules LXX-LXXII. *Monde-Mythe* (vol. 10), París 1980, columnes 1633-2014.

Es relacionen amb la nostra temàtica: Montañès (Jacques), Pablo M. Garrido (1668-1670); Morell (Julienne), André Duval (1736-1737); Muniesa (Muniessa) (Thomas), Manuel Ruiz Jurado (1841-1842). — J. P. E. [543]

Dictionnaire de Spiritualité, Ascétique et Mystique. Doctrine et Histoire. Fascicules LXXII-LXXIII. *Nabinal-Ocbino* (vol. 11), París 1981, 1-576.

Nadal (Jerôme), Miguel Nicolau (3-16); Nicolas Eymeric (Eymerich, Aimerich), André Duval (277-279); Nicolas Factor (Bienheureux), Isidoro de Villapadierna (279-281). — J. P. E. [544]

Dizionario Biografico degli Italiani, XXII (1979), XX i 803 pp.

Tenen relació amb la nostra temàtica els articles següents: Castelví, Agostino (1617/8-1668), B. Anatra (21-22); Castelví, Giorgio (1609-1679), B. Anatra (22-24); Castelví, Iacopo Artaldo (1606-1671), B. Anatra (24-26); Catalan, Carlo (segle XIII-1347), E. Putzulu (256-258); Cattanei, Giovanni Lucido (1462-1505), R. Zapperi (406-408). — J. P. E. [545]

Dizionario Biografico degli Italiani, XXIII (1979), XX i 816 pp.

Cavaniglia (Cabanilla, Cabanillas), Garzia (segle xv), F. Petrucci (13-15); Centelles (Centeglia, da Ventimiglia), Antonio (segle xv), F. Petrucci (385-389); Centelles (Centellas, Cintillis), Bernardo de (XIV-XV), E. Putzulu (589-591); Cerdà y Lloscos, Antonio (segle xv), A. A. Strnad (704-706). — J. P. E. [546]

Dizionario Biografico degli Italiani, XXIV (1980), XX i 805 pp.

Cervellón, Guglielmo de (XV), E. Putzulu (84-86). — J. P. E. [547]

Lexikon des Mittelalters I. Aachen bis Bettelordenskirchen, Munic i Zuric 1980, LXIII pàgines i 2108 columnes.

Pertanyen al nostre camp els articles següents: Abraham ibn Hasday, de Herbert Dittmann (51-52). Abraham bar Hiyya, de Johann Maier (52). Adimari, Pedro, de Michel Hayez (152). Adoptianismus, de Wilhelm Heil (162-163). Agobard von Lyon, de Willehad P. Eckert (216); Alagno, Lucrezia d', de Mario del Treppo (262). Alexander VI, de Georg Schwaiger (374). Alfons I (V), d'Emilio Sáez, Raoul Manselli i

---

1. Les abreviatures d'arxius són les indicades en el primer volum, p. 485; les altres abreviatures consten al final d'aquesta secció.

Walter Rüeg (401-403). Alkuin, de Menso Folkerts (417-420). Anselm Turmeda, de Carlos Alvar (689-690). Antonius Andreas, de Justin P. Lang (731). Francés de Aranda, de Ludwig Vones (868). Arenys, Peter von, del mateix autor (919-920). Armengaudus Blasii, de Heinrich Schipperges (973). Arnald von Villanova, de Raoul Manselli, Columba Batlle i Guido Jüttner (994-996). Autobiographie 3. Katalanische Literatur, de Rudolf Sellheim (1264). Barcelona IV. Recht, de Jean Bastier (1453-1454). Barcelona, Vertrag von (1493), de Reinhard Liehr (1454). Bardaixí (família), de Josefina Mateu Ibars (1455). Benedikt XIII, de Walter Brandmüller (1862-1864). Berenguer de Palol, de Dietrich Briesemeister (1943). Berguedà, Guillem de, de Josefina Mateu Ibars (1961). Bernat Desclot, de Carlos Alvar (1980). Besalú, Ramon de, de Jesús Lalinde Abadía (2052). Fora del camp relatiu als textos, aquest primer volum conté articles que fan referència a l'àrea catalana, com és ara els dedicats als comtes i reis de nom Alfons, a les Illes Balears, a Barcelona i d'altres. — J. P. E. [548]

Thomas KAEPPELI, *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi. Volumen III. I-S*, Roma 1980, 360 pp.

Els dos primers volums d'aquesta obra es publicaren respectivament els anys 1970 i 1975. En el volum III trobem notícia biogràfica i inventari d'obres (amb indicació de les biblioteques on es troben manuscrites i de les edicions que han tingut) dels següents autors nostres: Martinus Aragonensis (106), Martinus de Atheca (106-107), Nicolaus Eymerici (156-165), Nicolaus Rosell, Maioricensis (184-185), Paulus Christiani (204), Petrus de Aragonia (216), Petrus de Arenys (217), Petrus de Centelles (222), Petrus Correger, Maioricensis (223), Petrus Marsilii (236-237), Petrus Martínez (237-238), Petrus Sendra (260-261), Raimundus Martini (281-283), Raimundus de Pennaforti (283-287), Romeus de Brugaria, Catalanus (333-334); Sanctius Porta (337-338), Stephanus de Catalonia (355). Recordem que Petrus Ransanus, Siculus és autor d'obres diverses sobre sant Vicent Ferrer (254-255); i que hom assenyala les biblioteques de Països Catalans on es troben manuscrites les obres d'autors no catalans recollits en aquest volum. — J. P. E. [549]

Federico SALA SEVA, *Acontecimientos notables en la Iglesia de San Nicolás de Alicante. 1245 a 1980* (Publicaciones de la Caja de Ahorros de Alicante 75), Alacant 1980, 348 pp.

Moltes d'aquestes curtes narracions es basen en documentació encara inèdita i en part ací transcrita, d'entre la qual destaca l'obra de Vicent Bendicho Embite, *Crónica de la Muy Noble y Leal Ciudad de Alicante*. Un dels epígrafs és dedicat al degà Manuel Martí Saragossa, una sèrie d'obres del qual són ací enumerades (160, nota 2). — J. P. E. [550]

Luis MAS GIL, *Le pesca en Alicante (Ensayo para su historia)* (Publicaciones de la Caja de Ahorros de Alicante 62), Alacant 1979, 178 pp.

En el curs de la narració, ultra l'extracte de dos privilegis d'Alfons de Castella dels anys 1257 i 1258, l'autor es basa, ja per al segle XVIII, en fons de l'Arxiu Municipal d'Alacant (*Cartas escritas* 48; *Cartas recibidas y escritas* 58; *Libro de cabil-dos* 56-57) o en d'altres fons, no tan complets, per al s. XVI (134). Publica en apèndix el *Reglamento aprobado por S. M. para el establecimiento de las parejas del bou*, de 4 de novembre de 1766 (153-155) i el *Reglamento y orden de gobierno para las matrículas de la provincia de Alicante...*, de 1786 (157-164). — J. P. E. [551]

Manuel BOFARULL I TERRADES, *Els noms d'Albinyana*, dins «Miscel·lània Penedesenca», IV (1981), 7-22.

Recopilació dels noms amb què ha estat conegut l'actual poble d'Albinyana, prenent com a base sobretot el *Cartulari de Sant Cugat del Vallès* (Barcelona 1946), el *Llibre Blanc de Santes Creus* (Barcelona 1947) i en menor escala els *Libri antiquitatum* de l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona. L'enquesta va del 1010 al 1641, afegint, per al segle XVII una breu anotació de l'Arxiu Parroquial d'Albinyana (1738) i la inscripció de la campana petita (1769). — J. P. E. [552]

Carmel BIARNÉS I BIARNÉS, *Apunts d'història d'Ascó. Els moriscos a Catalunya. Documents inèdits*, Ascó 1981, 194 pp.

Recopilació cronològicament ordenada de dades sobre els moriscos de la Ribera d'Ebre i en particular sobre els d'Ascó i pobles veïns, tant inèdites com ja publicades per diversos autors. Les primeres són ací transcrites en l'original català o castellà o en traducció catalana quan els originals són en llatí. En general els documents procedeixen de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, fons de pergamins dels diversos reis, o fons de Sant Joan de Jerusalem (al qual pertanyen els fragments de declaracions judicials de les pp. 55-65). Semblen particularment remarcables el document de l'any 1154, redactat en català, i ara a Sevilla, Arxiu de la casa ducal de Medinaceli (secció de Prades) (26-27 i fotografia en la pàg. 145, document copiat amb lletra del s. xv), i el conjunt de documentació dels anys 1610-1616, trobat en la golfa d'una casa d'Ascó (139-175). Remarquem, encara, les notícies sobre el *Llibre verd*, cal suposar d'Ascó, en el curs de les declaracions judicials ja esmentades (58-59) i la fotografia d'unes pàgines d'un *Alcorà* també conservades a Ascó. — J. P. E. [553]

Josep BAUCELLS I REIG, *Gènesi de la Pia Almoïna de la Seu de Barcelona: els fundadors*, dins *La pobresa I*, 17-75.

El treball es basa en les fonts inèdites de l'ACB (*Libri Antiquitatum*, *Liber dotalium*, *Liber clausurarum* i en volums o documents diversos de les sèries *Pergamins*, i *Pia Almoïna*). Precisa el planteig de la qüestió, distingint entre Almoïna i Casa de caritat i entre naixement de la Canonja barcelonina i el de les almoïnes, la primera de les quals seria del 1161, de manera que només l'any 1275 s'hauria assolit llur fusió ordenada, i, per tant, l'Almoïna amb majúscula (24). A continuació són descrites les almoïnes de fundació particular, primer aquelles l'administració de les quals era confiada a canonges (26-48), d'entre els quals destaca mestre Ramon de Vic, estudiant primer i professor després de la universitat de Bolonya (37-39), de vegades confós amb sant Ramon de Penyafort, després les encomanades a l'administració d'algun beneficiat de la catedral (48-54), entre les que es troba la fundada pel bisbe Berenguer de Palou (49-52), i, finalment, la decisió de 10 de desembre de 1275, encomanant l'administració de l'Almoïna de la seu de Barcelona a una institució única (56). En temps posteriors, hom conservà la memòria de les almoïnes particulars i de llurs fundadors en dues recopilacions documentals elaborades respectivament els anys 1317 i 1536. En l'apèndix són transcrits set textos: quatre institucions a favor de pobres en la seu de Barcelona (de Pere de Claramunt (59-61), de l'any 1161; dues de mestre Martí (61-64 i 64-67), dels anys 1227 i 1241; i una de Bernat de Santa Eulàlia (70-73), del 1250; dos testaments: el de mestre Ramon de Vic (67-70), del 1250, i el de Bertran Delff (73-75), del 1261; i una butlla d'Honorí III (Ferentino, 29 de setembre de 1217) (61) [desconeguda d'August Potthast, *Regesta Pontificum Romanorum I*, Berlín 1874]). — J. P. E. [554]

Juan BASSEGODA NONELL, *La fachada de la catedral de Barcelona*, «Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona». Tercera Época. Núm. 809, vol. XLV (1981), 263-307.

Les quatre primeres pàgines recorden fets del segle xv, alguna vegada amb referència directa i transcripció de conceptes del contemporani *Llibre d'Obra* de les seus de Barcelona i Lleida conservat en els respectius Arxius Capitulars. En les pàgines 267 i 271, reproducció de tots o part dels pergamins que contenen el projecte de la façana principal de la seu de Barcelona, dibuixats el 1408 per Carlí Galtés. — J. P. E. [555]

Josep PAVIA SIMÓ, *Historia del órgano mayor de la Catedral de Barcelona (1538-1952)*, dins «Anuario Musical», XXXIII-XXXV (1980), 81-130.

Recopilació de notícies sobre l'instrument esmentat en el títol, totes procedents de diverses sèries de l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona. Són transcrites in extenso la *Còpia de la capitulació del orgue maior* (83-84) de 1538; les *Capitulacions entre lo capitol y Francesch Bordons sobre lo adobar y afinar los orgues* (85-86) de 1616; traducció castellana de les capitulacions entre el capítol i el primer encarregat habitual de la conservació de l'orgue, Josep Boscà el 1703 (91-92); la narració de diversos llamps caiguts en indrets de Barcelona, també a la catedral i en l'orgue el 29 de juny de 1716 i l'explosió del magatzem de pólvora prop sant Pau del Camp l'onze de setembre de 1717 (96-97); la proposta de reparació global de l'orgue presentada per Josep Pujol el 1794 (102-103); i exposició detallada, amb els preus respectius, de cada una de les operacions d'aquesta revisió, de 1797 (104-105). — J. P. E. [556]

Damian CHARBONEAU, *The Servites in Barcelona*, dins «Studi Storici dell'Ordine dei Servi di Maria», XXX (1980), 5-85.

Una gran part d'aquest estudi fa referència al temps anterior al s. xix. Ultra una bona bibliografia, té com a base diversos fons inèdits, tant de l'Arxiu de la Corona d'Aragó i de l'Arxiu Diocesà de Barcelona (*Speculum septem ecclesiarum Barchinonae*) com de l'Archivum Generale Fratrum Servorum Sanctae Mariae, de Roma, d'on procedeix l'obra inèdita de Francesc Epifani Cedó, *Negotia Religionis a saec. XVII* i alguna altra de les citades en aquest article, com és ara les *Notícies per sostenir los drets de la comunitat contra las pretencions infundadas de la Congregació dels senyors...*, sembla de fr. Isidor Riera i potser d'altres (46). Assenyalen les seccions dedicades als autors i predicadors servites espanyols del s. xvii (28-29), tots catalans o vinculats a Catalunya (Francisco Fénix de Canales, Narciso Galindo, Lorenzo Raymundínez, Onofre Salt i Felicià Mèlic, ultra l'esmentat Cedó), o el resum de les anotacions relatives a la comunitat del Bon Succés del *Calaix de sastre* de Rafael Amat i de Cortada (36-42) i del «Diario de Barcelona» (42-43), o les pàgines sobre els terciaris amb notícies sobre les obres de Josep i Francesc Segarra i Baldrich (45-46) o les dedicades als predicadors (48-49) i als escriptors servites del s. xviii (50-54). Remarquem, encara, les notícies sobre una sèrie de *Llibres de gastos* del Bon Succés, ara a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, *Monacals, Hisenda* (56-57). — J. P. E. [557]

Josep RAHOLA SASTRE, *Cadaqués. Noticias históricas de su Hospital*, s.l., 1980, 72 pp.

Recull de dades, gairebé totes elles preses de fonts inèdites, sobre aspectes diversos de l'Hospital de Cadaqués, fundat per Guillem de Bruguera durant la primera meitat del segle xiv. Un nombre relativament alt de fragments trets de les fonts esmentades

són transcrits textualment i inserits en la narració. Destaquem les notícies escaduseres relatives a un «studi» a mans de mestres de minyons a l'interior de l'edifici de l'hospital a mitjan s. XVIII (23 i 34), a la deixa testamentària a favor d'un «mestre de minyons que ensenyés gramàtica» feta l'any 1700 (38), a l'ensenyament privat de l'art de cirurgia l'any 1712 (50) i les pàgines dedicades a professionals, cirurgians, metges i apotecaris (46-53) [direm, però, en relació a aquests darrers, que no és cert que només apareguin a Catalunya a darreries del s. XVI (52); si els «boticarios» dels quals parla l'autor són els que la documentació catalana qualifica d'«apothecarius/apotecari», aquests es troben abundants ja en la primera meitat del s. XIV]. Els fulls entre les pàgines 66 i 67 ofereixen reproducció fotogràfica de documents relatius a la institució presentada. Els fons arxivístics consultats són l'ACA, l'ADG, l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, l'Arxiu de Protocols Notarials de Barcelona, els arxius Municipal i Parroquial de Cadaqués (en aquest darrer es troba allò que s'ha salvat de l'arxiu de l'Hospital), el de la Casa ducal de Medinaceli, secció d'Empúries, i algun de particular, per exemple, el de la família Compte-Moret, de Cadaqués, ultra algun volum de la Biblioteca de Catalunya. — J. P. E. [558]

Jaume AYMAR I RAGOLTA, *L'església parroquial de sant Martí de Calonge*, dins *Estudis sobre temes del Baix Empordà* (Publicacions de l'Institut d'Estudis del Baix Empordà 1), [Sant Feliu de Guíxols] 1981, 1-91.

Síntesi de tesina de llicenciatura presentada a la Universitat de Barcelona l'any 1979. Gran part de les dades històriques es basen en fonts inèdites, d'entre les que destaca la sèrie de Visites Pastorals de l'Arxiu Diocesà de Girona (22-23 i 31-32). Remarquem la transcripció d'algunes estrofes dels *Goigs de la Mare de Déu del Roser* (23-24, 33-34 i reproducció fotogràfica d'una edició de mitjan segle XVIII en la pàgina 45). Són també aprofitats els arxius locals, d'un dels quals, el parroquial de Calonge, hi ha inventari en les pàgines 89-91. — J. P. E. [559]

José SÁNCHEZ ADELL, *Dos notas para la historia de Madona Santa María del Lledó* (*Castellón de la Plana*), dins «Millars», VII (1981), 7-21.

Possibilitat d'aplicació al topònim «del Lledó» de Castelló de la Plana de la teoria d'Antoni M. Badia i Margarit sobre l'etimologia cèltica del Lledó de l'Empordà i recopilació de dades sobre la terra propietat de la família Granyana en la partida del Lledó, tretes de l'Arxiu Municipal de Castelló de la Plana, *Llibre de vòlues de la peyta*, 143(?), 1462, 1468, 1473, 1479, 1485, 1497, 1506, 1520, 1527, 1535, 1599 i 1608 i del *L(l)ibre de compres e vendes* 1432 i 1433. Els textos dels llibres esmentats formen l'apèndix documental (15-21). — J. P. E. [560]

Montserrat CASAS I NADAL - Immaculada OLLICH I CASTANYER, *El Monestir de Sant Celdoni i Ermenter de Cellers. Estudi històric-arqueològic*, dins «Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia», 2 (1981), 171-211.

L'equip redactor d'aquest article, en una primera part històrica, presenta la trajectòria d'aquest monestir fins al moment present, amb notes extenses sobre l'evolució de la seva economia i de la seva vitalitat religiosa. En una segona part, de caràcter arqueològic, les autores ofereixen una descripció de l'estat actual del monestir i les seves dependències, reforçada amb algunes fotografies. En apèndix publiquen tres documents inèdits que provenen del volum IX dels «Sacrae Antiquitatis Cathaloniae

Monumenta» del pare J. Pasqual, manuscrit conservat avui a la Biblioteca de Catalunya, quatre més que provenen de l'Arxiu Episcopal de Solsona, del segle XVII, i tres de l'Arxiu Parroquial de Claret, dels segles XVIII i XIX, els quals complementen la bibliografia utilitzada en la part històrica per a refer el procés del monestir. — J. de P. [561]

Josep CALZADA I OLIVERAS, *Santa Maria de Sa Cot*, dins «Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca. Annals 1979», Olot 1980, 13-44.

Recopilació de dades sobre l'església, coneguda actualment com a Santa Maria de Llongarriu, tretes principalment de les actes de visita pastoral conservades en l'Arxiu Diocesà de Girona, sèrie P (Visites Pastorals). Les relatives a la parròquia esmentada són ací resumides. La primera és de 1314. — J. P. E. [562]

Joan PAGÈS I PONS, *La parròquia de Sant Miquel de la Cot, en el transcurs del temps*, dins «Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca. Annals 1979», Olot 1980, 193-237.

Recull de notícies sobre diversos aspectes d'aquella parròquia, començant pel mateix temple parroquial i els seus servidors, la capella de Santa Margarida, les relacions feudals amb l'abat de Besalú i amb els seus batlles, i sobre la repercussió en la feligresia d'esdeveniments com la Pesta Negra, els terratrèmols dels anys 1427-1428 o la guerra dels remences, amb unes consideracions finals sobre demografia. La font principal són les actes de visita pastoral conservades en l'Arxiu Diocesà de Girona, sèrie P. Al final (231-233) l'autor transcriu un acte judicial de successió provocada per la Pesta Negra, del 25 de setembre de 1351, procedent de la col·lecció diplomàtica del mas Camps de Les Preses. Altres documents pertanyen a la col·lecció diplomàtica del mas Colomer de la mateixa població o a la del mas Malagelada de La Cot. — J. P. E. [563]

Rafael NAVARRO VALLEBRERA, *Los arquitectos del templo de Santa María de Elche* (Publicaciones de la Caja de Ahorros Provincial de Alicante 72), Alacant 1980, 142 pp. (a partir de la p. 115 són làmines).

Tota l'exposició de l'obra corresponent a cada un dels arquitectes successius es basa en fons inèdits de l'Arxiu de la parròquia de Santa Maria i de l'Arxiu Municipal, tots dos d'Elx, o de Madrid, Archivo Histórico Nacional, *Consejos*, lligall 22528. Semblen particularment interessants el *Llibre d'obra de Santa Maria* del primer i la col·lecció *Papeles curiosos* relacionats amb el passat d'Elx i recollits per Pere Ibarra Ruiz, del segon. Semblen també dignes d'ésser assenyalats els peritatges contradictoris d'arquitectes diversos durant el s. XVIII, en els quals els problemes que fins aleshores havien trobat resposta a Elx l'havien d'esperar, durant decennis, del Consejo de Castilla (67-102). — J. P. E. [564]

Notes històriques de Figuerola. Commemoració del Mil·lenari de la primera notícia escrita de Figuerola (980-1980), Figuerola 1980, 278 pp.

La narració històrica es basa també en fons documentals encara inèdits i alguns textos o fragments són recollits en el curs de les seves pàgines. Així, la inscripció de la moneda ibero-romana (29); la transcripció feta en el s. XVII de la donació de l'any 980 on figura per primera vegada el nom de la localitat (32 i 35; traducció en la pàgina 48);

fotografia de la carta de franquícies de l'any 1198 en la transcripció notarial del 1302 (entre 44-45; traducció en pàgina 49); la transcripció íntegra de les *Ordinacions de Prenafeta, Miramar, Figuerola i Montornés* del 1459 (77-87, ultra les notícies de la pàgina 69 i 144); fragments d'acords entorn de la Guerra de Successió (120-121 i 123); notícies sobre l'ensenyament públic de primera ensenyança (130-131); i transcripció dels textos que acompanyen el *Ball de sant Jaume* (223-226), notícies sobre la devoció i *Goigs de sant Antim* (226-230), els *Goigs antics de la Mare de Déu de l'Esperança* (240-242); i fragments d'actes oficials relatius a la construcció de la nova església (245-248, amb reproducció fotogràfica de l'acord del 5 de maig de 1781). — J. P. E. [565]

Salvador ANTICÓ I COMPTA, *Historial de Garriguella*, Garriguella 1980, [18] i 138 pp.

Recull cronològic de dades relatives a la població gironina de Garriguella, dins el qual són integrats alguns textos, ja publicats com els fragments de les lliçons primera i quarta de matines de l'ofici de Carlemany del *Breviarium ecclesiae Gerundensis* de 1345 (29-30) o les mostres d'algunes de les deu composicions poètiques de «lo rector de Garriguella» recollides dins el *Plech de varies poesias catalanas* del segle XVIII (les d'aquest autor són de començaments d'aquell segle i parlen de la Guerra de Successió) (64-66), ja procedents directament d'arxius, particulars (64, 71), municipal (79, amb fotocòpia en la pàg. 77) o parroquial (71). Recollim la notícia que el 1795 els francesos cremaren l'arxiu parroquial i el de la casa de la vila (75-76). — J. P. E. [566]

Jaume MARQUÈS I CASANOVAS, *Els vitralls de la Seu de Girona*, dins «Revista de Girona», XXVII (1981), 267-274.

Recopilació de dades sobre els vitralls esmentats, la major part de les quals procedeixen de l'Arxiu de la Catedral de Girona, *Llibres de l'obra*. Algunes d'aquestes anotacions són reproduïdes *in extenso*, d'altres en extracte, com és ara fragments del contracte entre el capítol i el mestre de vidrieres, Joan Fontanet, de 24 d'abril de 1520, del volum 55 de la sèrie esmentada (272). Les notícies aplegades van del segle XIV al XX, però la part més substantiva de l'article correspon als segles XIV-XVIII. — J. P. E. [567]

Mercedes GAMBÚS SÁIZ, *Aproximación a un estudio histórico-artístico del convento agustino de Itria*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», XXXVIII (1981), 301-316.

L'exposició de les vicissituds històriques d'aquest convent (1480-1771) es basa en gran part en fonts de primera mà, conservades en l'Arxiu del Regne de Mallorca. Remarquem la notícia d'una *Historia de Itria* de Josep Salvà († 1742), ara sembla perduda (301). L'apèndix conté quatre documents dels anys 1607, 1716 i 1737, els primers procedents de l'arxiu ja esmentat i els darrers de la compilació inèdita de Josep M. Bover, *Miscelánea Histórica Mayoricense XVIII*, ara en la Biblioteca Bartomeu March, de Ciutat de Mallorca. — J. P. E. [568]

Miquel BARCELÓ, *Nou nòtules sobre toponímia de Mayúrqta i de Mallorca*, dins «Els Marges», 18-19 (1981), 39-45.

Intent de precisió de topònims, àrabs els quatre primers (1-4) i els dos darrers (8-9), llatins els tres centrals (5-7). Els números 6 i 7 complementen l'estudi de

Miquel Dolç (cf. ATCA, 1 [1982], 322, núm. 6) assenyalant, en relació al topònim romà «Tuci/Tucis», la presència d'una «alqueria Tuze» (Sineu-Petra) en el text llatí del *Llibre del repartiment* (43). El núm. 9, en relació a la tesi de Gabriel Bibiloni (cf. ATCA, 1 (1982), 341, núm. 74), segons la qual el nom àrab de la capital de les Balears hauria estat «Mayûrqa», rebut que «més clar encara és que el nom àrab de "Madina Mayûrqa" no podia ser "Mayûrqa"» (45). — J. P. E. [569]

Julio SAMSÓ, *La cartografia mallorquina*, dins «L'Avenç», núm. 41 (setembre 1981), 37-42.

Partint de descripcions parcials de la terra, com la que es troba en l'ACA, Ripoll 106, del s. x (reproduïda en la p. 42), l'autor distingeix entre portolans i cartes nàutiques. Els primers serien descripcions en prosa d'una costa, com per exemple allò que el portolà de Parma-Magliabecchi diu sobre la costa catalana de Salou a Barcelona (38). La carta nàutica dibuixa la costa, dóna abundant toponímia i, si ha de servir a la navegació, també assenjala rumb i distància. El centre productor medieval més important de cartes nàutiques fou Mallorca, des d'on derivà a Barcelona. La primera mallorquina coneguda és la d'Angelino Dulcert, de l'any 1339, però és certa l'existència de cartes mallorquines anteriors. Aquests exemplars tenen característiques pròpies, l'atlas català de 1375, ara a París, Bibliothèque Nationale seria l'obra mestra d'aquesta cartografia, atribuïda al jueu Cresques Abraham, que l'autor estudia amb cert detall (41). Batejat Cresques a conseqüència del pogrom de 1391 amb el nom de Jaume de Ribes, passà a Barcelona, on començà la producció de cartes nàutiques des d'on se n'anà a Sicília. — J. P. E. [570]

Pablo CATEURA BENNÀSSER, *La caza en la Mallorca medieval*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», XXXVIII (1981), 251-259.

Presentació i descripció dels set documents dels anys 1382-1421 relatius a la protecció del dret de caça en la propietat de cadascú, però també de la caça en general, amb la imposició d'un temps de veda entre Carnestoltes i Sant Miquel el 1382 (255-256) i a la defensa de les espècies davant el perill que certs enginys en fessin perdre la mena l'any 1401 (256). Els documents són de l'Arxiu del Regne de Mallorca, Arxiu Històric, *Lletres comunes*. El document esmentat de l'any 1382 és una crida. — J. P. E. [571]

Albert BENET I CLARÀ, *Toponímia del terme antic de Manresa*, dins «Miscel·lània d'Estudis Bagencs», 1 (1981), 43-60 i una làmina.

Apèndix de la tesi doctoral de l'autor, on són aplegats 126 topònims manresans, amb indicació del o dels documents recopilats en l'esmentada tesi on es troba la denominació esmentada. La làmina conté un mapa amb la localització dels topònims. La documentació de base pertany als segles x i xi. — J. P. E. [572]

Oriol QUADRADA, *La vila de Mataró*, dins «Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria» [de Mataró], número 10 (abril 1981), 5-13.

Repàs de la documentació relativa a Mataró de finals del s. XIII a finals del s. XIV, amb la tesi que la denominació de «vila» és conseqüència de la concessió de mercat feta per Jaume II l'any 1294, document de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, canc., reg. 194, fotocopiats, transcrit (7) i traduït (6). També és publicada fotocòpia del pergami, datat

el 1354, de l'Arxiu Municipal de Mataró, *Hospital* (10) i de dues monedes de Jaume II i de Pere el Cerimoniós, respectivament (12). — J. P. E. [573]

Amelia IOLI GIGANTE, *Le officine di carte nautiche a Messina nei secoli XVI e XVII*, dins «Archivio Storico Messinese», III Serie, XXX (1979), 101-113.

Presentació sintètica dels diversos obradors: el de Pietro e Jacopo Russo, actiu entre 1520 i 1588, definit d'escola mallorquina (102-104); el de Joan Martines, actiu de 1556 a 1592, any en què s'establí a Nàpols, els treballs del qual són fets en llengua catalana (104-108, amb reproduccions en la pàgina 107 —Carta de navegar de 1586— amb un fragment de la mateixa en pàgina 109); la família Olives (Jaume, Domènec, Bartòmeu) manté la tradició mallorquina fins a finals del s. XVI, quan Joan i Francesc evolucionaren vers formes italianes (111). — J. P. E. [574]

Joan-Albert ADELL GISBERT, Francesca ESPAÑOL BERTRAN, *L'església gòtica de Sant Jaume de Montagut*, dins «Butlletí Arqueològic», època V, 1 (1979), 147-161, amb 8 làmines.

La part històrica (147-152) es basa en els grans reculls de documentació feudal ja publicats i en dades encara inèdites procedents de sèries diverses de l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, d'on es dedueix que la fàbrica fou acabada durant el s. XIV. — J. P. E. [575]

Antoni MARGARIT TAYA, Francesc CUBEDO I MAIGÍ, *Els Ervigis d'Olèrdola, família bàsica en la gestió d'un comtat*, dins «Miscel·lània Penedesenca», IV (1981), 99-122.

A base de la documentació dels segles X i XI ja publicada per autors diversos i ara conservada sobretot en l'ACA, l'autor reconstrueix les vicissituds d'aquesta família que s'atribuí el títol de «príncep d'Olèrdola» (122). Remarquem les notícies sobre l'escriptor i ardiaca de Barcelona, Llobet (107-108). — J. P. E. [576]

Josep XAUBET, *Sobre uns pergamins d'Olivella trobats a l'Arxiu de Santa Maria de Mataró*, dins «Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria» [de Mataró], número 12 (desembre de 1981), 25-41 i 5 làmines.

Notícia de l'existència, en l'Arxiu esmentat, de 20 pergamins relatius a la població d'Olivella, de la comarca del Penedès, prop del Garraf. Van del 1277 al 1513. Són, en general, contractes de compra-venda, però destaquen dos testaments i un acord de separació de béns, conseqüència d'una separació matrimonial. L'autor recopila les dades de la història de la població, amb particular atenció a l'agrícola (31-32) i a la genealogia de tres famílies (32-36). Les pàgines 37-41 contenen la regesta dels 20 pergamins. — J. P. E. [577]

Antonina COSTA, *Aspetti economico-sociali a Palermo alla metà del Trecento*, dins «Atti della Accademia di Scienze, Lettere e Arti di Palermo. Serie Quarta», XXXVIII. Parte seconda: Lettere (1978-1979 [1980]), 41-88.

La segona part de l'article (*Attività commerciali e mercantili*) parla sovint de mercaders catalans, amb referències a fons notariais on es troben els respectius actes. Remarquem les dades sobre una embarcació, la «Santa Eulàlia» (60, nota 17), sobre

el cost de l'assegurança d'Agrigent a Barcelona (62) i en la part tercera (*Il mercato degli schiavi*) les notícies relatives a alguns esclaus moros de València (72-73) i al capítol 72 de les *Constitutiones* de Frederic III, obligant a concedir la llibertat al cap de set anys d'esclavitud (73). — J. P. E. [578]

Matteo A. CONIGLIONE, Stefano L. FORTE, *Il libro dei frati professi del convento di s. Domenico di Palermo 1416-1583*, dins «Archivum Fratrum Praedicatorum», L (1980), 201-272.

Publica amb àmplies notes biogràfiques, a partir de la pàgina 210, el *Libretto in cui si veggono notati i figli di questo convento di s. Domenico Palermo dal 1416 sino all'anno 1575*, actualment a Palerm, Biblioteca della Deputazione di Storia Patria per la Sicilia, Fitalia Cod. I.D.41, còpia de 1567 d'un original perdut. Conté notícies sobre Pietro Ransano, biògraf de sant Vicent Ferrer (211-212); Joan Garsia, el qual explicà les *Sentències* al convent dominic de Perpinyà el curs 1508-1509 (237); Tommaso Perollo di Sciacca, el qual hauria viscut deu anys a València, on hauria rebut influx espiritual de sant Lluís Bertran (264). — J. P. E. [579]

Pierre PONSICH, *L'expédition de Roncevaux et ses conséquences à l'Orient des Pyrénées 778-878*, dins «Les Cahiers de Saint-Michel de Cuxà», 10 (1979), 7-27.

L'autor defineix aquestes pàgines sintètiques com a evocació ràpida de l'expedició de 778 i del segle consecutiu (7), evocació que acaba amb una enumeració de les fonts historiogràfiques principals, dividides en franques (25-26) i hispano-musulmanes (26-27). — J. P. E. [580]

Francesc RAFAT, *Materials per a la història religiosa de Rajadell*, dins «Miscel·lània d'Estudis Bagencs», 1 (1981), 179-191.

Hi ha sota aquest títol dos estudis: *El monestir de santa Llúcia de Rajadell* (179-183) basat en documentació de l'Arxiu de Protocols Notarials de Manresa, parcialment transcrita; i *L'església parroquial. Documentació local referent a l'obra del s. XVII* (184-191), estudi que, ultra recollir les dades sobre aquell temple anteriors a finals del segle XVI, transcriu les 17 anotacions que hi fan referència en els llibres de la Confraria del Roser, dels Comptes antics i de l'Obra de l'església, començant per la *Concordia feta y fermada... sobre lo edifici d'una capella de Nostra Senyora del Roser en la iglésia parrochial de Rajadell* (186-188). Van de 1592 a 1702. — J. P. E. [581]

Alejandro SENDRA i Asociación Cultural «Relleu», *Relleu (conocer un pueblo)* (Publicaciones de la Caja de Ahorros Provincial de la Exma. Diputación de Alicante 70), Alacant 1980, 268 pp.

La part de la monografia destinada a «Resumen histórico» (17-106) ofereix la fotografia d'una inscripció romana sobre pedra, fragmentària (58), la de les dues cares d'un dirhem amb les respectives inscripcions (63) i referència a fonts històriques com és ara el *Libre dels feyts* de Jaume I, la *Crònica* de Ramon Muntaner o la de Francisco Diago, i a fons documentals com alguna collecció particular de Relleu, l'Arxiu de Protocols d'Alcoi o l'Arxiu de la Corona d'Aragó. — J. P. E. [582]

Antonio MORENO ALMARCEGUI, *Transformación socio-profesional, trayectoria demográfica y familia. Un estudio del artesanado reusense a partir de las actas de matrimonio: 1601-1810*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», I (1981), 77-102.

Estudi basat en «la informació contenida en las actas matrimoniales de la parroquia de S. Pedro de Reus, desde 1601 a 1810» (77), sense, però, indicar la referència del fons documental on tals actes es troben. — J. P. E. [583]

Joan BERNADAS I TORNÉ, *El Crist de Salomó: Tradició i història*, dins *Salomó. Llegendes i història al voltant del Sant Crist*, Salomó 1980, 27-64.

Reproduceix la llegenda tradicional sobre l'adquisició del Sant Crist per un fill d'aquella població (30-32); el text dels *Goigs* anteriors, segons que sembla, al 1702 (33) i les notícies relatives a la corresponent capella en la sèrie de *Visites Pastorals*, de l'Arxiu Diocesà de Barcelona, del 1552 ençà (35-38 i 49). — J. P. E. [584]

Jaume MARQUÈS I CASANOVAS, *Consideracions sobre l'origen del monestir de Sant Feliu de Guíxols*, dins *Estudis sobre temes del Baix Empordà* (Publicacions de l'Institut d'Estudis del Baix Empordà 1), [Sant Feliu de Guíxols] 1981, 203-207.

Estudi basat en tres documents: la marmessoria del comte Miró de Cerdanya i Besalú, any 966; el privilegi de Lotari a l'abat Sunyer de 17 de maig de 968; i el privilegi dels comtes de Girona, Ramon i Ermessèn, al monestir de Sant Feliu de Guíxols de 7 de maig de 1016, aquests dos darrers conservats en el *Llibre de privilegis del monestir de sant Feliu*. — J. P. E. [585]

Manuel RIU, *Diplomatari del monestir de Sant Llorenç de Morunys (971-1613)*, dins «Urgellia», IV (1981), 187-259.

Després d'una presentació de les fonts (187-199), entre les que destaca el *Llibre del priorat de Sant Llorenç*, ací descrit, dipositat l'any 1957 en l'Arxiu Episcopal de Solsona, segueix la regesta i transcripció de 41 documents, vint-i-sis dels quals procedeixen del *llibre* acabat d'esmentat i els altres del fons de pergamins del mateix arxiu (núms. 2, 3 i 5), de l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell (núm. 6), de Barcelona, Biblioteca de Catalunya, ms. 729/IX (*Sacrae Antiquitatis Cathaloniae Monumenta* de Jaume Pasqual), i d'Arxius diversos de Sant Llorenç de Morunys: el de la Baronia d'Ancies (cal Baró) (núms. 32, 35 i 38) i el de la Confraria de la Mare de Déu dels Colls (núms. 33, 34, 36 i 39-41). Remarquem en dues ocasions (pàgs. 224 i 233) la voluntat d'un donant de fer consignar el dia del seu òbit en el missal del monestir, és a dir, en el calendari inicial; i el caràcter tot particular de la primera part del document número 34 [darrera la qual hi ha un «rythmus» medieval, gens difícil de reconstruir, tal com indica la mostra: «Tecum tota Trinitas / fecit mansionem / plenitudo, sanitas / degustationem; / eliguntur contra / te ad perfectionem / sed tandem te omnibus / prebes leccionem. / Tu in mulieribus / obtima figura, / angelorum domina, / regem paritura, / a creante Domino / singulari cura / dignior es cognita / omni creatura / ...»]. Remarquem, encara, el document de 1223, protagonitzat per Ramon de Josa (núm. 15) [potsér pare de l'homònim sentenciat per la inquisició l'any 1258]. — J. P. E. [586]

Salvador LLORACH I SANTÍS, *Sant Sadurn d'Anoia abans de la seva fundació*, dins «Miscel·lània Penedesenca», IV (1981), 75-98.

Recopilació de topònims i d'antropònims corresponents al terme de Sant Sadurn d'Anoia abans que es fundés la població actual. La font és el *Cartulari de Sant Cugat del Vallès* (Barcelona 1946), algun document complementari recollit per Pèire de Marca, *Marca Hispanica*, i el *Llibre Blanc de Santes Creus* (Barcelona 1947). La documentació més nombrosa pertany als segles X-XII. — J. P. E. [587]

M[aties] DELCOR, *L'hospice et l'église de Sant Vicenç de Pisent (sic) à la limite orientale du Comté de Cerdagne*, dins «Les Cahiers de Saint-Michel de Cuxà», 10 (1979), 143-152 i quatre pàgines de làmines.

A base d'exploració personal del terreny i de documentació ja publicada, localitza l'emplaçament actual de sant Vicenç de Pisent i defensa, contra Antoni Pladevall, que mai no hi hagué un monestir. Publica en apèndix cinc fragments d'Aimó, monjo de Saint Germain des Prés, *Historia translationis Sancti Vincentii levitae et martyris in Castrense Galliae monasterium*, relatiu al pas de les relíquies per llocs de l'antic bisbat d'Urgell (Balaguer, Berga, Alp, Llívia) (151-152). — J. P. E. [588]

Francesc CAULA, *Les parròquies i comuns de Santa Eulàlia de Begudà i Sant Joan les Fonts (Notes històriques)*, Sant Joan les Fonts 1930, 208 pp.

Reedició facsímil feta l'any 1981 a Girona de l'edició prínceps de l'any 1930. — J. P. E. [589]

Vincenzo AMAT DI S. FILIPPO, *Carte di franchigia nella Sardegna aragonese*, dins «Medioevo. Saggi e Rassegne», 5 (1980), 141-158.

Article centrat en la carta de franquesa de Sorso, escrita en sard i transcrita (153-157); l'estudi preliminar s'ocupa de la de Serramanna, de 29 maig 1405, en català (144-145), ara en l'Archivio di Stato de Càller i de la de Santa Justa, de 16 de juliol de 1422, els capítols de la qual són també en català (145-146); aquesta darrera fou publicada per Pietro Lutzú l'any 1921. — J. P. E. [590]

Felipe MATEU Y LLOPIS, *Il titolo de «Rex Sardiniae et Corsicae» dei re aragonesi e spagnoli*, dins «Medioevo. Saggi e Rassegne», 5 (1980), 43-63.

Recopilació de testimonis del títol esmentat, de 1296 a 1808. Els directament relacionats amb la corona catalano-aragonesa havien estat publicats per Heinrich Finke o per Vicent Salavert o són directament recollits en els registres de cancelleria de l'Arxiu de la Corona d'Aragó i de vegades transcrits. L'autor aporta el testimoni de les inscripcions numismàtiques. L'article és traducció italiana del castellà. — J. P. E. [591]

Carme BATLLE, *Notes sobre l'aportació francesa a la demografia de la Seu d'Urgell (1150-1348)*, dins «Urgellia», IV (1981), 261-292.

Recopilació de dades relatives a llenguadocians conservades en l'Arxiu Capítular de la Seu d'Urgell, amb particular atenció a Robert d'Arle, mercader (264-274), i a Joan de Montrodar, escrivà, l'inventari «post mortem» del qual inclou l'instrumental d'una escrivania i ens informa dels llibres que Joan copiava en morir, entre els quals

figura el *Salamó* en romanç (279-283). L'apèndix transcriu íntegres quatre textos: els testaments de Bernat Barrera, del 1289 (287-288), i de l'escrivà que ja coneixem, del 1346 (289-290); el seu inventari (290-292) i un contracte de societat entre Jaume Domènec, de la Seu, i Guillem Rotger, d'Orlac (288-289). Anotem, per la forma no massa usual, els «.II. rolles en qui és scrit lo credo ab la sposició sua» [¿serà l'*Expositio symboli apostolorum* de Ramon Martí?]. — J. P. E. [592]

Carme BATLLE I GALLART, *Un aspecte de la història dels Pirineus: els elements de la població urbana de la Seu d'Urgell medieval*, dins *Conflent, Vallespir et Montagnes Catalanes*, 93-102.

Resumida l'evolució urbana de la Seu d'Urgell, l'autora, basant-se en els protocols notarials de l'Arxiu de la Catedral d'Urgell, dibuixa la composició demogràfica de la ciutat i s'estén més en la presentació dels comerciants francesos dels segles XIII-XV. Esmenta un metge jueu, Jucef de Mazerès (1316). — J. P. E. [593]

Prim BERTRAN I ROIGÉ, *Notes sobre els orígens d'unes poblacions urgellenques: la Fuliola, Boldú i Belcaire, als segles XI i XII*, dins «Ilerda», XLII (1981), 237-272, més dues reproduccions fotogràfiques de pergamins i un mapa.

Estudi d'alguns fets relatius a la reconquesta de l'aleshores anomenada plana de Mascançà i a la repoblació de la Fuliola, Boldú i Belcaire d'Urgell, amb unes pàgines finals destinades a recopilar dades de vida quotidiana. L'apèndix documental conté la transcripció de catorze documents (256-272) dels anys 1080-1220, procedents de l'Arxiu de la catedral de Solsona (*Cartoral*), de l'Arxiu de la catedral de la Seu d'Urgell (*Cartoral de Tavèrnoles*) i de Madrid, Archivo Histórico Nacional, Clero, carpetes 1003, 1993, 1998, 2004, 2006, 2019, 2035. — J. P. E. [594]

Vicente GASCÓN PELEGRÍ, *Historia de Tabernes de Valldigna*. Precedida de un prólogo de Ramon RIVAS MARTÍNEZ, ²València 1981, 482 pp.

L'autor insereix en la narració bon nombre de documents in extenso, bo i traduïnt en castellà els llatins. Procedeixen de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, canc., i de l'Arxiu del Regne de València, seccions de Reial Audiència, Convents, Valldigna. — J. P. E. [595]

Jesús FAUS LOZANO, *El Temple de Valencia*, València 1981, 418 pp.

Narració de la història de l'actual edifici del «Gobierno Civil» de València, dins la qual són recollits, sovint «in extenso», els textos relatius a la ciutat i en particular al lloc concedit a l'orde del Temple amb motiu de la reconquesta i als successius edificis que hom hi construí durant els darrers set segles i mig, des de Titus Livi fins a Tomàs Vicent Tosca i a J. Vicent Ortí i Major, passant pels cronistes i poetes àrabs, pel *Llibre del repartiment* i altra documentació medieval, i pel *Sermó de l'espasa del rei en Jaume* predicat l'any 1666 per Gaspar-Blai Arbuixec. Les esmentades transcripcions són més abundants en la secció dedicada a l'Orde de Montesa (83-311). Dins aquesta secció cau tot el relatiu a la construcció de l'edifici actual, amb aportació de materials inèdits, en general de l'Arxiu del Regne de València, però també de l'Archivo Histórico Nacional de Madrid. Remarquem, dins aquest apartat, les pàgines dedicades a la biblioteca del nou edifici (219-222), bàsicament la de Vicent Blasco García i el capítol VIII (271-285), intitulat *Una visita al Temple* (1771-1798), basat en els in-

ventaris inèdits dels anys 1771, 1785 i 1798, conservats en l'esmentat Arxiu del Regne de València. — J. P. E. [596]

Josep-Joan PIQUER I JOVÈR, *La baronia de Vallbona (Notes d'estudi)* (Càtedra de Cultura Catalana «Samuel Gili i Gayà», XLVII), Lleida 1981, 114 pp.

Després d'una explicació inicial dels conceptes implicats en les relacions de senyoriu feudal (9-16), dedica sengles apartats a cada una de les tretze poblacions que constitueixen la baronia, amb una descripció de les particularitats de cada una i un recull dels fets que s'hi refereixen, extrets de l'*Arxiu vell*, de l'*Abaciologi* (ja publicat) i de diversos capbreus conservats en l'Arxiu d'aquell monestir. Remarquem en les pp. 31-33 un conjunt de notícies sobre l'estat actual de l'arxiu parroquial de Llorenç de Vallbona, integrat en el del monestir; en les 91-92 algunes notícies sobre aquest darrer; i a la pàgina 34, reproducció fotogràfica de la portada del *Llibre de la cort* de l'abadessa Manuela de Cortiada (1717). Les pp. 109-110 contenen un vocabulari de mots tècnics no recollits en el Diccionari normatiu de la llengua. — J. P. E. [597]

Gabriel SECALL I GÜELL, *La medicina i els antics hospitals de Valls*, Valls 1980, 92 pp.

L'exposició d'alguns aspectes, tant de la medicina com de les institucions d'acolliment de pobres i malalts de la vila de Valls, es basa en documentació de primera mà conservada en l'Arxiu Històric Municipal de Valls i en l'Arxiu Fidel de Moragas, el qual, segons que sembla, conté part almenys de l'antic Arxiu parroquial, de la qual documentació són transcrits alguns fragments. Remarquem el capítol dedicat als metges (31-37) i aquella notícia segons la qual un aprenent de cirurgià havia de donar al seu mestre un exemplar del *Vocabulari* d'Antoni (36). — J. P. E. [598]

Manuel GRAU I MONSERRAT, *El topònim Vilafranca (Comarca d'Els Ports de Morella)*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LVII (1981), 455-486.

Recopilació cronològica de frases on apareix el topònim d'aquella vila en documents de tota mena, de 1239 a 1455, publicats o inèdits, aquests sobretot procedents de l'Arxiu Històric Notarial de Morella (ultra algun de l'ACA), amb el resultat que el nom fou simplement, gairebé sempre, Vilafranca (484). — J. P. E. [599]

José M. DOÑATE SEBASTIÀ, *Retrato arqueológico de una iglesia desaparecida. La parroquial de San Jaime de Villarreal*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LVII (1981), 117-149.

A base de trenta-sis anotacions de l'Arxiu Municipal de Vila-real, sèries *Manual de Consells* i *Clavaria* i d'una de l'Arxiu Municipal de Castelló, *Libro de concejos* 51, el text de les quals és publicat (133-149), l'autor reconstrueix les grans línies de l'església parroquial començada el 1298. Les anotacions van del 1373 al 1678. Per l'anotació XXV (143-144) sabem l'existència d'uns *Capítols dels òrguens de Morvedre*, els quals serviren de base per als de Vila-real l'any 1499 (144). Recollim també la notícia, rebuda de Martí de Viciana, segons la qual el 1562 hi havia un teòleg o professor de teologia en la comunitat de beneficiats de la vila esmentada (130). — J. P. E. [600]

Josep M. MADURELL I MARIMON, *Documents culturals medievals (1307-1485)* (contri-

bució al seu estudi), dins «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», XXXVIII (1979-1982), 301-473.

Simple transcripció de cent setanta documents procedents de diversos arxius de Barcelona (Arxiu de la Corona d'Aragó, Arxiu Capitular de la Catedral, Arxiu Històric de Protocols) sobre cultura, en la qual són enclosos els argenters (cinquanta-un documents), els tapissos o draps historiatos (set documents) i unes obres que no semblen pas literàries (núms. 18, 26 i 27). Vint d'aquests documents reproduïxen inventaris o llistes de llibres. El que porta el núm. 169 és una assegurança d'un transport de llibres i d'altres mercaderies. El número 76 és el contracte d'un escrivà. Vuit (els números 35, 38, 40, 69, 80, 81, 131 i 135) s'ocupen de llibres escrits en hebreu. Quatre fan referència a astrologia o a arts considerades diabòliques (15, 49, 50 i 124). Un, a l'*Alcorà dels moros* (número 30). Setze, a textos bíblics en formes diverses (en vulgar català o en pla, núms. 53 i 84; Bíblia historiada, 85; Rims del Nou Testament, 95). Tretze documents són dedicats a diversos llibres litúrgics. Els altres llibres ací documentats semblen força normals en la Baixa Edat Mitjana. Assenyalem, però, els quatre documents sobre el ja conegut bibliotecari d'Alfons dit el Magnànim, Jaume Torres, ací qualificat de «librer major nostre» (139, 140, 145 i 153). La notícia sobre unes *Lecturae Logices* d'En Morell (núm. 154); i la de la compra d'un volum de comentari *In primum Sententiarum* de Petrus Aureoli per Bartomeu Oller (157; cf. ATCA, 1 [1982], 198-199, 213 i 420, núm. 342). — J. P. E. [601

Gabriel LLOMPART, *Libros y maestros en la Mallorca medieval: nombres y hombres de una mediación cultural*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», XXXVIII (1981), 261-278.

La introducció presenta una recopilació de dades dels segles XIV i XV, primer sobre llibreters i més en concret sobre proveïdors i preus de pergamí i de paper (una de les partides de pergamí era destinada a copiar un *Dialogus*, propietat de fr. Joan Exemeno, 262) i posa particular interès als casos en què els venedors eren jueus o conversos i a les notícies sobre mestres, on, ultra les dades publicades per Jaime Villanueva, Antoni Rubió i Lluch i Jordi Rubió i Balaguer, n'aporta de noves procedents d'arxius diversos de Mallorca sobre escoles de teologia i gramàtica de la Seu, de 1400 (266), de la ciutat i de particulars i es pregunta si les dues primeres no s'unificaren durant el segle XVI. Aplega també notícies sobre llibres, i així sabem que l'any 1497 hom usava Sallusti i Ovidi en les escoles de gramàtica (267). Indica com a possible font de notícies la sèrie *Litterarum* de la cúria episcopal, d'on recull quatre noms de mestres entre els anys 1415 i 1437, acabant amb la descripció de l'escola d'Antoni Arbona, inclosa en protocol notarial de 1498 (268-270). L'apèndix documental conté un contracte de societat entre dos pergaminaires, de 1397 (270-271); dues revisions de contracte de societat entre dos mestres, de 1340 (271-272); un altre contracte d'unió de dues escoles, de 1520 (272-273); la concessió d'exclusiva per a la primera edició del comentari de Jaume Arnau a la *Gramàtica* de [Juan] de Pastrana, impresa per Gabriel Fàbregues, 1530 (273-276); i l'inventari de la biblioteca del ja esmentat Antoni Arbona, de 1498 (276-278). — J. P. E. [602

Joan Josep PIQUER I JOVER, *Escrivans i Notaris de la Cúria Baronial de Vallbona (segles XII-XVII)*, dins «Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols», VIII (1980), 29-47.

Recopilació de «456 noms de notaris que actuaren a les oficines del cenobi i de la

baronia de Vallbona», basada en el *Llibre major, repertori y haepilago de tot lo que conté lo Real Archiu de Ntra. Sra. de Vallbona*, dit també *Index vell* del mateix arxiu, trets alguns noms il·legibles [però, prescindint d'altres, certament el de fra Mateu, bisbe de (Porto i) de santa Rufina, pàgina 35, núm. 138 (= fra Matteo d'Acquasparta, cardenal bisbe de Porto i de Santa Rufina) difícilment devia actuar l'any 1290 «en les oficines del cenobi i la baronia de Vallbona», car era cardenal des de 16 de maig de 1288]. — J. P. E. [603]

Antonio M. ARAGÓ, «*Folium*», «*Rotulus*» y «*Liber*» en la *documentación catalano-aragonesa*, dins *Paleographica Diplomatica et Archivistica. Studi in onore di Giulio Battelli* a cura della Scuola Speciale per archivisti e bibliotecari dell'Università di Roma (Storia e Letteratura 139), Roma 1979, 295-303.

L'article ofereix en apèndix «algunas muestras de formas documentales atípicas», les quals de vegades constituïren estadis intermedis d'estructures ben diferenciades, després d'haver explicat la seva diversificació, tant teòrica com històrica. La classificació de tals documents és feta en sis subdivisions: documents compaginats, documents en forma de «volum», rotllos d'un sol document, compilacions verticals de dos documents, compilacions i rotllos de tres o més documents i rotllos de caràcter econòmic. Les referències són fetes gairebé sempre a documents de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, amb una notícia complementària de dos rotllos de l'Arxiu Episcopal de Vic (298, nota 17). — J. P. E. [604]

M. Milagros CÁRCCEL ORTÍ, Josep TRENCHS I ÒDENA, *La tinta y su composición. Cuatro recetas valencianas (siglos XV-XVII)*, dins «Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos», LXXXII (1979 [1981]), 415-426.

Després d'una introducció general, l'estudi presenta les quatre receptes valencianes, els ingredients de les quals esquematitza en quadre sinòptic (243); les receptes són publicades en les pp. 424-425. Hom fa constar que la *Recepta per a fer tinta* del notari Andreu Julià (1415) ja havia estat publicada l'any 1931 per J. Rodrigo Perte-gàs. — J. P. E. [605]

Jesús ALTURO I PERUCHO, *Notes lèxiques de llatí medieval i de català antic en documents relatius al bouatge*, dins «Anuario de Filología», 6 (1980), 485-491.

Investigació encaminada a aclarir dos mots fantasmes en una transcripció del 1278 d'un document reial de 1277 relatiu a Alguaire: «exadriis = exaderiis» i «bardrous = bordariis», «cavadors i bordalers», amb publicació de tres textos dels anys 1232 (Vic), 1277 i 1327. El primer és ara a Montserrat, C bossa 1 de Bages, *Forma huius subsidii erit talis*; els altres dos a l'ACA, canc. reg. 39 i PP Bg., *La quantitat qui's deu pagar del bouatge és aquesta qui's segueix* (488-491). — J. P. E. [606]

James E. ALGEO, *An Aspect of Formal Subjunctive Usage in Old Catalan Prosa*, dins «Papers in Romance», 3 (1981), 47-65.

Estudi basat en exemples trets de més de vint obres catalanes dels segles XIII-XVI, originals o traduïdes. — J. P. E. [607]

José SÁNCHEZ HERRERO, *Los concilios provinciales y los sínodos diocesanos españoles 1215-1550*, dins «Quaderni Catanesi di Studi Classici e Medievali», III (1981), 113-181.

Visió general, que també s'ocupa dels concilis provincials de la Tarraconense i n'esmenta els textos. — J. P. E. [608]

Germán COLON, *Léxico y lexicografía catalanes*, dins «Revista española de lingüística», 9 (1979), 441-461.

L'estudi il·lustra la tesi de l'autor que «el léxico catalán no se puede colocar en el mismo plano genético que el del hispano-portugués» (441) mitjançant les equivalències castellana i catalana del *Diccionario latino-español* d'Antonio de Nebrija adaptat al català per Gabriel Busa i publicat l'any 1507. Un primera llista de seixanta mostres de tot el diccionari (443-444) és confirmada per una segona de quaranta-tres de paraules d'origen àrab pertanyents a la lletra «a» (448-449). Les pp. 452-455 presenten un resum cronològic de les obres de lexicografia catalana; les finals assenyalen urgències en el treball futur, amb particular atenció a les possibilitats de comparació del lèxic català i castellà ofertes pels primers processos de la inquisició castellana (457-459). — J. P. E. [609]

Germà COLON, *Sinonimia i diatopisme*, dins «Randa», 11 (1981 = Homenatge a Francesc de Borja Moll III), 45-61.

Estudi sobre si existeixen o no sinònims perfectes; es fixa en la relació «gla-bellota» i en ressegueix la trajectòria en deu textos catalans del segle XIV a 1650 ací transcrits (55-57) amb particular atenció als d'Antoni Canals (57-58). — J. P. E. [610]

Josep Lluís SIRERA, *Passat, present i futur del teatre valencià*, València 1981, 94 pp.

La primera part, que abraça gairebé la meitat del llibre, és dedicada al passat, a la història del teatre valencià. Dins la brevetat que l'autor s'ha imposat, la visió que en dona dels orígens a l'època contemporània és ben completa, i té cura d'emmarcar cada moment històric en el context que ajuda a explicar i entendre l'evolució concreta que el teatre ha anat seguint allí. Facilita, d'una manera metòdicament sistemàtica, les bases de la història del fenomen teatral que es proposa d'exposar, tot indicant els estudis particulars en què el lector pot completar la seva informació. — J. U. D. [611]

Maxim P. A. M. KERKHOF, *Algunos datos en pro del origen catalán del «Auto de los Reyes Magos»*, dins «Bulletin Hispanique», LXXXI (1979), 281-288.

Insistent en el tema de les rimes anòmales de l'*Auto*, interpretades en direccions diverses (francesa, gascona, mossàrab, ripollesa), l'autor creu que totes troben explicació en la hipòtesi que qui escriví l'*Auto* procedia de terres catalanes (285), més encara, també explicaria d'altres paraules o grafies («on», «ad», «mos», «certas», «sines») i el fet de trobar «i», «u», quan en castellà hom esperaria «ie», «uo» («ue»). — J. P. E. [612]

Joaquín GONZÁLEZ MUELA, *¿Ferrand Martínez, mallorquín, autor del «Zifarr»?* , dins «Revista de Filología Española», LIX (1977 [1979]), 285-288.

Enfillall d'hipòtesis, començant per la que l'esmentat Martínez seria l'autor del «Zifar», s'identificaria amb un «archidiaconus Maioritensis», el qual hauria estat simultàniament «escribano» d'Alcalà (de Henares?), que «maioritensis» equivaldria a «maioritensis», identificació a favor de la qual proposa alguns suggeriments (catalanismes, ús del substantiu «beguf», semblança estilística i influència de Ramon Llull) [però és difícil d'admetre que un ardiaca fos alhora escrivent i «maioritensis» podria referir-se a l'ardiaconat de Mayurga, bisbat de Lleó]. — J. P. E. [613]

Bibliografia de Francesc de Borja Moll (1922-1977), dins «Randa», 11 (1981 = Homenatge a Francesc de Borja Moll III), 183-205.

L'apartat II (*Edicions de textos*), el V (*Extrets o capítols de revistes...*) i el VIII (*Recensions*) contenen fitxes de bon nombre d'escrits pertanyents a la nostra temàtica. — J. P. E. [614]

M[iquel] B[ATLLORI], *Cándido de Dalmases y Jordana S.I.*, dins «Archivum Historicum Societatis Iesu», L (1981), 354-364.

Biografia (354-356) i bibliografia (356-364) d'aquest autor amb motiu dels seus setanta cinc anys. Alguns dels títols recollits en la bibliografia entren en la nostra temàtica. — J. P. E. [615]

Enric MOREU-REY, *Els treballs històrics de mossèn Josep Mas i Domènec (Bibliografia)*. Premi Ramon d'Alós, de l'Institut d'Estudis Catalans (Publicacions de la Fundació Salvador Vives Casajuana LXIV), Barcelona 1980, 58 pp.

Molts dels treballs de Josep Mas i Domènec (Premià de Dalt 1960 - Vilassar de Dalt 1942), aplegats en aquesta bibliografia de tres-centes seixanta-cinc fitxes bibliogràfiques acompanyades d'una breu indicació del contingut, giren entorn de textos catalans antics; moltíssims, per no dir tots, pel fet de constituir la seva font d'informació i d'altres perquè constitueixen l'objecte de les respectives monografies. Remarquem que alguns dels fons ací reflectits desaparegueren el juliol de 1936. La part pròpiament bibliogràfica és acompanyada d'una introducció que situa el sentit del treball, d'unes pàgines biogràfiques de Josep Mas, de la bibliografia i fons consultats i, al final, de quatre índexs (geogràfic, hagionímic, de personatges històrics i de matèries). — J. P. E. [616]

Carlota POMÉS I COLL, *Bibliografia de Josep-Joan Piquer i Jover en complir els setanta anys*, Barcelona 1981, 46 pp.

Moltes de les fitxes aplegades en la secció d'*Obres històriques, literàries i d'espiritualitat monàstica* (25-31, núms. 79-124) i encara algunes d'altres pertanyen a la nostra temàtica. — J. P. E. [617]

Eugenio DÍAZ MANTECA, *Repertorio bibliográfico de medievalismo castellanense (1880-1980)*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LVII (1981), 19-75.

Llista bibliogràfica, la qual segueix l'ordre alfabètic d'autors. Remarquem l'abundància de cartes de població de llocs castellanencs. — J. P. E. [618]

Antonio GARCÍA Y GARCÍA, *Bibliografía de Historia de las Universidades Españolas*, dins «Repertorio de Historia de las Ciencias Eclesiásticas en España», 7 (1979), 599-627.

Ultra la llista general (601-609), assenyalen els reculls més o menys amplis de bibliografia sobre les nostres universitats de Balears (610), Barcelona (610-611), Cervera (613), Lleida (615), Col·legi de Girona a Montpeller (616), Tarragona (624) i València (624-626). — J. P. E. [619]

Fernando de ARVIZU, *Les fors espagnols au Moyen Âge: problèmes et bibliographie*, dins «Revue historique de droit français et étranger», 57 (1979), 375-388.

Exposició genèrica, que gairebé no s'ocupa de Catalunya, fora d'algunes referències: a mitjan s. XII a Catalunya els senyors ja no són creadors de dret i sí, només, el rei i les ciutats (378). Existència d'una àrea catalana heterogènia a la resta de la Península, on hom fixa en *Consuetudines*, ja durant el s. XIII, diversos cossos jurídics locals (380). La bibliografia sobre tals compilacions a Catalunya i València (387-388) i a Mallorca (388) conté vint entrades en els dos primers països i tres per al darrer. — J. P. E. [620]

Bibliografia Filosofica Italiana 1978. A cura di Carlo SCALABRIN (Biblioteca di Bibliografia Italiana XCIII), Florència 1981, 212 pp.

Recollim la notícia de l'edició de Ramon Llull, *Il libro dell'Amante e dell'Amato*. A cura di V. Passeri Pignoni, Reggio Emilia 1978, 104 pp., i d'alguns articles sobre Pere Tomàs (núm. 436) i Joan Lluís Vives (núm. 608). — J. P. E. [621]

Miquel dels S. GROS, Ramon ORDEIG, amb la col·laboració de Miquel YLLA-CATALÀ, *Onze segles de llengua i cultura catalana a Osona. 881-1981. Exposició commemorativa*, dins «Ausa», IX (1980-1981), 343-368. També publicat en extracte independent.

Catàleg de l'exposició presentada pel Museu Episcopal de Vic en data no indicada, les nou primeres vitrines de la qual eren totalment o parcialment dedicades a textos catalans antics, també la secció destinada a obres de Virgili, copiades o presents a Catalunya ja en el segle XI. Les peces exposades, setanta-sis de les quals pertanyen al nostre període, procedien de la Biblioteca i Arxiu Capitulars de Vic, de l'Arxiu, Museu i Biblioteca Episcopals, de l'Arxiu de la Vegueria i de la Cúria Fumada de la mateixa ciutat. — J. P. E. [622]

Miquel dels S. GROS, amb la col·laboració de Ramon ORDEIG, *VIII Centenari del naixement de sant Bernat Calbó, bisbe de Vic (1180-1980). Exposició commemorativa*, dins «Ausa», IX (1980-1981), 133-144.

Catàleg de l'exposició, en la qual figuraven documents i volums anteriors al segle XIX. Tota la vitrina primera era destinada a contenir tretze documents i dos manuscrits (134-136). La vitrina segona contenia ornaments i cinc manuscrits litúrgics (136-140). La vitrina tercera més ornaments i nou documents (140-142). La vitrina quarta presentava gravats, textos litúrgics, novenes i goigs de sant Bernat Calbó del segle XVIII i següents (143). I la cinquena biografies i estudis històrics del segle XVII i següents (143). Totes les peces esmentades procedien de l'Arxiu Episcopal i de la Biblioteca Capitular de Vic. — J. P. E. [623]

Kálmás FALUBA, *Literatura catalana a Hongria*, dins «L'Espill», núm. 12 (hivern 1981), 124-130.

Informació sobre traduccions o estudis hongaresos que cauen en el nostre camp: Albin Kórösi traduïa i estudiava el 1914 la *Istòria de la fíjyla del rey d'Ungría* (125); algú traduïa cinc estrofes d'*En memòria d'una sepultura* d'Agustí Eura (126); un altre anònim traduí fragments de *Vida coetània* de Ramon Llull i el 1943, Dénes Szedó féu traducció hongaresa completa del *Llibre d'amic i amat* (126); i la tesi d'Olivér Brachfeld sobre referències a Hongria en la literatura catalana medieval, cançoner inclòs, del 1930 (128-129). — J. P. E. [624]

Revista de Literatura, Ciencias y Artes. Órgano de la Asociación Literaria de Gerona, tomo I (1876-1877), 489 pp.; tomo II (1878), 580 pp. Girona [1980], 489 i 580 pp.

Reproducció anastàtica dels dos volums indicats en l'epígraf, on foren publicats estudis diversos relatius a la temàtica d'ATCA signats per Pere Alsius i Torrent, Josep Ametllér, Joaquim Botet i Sisó, Josep Coroleu i Inglada, Fidel Fita, Enric Claudi Girbal, Emili Grahit, Narcís Pagès, Celestí Pujol i Camps, Francesc Viñas i Serra i Manuel Viñas. — J. P. E. [625]

Miguel Ángel LADERO QUESADA, María Concepción QUINTANILLA RASO, *Bibliotecas de la alta nobleza castellana en el siglo XV*, dins *Livre et lecture en Espagne et en France sous l'Ancien Régime*. Colloque de la Casa de Velázquez, París 1981, 47-59 (i *Discussions*, 60-62).

Remarquem l'apartat dedicat a *La biblioteca del tercer conde de Benavente* (50-51), en el qual hom confirma la importància de Ramon Llull en aquella biblioteca, tot i que els autors atribueixen els seus *Fèlix de les meravelles del món* (i en català!) a Marco Polo i l'*Ars Brevis* (*Arte breve*) a Enrique de Villena (*Arte breve de trobar*). En l'inventari de la biblioteca del duc de Medina Sidonia de 1507 (56-59) trobem dos exemplars *De natura angélica* (núms. 12 i 39), que els autors no semblen saber a qui atribuir (51) [no sembla difícil de veure-hi la traducció castellana del *Llibre dels àngels* de Francesc Eiximenis]. — J. P. E. [626]

Jean-Michel LASPÉRAS, *Inventaires de bibliothèques et documents de librairie dans le monde hispanique aux XVe, XVIe et XVIIe siècles*, dins «Revue Française d'histoire du Livre», XLIX (1980), 535-557.

Llista d'inventaris ja publicats de fons bibliogràfics (biblioteques particulars i llibreries comercials), excloses, però, les biblioteques de convents. En canvi, també hi són recollits els inventaris dels segles XIII i XIV de la Península Ibèrica, els quals, fins al segle XVI inclòs, gairebé tots són de l'àrea catalana. [Hi manca, però, l'inventari de la biblioteca de Francesc Eiximenis, tan català com el bisbe Ramon Despont (539)]. — J. P. E. [627]

Enrique LLAMAS, *Presencia de María en la Bibliografía Española del s. XVI. Colofones de libros*, dins «Estudios Marianos», XLIV (1979 = *Doctrina y piedad mariana en la España del s. XVI. Rasgos de su historia*), 281-304.

Transcriu, entre d'altres, els colofons dels llibres següents: *Notes ordenades per lo reverent mestre Bernat de Vilanova, àlias Navarro*, València 1500 (290); *Passió de*

nostre senyor Jhesuchrist e de la sacratissima verge Maria, mare sua, Girona 1501 (290); Isabel de Villena, *Vita Christi*, València 1513 (292); *Art de ben morir*, Barcelona 1518 (294); Juan de Mandeville, *Libro de las maravillas del mundo*, València 1521 (295); Joan Ventallol, *Pràctica mercantivol*, Lió 1521 (295); *Vida e miracles del beneventurat sant Antiogo*, Càller 1560 (301). — J. P. E. [628

Ricardo ARIAS, *Las fuentes de Los misterios de la misa de Calderón*, dins «Bulletin Hispanique», LXXXI (1979), 201-222.

Esmenta, entre d'altres, el *Libro llamado fuente de vida...*, València 1527; Pere Antoni Beuter, *Caeremoniae ad missam...*, València 1527; *De recta sacrificii oblatione...*, Lió 1542 i Barcelona 1559; *Sumario del libro de las ceremonias de la misa*, València 1544; Jaime Bleda, *Libro de la cofradía de la Minerva...*, València 1600; Juan Bustamante, *Tratado de las ceremonias de la misa...*, Barcelona 1705; Pere Caldes, *De los misterios de la misa i Instrucció i doctrina que ensenye lo que deu considerar y contemplar lo christià... quant ou la Sancta Missa*, Barcelona 1588; Melchor de Huéllamo, *Espirituales discursos y predicables...*, Barcelona 1597; Juan de la Cruz, *Diálogo sobre la necesidad y obligación...*, Barcelona 1574; Jerónimo Bautista de Lanuza, *Homilias... sobre el evangelio...*, Barcelona 1626; Juan López, *Tratado del santísimo sacramento...*, Barcelona 1600; Alonso de Madrigal, *Sobre la forma en el oyr de la misa*, València 1532; Onofre Menescal, *Práctica de los misterios de la misa*, Barcelona 1604; fr. Pedro Mendoza y de los Ríos, *Libro del Santísimo Sacramento del altar...*, Tarragona 1586; Guiu de Montroquer, *Manipulus curatorum*, Barcelona 1479, Tarragona 1484; Luis de la Puente, *Anillo de oro...*, València 1686; Clemente Sánchez de Verrial, *Sacramental*, traducció catalana, Lleida 1495; Vicente Soriano, *Libro de la reverencia devida al altísimo sacrificio de la misa*, València 1610, 1613, 1619. — J. P. E. [629

José TRENCHS ÒDENA, *Fuentes impresas para la historia del Notariado catalán*, dins «Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols», IX (1981), 7-25.

Extracte de les fitxes, relacionades amb notaris, de l'obra de María del Carmen Simón Palmer, *Bibliografía de Cataluña I (1481-1765)*, Madrid 1980. Un títol pertany al s. xv (10), 12 al segle XVI (10-11); 63 al segle xvii (11-17) i 55 al xviii (18-23). Hom ha recollit també cinc títols del segle XIX (23-24), ultra tres en apèndix, pertanyents al segle XVIII (24). Hi ha índex d'impressors i tipògrafs (24-25). — J. P. E. [630

François FOSSIER, *Nouvelles recherches sur la bibliothèque du Pape Clément XI Albani*, dins «Journal des Savants» (1980), 161-180.

L'autor presenta al final de l'article una llista dels manuscrits Albani encara coneguts. A Montpeller, Biblioteca de la Facultat de Medicina, hi ha Ps. Ramon Llull, *Testamentum* (H 469 - Albani?); del mateix, *Clavicula* (H 474 - Albani 987); i encara del mateix, *Tractatus de Aquis* (H 482 - Albani 849). I a Nàpols, Biblioteca Nazionale, Arnau de Vilanova, *Tractatus de vinis* (VIII D 35 - Albani 908a). — J. P. E. [631

Libros españoles en las subastas de SOTHEBY'S, dins «Cuadernos de Bibliofilia», 1 (julio 1979), 27-40.

Relació de llibres publicats en la Península Ibèrica, venuts els dies 28-29 de novembre de 1977, procedents de la biblioteca de sir Thomas Phillipps (1872-1972). Els

següents cauen en el nostre tema: Garcilaso de la Vega, *Las obras de Boscán...*, Lió, Juan Frellon 1549 (28, núm. 5375). Bernat Desclot, *Historia de Cataluña...* traducida... por Raphael Cervera, Barcelona 1616 (30, núm. 5549). Francisco Diago, *Historia de los victoriosísimos antiguos condes de Barcelona*, Barcelona 1603 (30, núm. 5554) i *Anales del Reyno de Valencia, tomo primero...*, València 1613 (30-31, núm. 5556). *Doze comedias famosas de quatro poetas naturales de la insigne y coronada ciudad de Valencia*, Madrid 1614 (31, núm. 5582). En la relació de la subhasta dels 12-14 d'abril de 1978, de fons procedents de la Biblioteca Upper Signet d'Edimburg, trobem els volums següents: [Miquel Luna] 'Abulcacim Tarif', *La verdadera historia del rey don Rodrigo*, València 1606 (31, núm. 1240). Francisco Diago, *Anales...*, València 1613 (32, número 1250). Esteban de Garibay y Camallos, *Los quarenta libros del... los Reynos de España*, I-IV, Barcelona 1628 (32, núm. 1253). Bernardino Gómez Miedes, *La historia del muy alto e invencible rey de Aragón*, València 1584 (32, núm. 1265). En la subhasta de 19 de juny de 1978, entre els llibres de l'hispanista Edward M. Wilson figurava el de Luis Quiñones de Benavente, *Ioco seria. Burlas veras...*, Barcelona 1654 (34, núm. 139). En la subhasta dels dies 14 i 15 de novembre de 1977 i 8-9 de maig de 1978, hom venia els següents llibres, procedents de la Biblioteca Broxbourne, de John Ehrman: Tomàs d'Aquino, *In libros politicorum Aristotelis comentum*, Barcelona 1478 (36, núm. 50). Innocenci III, *Liber de vilitate conditionis humanae*, Barcelona 1499 (36, núm. 51). Sant Bonaventura, *Liber qui incendium amoris dicitur*, Montserrat 1499 (38, núm. 380). Baltasare Castiglioni, *Libro llamado el cortesano*, traducció de Joan Boscà, Salamanca 1540 (38-40, núm. 563). Jaume Peres de València, *Opuscula*, València 1484-1485 (40, núm. 624). [Arnau de Vilanova (i Jaume Conill)], *Tractat de bon regiment de sanitat axí del cos com del ànima*, València 1518 (40, núm. 626). I Lucio Marineo Sículo, *Cronica d'Aragon...*, València 1524 (40, núm. 627). — J. P. E.

[632]

II. SOBRE AUTORS I TEXTOS CATALANS

Manuel SANZ Y MARTÍNEZ, *Población ibérica del Valle del Ebro (III). Aportación al estudio del «Oppidum» ibérico de San Miguel, de Vinebre*, dins «Butlletí Arqueològic», època V, 1 (1979), 11-42.

Reproducció (31), transcripció (40) i discussió (41, nota 1) del grafit existent en el fragment 39. — J. P. E.

[633]

Vicente MESEGUER FOLCH, Domingo FLETCHER VALLS, *Inscripción ibérica de San Mateo (Castellón de la Plana)*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LVII (1981), 203-209.

Notícia de la troballa, descripció topogràfica, interpretació i lectura explicada per comparació amb elements d'altres, de la inscripció ibèrica descoberta en la cantonada de la casa existent entre el carrer de Morella i el Pla de Santa Maria, de la població de Sant Mateu. — J. P. E.

[634]

L[eaandre] VILLARONGA, *Addenda a «Las monedas ibéricas de Ilerda»*, dins «Gaceta Numismática», núm. 56 (marzo 1980), 37-39.

Classifica una moneda, de col·lecció privada de sant Pere Pescador (Girona), afirma que «la leyenda ibérica ILTIRTA se presenta en su variante epigráfica 10» (37) i presenta l'evolució d'algunes lletres ibèriques (39). — J. P. E. [635]

Gisèle CLERC, *Les Aegyptiaca de la Péninsule Ibérique*, dins «Journal des Savants». Année 1980, 9-18.

Article dedicat a l'obra d'Ingrid Gamer-Wallert, *Ägyptische und Ägyptisierende Funde von der Iberischen Halbinsel* (Beihefte zum Tübinger Atlas des vorderen Orients, Reihe B, n° 21), Wiesbaden 1978, dins el qual posa atenció tant a les troballes de la costa nord-est de la Península Ibèrica com en particular a «l'important lot» d'Eivissa, amb referència explícita a inscripcions en escarabeus, que es podrien remuntar al segon mil·lenniari «ante Christum». — J. P. E. [636]

Jean-Paul MOREL, *Empòrion en el marc de la colonització focea*, dins «L'Avenç», núm. 38 (maig 1981), 30-35.

L'autor exposa la tesi que Empòrion presentava, pel que fa a la seva configuració ciutadana, les característiques d'altres colònies focees; en aquest context, tradueix i comenta la narració del desembarc de Cató en aquella ciutat. — J. P. E. [637]

María José PENA JIMENO, *Epigrafía Ampuritana (1953-1980)*, dins «Quaderns de Treball», 4 (1981), 5-37.

Estudi de divuit unitats epigràfiques (tres de les quals són constituïdes per dos o tres fragments) trobades en les excavacions d'Empúries entre l'any 1953 i el 1980, totes, tret de la segona (una inscripció en bronze) desconegudes, amb indicacions bibliogràfiques relatives a d'altres inscripcions descobertes durant el mateix període de temps i ja del domini públic (entre d'altres, el fragment de llei municipal d'Emporiae). La inscripció núm. 1 és en grec (7), totes les altres en llatí. Les pp. 22-37 contenen vint-i-set reproduccions fotogràfiques de les làpides. — J. P. E. [638]

Leandre VILLARONGA, *Evolució de les monedes [d'Empúries]*, dins «L'Avenç», núm. 38 (maig 1981), 42-48.

Presentació i reproducció fotogràfica de les monedes encunyades a Empòrion, amb atenció a llurs inscripcions, les quals foren primer gregues, després ibèriques i darrerament llatines; en relació a aquestes darreres, proposa noves hipòtesis de lectura. — J. P. E. [639]

Enric SANMARTÍ, Eduard RIPOLL, *Història de la investigació [sobre Empúries]*, dins «L'Avenç», núm. 38 (maig 1981), 21-26.

Presentació i valoració de les obres que s'han ocupat d'Empòrion des que Joan Margarit i Pau en parlà en el seu *Paralipomenon Hispaniae*, després d'haver redescobert la ciutat antiga en les pàgines de Titus Livi i en la realitat física. Si Jeroni Pujadas és més aviat desorientador, Pèire de Marca oferiria una reconstrucció només superada en època molt posterior. Ja en el s. XVIII, Enrique Flórez seria el primer a integrar la

numismàtica, Jaume Caresmar iniciaria l'episcopologi i Joan Francesc Masdeu establiria una nova síntesi. Josep Vega i Sentmenat escriví la primera monografia sobre el tema en la inèdita *Disertación sobre las colonias de griegos en Cataluña* (1780). Recordem, per últim, la descripció de les runes feta per Antonio Ponz en el seu *Viaje de España* (1788). Les altres aportacions pertanyen al s. XIX. — J. P. E. [640]

Juan NADAL CAÑELLAS, *Las Baleares que en griego se llaman Gimnesias*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», XXXVIII (1981), 185-189.

A base dels textos antics que esmenten les Illes, l'autor creu que els grecs rodís batejarien els nadius com a tiradors de fona (ballo), denominació que els fenicis acceptarien alhora que militaritzaven els guerrers, els quals, pel fet d'anar poc vestits, serien després rebatejats com a «gimnetes = nus». — J. P. E. [641]

Michel CHALON, Michel GAYRAUD, *Géographie de la partie orientale des Pyrénées chez les auteurs antiques*, dins *Conflent, Vallespir et Montagnes Catalanes*, 37-50.

Sistematització de les dades sobre els Pirineus en antics autors grecs i llatins, començant per l'etimologia del nom (= foc, tot i que algun poeta hi vol veure el nom d'una musa), l'orientació de les muntanyes, equivocada fins a Tolomeu, els fenòmens més constatables (muntanyes i rius), la fama de llur altura, expressada amb frases genèriques, i la dels boscos, feres i neu. La plana seria poblada pels «sordones», l'interior pels «bebrycs» i les muntanyes pels «ceretes». Serien, sobretot els cerdans, ramaders (llurs pernils figuren en l'*Edictum de praetiis* de Dioclecià l'any 301), potser també minaires. Hi havia poblacions a la costa: Port-Vendres, Cervera i Cotlliure; més tard, apareixerien *Aquae Calidae* (El Voló? Les Escaldes?), Llúvia i potser Ultrera. La muntanya ha estat vista com a límit, transitable pels ports orientals, per on passaren Aníbal, Pompeu i les legions de Cèsar. El pas fou fortificat per les «clausurae» (Les Cluses?). Només en època tardana són esmentats els colls de la Perxa i d'Ares. — J. P. E. [642]

J. M. ALONSO-NÚÑEZ, *Les renseignements sur la Péninsule Ibérique d'Artémidore d'Éphèse*, dins «L'Antiquité Classique», XLIX (1980), 255-259.

Ultra la notícia de la vista d'Artemidor d'Efès a les Illes Balears, reproduïx dos paràgrafs dels *Ethnikà* de Stephanos de Bizanci, basats en les narracions de l'esmentat Artemidor, segons les quals a l'època del seu viatge (entorn de l'any 100 «ante Christum»), el llatí només havia penetrat en la costa mediterrània de la Península Ibèrica. — J. P. E. [643]

Josep M. NOLLA, *Excavacions i sondeigs a Girona: les obres del Passeig Arqueològic (II)*, dins «Revista de Girona», XXV (1979), 181-191.

Assenyalen, en la darrera pàgina, les tres lectures dels «sigilla» trobats en restes de «terra sigillata». — J. P. E. [644]

Josep M. NOLLA, *Excavacions i sondeigs a Girona: el sector de la Seu*, dins «Revista de Girona», XXVI (1980), 83-91.

Entre el material recollit en l'excavació del claustre de la Seu l'any 1963, trobem

un petit fragment amb un «sigillum» imprès, del període clàudio-neronià, reproduït en la figura 5, núm. 82. — J. P. E. [645]

Josep CASAS I GENOVER, *L'estació romana del Camp del Bosquet, Camallera (Alt Empordà)*. I. *L'aljub*, dins «Revista de Girona», XXVI (1980), 77-81.

Un dels fragments trobats, el reproduït en la làmina IV (81), és un peu d'àmfora, en el qual s'ha salvat la marca de fàbrica, amb inscripció, ací reproduïda (79 i 81). — J. P. E. [646]

Josep CASAS I GENOVER, *L'estació romana del Camp del Bosquet, Camallera (Alt Empordà)*. III. *El Fossat*, dins «Revista de Girona», XXVII (1981), 37-44.

Notícia que un dels fragments porta el segell ja conegut, marca del taller d'Atius, on hom fabricava terra sigillata aretina (38 i 43). — J. P. E. [647]

Juan Ramón GONZÁLEZ PÉREZ, *El Tossal-II de Gelmés*, dins «Ilerda», XLII (1981), 19-26.

Localització i inventari de troballes d'aquest jaciment arqueològic, on fou trobada una moneda de Vespasià, la inscripció de la qual és transcrita (22) i la moneda reproduïda fotogràficament (26). — J. P. E. [648]

Marc MAYER, Isabel RODÀ, *Sobre dues inscripcions en honor de Luci Licini segon, una d'elles inèdita*, dins «Ausa», IX (1980-1981), 193-201.

Luci Lucini Segon fou objecte d'un nombre extraordinari d'homenatges escultòrics i epigràfics, car a hores d'ara se'n coneixen una vintena. Ací són transcrites, traduïdes i estudiades les inscripcions trobades a Sant Andreu de Llavaneres (reproduïda fotogràficament a la pàgina 195) i, segons que sembla, a la Garriga (reproducció fotogràfica en la pàgina 199), a base dels clixés conservats en l'Arxiu Mas de Barcelona, car els originals, datables dels anys 107-110 post Christum, semblen perduts. — J. P. E. [649]

Marc MAYER, *Dos esgrafiats sobre ceràmica al museu de Rubí*, dins «Faventia», 3/2 (1981), 227-231.

Presentació, transcripció i estudi de les dues inscripcions d'altres tants fragments ceràmics del museu de Rubí, totes dues del s. I «post Christum». — J. P. E. [650]

Montserrat RECASENS I CARRERAS, *Los capiteles romanos del Museo Nacional Arqueológico de Tarragona*, dins «Butlletí Arqueològic», època V, 1 (1979), 43-143.

En parlar dels capitells corintis del segle II, esmenta un bust d'August, el revers del qual conté dues llegendes, ací transcrites (127). — J. P. E. [651]

J[uan] RIBAS BOIX, *Fragmento de inscripción*, dins «Butlletí Arqueològic», època V, 1 (1979), 203.

Notícia, descripció, transcripció i fotografia del fragment de marbre blanc amb la corresponent inscripció, procedent de runes tretes del carrer de Jaume I, a l'alçada del núm. 7 de la ciutat de Tarragona. — J. P. E. [652]

Piero Alfredo GIANFROTTA, *Archeologia sott'acqua. Rinvenimenti sottomarini in Etruria meridionale*, dins «Bolletino d'Arte», 10 (aprile-giugno 1981), 69-92.

Notícia d'haver estat trobada a Santa Severa una àmfora, la marca de la qual porta una inscripció, altrament ja coneguda, pròpia d'àmfores menorquines d'època romana. — J. P. E. [653]

Rafael ARROYO ILERA, *Vespasiano y su proyección monetaria en tierras valencianas*, dins «Saguntum», 15 (1980), 191-206.

Descripció i estudi de seixanta-una monedes, en vint-i-nou de les quals hi ha inscripcions, reproduïdes en les descripcions respectives. Les dues darreres pàgines ofereixen fotografia de cada una de les cares de setze. — J. P. E. [654]

Cristóbal VENY, *Nuevos materiales de Moro Boti*, dins «Trabajos de Prehistoria», 36 (1979), 465-479 i vuit pàgines de fotografies.

Presentació de nous materials procedents d'un vaixell romà enfonsat al nord de l'illa de Cabrera, cap de Moro Boti. Les pàgines 471-473 són dedicades als lingots, les inscripcions dels quals són transcrites i, de més a més, reproduïdes en les làmines III-VIII. — J. P. E. [655]

Cristóbal VENY, *Dos lingotes de plomo romanos, procedentes de la isla de Cabrera, en Madrid*, dins «Trabajos de Prehistoria», 37 (1980), 389-394 i quatre pàgines de fotografies.

Descripció de les dues peces, transcripció de llurs inscripcions (391 i 393, respectivament), les quals són diversament reproduïdes en les làmines. Els dos lingots són ara de propietat particular. — J. P. E. [656]

José RAMESAL RODRÍGUEZ, [Recensió de] Dali COLLS, Robert ÉTIENNE, Robert LEQUÉMENT, Bernard LIOU, François MAYET, *L'épave Port-Vendres II et le commerce de la Bétique à l'époque de Claude* (Archeonautica 1), París 1977, 143 pàgines i 55 figures, dins «Archeologica Classica», XXXI (1979 [1981]), 379-389.

Aquesta llarga recensió del llibre en el qual són presentats els resultats de la recerca sobre un vaixell en ruta de la Bètica a Roma, enfonsat a Port-Vendres, es fixa de manera particular en les inscripcions i llurs problemes, tant en les dels lingots (382-383) com en les de les àmfores i en particular en llurs «tituli picti» (383-386) i en els noms propis en genitiu (386-387). — J. P. E. [657]

R. VILARDELL, V. ROMERO, *Hallazgos arqueológicos en el santuario prehistórico de La Roca (Montroig, Tarragona)*, dins «Pyrenae», 13-14 (1977-1978 [1981]), 75-80.

Informació i inventari de la troballa de peces de sílex i de ceràmica d'èpoques diverses. L'autor fa referència a antics manuscrits recopiats pel conservador de les ermites, alguns dels quals datarien de l'any 1242 (79). En aquesta mateixa pàgina trobem notícia i transcripció de la inscripció d'una làpida romana, reproduïda en la làmina sisena. — J. P. E. [658]

Josep A. GISBERT SANTONJA, *El yacimiento romano del Tossalet de les Mondes (Pego). Contribución al conocimiento de los indicios del poblamiento rural romano*, dins «Saguntum», 15 (1980), 207-231.

L'autor reproduceix el text, ni que sigui fragmentari, de les inscripcions de les respectives marques. — J. P. E. [659]

Isabel RODÀ DE MAYER, *Inscripciones fragmentarias procedentes de la torre 78 de la muralla romana de Barcelona*, dins «Pyrenae», 13-14 (1977-1978 [1981]), 275-279 i dues làmines.

Notícia, transcripció i estudi dels vuit fragments d'inscripcions, totes funeràries, descobertes durant l'excavació de la torre del Palau Episcopal de Barcelona. Serien anteriors al 270 «post Christum». Les dues làmines ofereixen reproducció fotogràfica dels vuit fragments. — J. P. E. [660]

María Dolores del AMO, *Estudio crítico de la necrópolis paleocristiana de Tarragona* (Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV. Secció d'Arqueologia i Història. Publicació núm. 42), Tarragona 1979, XII i 301 pp.

María Dolores del AMO, *Estudio crítico de la necrópolis paleocristiana de Tarragona. Ilustraciones* (Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV. Secció d'Arqueologia i d'Història. Publicació núm. 45), Tarragona 1981, 80 pp.

Un apartat de l'estudi és dedicat a elements que poden contenir o contenen textos: monedes (99-102), inscripcions (102-105), mosaics (106-112), sarcòfags (112-120). Remarquem, encara, l'elenc de les inscripcions trobades en o sota les parets del recinte anomenat basílica (237). Trobem textos en les reproduccions 51, 52, 53, 54, 55, 64, 97, 104, 114, 116 i 124. — J. P. E. [661]

Francisco BERTRÁN LLORÍS, *Epigrafía latina de Saguntum y su territorium*, València 1980, 486 pp. i 96 làmines fora text.

Obra coneguda per la recensió d'Henri Guiter dins «Revue des Langues Romanes», LXXXV (1981), 153. — J. P. E. [662]

Josep CASAS GENOVER, *Aproximació a l'estudi de la Via Augusta a les comarques gironines (I)*, dins «Revista de Girona», XXV (1979), 109-118.

L'autor es proposa «determinar el recorregut de la Via Augusta per les terres de Girona, posant especial interès en aquells punts foscos que els autors pretèrits han volgut il·luminar amb respostes hipotètiques» (109), a base de les tres fonts bàsiques (autors clàssics, *Itineraria* i documents epigràfics) completat amb aportacions de l'arqueologia, de la cartografia i de la fotografia aèria. Ací són recollits els textos de les tres fonts escrites, tant en llengua original, grec o llatí, com en traducció catalana. Desfilen Timeu, Polibi, Ciceró, Estrabó, Sallusti, Dió Cassi, *Itinerari d'Antoní*, *Tabula Peutingeriana*, *Anònim de Ràvena* i la recopilació de Guido [da Pisa] coneguda com a *Guidonis Geographica*. Pel que fa a les inscripcions, ultra les dues ja conegudes des de Pèire de Marca, recull les dues legibles dels tres miliars, dos d'ells trobats a Palau Sacosta i el tercer a Sarrià de Ter. — J. P. E. [663]

Ferran ARASA GIL, Joan VICENT CAVALLER, *Toponímia de la Via Augusta entre Saguntum i Dertosa*, dins «Societat d'Onomàstica. Butlletí interior», V (1981), 22-28.

Els autors defineixen llur treball «un estudi preliminar» en el sentit de concretar llur esforç en l'estudi de la toponímia antiga» (22) i se serveixen de cinc fonts escrites, la primera, els *Vasos Apollinars*, epigràfica; les altres són l'*Itinerari d'Antoni*, la *Tabula Peutingeriana*, l'*Anònim de Ràvena* i *Guidonis Geographica*, dels set primers segles de l'era actual (23). Discuteixen la grafia i la localització dels cinc topònims documentats en les fonts esmentades i n'estudien l'etimologia; acaben donant llur parer, negatiu en general, sobre la possibilitat que alguns topònims actuals estiguin relacionats amb aquella Via Augusta. — J. P. E. [664

Jaume MARQUÈS I CASANOVAS, *El litoral català vist en l'antigor*, dins «Faventia», 3/2 (1981), 215-220.

Presentació i traducció anotada (217-220) del fragment dels *Ora maritima* de Rufus Festus Avienus (s. IV) que descriu les costes de Catalunya. La traducció és feta en versos alexandrins. Les notes són sobretot destinades a identificar les denominacions geogràfiques. — J. P. E. [665

Jean-Noël BONNEVILLE, *Sur une inscription perdue découverte sur la Montjuich à Barcelone*, dins «Faventia», 3/2 (1981), 241-249.

L'autor es refereix a una inscripció llatina descoberta el 1596 a Montjuïc, guardada un temps al convent de Santa Madrona i avui dissortadament perduda. Discuteix les lectures que n'han donat Pujades, Cervera, Finestres, Hübner i Voltes Bou, i en proposa una que faria referència a l'oficial il·l·lric Sever, el qual va succeir Constanci I com a Cèsar quan aquest esdevingué August el 305. Segons Bonneville, que compara la inscripció catalana amb d'altres d'hispaniques, estem en presència del final de l'epigrafia romana a Barcino, i és més un element de propaganda que un element viari. Encara no ha començat el procés que acabarà donant la preeminència política a Barcino en detriment de Tarraco. — J. de P. [666

Volker ZEDELIIUS, *Vorbericht über die Arbeiten in Centcelles 5. Die Fundmünzen*, dins «Madriider Mitteilungen», 21 (1980), 180-188.

La llista només dóna indicacions genèriques entorn de les inscripcions, les quals són més visibles en les pàgines 46 i 47 de làmines fotogràfiques. — J. P. E. [667

Sant PACIÀ DE BARCELONA, *Exhortació a la penitència i Tractat sobre el baptisme*.

Introducció, versió i notes de Jaume FÀBREGAS I BAQUÉ (Testimonis litúrgics 6), Barcelona 1981, 52 pp.

La introducció resumeix dades sobre l'autor i les dues obres ací publicades, amb breus indicacions sobre la qualitat de l'estil i la bibliografia (7-13). La traducció ha estat presidida per l'objectiu de «donar un text que, sense apartar-se del sentit original, es pogués llegir amb facilitat» (12), evitant l'escull d'una adjectivació i aclariments circumstancials de vegades abusius. La versió de cada tractat és acompanyada de breus notes explicatives (35-38 i 49-51, respectivament). — J. P. E. [668

Claude LEPELLEY, *La crise de l'Afrique Romaine au début du Ve siècle, d'après les lettres nouvellement découvertes de Saint Augustin*, dins «Académie des Inscriptions et Belles Lettres. Comptes Rendus des Séances de l'Année 1981» (Juillet-Octobre 1981), 445-463.

L'autor es fixa en la situació d'Àfrica i només presenta breument les noves cartes 11 i 12 de Consentius a Agustí (446-447), bo i recordant les altres, una de resposta del sant, ja conegudes. — J. P. E. [669]

Josep AMENGUAL I BATLE, *Un prematur testimoni de la polèmica anti jueva: La circular de Sever de Menorca (417)*, dins «Lluc», LX (1980), 195-201.

La introducció d'Amengual planteja el problema de l'autenticitat, que veu reafirmada per la referència de Consentius en un dels seus dos *Commonitorium*, recentment trobats i publicats. El de la datació, que col·loca en l'any 417 i no en el següent. I recorda les edicions anteriors del text llatí i les traduccions castellana i catalana. La nova traducció catalana és feta per primera vegada sobre el text crític establert l'any 1937 per Gabriel Seguí i Vidal; ací ocupa les pàgines 196-201 i és acompanyada d'algunes notes. — J. P. E. [670]

Pere de PALOL, *Catalunya i Balears en temps paleocristians i visigòtics. Les noves descobertes arqueològiques i literàries*, dins Universitat de Barcelona. Institut d'Arqueologia i Prehistòria, *Memòria*, Barcelona 1981, 37-47.

La major part de l'article ofereix una visió de conjunt de les troballes arqueològiques tant a Catalunya com a Mallorca i Menorca per al temps anterior al 173. Ja en aquesta part, l'autor recorda els grafitos grecs en la basílica de ses Salines, prop Fornells (Menorca) (42). Les darreres pàgines contenen una referència a l'*Epistola Severi episcopi Minoricensis* contra els jueus i sobretot algunes de les dades que proporciona el *Commonitorium* de Consenci a sant Agustí, carta onzena de les darrerament editades per Johannes Divjac, on és confirmada la forta relació cristiana entre Catalunya, les illes Balears i el nord d'Àfrica. — J. P. E. [671]

Josep AMENGUAL I BATLE, *Informacions sobre el priscillianisme a la Tarraconense segons l'Ep. 11 de Consenci*, dins «Pyrenae», 15-16 (1979-1980), 319-338.

Exposició dels problemes històrics que resulten afectats per les dues cartes o *Commonitoria* de Consentius recentment descobertes i publicades [vegeu la primera de les recensions d'aquest volum]. L'autor resumeix el contingut de la més extensa, i editada amb el núm. 11, en les pàgines 321-324, amb transcripció d'alguns fragments, i la defineix com una «provocació a la lluita contra els priscillianistes» (321). En dues ocasions remarca el fet que «aquesta carta té unes pretensions i una construcció semblants a la Circular de Sever de Menorca» (321, nota 9 i 332, nota 72). Es fixa en les noves informacions sobre el priscillianisme tant a la Tarraconense com a la Narbonense (325-334) i acaba remarcant algunes característiques d'aquest priscillianisme, d'entre les que cal remarcar la literatura per a ús d'iniciats (336-337). — J. P. E. [672]

A. DE VOGÜÉ, *Trithème, la Règle de Macaire et l'héritage littéraire de Jean de Biclair*, dins «Sacris Eruditi», XXXIII (1978-1979), 217-224.

Justo Pérez de Urbel, seguit amb reserves per Julio Campos, defensà que la

Regula Monachorum del bisbe de Girona Joan de Biclara s'havia d'identificar amb la *Regula Magistri*. Àngel Custodio Vega, basat en una afirmació de Trithèmius, la identifica amb la *Regula Macarii*, amb la conseqüència d'atribuir-li també cinc sermons, que el manuscrit de l'Escorial, biblioteca del monestir, Q.II.22 col·loca sota la paternitat del mateix Macari. De Vogüé assenyala que la font de la frase de Trithèmius és Benet d'Aniana, el qual afirma que la frase en qüestió és de Macari. Trithèmius en aquest cas, que no és únic, s'inventaria l'atribució a Joan de Biclara. Tres dels cinc sermons són d'Eusebi Gal·licà (Faust de Riez), un de Cesari d'Arles i un d'autor desconegut, però, pel que sembla, posterior a Gregori el Gran. — J. P. E. [673]

AGOBARDI LUGDUNENSIS, *Adversum dogma Felicis (Ad Ludovicum)*, dins *Agobardi Lugdunensis Opera Omnia* editat L. VAN ACKER (Corpus Christianorum, Continuatio Mediaevalis LII), Turnholt 1981, 71-117.

Edició crítica d'aquest tractat, en el qual Agobard explica que, mort Feliu d'Urgell, hom trobà «quaedam scedula ab eo edita sub specie interrogationis et responsionis» (74). Agobard explica alguna de les seves discussions amb Feliu (76-77) i alguna de les expressions típiques del bisbe d'Urgell (78-79). A partir de la pàgina 79 transcriu fragments literals de la «scedula» esmentada i els confronta amb la doctrina dels pares de l'Església, sobretot grecs contemporanis i contraris de Nestori. Assenyaem les notícies sobre les lectures de Feliu d'Urgell (106). — J. P. E. [674]

Peter BROMMER, *Eine unbekannte Diözesansynode. Zur Rezeption Theodulfs von Orléans*, dins «Archiv für katholisches Kirchenrecht», 149 (1980), 467-487.

El text d'un sínode diocesà desconegut, conservat a Londres, British Library, Royal 6.A.XI, del s. XII, procedent de Rochester, copia el paral·lel dels *Capitula episcoporum* escrits entorn de l'any 800 per Teodulf d'Orléans, ací transcrits en columnes paral·leles (473-483). El treball del compilador medieval és molt selectiu, car deixa els capítols que no li interessien. — J. P. E. [675]

J[osep] CLARA TIBAU, *El fragment de la Haia. Primer setge de Girona documentat?*, dins «Estudi General», I/1 (1981), 81-87.

Sobre els tres folis de pergami afegits al final del *Gesta regum francorum* de la Haia, l'autor intenta «donar nous punts de vista i possibilitats als problemes que el *Fragment* presenta, observant amb detall els aspectes de l'Antroponímia» (81). Recorda el marc, que és la tensió entre l'element franc representat per Guillem de Tolosa i els seus fills, Gaucelm, comte del Rosselló i d'Empúries, i Bernat de Septimània, de Barcelona i de Girona, d'una banda, i l'element visigòtic personificat en Aissó, amb partidaris a Ausona, i qui sap si en el seu comte Borrell, comte també d'Urgell. Passa revista als Arnald, Bernat, Borel o Borrell, Guillem i Bertran (Wibelinus), en textos catalans dels segles IX i següents, amb particular insistència en la tesi que «Borel, el tan discutit "pagà" o "moro" del *Fragment* sigui el comte Borrell d'Ausona i d'Urgell» (88). — J. P. E. [676]

José JANINI, *Fuentes visigóticas de una misa votiva del Vic 104*, dins «Revista Catalana de Teologia», VI (1981), 157-160.

El ms. 104 de la Biblioteca Episcopal de Vic conté un pontifical i un *Liber sacra-*

mentorum. L'autor n'indica les diverses parts, una de les quals és de misses votives (ff. 88-95). Una d'aquestes (ff. 93-94) és ací transcrita (158-159), amb indicació d'expressions paral·leles en compilacions anteriors, tant hispàniques com romanes. La presència d'altres elements porta l'autor a concloure que el redactor fou un monjo que visqué en els moments del pas de la litúrgia hispana a la romana en un país molt necessitat de seguretat enfront de les incursions sens dubte de moros. — J. P. E. [677]

Narcís PUIGDEBALL I DIUMÉ, *Els documents sobre la Garrotxa durant els segles IX i X*, dins «Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca. Annals 1978», Olot 1979, 159-174; «Annals 1979», Olot 1980, 149-159.

L'intent del treball, ací començat, és el d'«aplegar tota la documentació referent a la Garrotxa durant els segles IX i X» (160), limitat, però, a «una petita mostra» (161). Raona la datació de 1178 per al document que algú altre col·locava en el 822 (162-163; transcripció en pàgina 170). El precepte datat el 30 de novembre de 834 (163-165) i el privilegi datat el dia 11 de juny de 844 (165-166) són reproduïts a base de la transcripció publicada en el volum 43 d'*España Sagrada* (170-174). Considera fals el diploma datat el 28 de juny de 855, publicat per Francesc Monsalvatje (166-169). Considera sospitosa (850?, 858?) la data de l'acta de consagració de santa Maria de Ridaura (249-251), que transcriu de Montsalvatje (353-354). Presenta (251-252) i copia (255-256) el precepte de Carles el Calb per a sant Esteve de Banyoles de 22 de febrer de 866, d'acord amb la transcripció de Peire de Marca. — J. P. E. [678]

Manuel ROVIRA I SOLÀ, *Noves dades sobre els primers vescomtes d'Osona-Cardona*, dins «Ausa», IX (1980-1981), 249-260.

Les col·leccions documentals en curs de publicació a la Seu d'Urgell i a Vic proporcionen nous coneixements sobre la història dels comtats de la Marca Hispànica dels segles IX-X. En aquestes pàgines, després de recordar la versió rebuda fins ara refusa que Francó i Odegari fossin vescomtes d'Osona i en canvi aporta dades que convencen que Ermemir era tal vescomte ja l'any 911 i ho fou fins al 929. El seu fill segon, també de nom Ermemir, fou encarregat pel comte Borrell l'any 986 del castell de Cardona i de la seva defensa. El fill tercer, Ramon, successor del seu germà Ermemir ja signava com a vescomte de Cardona just l'any 1000. La pàgina 251 conté l'arbre genealògic de les cases vescomtals del Conflent i d'Osona. — J. P. E. [679]

Pierre PONSICH, *Bera I, comte de Barcelone et ses descendants. Le problème de leur juridiction comtale*, dins *Conflent, Vallespir et Montagnes Catalanes*, 51-69.

Després d'aportar les raons que li semblen confirmar l'acte de fundació de l'abadia d'Alet entorn de 813 pel comte Bera (51-53), l'autor afirma que aquest fou comte de Barcelona i de Razès i que exercí funcions comtals en Conflent, però no al Rosselló, d'on era comte Gaucelm (59); per això, els fills de Bera I només haurien exercit autoritat en els territoris d'on era comte llur pare. Sobre la base de documentació inèdita, actualment conservada a la Bibliothèque Nationale de París, Fonds Moreau, reconstrueix quatre generacions de la descendència de Bera al Rosselló. Al final, dos arbres genealògics: el dels descendents de Bera I i el de la família comtal de Roergue. — J. P. E. [680]

Eudald CARBONELL I ROURA, *Querulbs millenari*, dins «Revista de Girona», XXV (1979), 109-118.

Notícia de la commemoració del millenari de la consagració de l'església de Querulbs (30 juliol 878) amb reproducció fotogràfica de l'acta de consagració (144). — J. P. E. [681]

Dolors CONDOM I GRATACÓS, *Contribució a l'estudi del llatí medieval a Catalunya*, dins «Estudi General. Revista del Col·legi Universitari de Girona», núm. 1/2 (1981), 15-21.

El *Cartoral de Carlemany* de l'Arxiu de la Catedral de Girona conté vocables que no es troben en documentació catalana contemporània (15); l'autora n'estudia quatre: «astarios», «clavis», «anglada i angulus», i «clavellus», per a la qual cosa aporta fragments correlatius dels segles IX al XV. — J. P. E. [682]

Josep CALZADA I OLIVERAS, *Més sobre el diploma de Carloman al bisbe Teotari*, dins *Estudis sobre temes del Baix Empordà* (Publicacions de l'Institut d'Estudis del Baix Empordà 1), [Sant Feliu de Guíxols] 1981, 121-126.

Notícia d'haver estat identificat en el fons de pergamins de l'Arxiu Capitular de Girona l'original del diploma datat el 2 de setembre de 881, en el qual Carloman atorga la Vall d'Aro al bisbe Teotari de Girona, amb anàlisi de les seves parts i comparació del text amb la transcripció que en féu el notari Pere Rosselló el 16 de juliol de 1686. — J. P. E. [683]

Anscari M. MUNDÓ, *L'escriptura del tapís de la Catedral de Girona*, dins «Revista de Girona», XXVI (1980), 157-158.

Una breu anàlisi de les lletres dibuixades i brodades en el tapís gironí condueix l'autor a la conclusió que res no emparenta aquesta escriptura amb la tradició visigòtica o d'influència mossàrab, ans cal pensar en un taller escriptori que conserva encara la tradició carolíngia, possiblement ubicat, per certs detalls (l'«ubi» inicial d'un text bíblic), a Catalunya i es pregunta si la Maria brodadora de l'estola de sant Narcís no col·laboraria a brodar el gran tapís de la Creació. — J. P. E. [684]

Josep CALZADA I OLIVERAS, *El mosaic de la sinagoga de Beth-Alfa i el Tapís de la Creació de la Catedral de Girona*, dins «Revista de Girona», XXVI (1980), 173-205.

Una secció d'aquest article és destinada a la transcripció, comentari i estudi de les inscripcions del tapís esmentat (181 ss.), distingint els diversos elements de què consta: el Pantocràtor i la creació, els quatre Vents, el calendari (any, mesos i dies), la invenció de la santa Creu. — J. P. E. [685]

M[ontserrat] PAGÈS, *La problemàtica d'identificació de les esglésies del Castell de Cervelló*, dins «Studia Monastica», XXIII (1981), 59-69.

Revisió dels documents datats el 12 d'abril de 904 i 910, respectivament, pels quals el comte Guifré, fill de Guifré, donava a Sant Cugat del Vallès l'església de la Santa Creu de la vall del castell de Cervelló, tema ja estudiat per Ramon d'Abadal i per Gaspar Feliu; proposa de solucionar el problema de la multiplicat d'esglésies en la vall esmentada a base del document de 9 de febrer de 912, de l'ACA, publicat per

Josep Rius, *Cartulario de San Cugat del Vallès I*, Barcelona 1945, núm. 5, pel qual consta que l'edifici era únic, tot i que els titulars eren tres: Santa Creu, Sant Esteve i Sant Dalmau (66). És l'església romànica de Sant Esteve de Cervelló, avui anomenada de Santa Maria (69). — J. P. E. [686]

Manuel ROVIRA, *Un bisbe d'Urgell del segle X: Radulf*, dins «Urgellià», 3 (1980), 167-187.

Resum biogràfic (167-176) i recopilació de divuit documents relatius al bisbe Radulf de la Seu d'Urgell, set dels quals són reproduïts de forma més o menys completa i els altres, ara perduts, en resum fet pel darrer arxiver del monestir de Ripoll, Roc d'Olzinelles, ara conservat en l'Arxiu Episcopal de Vic. — J. P. E. [687]

Jaume GIBERT i ARISSA, *Reconeixement dels límits del terme d'Artés al segle X*, dins «Miscel·lània d'Estudis Bagencs», 1 (1981), 141-148 i una làmina.

Presentació, resum (en part traducció) anotat i transcripció del document de 7 de febrer de 938, en virtut del qual jutges del comte Sunyer i del vescomte Gudald precisaven els termenals de l'alou del bisbe de Vic a la vall d'Artés, en presència dels 110 caps de casa interessats signants del document, el qual procedeix de Vic, Arxiu de la Mensa Episcopal i és transcripció feta el 1755. — J. P. E. [688]

Philippe ARAGUAS, *Les châteaux des marches de Catalogne et Ribagorce (950-1100)*, dins «Bulletin Monumental», 137 (1979), 205-224.

Ultra una referència genèrica a textos d'entorn de 950, els quals donarien testimoni d'una colonització agrícola i militar de Catalunya (205), trobem notícia de l'esment de la torre de Ribes (Garraf) en un document de 990 (209); de l'augment de cinc a tres-cents sous en tres anys del preu del castell de Montclar, entre 1030 i 1033, fet documentat en el *Liber feudorum maior* (212); de l'altura de cent pams de la torre de Tàrrega (la Segarra) el 1058, en la mateixa font (213); i unes pàgines dedicades a la figura i actuació extraordinàries d'Arnau Mir de Tost, coneguda gràcies a la documentació recollida per Pere Sanahuja i destruïda durant la revolució de 1936 (216-222), ultra la més monogràfica relativa a la fundació del monestir de Mur, publicada per Jaume Miret i Sans (219). — J. P. E. [689]

Luis MOLINA, *Las campañas de Almanzor a la luz de un nuevo texto*, dins «Al-Qantara», II (1981), 209-263.

En el *Dikr bilad al-Andalus* de Rabat, Biblioteca general y 85, ací transcrit (222-229) i traduït al castellà (230-237), tenim una nova font sobre els atacs d'Almansur a Catalunya, a cada un dels quals l'autor dedica sengles paràgrafs explicatius: el quart al país de Barcelona (239-240), el cinquè a la derrota del comte Borrell (240), el setzè a l'excursió fins a Girona (246-247), el vint-i-tres a una nova incursió a Barcelona (249-250) i el cinquantè al Pallars (262). — J. P. E. [690]

Michel ZIMMERMANN, *La prise de Barcelone par Al-Mansûr et la naissance de l'historiographie catalane*, dins «Annales de Bretagne et des Pays de l'Ouest», 87 (1980 = *L'Historiographie en Occident du Ve au XVe siècle. Actes du Congrès*

de la Société des Historiens Médiévistes de l'Enseignement Supérieur. Tours, 10-12 juin 1977), 191-218.

La devastació de Barcelona per Al-Mansûr del 30 de juny al 8 de juliol de 985 obligà, primer, a refer durant anys la documentació destruïda, cosa que mantingué viu el record del desastre i féu néixer un preàmbul nou, de contingut exclusivament històric, per a cert tipus de documentació (196), coneguda com a «reparatio scripturae» (200). Però aquells fets, conservats en el record, tingueren per a les generacions posteriors un augment d'importància, que els contemporanis no copsaren, d'abast més general i polític (202). L'autor rastreja aquesta evolució en la forma com l'anotació relativa al desastre de 985 s'introduí i s'anà transformant en els nombrosos *Cronicons* del s. XI, a través dels quals hom pot resseguir l'evolució de les idees entorn de la relació entre França i Catalunya o entre la dinastia dels reis carolingis i la dels comtes de Barcelona. Dos episodis resulten engrandits: l'alliberació de Barcelona per Lluís el Piadós el 801 i la presa de la ciutat per Al-Mansûr el 985 (204). Però si la primera anotació és essencial per als *Cronicons* (llista dels reis francs i dels respectius anys de regnat que tot escrivà necessitava tenir a l'abast de la mà per a orientar-se en les datacions dels documents), l'anotació de la desfeta n'és aliena i per això cal trobar l'explicació de la seva persistència en d'altres bandes. La seva significació esdevindrà evident en aparèixer les primeres manifestacions de la historiografia catalana i l'autor afirma que «toute la construction historiographique proposée par les chroniques... s'organise autour des événements de 985» (207). Prova n'és el *Chronicon alterum Ripipullense*, en el qual «l'effacement de la royauté franque et l'affirmation des dynasties locales expriment une modification délibérée de la perspective» (208), perspectiva compartida pel *Chronicon Dertusense II*, pel *Chronicon sancti Victoris Massiliensis* o *Annales Barcinonenses*, procedent de Ripoll, i per l'*Alterum chronicon Rotense*. Un altre pas i el resultat serà el que «tout se passe... comme si la date de 985, abolissant le souvenir de deux siècles, était la première date de l'histoire catalane» (211) i aquest pressupòsit seria el comú a tota la família de *Chronicon Barcinonense*, en els quals, de més a més, s'ha realitzat el pas de Ripoll a Barcelona, cosa que comporta una visió més secularitzada de tot el procés històric català anterior. El darrer pas serien els *Gesta comitum Barcinonensium*, primera crònica nacional catalana, en la qual la sobirania enfront dels reis francs va lligada al fet que el comte Borrell s'hagué de captenir sol, sense ajut dels monarques francs, en la defensa de la terra contra Al-Mansûr, amb el resultat d'una doble alliberació: d'Al-Mansûr i dels reis de França (217). — J. P. E. [691

M.ª Isabel FIERRO, *El principio msliki «sadd ad-darai'» en el Kitab al-hawadit wa-l-bida' de al-Turtusi*, dins «Al-Qantara», II (1981), 69-87.

Resum bibliogràfic (71-74) i exposició del *Kitab*, escrit a Egipte després del 480/1086-1087, amb l'objectiu tradicionalista de desemascarar innovacions no justificades per l'Alcorà però considerades acceptables per la comunitat musulmana, tant si es tracta de situacions legals en elles mateixes, però aprofitables per a transgressions conscients de la llei, com si es tracta de situacions legals que per llur propi dinamisme, prescindint de la intenció, poden esdevenir un perill (76-77). Els companys de Mahoma propugnaven l'abstenció de tot allò que podia ésser interpretat com a manament sense ésser-ho (82), tema al que és dedicada la tercera part del *Kitab*. — J. P. E. [692

Pere BALANÀ I ABADIA, *¿Topònims catalans transcrits a l'àrab per Ibn Hayyan?*, dins «Misc. Bohigas II», 23-46.

Partint d'un text d'*Al Muqtabas*, d'Ibn Hayyan (Còrdova 987/8-1076), transmès en manuscrit únic, que fa referència a l'expedició d'Abd al-Malik de 934-935 contra territori «franc», l'autor suggereix la hipòtesi que 10 topònims del text àrab poden referir-se a poblacions i indrets dels comtats d'Empúries i de Barcelona, contra la interpretació de Pedro Chalmeta, que els identifica amb llocs del golf del Lleó i Provença. — J. de P. [693]

Josep CALZADA I OLIVERAS, *Documentació inèdita*, dins «Revista de Girona», XXVII (1981), 45-52.

Remarquem, en la carta de Josep Ragner, signada a Ripoll el 4 de març de 1878, la notícia de la troballa de la làpida funerària amb l'epitafi esculpit a honor de Bernat Tallaferró, el text del qual, en la transcripció ací publicada (50), conté variants respecte del que transmeté Oliba. — J. P. E. [694]

Cebrià BARAUT, *Els documents dels anys 981-1010 de l'Arxiu Capitular de La Seu d'Urgell*, dins «Urgellia», III (1980), 7-166.

Continuació del treball recensionat dins ATCA, 1 (1982), 292-293, pàgines a les quals remeto el lector. En aquest lliurament els documents, transcrits tots in extenso, van del 2 de març de 981 al 6 de novembre de 1010, dates que corresponen al pontificat del bisbe Saïa. Les fórmules, a partir de les quals han estat redactats els documents, són principalment *Per hanc scripturam...* i *Certum quidem et manifestum est...* (amb la variant *Sic placuit in animis nostris...*, que trobo en els n.ºs. 215, 230, 248, 257 i 269). En comparació amb el període anterior, sembla possible de constatar major riquesa de formularis (*Convenit mihi...*, n.ºs. 188 i 197; *Magnum mihi...*, n.ºs. 189, 192 i 213; *Consta(t) nos...*, n.º. 201; *Facio (facimus) tibi carta...*, n.ºs. 218 i 227; *Ego... donator sum tibi...* (nou vegades); *Ego... et... comutatores sumus* (vuit vegades) (amb la variant *Ego... et... cogitare cepimus...*, n.º. 279); *Mandavit nobis...*, n.º. 292); en algun cas, hom té la impressió que l'escrivà ha prescindit de pautes fetes i s'ha aventurat a redactar de forma personal el document (n.ºs. 301 i 303, per exemple). Remarquem en el n.º. 300 la deixa de cinc uncies d'or «ad libros emendos» i en el n.º. 314 l'esment d'un «libro episcopalem». Dels cent vint-i-sis documents ací publicats, cent catorze ho són per primera vegada. — J. P. E. [695]

Gabriel ROURA, *L'Evangelari carolingi de la Catedral de Girona, segle XI. Notes codicològiques i paleogràfiques*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXVII (1981), 349-371.

Descripció codicològica i paleogràfica molt completa, que s'estén a les tapes de noguer artísticament treballades i contemporànies de la realització del manuscrit que l'autor presenta (sense número, car no existeix catàleg dels manuscrits de la Biblioteca i Arxiu Capitular de la Seu de Girona). Roura assenyala dues mans en l'execució del manuscrit, tot ell, com les tapes i la decoració, d'influència carolina directa. A més, anota que es poden apreciar una munió de lliçons irlandeses, la qual cosa significa que els escribes gironins copiaven un model franc influït pels monjos d'Irlanda. Tot plegat induïx Roura a situar el còdex a la primeria del segle XI, potser en el pontificat de Pere Roger, vescomte de Carcassona, l'artífex de la Seu romànica i restaurador

de la canònica. En apèndix Roura publica una fórmula d'obediència al bisbe datable de 1094, una altra datable entre 1214 i 1279, una fórmula d'obediència a la prepositura de Castelló, de la segona meitat del segle XIII, i la forma de jurament dels veguers reials, dels segles XIV-XV. També publica l'exordi i l'escatocol de la primera acta de presa de possessió d'un veguer reial a Girona, del 21 de març de 1321, provinent de l'Arxiu Diocesà de Girona, secció G, Reg. Notularum 2. — J. de P. [696]

Joan BELLAVISTA, *La litúrgia a Catalunya en els segles de l'Alta a la Baixa Edat Mitjana*, dins «Revista Catalana de Teologia», VI (1981), 127-156.

Objectiu de l'estudi és la descripció de les característiques distintives de la història del culte a Catalunya durant les segles XII i XIII, condicionada pels tres fets previs de la implantació progressiva de la litúrgia romana per l'imperi franc, la centralització lligada a la figura de Gregori VII i la pressió mimètica de la cúria papal sobre la perifèria durant els dos segles esmentats. La primera secció de l'article presenta i de vegades descriu els volums litúrgics catalans copiats durant el segle XI (130-131) (Pontifical de Roda, Lleida, Arxiu de la Catedral ms. 16; Sacramentari de la Catedral de Vic, Vic, Museu Episcopal ms. 66; Sacramentari de Ripoll, *ibid.*, ms. 67; Leccionari de Sant Romà les Bons, Montserrat, ms. 838; i Sacramentari-Missal potser de Ripoll, Vic, Biblioteca Capitular, ms. 71) i durant els segles XII i XIII (Pontifical de Vic, Vic, Arxiu Capitular ms. 104; Mixt de Sant Romà les Bons, Montserrat ms. 72; Proser-troper de Vic, Vic, Biblioteca Capitular ms. 105; Consueta antiga de la Seu d'Urgell, Vic, Museu Episcopal ms. 131; Antifoner de Sant Romà les Bons, Barcelona, Biblioteca de Catalunya ms. 1805; Antifoner de Sant Pere d'Ager, Barcelona, Biblioteca de Catalunya 1167; Troper-proser de Vic, Vic, Biblioteca Capitular ms. 106; i Sacramentari de Barcelona, Biblioteca Vaticana, Vat. lat. 3542) (131-136). Segueix (136-140) una tipificació dels llibres litúrgics d'aquells segles: sacramentari, pontifical, leccionari de la missa, antifoner de la missa, troper-proser, missal místic o mixt i consueta, amb indicació d'exemplars o fragments existents o dels quals hom té notícia d'haver existit a Catalunya. Després del terç apartat, en el qual l'autor recorda les coordenades d'història general i eclesiàstica de la Catalunya contemporània, la quarta part exposa el contingut dels volums anteriorment descrits en allò que fa als textos litúrgics (146-150). La cinquena s'ocupa de remarcar certes característiques de les compilacions estudiades amb atenció particular a les fonts, hispanes, romanes o germàniques, amb mostra d'un fragment autòcton, estrofa d'una prosa vigatana a Sant Feliu de Girona (149). Les mostres transcrites es multipliquen en l'apartat darrer relatiu a elements populars (151-154): set estrofes de tropus diversos, un *Versos in resurrectione* com a mostra de drama litúrgic, tot procedent dels proser-tropers de Vic i una «verbeta» del volum de la Biblioteca de Catalunya. [El Museu d'Art de Girona posseeix un sacramentari del s. XII, procedent de Sant Feliu d'aquella ciutat i assenyalat amb el núm. 58 del catàleg actual, resumit més avall, desconegut, segons que sembla, de l'autor d'aquest estudi]. — J. P. E. [697]

Raymond ÉTAIX, *Quelques homéliaires de la région catalane*, dins «Recherches Augustiniennes», XVI (1981), 333-398.

Dins la varietat que presenten els leccionaris litúrgics medievals, els de Catalunya manifesten vincles de parentiu i trameten textos rars. L'autor dóna una llista detallada del contingut literari de París, Bibliothèque Nationale lat. 5302 (334-349), d'*ibid.*, lat. 5304/II (ff. 61-267) (350-358); de Tarragona, Biblioteca Provincial, Santes Creus

139 (359-370); de París, Bibliothèque Nationale lat. 3806, potser procedent de Sant Llorenç del Munt (371-377); i de Barcelona, ACA, Sant Cugat 22, de la mateixa procedència (378-387). Segueix una secció dedicada a la presentació de fragments: La Seu d'Urgell, Biblioteca Capitular, ms. fragm. 181 (388-389); Vic, Arxiu Capitular, frag. XX/1 (389-390); València, Arxiu Capitular ms. 78 (390); Marsella, Archives Departementales de l'Hérault, fragm. procedent de Gignac (390); i New Haven, Yale University, T. E. Martson 137, procedent de Saragossa (390-391). La diferència entre aquest grup de manuscrits i els leccionaris en general rau en el fet que els catalans se serveixen de tres fonts molt rars: les *Homiliae toletanae* (Londres, British Museum Add. 30835) en llur arquetipus complet, i les dues col·leccions carolíngies conegudes com a *Homiliari de Liverani* i *Homiliari de Luculentius*, per a cada una de les quals l'autor assenyala les peces que han passat als exemplars esmentats (392-395). D'altres fonts no tan rars són les *Homeliae in Evangelium* de sant Gregori el Gran (395), les de Beda el Venerable (395-396) i encara d'altres (397). L'article s'acaba amb l'edició del text del *Sermo sancti Austini* (!) *episcopi*, de Tarragona, Biblioteca Provincial, Santes Creus 139, f. 7 (397-398), més pròxim a sant Jeroni que a sant Agustí. — J. P. E. [698]

Anne-Véronique GILLES, *Recherches sur l'origine et la diffusion du culte de Saint Saturnin de Toulouse (des origines au concile de Trente)*, dins «École Nationale des Chartes. Positions de thèses soutenues par les élèves de la promotion de 1981 pour obtenir le diplôme d'archiviste paléographe», París 1981, 121-133.

La tesi estudia el fet que Borrell, mestrescola de Vic entorn de 1020, reféu, corregí i completà la *Passió* rimada de sant Cerni, dedicada un segle abans a l'arquebisbe de Narbona, Agius, versió que després tingué influència en d'altres històries. — J. P. E. [699]

J. J. RÓDRIGUEZ LORENTE, *Aportación al estudio numismático de las taifas del Califato. Los territorios del esclavo eunuco Jayran*, dins «Al-Qantara», II (1981), 453-455.

Estudi basat en un dirham encunyat a València l'any 404 de l'Hègira, les inscripcions del qual són traduïdes al castellà (454) i les seves dues cares reproduïdes fotogràficament (455). — J. P. E. [700]

Josep M. FONT I RIUS, *Nuevos documentos catalanes de población y franquicia*, dins «Anuario de Historia del Derecho Español», L (1980), 155-176.

Complement de l'obra del mateix autor *Cartas de población y franquicia de Cataluña I*, Madrid-Barcelona 1969. Són presentats (156-167) i transcrits (168-176) els documents relatius a Puig d'Oluges (*Per banc scripturam*, 8 maig 1043), Giboldoher (La Figuera), 5 desembre 1182, Vandellós, 20 desembre 1191, Horta, 10 gener 1192, Prenafeta, Figuerola i Miramar (juliol 1198) i Orrit (31 maig 1361), procedents de Madrid, Archivo Histórico Nacional, *Clero* i *ibid.*, *Órdenes militares*; de Barcelona, Arxiu de la Corona d'Aragó, canc., reg. 11; Tortosa, Arxiu Capitular; i Sevilla, Archivo Ducal de Medinaeli. — J. P. E. [701]

Antoni M. ARAGÓ, *El Monestir d'Amer i els seus promotors*, dins «Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca. Annals 1978», Olot 1979, 331-351.

Estudi centrat en els homes que, des d'un nivell social influent, promogueren la fundació de Santa Maria d'Amer i augmentaren el seu patrimoni (331): Arnau Ramon, Mir Foguet, Ponç Bernat, Bernat Gibert i Guillem Ramon de Montcada. L'apèndix documental conté regesta i transcripció de cinc documents, de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, Or. H. G., pergamins 8, 9, 10, 13 i 14, en llatí, en els quals, però, hom pot trobar, ultra els topònims gairebé tots en romanç, les següents paraules: «encumbre» (339, línia 17; de 16 de març de 1066); «alsberg» (340, línia 31, mateixa data); «quartera» (342, línia 4; 26 d'abril de 1077); «compras» (342, línia 6, mateixa data); «boschs» (343, línia 12; 26 de maig de 1085/1086); i «fogaces» (344, document IV, línia 22; 2 d'abril de 1097). Remarquem la pervivència del formulari *Per hanc scripturam* el 26 de maig de 1085/1086 (242-243) i les notícies d'un Petrus, escriptor (de Girona?) (340) i del llegat testamentari d'un missal (344). — J. P. E. [702]

Ignasi PUIG, *L'ascendència pallaresa dels bisbes d'Urgell Bernat Guillem (1076-1092) i Guillem Arnau de Montferrer (1092-1095)*, dins «Urgellia», 3 (1980), 185-193.

Només d'aquests dos bisbes urgellencs d'aquells dos segles no constava llur pertinença a una casa comtal catalana. L'estudi d'onze documents ací regestats (187-188) permet a l'autor d'arribar a la conclusió que el primer «era fill del vescomte d'Urgell, Guillem, i de la seva segona muller, Ermengarda de Pallars» (189). L'estudi de setze altres documents, del *Cartoral de la Seu d'Urgell* com els primers, de l'Arxiu de la Catedral de la mateixa ciutat, demostra que el segon era nét del vescomte Isarn de Pallars a través de la seva mare Ermengarda. — J. P. E. [703]

Geoffrey WEST, *A proposed literary context for the Count of Barcelona episode of the Cantar de Mio Cid*, dins «Bulletin of Hispanic Studies», LVIII (1981), 1-12.

La tesi de l'autor és que l'episodi relatiu a la derrota del comte de Barcelona, Ramon Berenguer II pel Cid a Pinar de Tévar l'any 1090 en el *Cantar* (versos 957-1084) s'ha d'interpretar com a mostra de la contraposició castellana contra uns «francs», car li són atribuïts els dos caràcters que els castellans estigmatitzen en les figures carolíngies semi legendàries: la polidesa vista com a afeminament i la dignitat interpretada com a «fanfarroneria» (10). — J. P. E. [704]

Maria BROSSA, *Contribució a l'estudi del català pre-literari, del segle XII, a l'Alt Urgell*, dins «Urgellia», 3 (1980), 319-367.

Anàlisi de les grafies (326-329), de la fonètica (329-346) i de la morfo-sintaxi (346-356) de les paraules i locucions catalanes que es troben en seixanta-set pergamins de l'Arxiu de la Catedral de la Seu d'Urgell, dels anys 1100-1193, regestats en les pàgines 320-325. Les pàgines 357-361 contenen un glossari dels mots no recollits pels diccionaris més importants o que hi consten amb data posterior a la que tenen ací. Al final (362-367), índex analític de noms. Remarquem en el regest núm. 2 l'esment d'un evangeliari de la canonja de Sant Martí [no més precisada]. — J. P. E. [705]

Joan BASTARDAS I PARERA, *Nota sobre la toponímia catalana en els documents anteriors al segle XIII*, dins «Societat d'Onomàstica. Butlletí interior», II (1980), 3-9. Objectiu de la nota és el de subratllar l'interès lingüístic de les formes antigues

que presenten els topònims, sobretot per a la lingüística diacrònica. En primer lloc per al coneixement d'etimologies, però també per al coneixement de topònims desapareguts i per al de l'antroponímia anterior als més antics documents conservats. És evident la importància per al coneixement de l'evolució de la llengua, des del llafí vulgar al català durant els segles IX i X. La nota, però, s'ocupa «sobretot de la quantitat d'informació que respecte al lèxic comú ens proporciona la toponímia consignada en els més antics pergamins» (5), car «un gran nombre de topònims contenen noms apel·latius» (5), relació estudiada amb detall en les pàgines següents. La nota acaba recordant que en topònims s'han conservat proves d'antics cultes a Cibeles o a forces vinculades a arbres com és ara l'alzina. — J. P. E. [706]

Francesca SALLÉS I VERDAGUER, *Topònims del 1151*, dins «Societat d'Onomàstica. Butlletí interior», IV (1981), 18-20.

Extret de topònims del recull de divuit documents reproduïts en el pergami de l'ACA, Ramon Berenguer 233, on hom aplegà proves dels censos que el comte de Barcelona tenia dret a percebre. — J. P. E. [707]

Paul FREEDMAN, *Un règim consular en el Vic del segle XII*, dins «Ausa», IX (1980-1981), 1-6.

Resum traduït en català de l'estudi i reproducció del text del pergami de l'ACA, Canc., Pergamins extrainv. núm. 3146 (c. 1175), publicats [l'estudi «in extenso», ací no esmentat] en la revista «Speculum» volum corresponent a l'any 1979 [ATCA, 1 (1982), 332, núm. 45]. — J. P. E. [708]

Martí AURELL I CARDONA, *Les troubadours et le pouvoir royal: l'exemple d'Alphonse Ier (1162-1196)*, dins «Revue des Langues Romanes», LXXXV (1981), 53-67.

D'acord amb la tesi de Martí de Riquer, segons la qual les obres dels trobadors, i en especial el sirventès, són una font històrica, l'autor estudia els d'aquells trenta-cinc anys a fi de precisar-ne la ideologia subjacent i el sistema de valors. Són disset els trobadors coneguts que estigueren en contacte amb Alfons I i es poden agrupar en tres conjunts: burgesos, clergues i cavallers. És novetat el fet de trobar a la cort burgesos de Marsella o de Tolosa com Folquet de Marsella, Pèire Vidal, Pèire Ramon de Tolosa, Eimeric de Pegulhan. La presència de clergues (el monjo de Montadon, Pèire Rogers, Arnau de Marelh, Hug Brunet) assegurava la interferència de cultura clerical i cultura profana en la cort esmentada. Els nobles pertanyien, en general, a la petita noblesa (Raimbaut de Vaqueiras, Guillem de Cabestany, Arnau Daniel). En canvi, els poemes hostils al rei abunden en la producció de la noblesa més antiga (Bertran de Born, Guillem de Berguedà). La diplomàtica i la sigillografia són testimonis del fet nou produït amb Alfons I: la possessió de la dignitat sobirana en tant que rei d'Aragó. Les cançons dels trobadors contribueixen a enfortir la imatge reial, pel fet de designar unànimement Alfons I com a «reis», bo i oblidant els títols comtals, marquesals o ducals; àdhuc els enemics li reconeixen el títol, tot i que immediatament l'acusen d'impostor. En els versos dels trobadors, la imatge d'Alfons I és completada amb aquests trets: el seu poder no procedeix de cap consagració litúrgica, és ric, generós, cavallerós i valent, temut i obeït pels seus enemics, moros compresos, valerós i no mercenari, senyor (*dominus*) i lliure, vassall només a la dama, rei mecenès. — J. P. E. [709]

Prim BERTRAN, *Notes sobre l'origen i expansió de la moneda agramuntesa (1164-1200)*, dins «Urgellia», 3 (1980), 307-318.

Aquestes pàgines ofereixen la inscripció de la primera moneda específicament urgellenca coneguda, del 1107-1108 (309) i un quadre sinòptic dels setanta-un documents dels anys 1164-1199, les transaccions dels quals són avaluades amb moneda d'Agramunt, procedents de l'ACA (Cancelleria i Sant Joan de Jerusalem), Arxiu de la Catedral de la Seu d'Urgell, Arxiu de la Catedral de Solsona i Arxiu Històric Nacional de Madrid (pergamins procedents de Poblet i *Cartoral del monestir de Les Franqueses*). — J. P. E. [710]

Miguel REQUENA MARCO, *Traducción métrica de cinco CARMINA RIVIPULLENSIA*, dins «Hispania Sacra», XXXIII (1981 = Homenaje a Ricardo García Villoslada, S.J., II), 313-321.

Transcripció i traducció castellana de cinc de les poesies del manuscrit de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, Ripoll 74: *Quomodo primum amavit, Ad amicam, Amice de adventu, De amore, Nimium ne crede mulieri*. [En el *De amore*, estrofa setena, vers sisè, sembla que cal llegir *fiet unquam frigidus, no pas fiel.*] — J. P. E. [711]

Reseña de la colección «TORCULUM» de Gisa ediciones a través de sus primeros cinco títulos, dins «Cuadernos de Bibliofilia», 1 (julio 1979), 75-82.

Notícia del núm. IV de la col·lecció, el *Cancionero amoroso de Ripoll* (80), amb reproducció d'un dels aigüaforts en la pàgina 81. — J. P. E. [712]

José VÁZQUEZ RUIZ, *Una deficiente traducción*, dins «Nueva Estafeta», núm. 40 (març 1982), 81-83.

Recensió del llibre Al-Rusâfi de Valencia, *Poemas*. Traducció e introducció de Teresa Garulo (Poesía Hiperion), Madrid 1980 (cf. ATCA, 1 [1982], 430, núm. 381), en la qual són proposades traduccions alternatives per a estrofes o versos d'Al Rusâfi († 1177). — J. P. E. [713]

Giuseppe E. SANSONE, *L'allegoria dei tre gradi d'amore in una poesia provenzale inedita*, dins «Romania», 101 (1980), 239-261.

Transcripció (238-239), traducció italiana (239-240) i anàlisi de l'estructura mètrica (241-246), de les particularitats lingüístiques (¿és una poesia catalana provençalitzant o una poesia provençal desordenadament catalanitzada?) i d'alguns punts relatius al contingut de la poesia que es troba a Barcelona, Biblioteca de Catalunya ms. 1720 (abans Bons. 7-VI-26), ff. 88^v-89^r, al final d'un volum que comença amb el *Cercapou* de Francesc Eiximenis. La poesia comença *Del primer nom d'Amor suy en demanda*. — J. P. E. [714]

J. H. MARSHALL, *Pour l'étude des contrafacta dans la poésie des troubadors*, dins «Romania», 101 (1980), 289-335.

Definit el «contrafactum» com «la disposition dans un certain nombre de vers d'un certain nombre de syllabes à terminaison soit masculine soit féminine» (290), element al qual es podria associar la reproducció de l'esquema de rimes del model

i sovint la reproducció total o parcial dels accents de les rimes (291), l'autor estudia diversos casos, un d'ells el *Sirventès ab razon bona* de Guillem de Bergadà relacionat amb *Pos lo prims verchanz botona* de Pèire Raimon de Tolosa, cas ja estudiat per Martí de Riquer, enfront del qual Marshall sosté que «il s'agit bel et bien d'un *contrafactum*, et ce fut Pèire Raimon qui fournit le modèle au troubadour catalan» (298); explica les dificultats d'aquesta tesi bo i afirmant que Guillem de Bergadà hauria adaptat a un text de seixanta versos la melodia inventada per Pèire Raimon per a un text cortès de quaranta versos, adaptació que hauria comportat modificacions perfectament explicables (299-300). — J. P. E. [715]

Harvey L. SHARRER, *Letters in the Hispanic Prose Tristan Text: Iseut's Complaint and Tristan's Reply*, dins «Tristania», VII (1981-1982), 3-20.

Estudia l'evolució dels diversos textos hispànics de la carta d'Isolda a Tristany, començant pel català de l'Arxiu d'Andorra, publicat per Ramon Aramon i Serra, ací reproduït (4-5). L'autor s'interessa, sobretot, per la lletra de resposta de Tristany que apareix en una còpia castellana del s. XVI, ara a Madrid, Biblioteca Nacional 22021. — J. P. E. [716]

John C. SHIDELER, *Les tactiques politiques des Montcada seigneurs de Vic du début du XIIIe siècle*, dins «Ausa», IX (1980-1981), 329-342.

Exposició dels fets en els quals es traduí la tensió entre Guillem Ramon de Montcada i el bisbe de Vic, Guillem de Tavertet, entorn de la jurisdicció senyorial en la ciutat de Vic, en el marc de la política contemporània més general. Publicació en apèndix de tres documents dels anys 1208-1210 relatius a la disputa (336-342), dels quals és particularment ric en notícies tant històriques com jurídiques el de l'any 1209 (338-341). Procedeixen de l'Arxiu Capitular de Vic, calaix 6. — J. P. E. [717]

Xavier SITJES I MOLINS, *Les ares en forma de segment circular, de sant Benet de Bages, i una consagració del 1212*, dins «Miscel·lània d'Estudis Bagencs», 1 (1981), 221-225.

Transcripció del pergami procedent de la lipsanoteca trobada en un dels dos altars laterals semicirculars de sant Benet de Bages a començaments del segle actual. Còpia d'aquell pergami és conservada en el servei de conservació de monuments de la Generalitat de Catalunya. El text bàsic és del segle XIII i és acompanyat d'una anotació de l'any 1517. — J. P. E. [718]

Julio SAMSÓ, José MARTÍNEZ GÁZQUEZ, *Algunas observaciones al texto del Calendario de Córdoba*, dins «Al-Qantara», II (1981), 319-344.

Notícia que el calendari del ms. 167 del Museu Episcopal de Vic és traducció del *Calendari de Còrdova* diversa de la de Gerard de Cremona i que la còpia del manuscrit de Madrid, Biblioteca Nacional 6036, és transcripció de l'exemplar de Vic. La traducció sembla que hauria estat feta a Catalunya (321). Els autors indiquen les variants del text de Vic que contribueixen a superar dubtes textuais i dediquen la part principal de l'article (323-344) a aplegar algunes observacions marginals al text del calendari. — J. P. E. [719]

José MARTÍNEZ GÁZQUEZ, *Santoral del calendario del siglo XIII contenido en el Liber regius del Museo Episcopal de Vic*, dins «Revista Catalana de Teologia», VI (1981), 161-174.

Notícia que els folis 2^r-8 del ms. 167 del Museu Episcopal de Vic contenen transcripció gairebé literal dels materials que hom troba en la introducció al Calendari de Còrdova (162), tret del santoral, el qual no és mossàrab ans romà amb les particularitats de la Catalunya Vella. El santoral, datat com el manuscrit l'any 1235, és transcrit en les pp. 164-173. L'autor promet la publicació immediata dels materials procedents del Calendari cordovès. — J. P. E. [720]

Thomas N. BISSON, *Feudalism in Twelfth-Century Catalonia*, dins *Structures féodales et féodalisme dans l'Occident Méditerranéen (Xe-XIIIe siècles). Bilan et perspectives de recherches*. Colloque International organisé par le Centre National de la Recherche Scientifique et l'École Française de Rome (Rome, 10-13 octobre 1978) (Collection de l'École Française de Rome 44), Rome 1980, 173-192.

L'estudi, centrat en els castells, els féus i les estructures de poder, atent a dibuixar les tendències evolutives que es van esbossant en el s. XIII, es basa en obres com els *Usatges de Barcelona* i les *Commemoracions* de Pere Albert i en fons arxivístics múltiples: ACA, canc., pergamins; arxius catedrals de Barcelona, Girona, Seu d'Urgell, Solsona i Vic; Arxiu de Poblet i Arxiu Ducal de Medinaceli, seccions d'Empúries, de Cabrera, de Bas, de la Conca d'Òdena i de Montcada. — J. P. E. [721]

Thomas N. BISSON, *Le Conflent, le Vallespir et la Cerdagne d'après les censiers et comptes fiscaux des premiers comtes-rois de Barcelona (1151-1213)*, dins *Conflent, Vallespir et Montagnes Catalanes*, 71-75.

Resum de documentació en general inèdita de l'ACA, cancelleria, pergamins, a través de la qual hom pot reconstruir l'estructura feudal i la vida econòmica d'aquelles comarques i allò que significaven per a l'economia de la casa comtal. — J. P. E. [722]

René DAGORN, *Le document almohade de Poblet (nouvelle publication amendée et mise à jour)*, dins «Islamochristiana», 7 (1981), 147-166.

Reafirmació de l'autenticitat del document conservat a Madrid, Archivo Histórico Nacional, *Clero, Poblet*, lligall 6744, núm. 8, per raons paleogràfiques (calligrafia occidental com en d'altres documents contemporanis), diplomàtiques (protocol típicament almohade) i d'altres, les quals fan que el document s'hagi de classificar com a «zahîr» i encaixen amb data equivalent al 26 de juliol de 1217. Fotocòpia entre les pàgines 154 i 155, transcripció anotada (156-158) i traducció francesa (159) comentada d'aquest privilegi de pasturatges atorgat a Poblet per Yûsuf II al-Mustansir. — J. P. E. [723]

Josep MORAN I OCERINJAUREGUI, *Les homilies d'Organyà en relació amb les homilies provençals de Tortosa*, dins «Misc. Bohigas II», 67-84.

L'autor estudia les relacions entre les homilies d'Organyà i el text provençal de vint-i-dues homilies contingut al ms. 106 de l'Arxiu Capitular de Tortosa, publicat el 1897 per A. Thomas. Aquestes relacions ja havien estat remarcades per Michel Zink, el qual assenyala una font provençal comuna per a ambdós reculls de sermons. Moran situa aquesta font al monestir de Sant Ruf d'Avinyó, d'àmplies influències a

Catalunya, i a Tortosa, concretament, a través del primer bisbe residencial (Gaufred, 1151-1165), abat de Sant Ruf d'Avinyó, i el seu successor, Ponç de Monells, abat de Sant Joan de les Abadesses, canònica agustiniana reformada segons el model de Sant Ruf. Els sermonaris d'Organyà i de Tortosa serien mostres parcials d'un conjunt molt més vast de sermonaris estesos sobretot entre les canòniques agustinianes. Admet també que és molt probable que les homilies d'Organyà hagin estat redactades en terres del bisbat d'Urgell, potser a través de la influència de l'abadia agustiniana de Solsona o de la de Cardona; pel que fa a les de Tortosa, suggereix que hi poden haver arribat indirectament, des de Sant Joan de les Abadesses a través de Ponç de Monells, o bé, a l'inrevés, coneguda primer la font occitana a Tortosa, és possible que hagi estat copiada aquí i després un exemplar de la mateixa hagi estat facilitat a Sant Joan, en el marc de les relacions estretes que hi havia entre la casa pirinenca i la seu tortosina. Moran rebutja l'observació de Jordi Ventura, que havia assenyalat alguna hipotètica influència càtara a les homilies d'Organyà, i tant aquestes com les de Tortosa les relaciona amb el corrent general de la reforma gregoriana. Passant finalment al camp lingüístic, Moran assenyalava que davant un model anterior occità, la versió conservada a Tortosa manté bàsicament la llengua original, amb nombrosos trets catalans, mentre que la versió d'Organyà és tota en català, amb pocs occitanismes barrejats. — J. de P. [724]

Ricard SORO, *Quan Mallorca era Mayúrqa*, dins «L'Avenç», núm. 16 (maig 1979), 25-33.

L'article comença amb un recompte i valoració de les fonts per a l'estudi del pas de la Mallorca musulmana a la cristiana, sobretot del *Llibre del repartiment* (25-26 i nota 1; assenyalen, encara, els 2.061 documents relatius a explotacions agràries esmentades en la pàg. 30), i se centra, després, en la descripció dels canvis en l'estructura social (26-29), en els conreus i en la producció agrícola, amb referències a la toponímia (29-33). — J. P. E. [725]

Miquel BARCELÓ, *El tractat de Capdepera de 17 de juny de 1231 entre Jaume I i Abu Abd Allah b. Mubammad de Manurqa. Sobre la funció social i política dels Fuqaha'*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», XXXVIII (1981), 233-249.

Estudi de l'estructura de la societat musulmana de Menorca reflectida en aquest tractat, amb particular atenció en el personatge esmentat en el títol, del qual es conserven un *Diwan* de cartes i algunes poesies, i hauria fet alguns deixebles a Menorca (243, en particular nota 46). En apèndix publica el text de la còpia del tractat conservada a París, Bibliothèque Nationale, lat. 926 (245-248). — J. P. E. [726]

Vicent NARRO, «*La Cançó de Mallorques*». *Text tret de la Crònica de Desclot*, dins «L'Espill», núm. 10/11 (estiu-tardor 1981), 53-90.

Intent de reconstrucció d'un dels possibles poemes èpics prosificats en la *Crònica de Bernat Desclot* (53), seguint els passos de Miquel Coll i Alentorn, Manuel de Montoliu i Ferran Soldevila, cosa que de retruc porta a afirmar l'existència d'una èpica catalana. De fet Narro porta a 844 el nombre de versos que Coll i Soldevila havien deixat en 395, ultra donar a tot el conjunt una estructura unitària. Creu poder assenyalar quatre cicles èpics en la literatura catalana medieval, amb nou cançons, una de les quals seria la de la conquesta de Mallorca, que començaria en el capítol X i

acabaria en el XLVII de la *Crònica esmentada*. La data de composició seria posterior al 30 d'octubre de 1230. Les pp. 58-90 donen el text reconstruït de la *Cançó de Mallorca*. — J. P. E. [727]

Antoni LLULL MARTÍ, *Noms de bateig més representatius a Mallorca*, dins «Societat d'Onomàstica. Butlletí interior», II (1980), 10-14.

Estudi basat en el capbreu del 1304 dels establiments i donacions fets per Nunó Sanç els anys 1232 i 1233, en el procés a càrrec d'Arnau d'Erill, acusat d'afavorir els partidaris de Jaume III de Mallorca, en el *Llibre de lletres comunes* de la Cúria de la Governació del regne de Mallorca, de l'any 1362, en la talla del 1449 per a una armada contra els corsaris, en la investigació del 1523 sobre els partidaris dels Agermanats, en el Cadastre de Ciutat de Mallorca de 1576, en el cens de la mateixa ciutat de l'any 1626 i en la talla general del 1739. Les dues darreres fonts són encara inèdites en l'Arxiu Històric del Regne de Mallorca, totes dues aplegades sota la sigla AH 780. — J. P. E. [728]

Carme BATLLE I GALLART, *La família i la casa d'un draper de Barcelona, Burget de Banyeres (Primera meitat del segle XIII)*, dins «Acta Historica et Archeologica Mediaevalia», 2 (1981), 69-91.

L'autora estudia i publica dos documents provinents de l'ACB, el primer dels quals és el testament d'Arnau de Banyeres, draper, i el segon l'inventari dels béns mobles i immobles del difunt Burget de Banyeres. Aquest inventari és el més antic dels fins ara trobats i relatius a cases de Barcelona, la qual cosa permet a Carme Batlle de presentar una descripció molt detallada d'un habitatge urbà del s. XIII al carrer de Montcada barceloní. Amb documentació provinent del mateix arxiu, Carme Batlle estudia els primers Banyeres barcelonins, la família dels drapers Burget i llur entroncament. — J. de P. [729]

Carme BATLLE I GALLART, Montserrat CASAS I NADAL, *La caritat privada i les institucions benèfiques de Barcelona (segle XIII)*, dins *La pobresa I*, 117-190.

Treball fet a base de dos-cents vuitanta-tres testaments fets durant el segle XIII i conservats en fons diversos de l'ACB (en general, els de *Pia Almoïna* i *Diversorum*), com a «primera aportació al tema de la caritat privada a Barcelona durant el segle XIII» (180). La primera part de l'estudi recull allò que en aquest moment és possible de saber sobre els hospitals barcelonins del s. XIII i començaments del XIV i sobre llurs fundadors (Hospital d'En Colom, 121-132; d'En Pere Desvilar, canonge, 132-135; d'En Pere Desvilar, ciutadà, 135-136; d'En Bernat Marcús, 137-141; de Santa Eulàlia del Camp, 141-144; Casa dels malalts, 144-146; i l'Almoïna dels jueus, 147-149); les notícies sobre les altres institucions a les quals hom feia deixes testamentàries no són tan abundoses. La segona part de l'estudi transcriu set documents, tots, tret el primer, de l'ACB; el primer, de l'Arxiu de l'Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau, és una butlla d'Honorí III desconeguda d'August Potthast, datada a Rieti el 18 de juliol de 1219 [el XV kalendas augusti no és el 18 d'agost sinó el 18 de juliol]; els altres són els testaments de Joan Colom (165-168), de Pere Desvilar, canonge (171-173), i de Pere Desvilar, ciutadà (178-180), reportat només en part; l'acta d'unió de l'hospital de la seu de Barcelona i del de Joan Colom (168-171); i les de donació de béns diversos als hospitals d'En Colom, d'En Marcús i de Santa Eulàlia

del Camp per Jaume Gerard (173-176) i al de Pere Desvilar, canonge, per Bernat Ferrer (176-178). La tercera part és el quadre sinòptic de totes les deixes caritatives de tots i cada un dels testaments esmentats i la quarta (187-190) és la relació dels testaments regestats en el *Llibre dels testaments* de la Pia Almoïna, els originals dels quals no havien estat trobats en elaborar l'estudi, encara que després se'n trobaren deu (187, nota 83). Remarquem notícies sobre llibres en les pàgines 125-127, 138, 140 i 153; sobre ensenyament d'un infant en la p. 166; i sobre un mestre de gramàtica de la seu de Barcelona en la p. 160. — J. P. E. [730]

Manuel SÁNCHEZ, *Plany andalusi per la pèrdua de València*, dins «L'Avenç», núm. 16 (maig 1979), 44-48.

Presentació dels autors Ahmad ibn Amira, d'Alzira (mort entorn 1255) i Ibn Abd Allah ibn al-Abbar de València († 1260) i traducció catalana de tres fragments del primer (47-48) i d'un del segon (48), tots planyent-se de la pèrdua de València. — J. P. E. [731]

Robert I. BURNS, *Canon Law and the Reconquista: Convergence and Symbiosis in the Kingdom of Valencia under Jaume the Conqueror*, dins «Proceedings», 387-424.

Presenta la simbiosi entre impuls de reconquesta i renaixement jurídic en la figura de Jaume I, entorn del qual coneixem molts noms de juristes (390-391), i en particular els noms de sant Ramon de Penyafort, Vidal de Canyelles, Pere Albert, Arnau de Gurb, Guillem de Botet, Guillem sa Sala, Albert de Lavanya, i el d'un italià trasplantat a la cort de Castella i col·laborador d'Alfons el Savi en la redacció de les *Siete Partidas*, Giacomo de Legibus (de las Leyes). Ja per Joaquim Miret i Sans coneixíem els noms de vuitanta-nou estudiants de Bolonya (396). La València acabada de reconquerir era una palestra excel·lent per a l'aplicació del dret canònic i no mancaren ocasions de lluïment, com el plet entre Benifassà i els Hospitalers entorn del poble de Rossell (397) o entre els arquebisbes de Tarragona i de Toledo entorn de l'adscripció de l'església de València (401, nota 15) o entre els bisbats de València i d'Albarrassí per la possessió de Sogorb (402-404) o entre l'església de Tortosa i el comú de Morella per la possessió de les primícies (404-408); la principal, però, fou la compilació dels *Furs de València*, fortament influïts pel *Còdex* de Justinià. Publica en apèndix vuit documents, tots de l'ACA, canc., reg. 10 (I-III), 11 (IV), 15 (V-VI), 19 (VII) i 37 (VIII). — J. P. E. [732]

Juan GARCÍA-GRANERO FERNÁNDEZ, «Vidal Mayor»: *Versión romanceada navarra de la «Maior compilatio» de Vidal de Cañellas*, dins «Anuario de Historia del Derecho Español», L (1980), 243-264.

Estudi sobre la versió romanç de l'obra citada, el qual arriba a la conclusió que «el autor de la traducción... fue un notario de Pamplona, que vivió a fines del s. XIII y primeros años del siguiente y que hizo tal versión en romance navarro» (264). — J. P. E. [733]

Robert I. BURNS, *Piracy as an Islamic-Christian Interface in the Thirteenth Century*, dins «Viator. Medieval and Renaissance Studies», 11 (1980), 165-178.

El pirata no deixava arxius ni memòries i per això la seva activitat ha d'ésser rastrejada de forma indirecta. L'autor recull les dades publicades per altres sobre la pirateria sobretot en temps de Jaume I, el qual legislà sobre l'afer el 1283 i ja abans

el 1274 amb abast més particular (170, nota 19). Els tres documents ací publicats, tots de l'ACA, confirmen d'una banda els drets reconeguts d'un capità de cors (28 feb. 1276, ACA, Canc., reg. 20); els altres dos, dels volums 41 i 43 de la mateixa sèrie fan referència a Pere Moragues, un dels creadors del poder marítim català, ací presentat com a mercader d'abast internacional i com a buròcrata al servei del poder reial (176-178). — J. P. E. [734]

Colección de cartas pueblas XCV, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LVII (1981), 151-153.

Transcripció de l'acta, per la qual Blasco d'Alagó donava una propietat rústica en el terme i unes cases en la vila de Morella al monestir de Benifassà durant el mes d'abril de 1233. El text és transcrit de còpies conservades a Madrid, Archivo Histórico Nacional, *Clero, Beniçazà*. Signa la regesta inicial Vicente Domènech Querol. — J. P. E. [735]

Colección de cartas pueblas XCVI, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LVII (1981), 239-242.

Transcripció de la carta de població atorgada pel mestre de l'orde del Temple a Aragó i Catalunya, Guillem de Muntanyana, a Bartomeu Amorós del terme de Castellnou i d'Almedíxer, dins els límits de Xivert, datada el 18 de febrer de 1262. Signa la regesta inicial Eugenio Díaz Manteca. El text transcrit es troba a Madrid, Archivo Histórico Nacional, Órdenes Militares, Montesa 542 C, ff. 44-45. — J. P. E. [736]

Colección de cartas pueblas XCVIII, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LVII (1981), 547-549.

Transcripció de l'atorgada el 25 de gener de 1239 per Blasco d'Alagón a favor de Berenguer de çà Granadella i de Berenguer Borraç i de tots els qui volguessin poblar Castell de Cabres. La transcripció és feta sobre la còpia conservada a Madrid, Archivo Histórico Nacional, *Clero, Beniçazà*, carpeta 420. Signa la regesta inicial Vicente Domènech i Querol. — J. P. E. [737]

Mathias DELCOR, *Les cathares en Cerdagne: une famille d'hérétiques, les Bretós de Berga*, dins *Conflent, Vallespir et Montagnes Catalanes*, 77-83.

Reconstrucció de la infiltració càtara a través de la Cerdanya a base de les declaracions d'Arnau de Bretós a l'inquisidor Ferrer de Vitallonga, a Carcassona, l'any 1244. La Declaració es troba a París, Bibliothèque Nationale, Collection Doat 24. El castell de Montsegur havia capitulat el març del mateix any. En els records d'Arnau ocupa un lloc particular el «consolamentum» de la seva mare Guillem de Bretós l'any 1214 a Berga. — J. P. E. [738]

Jordi BRUGUERA, *Vocabulari marítim de la Crònica de Jaume I*, dins «Randa», 11 (1981 = Homenatge a Francesc de Borja Moll III), 63-69.

Aplec intencionadament exhaustiu d'aquest vocabulari específic en el *Llibre dels fets*, dins el qual l'autor distingeix entre oficis personals (63-64), embarcacions i llurs elements (64-67), accions (67-68) i elements naturals relacionats amb la marina (68-69). — J. P. E. [739]

Jordi BRUGUERA, *La locució propositiva «de part», el present històric i el perfet perifràstic en la Crònica de Jaume I*, dins «Misc. Bohigas I», 27-42.

L'autor estudia algunes particularitats de la llengua del *Llibre dels feyts*, com és ara la locució «de part», «part», entesa com «més enllà», «a l'altra banda», el mot «batut» i les variants que en reporten els manuscrits. Quant a l'ús del present històric, Bruguera discrepa de l'opinió de Coromines i dóna la raó als editors moderns del text jaumí que adopten el perfet d'indicatiu. Pel que fa al perfet perifràstic, opina que les perfrasis d'*anar* en perfet i en present no tenen altre valor que el de verb de moviment, i així les formes d'*anar* en present representen normalment un present històric. L'estudi de Bruguera subratlla que la crònica del Conqueridor, sobretot en el text del manuscrit de Poblet (1343), té un valor excepcional per a il·lustrar les etapes que devia sofrir el procés de gramaticalització del perfet perifràstic. — J. de P. [740

Álvaro HUERGA, *Criterios metodológicos del diálogo ecuménico según S. Ramón de Penyafort*, dins «Angelicum», 58 (1981), 367-388.

Hom reproduïx la frase de la *Summa de paenitentia* sobre el capteniment cristià envers els no cristians i recorda les conclusions de José Giménez i Martínez de Carvajal sobre la influència personal i doctrinal de sant Ramon de Penyafort en les *Partidas* d'Alfons el Savi i a través d'aquest en l'infant Juan Manuel. Després sintetitza els coneixements actuals entorn dels *Studia linguarum*, sobretot dels vinculats a la província dominicana d'Aragó (376-383), amb una referència al de Miramar creat per Ramon Llull (379); i entorn de la *Disputa de Barcelona* de 1263 (383-386). — J. P. E. [741

Émile van BALBERGHE, *Repères de mise en place pour l'insertion d'un feuillet à l'intérieur d'un cahier*, dins «Scriptorium», XXXV (1981), 294-295.

L'exemplar en el qual l'autor ha trobat el signe de localització encertada exposat ací és una còpia de la *Summa de paenitentia et matrimonio* de sant Ramon de Penyafort ara en una col·lecció particular de París. Fotocòpia de dues pàgines (ff. 193^v-194^r) en la làmina 17. — J. P. E. [742

Josep Joan PIQUER I JOVER, *La vida i els miracles de sant Ramon de Penyafort segons un gravador flamenc (contribució a la iconografia raimondiana)*, Barcelona 1980, 48 pp. i dues làmines.

Presentació i estudi de la sèrie de divuit gravats amb epígrafs llatins d'una o dues línies com a màxim, obra de Jan van Halbeeck (danès? holandès?), editada el 1612 per Jean le Clerc a París, altrament desconeguda. Gravats i inscripcions són reproduïts fotogràficament en les làmines entre les pàgines 24-25 i 40-41, i els textos són traduïts i explicats a partir de la pàgina 29. Assenyalen les indicacions bibliogràfiques incloses en els apartats d'aproximació a la «vera effigies» del sant (8-11) i d'iconografia raimundiana (12-17); també la descripció bibliogràfica de la sèrie de van Halbeeck (25-27). — J. P. E. [743

Ildefonso RODRÍGUEZ R. DE LAMA, *La documentación pontificia de Urbano IV (1261-1264)* (Monumenta Hispaniae Vaticana, Sección Registros, vol. VI), Roma 1981, 476 pp.

Aquest recull de documentació aplega, després de la introducció (7-28) i de la bibliografia (29-35), tres-cents trenta-cinc documents dels anys esmentats en el títol relatiu a la Península Ibèrica, dels quals l'autor ofereix sempre la regesta i la major part de les vegades el text complet, cosa que indicaré afegint al número del document (el que no va entre parèntesi) la lletra «r» quan es tracta només de regesta i la «t» quan també aquest ha estat transcrit. Al començament trobem una sèrie d'intervencions papals davant diverses autoritats civils i eclesiàstiques del país a favor del monestir de Santa Clara de Barcelona a partir del 23 oct. 1261, núms. 3t, 4t, 7t, 14t, 16t, 19t i 38t (40-81); el 26 de nov. 1261 encarregava el bisbe de Saragossa, Arnau de Peralta, de vetllar per les propietats de l'orde del Temple, 8r (45); el 28 gen. 1262 es preocupava que es complís la voluntat del qui havia estat hereu de la corona, el príncep Alfons d'Aragó, d'ésser sepultat en el convent dominicà d'Osca, 18t (57-58); el dia 11 d'abril de 1262 confirmava les disposicions del rei Jaume el Conqueridor sobre moneda jaquesa, 28t (69-70); el 20 d'abril de 1262 el papa informava el rei Jaume de la tensió entre la Santa Seu i el rei Manfred de Sicília, com a resposta a l'intent de mediació del nostre rei, 30t (71-73); no seria l'única butlla sobre el tema, car el 26 del mateix mes seguia una exposició molt més àmplia de l'afer, 32t (74-78), el qual tindria repercussió en la política matrimonial entre les cases de Barcelona i de França, 24 juliol 1262, 47r (90); el 22 d'abril de 1262 intervenia en el plet entre la ciutat de Tortosa i els templers, 31r (73-74); el 29 d'abril de 1262 propiciava la creació de llocs de culte a Lleida, de forma que la seu antiga no fos l'únic lloc on els fidels poguessin rebre els sagraments, 33t (79); el 21 de maig encarregava el provincial dominicà de la província d'Aragó de cercar ajut per a la defensa del reialme llatí de Jerusalem, 43r (87-88); el 28 de juliol 1262 i el successiu 4 d'agost emanava tres butlles sobre inquisició d'heretges, la primera la que esdevindria cèlebre i coneguda per les paraules inicials «Prae cunctis...», 48r, 50r i 51r (90-92); el 20 de feb. 1263 encarregava Arnau de Gurb, bisbe de Barcelona, i sobretot sant Ramon de Penyafort de posar pau entre Àlvar de Cabrera, comte d'Urgell, i la seva muller Constança, 61r i 62t (102-105); el 12 de juny de 1263 cercava una eixida al contenciós entre el rei Jaume i l'arquebisbe de Tarragona, 71t (114); el 12 i 13 de juny de 1263 defensava enfront mateix dels eclesiàstics del país que els judicis dels clergues havien d'ésser en els tribunals de l'Església, 72a t i 72b t (114-116); el 2 d'agost de 1263 dispensava l'impediment i confirmava el matrimoni entre Guillem d'Espiells i Saurina, filla de Berenguer Ermengol, ciutadans de Barcelona, 87t (136-137); el 15 d'octubre de 1263 encomanava a tres bisbes d'estudiar la reforma del capítol de Tarragona, 112t (171); el 20 des. 1263 encarregava de conferir un benifet vacant en la catedral de la Seu d'Urgell, 140t (211); el 9 de gener de 1264 manava d'ésser rebut en el capítol de Tortosa Bernat d'Adarró, nebot de Sant Ramon de Penyafort, 142t (212); el 18 del mateix mes eren enllestides dues butlles atorgant una canongia a Barcelona a Ferrerça Torra, 145t i 146t (215-216); del 19 al 30 de gener de 1264 foren publicats quatre documents relatiu a la concessió de la dignitat de sagristà de la seu de Barcelona a Bernat d'Olorda, 147t (216-221), 148t (221-222), 160t (238-239) i 161t (239-240); el 23 gener 1264 absolvia el bisbe de Barcelona d'una sentència de suspensió donada per un delegat papal, 151t (224-226); del 17 al 20 de març de 1264 trobem tres butlles relatives a la canongia de Lleida a favor d'Íñigo Pérez de Roda, 188t (270), 189t (270-1), 190r (271) i una quarta el vuit de setembre, 328t (437-439); del 21 de març de 1264 és un text on consten les diverses institucions tributàries de la Santa Seu i les respectives quantitats anyals, repartides per bisbats, 192t (273-279); el 23 de març de 1264 emanaven dues butlles sobre la canongia concedida a Ponç de Vilacert en la seu de Girona, 194t (280-281) i 195t (281-282); el 28 del mateix mes demanava

benignitat a l'abat de Ripoll a favor d'un seu súbdit, Bernat Fabre, 200t (289-290); el 8 d'abril aprovava l'elecció d'Arnau com a prebost de Mur, 205t (295-297); el 25 de maig recomanava al bisbe de Barcelona, en atenció a sant Ramon de Penyafort, un noi «pauper scholaris ispanus», Sanç, convertit «de paganorum spurcitiis», 224t (316-317); el 17 de juny de 1264 començaven una sèrie de butlles a autoritats eclesiàstiques demanant ajut en la lluita entre l'església de Roma i el rei Manfred de Sicília, 242t (343-344), 249 (351-353), 251 (355-356), 287 (392-393) i 289 (394-395); el 30 de juny de 1264 nomenava executors de la sentència a favor del prebost de Tarragona, Arnau, 255t (359-360); el 3, 6 i 7 de juliol de 1264 eren signades tres butlles relatives a la decisió del bisbe de Barcelona, Arnau de Gurb, i d'alguns clergues seus de prendre part en la creuada a favor de Terra Santa, 261t (366), 266t (371) i 269 (373-374); el mateix 3 de juliol manava donar una canongia a Barcelona a Ponç Ramon, 262t (366-367); el 28 d'agost facultava el bisbe de València a destinar els fruits de les rectories de Gandia i d'Alzira a elles mateixes i no a la mesa episcopal, 319t (429); el mateix dia atorgava al rector de Murvedre, Ponç d'Albalat, que també pogués posseir una prebenda en la seu de València, 230t (430); el primer de setembre concedia al bisbe de València, Andreu d'Albalat, de poder nomenar un altre canonge de la seva seu, 323t (433); el 3 de setembre concedia a l'arquebisbe de Tarragona que el seu capítol pogués arribar a trenta canonges, 325t (434-435); el dia 11 d'aquell mes permetia a Pere, rector de Riudoms, de posseir un altre benefici, 329t (439); la llista s'acaba amb notícia de dues butlles, conservades en l'arxiu de la catedral d'Albarrassí, a favor del monestir cistercenc femení de Cadins (Girona), 331r (441) i 332r (441-442). — J. P. E. [744]

Josep M. LLOBET I PORTELLA, *Privilegis atorgats a Cervera per Jaume el Conqueridor*, dins «Ilerda», XLII (1981), 163-168 i 4 làmines.

Descripció del cartulari *Llibre dels privilegis de Cervera* i regesta dels onze documents emanats de la cancelleria d'aquell rei entre 1249 i 1275, tots transcrits en el llibre esmentat i alguns conservats en diplomes independents (165-167). Són reproduïts fotogràficament la primera pàgina del *Llibre...* i tres dels pergamins. — J. P. E. [745]

Ignasi PUIG, *Testaments comtals del Pallars Sobirà. La casa de Comenge (1256-1327)*, dins «Urgellia», IV (1981), 293-333.

La introducció dona notícia de les fonts per a l'estudi de la dinastia comtal del Pallars Sobirà, conservades en l'arxiu ducal de Medinaceli, a Sevilla, i dels extractes o regesta que Francesc Llobet i Mas féu a partir de la documentació extensa i constitueixen els ms. 424, 425 i 426 de la Biblioteca de Catalunya, de Barcelona (293-295). Després l'autor recorda les vicissituds històriques que emmarcaren els respectius períodes (295-302) i es fixa amb més detall en el contingut de cada un dels testaments de Roger II (303; regesta en p. 320), Arnau Roger I (304-409 i text en 320-324), Ramon Roger I (309-312, text en 324-328) i de Sibilla I (312-318). Remarquem en aquest darrer l'esment a l'escrivà de la casa comtal, Arnau (330), i en el penúltim, fet en el poble de Llers en ocasió de l'assistència al casament de Jaume II amb Blanca d'Anjou a Vilabertran, la presència prop del comte malalt dels dos metges que segurament havien tingut cura dels germans de la novella esposa durant llur captiveri a Ciurana (Tarragona): mestre Francesco, «phiscus infantium illustris regis Karoli» i mestre Jaume de Ripoll, «phiscus com(m)orans apud Montem Album» [població que no sembla Montalbà, sinó Montblanc] (326). — J. P. E. [746]

Carme BATLLE, *La Seu d'Urgell a la segona meitat del s. XIII, segons els testaments*, dins «Urgellia», 3 (1980), 26-30.

Estudi basat en el manual notarial 448 de l'Arxiu de la Catedral de la Seu d'Urgell, volum que el capellà i notari Jaume Moxela (373) destina a notes testamentàries. L'autora comença presentant la situació de la Seu en allò que toca els notaris, tant abans com després de la prescripció reial de la cort d'Osca de 1248 (370-374). Presenta les característiques estructurals dels testaments (375-377) i sintetitza les dades sobre la configuració urbana de la població, sobre el destí de les deixes piadoses i sobre l'estructura socio-econòmica de la ciutat, dades que sovint compara amb la situació que els testaments contemporanis permetien d'endevinar a Barcelona. En apèndix publica dos testaments «in extenso» (el primer procedent de la secció «Pergamins segle XIII») i els resums dels cent vint-i-set conservats en el volum esmentat. Remarquem les notícies sobre dos llibres propietat del prevere Pere Tort (404, nota 8) i sobre un d'empenyorat per Cerdana Montaner(a) (407, nota 43). — J. P. E. [747]

Álvaro SANTAMARÍA, *Los Consells municipales de la Corona de Aragón mediado el siglo XIII. El sistema de cooptación*, dins «Anuario de Historia del Derecho Español», LI (1981), 291-364.

Indicades les fonts manuscrites on es poden trobar les ordinacions primitives per als municipis de València, Mallorca, Barcelona i Saragossa (292-294), l'autor estudia primer l'evolució institucional de cada una de les quatre ciutats (294-313), alguns moments de particular importància en l'esmentada evolució (313-328) i per últim problemes específics del repoblament tant a València (331-339) com a Mallorca (339-342) confrontats amb el procés, a Catalunya, d'enfortiment del poder reial documentat en els *Usatges* (343-350). La darrera part (350-358) sintetitza la normativa dels respectius estatuts legals. L'apèndix presenta la comparació textual d'onze punts concrets relatius als municipis de València, Ciutat de Mallorca i Barcelona en les ordinacions de 13 setembre 1245, 7 juliol 1249 i 27 juliol 1249, respectivament (359-364). — J. P. E. [748]

Álvaro SANTAMARÍA, *Sobre la institucionalización de las Asambleas representativas de Mallorca. Del sistema de «Franquesa» de 1249 al sistema de «Vida» de 1373*, dins «Anuario de Historia del Derecho Español», L (1980), 265-302.

Exposició de l'evolució que féu el procediment electiu dels càrrecs municipals de Ciutat de Mallorca entre les dates indicades, amb particular atenció a les *Ordinacions* de Jaume de Mallorca, de 1298 (270-272) i a les de Pere el Cerimoniós, de 1373 (287-296) i a llur comparació amb les de les altres capitals de la confederació catalano-aragonesa. Les *Ordinacions* de 1373 són transcrites en les pàgines 297-302 a base de la còpia de Barcelona, Arxiu de la Corona d'Aragó, canc., reg. 1432. — J. P. E. [749]

Joaquín CERDÀ, *La «Inquisitio» en los Furs de Valencia y en el «Llibre de las costums» de Tortosa*, dins «Anuario de Historia del Derecho Español», L (1980), 563-586.

Estudi comparatiu de la investigació de delictes en les dues recopilacions jurídiques esmentades, en especial de les normes relatives a la investigació d'ofici, sense acusació de part lesa, en el curs del qual estudi són presentats de forma paral·lela doble o triple textos dels *Furs de València*, del *Llibre de les costums* i alguna vegada de la *Composició de Josà*, esglaió anterior al llibre acabat d'esmentar. Tot i ésser

posterior, aquest no depèn dels *Furs de València*, ans de les *Decretals* (584), font comuna a totes dues compilacions (585). — J. P. E. [750]

Joaquín CERDÀ RUIZ-FUNES, *La «inquisició» en las Costums de Tortosa (Notas para un estudio)*, dins *Costums de Tortosa. Estudis*, [Tortosa] 1979, 379-406.

La rúbrica XXV, *De inquisitione* del llibre IX del *Llibre de les costums de Tortosa*, és el resultat de l'evolució que les necessitats imposaren, atès que la *Carta de població* de 1149 només contemplava l'inici del procés a petició de part lesa i deixava sense càstig els delictes que no afectaven particulars, per molt que en resultés malmès l'interès públic. L'any 1272 compareixia una primera instància d'actuació oficial en la *Compilació d'En Gallard de Josà*, modificada en la *Carta de la paeria* (1276). El *Llibre de les costums de Tortosa* (1277-1279) recollia la figura introduïda en la *Composició*. L'autor compara els textos anteriors (384-386), inspirats en les *Decretals* de Gregori XI. Les pàgines 388-394 exposen amb detall els nou casos contemplats, la composició del tribunal i el seu procediment. En dos apèndixs trobem els paral·lels textuais entre la *Composició de Josà* i el *Llibre dels costums de Tortosa* (403-404) d'una banda i entre aquest i les *Decretals* de l'altra (405-406). — J. P. E. [751]

Juan Antonio ARIAS BONET, *Regulae Iuris en las Costums de Tortosa y en las Consuetudines de Valencia*, dins *Costums de Tortosa. Estudis*, [Tortosa] 1979, 361-378.

Estudi de la relació existent entre la rúbrica 127 de les *Consuetudines Valentiae* i el llibre IX, rúbrica 23 de les *Consuetudines civitatis Dertusae*, derivades de les primeres, amb el títol final del *Digestum*, *De regulis iuris*. La col·locació de les *Regulae* no al final de les compilacions catalanes, el fet que aquestes només acceptin divuit dels dos-cents onze fragments del títol final del *Digestum* i el paral·lel textual amb d'altres frases d'aquest llibre (cas de la regla primera) i àdhuc del *Còdex* (cas de la regla darrera) no permeten de presentar les divuit regles tortosines com a resum de les del Dret romà, cosa que, d'altra banda, és difícil, atès que les dues recopilacions catalanes no semblen fetes directament a partir de textos antics ans d'obra intermitja, qui sap si provençal (371). — J. P. E. [752]

Cristóbal TORRES DELGADO, *El mediterráneo nazarí. Diplomacia y piratería, siglos XIII-XIV*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 10 (1980), 227-235.

L'autor estudia amb brevetat la costa, la flota i el tràfic comercial entre el regne nazarita de Granada, la Corona d'Aragó i Castella, així com els tipus de naus nazarites. Es refereix després als actes de pirateria coneguts, dels quals dóna gràfics, a les mercaderies robades i a llur destinació. En apèndix publica un document de l'ACA, traducció catalana de l'original àrab enviat pel primer rei nazarita a la cort d'Aragó (23 juliol 1272). L'autor conclou que la pirateria del regne de Granada comença vers 1270 i assenyala l'habilitat diplomàtica desplegada pels nazarites per tal d'evitar que els actes de pirateria degeneressin en ruptura de relacions entre els regnes rivals. — J. de P. [753]

Josep M. MARQUÈS, *El moralista Jonàs de Girona*, dins «Revista de Girona», XXVI (1980), 63-66.

Resum de l'article de Théodore Dreyfus, publicat dins «Revue de Théologie et de

Philosophie» de Lausana, vol. 20 (1970), amb una anàlisi de la doctrina sobre la conversió exposada per Jonàs de Girona (1180-1263) en el seu *Sha'are Tesbuba* (*Les portes del penediment*). — J. P. E. [754]

Richard W. EMERY, *Les juifs en Conflent et en Vallespir*, dins *Conflent, Vallespir et Montagnes Catalanes*, 85-91.

Recopilació de notícies procedents dels registres notarials dels Arxius Departamentals dels Pirineus Orientals sobre les aljames jueves de Ceret, Arles del Tec, Vilafranca de Conflent, Vinçà i Illa; remarcuem les relatives als metges Mossè Vides, de Ceret (1382), Mossè Benet Maymó i Bononasc Cresques Alphaquim, d'Arles (entre 1391 i 1414), Samiel Vidal Leví (abans de 1348), Jacob Issach de Fanjaus (1373-1374), Abram Mayr de Bellvis (Bellveure) (1404-1412), a Vilafranca de Conflent; i Vidal Cohen (1329-1339), Bendit Astruc (1363), Bonet Daví Bonjorn (abans de 1377), Mossè Jussè de Ceret (1407-1410) i Jussè de Ceret (1409) a Illa. Recollim també la notícia de la biblioteca del jueu d'Illa, Bonjuses Bellshom de Blanes, l'inventari de la qual consigna trenta-set llibres escrits en hebreu (88); alguns altres figuren en el testament d'Ali Abram, d'Arles del Tec, l'any 1347 (89). Les dades permeten de subratllar la importància numèrica dels jueus com a metges al Rosselló; els cristians es troben concentrats a Perpinyà, Cotlliure i Elna, de manera que fora d'aquestes tres poblacions només en coneixem tres: Ramon Arrià (Illa 1347), Pere Llombard (Vilafranca de Conflent 1410) i Ramon Nadal (Ceret 1405-1417) i com a prestamistes (àdhuc a comuns o ciutats, ja abans de 1391) (89-90). L'estudi acaba recordant la «grande vague de conversions forcées des juifs en Roussillon, associée avec Vincent Ferrier, mettant fin à un siècle et demi d'une culture juive florissante» (91). — J. P. E. [755]

Jeremy COHEN, *The Christian Adversary of Solomon Ibn Adret*, dins «The Jewish Quarterly Review», LXXI (1980), 48-55.

Cohen defensa amb Joseph Perles que el cristià contra el qual van les *Respostes* del barceloní Salomon ben Abraham ibn Adret (c. 1235-1310) és Ramon Martí i corregeix el parer d'Ephrem Longpré, segons el qual el mateix Martí hauria polemitzat amb Mosès Nahmanides (Bonastruc de Porta). La raó principal és la narració de Ramon Llull en el *Liber de acquisitione Terrae Sanctae*, ací reproduïda i traduïda en anglès (49-50). Nahmanides, veí de Girona abans de marxar a Palestina entorn de 1267, difícilment podia discutir «frequentius» i «pluries» a Barcelona. D'altra banda, les *Respostes* (*She'elot u-Teshubot ha-RaSHBA*) semblen referir-se al *Pugio fidei* de Ramon Martí. — J. P. E. [756]

Carlos del VALLE RODRÍQUEZ, *Notas sobre la filosofía hispano-judía*, dins *Repertorio de Historia de las Ciencias Eclesiásticas en España 7, siglos III-XVI* (Corpus Scriptorum Sacrorum Hispaniae. Estudios 7), Salamanca 1979, 355-410.

Assenyalem les dues pàgines (372-373) dedicades a Abraham Bar Hiyya Ha-Bar-geloni (s. XI-XII), amb indicació d'obres i edicions. — J. P. E. [757]

Daniel J. LASKER, *Averroistic Trends in Jewish-Christian Polemics in the Late Middle Ages*, dins «Speculum», 55 (1980), 294-304.

Contribució al problema de si l'extensió de l'averroisme entre els jueus espanyols

fou causa de llur numèricament important conversió al cristianisme. Sota aquest prisma estudia les obres jueves de polèmica anticristiana i en particular el problema de les relacions entre fe i raó en els escrits de l'aragonès Josef Albó (mort entorn de 1440). Assenyalen el paràgraf dedicat a exposar els dos principis d'Hasdai Cresques (1340-1410) (298): la fe no pot forçar l'enteniment a creure una fórmula contradictòria; i el poder de Déu no pot inutilitzar els primers principis. Indiquem també les dues referències a Profiat Duran (299, nota 24 i 303, nota 37) i la notícia d'una controvèrsia entre un doctor cristià i Abraham Bibago davant Joan II de Catalunya i Aragó (1458-1479) comparant la racionalitat dels misteris de la creació i de l'encarnació (300). — J. P. E. [758]

Ina WILLI-PLEIN, Thomas WILLI, *Glaubensdolch und Messiasbeweis: die Begegnung von Judentum, Christentum und Islam in 13. Jahrhundert in Spanien* (Forschungen zum Jüdisch-Christlichen Dialog 2), Neukirchen-Vluyn 1980, 102 pp.

Estudi sobre les disputes de Barcelona de 1263, sobre el *Pugio fidei* de Ramon Martí i sobre el *Perushe Aggadot* de Selomó ben Abraham ibn Adret, només conegut a través de recensió, per exemple, dins «The Journal of Ecclesiastical History», 32 (1981), 535-536, C. S. F. Burnett. — J. P. E. [759]

Seymour FELDMAN, *The Theory of eternal Creation in Hasday Crescas and some of his Predecessors*, dins «Viator. Medieval and Renaissance Studies», 11 (1980), 289-320.

Entenen Aristòtil a través de Plotí i de Procle, Al-Farabi i Avicenna defensaven la creació «ab aeterno» (293); Al-Ghazali, Maimònides i Bonaventura veuen contradicció entre creació eterna i llibertat de Déu en crear (293). Alhora, hom pot assistir a intents de rehabilitar el concepte de «creació eterna»: Tomàs d'Aquino defensà que la conjunció dels dos conceptes «creació» i «eternitat» no és lògicament incoherent o que les raons contra tal creació no són més eficaces que les contràries; Averroes i Crescas van més enllà: la «creació eterna» no sols és lògicament legítima ans filosòficament vera o almenys més plausible que la teoria de la «creació absoluta o en el temps». Però si Duns Escot i Guillem d'Occam acceptaren la doctrina de Tomàs, entre musulmans i jueus el problema seguia viu. Calia col·locar el debat en un altre nivell, cosa que féu Crescas (304), més independent d'Aristòtil que tots els altres. La seva doctrina es pot resumir en dos punts: primer, defensa de la possibilitat lògica d'un univers eternament emanant de Déu; i segon, argumentació a favor d'aquesta teoria (306). El concepte de creació eterna pot salvar la llibertat de l'acte de creació, subratllant que és un acte voluntari, no constret per res, ans només procedent de la bonesa i de la gràcia de Déu (308-309). ¿Còm s'explicaria, en tal hipòtesi, que l'univers és creat? Perquè la perpetuïtat de tal univers és constantment rebuda de Déu, contínuament preservada (310-311). Tal teoria no és sols possible, ans encara plausible, car una hipòtesi cosmològica és verdadera en virtut del poder diví, ja que Déu pot fer tot allò que lògicament és possible (311) i la infinitud del poder de Déu és un argument convincent a favor de la creació eterna (312) més que la hipòtesi alternativa; la voluntat de Déu és eterna i immutable i ho ha d'ésser la seva decisió creadora; l'acció creadora, és, doncs, de part de Déu, eterna (313); no hi ha, doncs, cap dificultat a concebre un món perpetu emanant contínuament d'una voluntat eternament creadora (314), sense interrupció (315). Arribat a aquest punt, Crescas trenca el fil del raonament i afirma que «la veritat completa és, d'acord amb la tradició, que Déu creà l'univers en un instant precís» (315) i l'autor interpreta aquesta darrera paraula d'acord

amb un Midrash rabínic citat per Crescas, segons el qual Déu contínuament hauria creat i destruït mons fins a l'univers actual, versió que encaixaria amb la idea de l'acció eterna de Déu creador i amb la del món actual començat en el temps (316-317) i amb d'altres punts del tractat *Or Adonai* del mateix Crescas. — J. P. E. [760]

Warren Zev HARVEY, *The Term HITDABBEKUT in Crescas' Definition of Time*, dins «The Jewish Quarterly Review», LXXI (1980), 44-47.

L'autor recorda les diverses traduccions de la paraula esmentada en el títol des de Gianfrancesco Pico della Mirandola (*continuitas*) fins a l'actual indecisió entre Shlomo Pines, el qual opta per la mateixa, i Harry Austryn Wolfson, inclinat per «duració». Harvey, atès l'ús que Hasday Crescas fa de Gersònides i la «crítica hostil i radical de tota la definició aristotèlica de temps» (46) per part de Crescas, pren posició a favor de la «continuitat» (47). — J. P. E. [761]

Menachem Marc KELLNER, *Maimonides, Crescas and Abranavel on Exod. 20:2. A Medieval Jewish Exegetical Dispute*, dins «The Jewish Quarterly Review», LXIX (1979), 129-157.

Hasdai Crescas (1340-1410) en *Or ha-Shem* (Llum del Senyor), coherent amb les seves posicions bàsiques de «divorci entre religió i filosofia» (135), critica el concordisme de Maimònides i en particular la seva teoria que les dues primeres frases del Decàleg haurien d'ésser considerades manaments. Les pàgines 136-140 contenen la traducció anglesa de part de la introducció al llibre esmentat i 144-157 la del capítol divinitat del llibre d'Abranavel, *Rosh Amanah* (Principis de fe), on aquest autor discuteix les raons de Crescas, després d'haver-les exposades en el capítol sisè de la mateixa obra (140). — J. P. E. [762]

T. CALDERS I ARTÍS, *Dues versions sobre Barlaam i Josafat*, dins «Anuario de Filología», 6 (1980), 323-326.

Presentació de la traducció hebrea de l'obra índia *Lalita Vistara*, realitzada en el segle XIII pel jueu barceloní Abraham ben Semuel Ibn Hasday a base d'una versió àrab feta sobre una altra de grega. El torsimany hebreu traduí també la *Introducció* de l'àrab. El títol del llibre hebreu és *Ben ha-Melek we-ha-Nazir* (El fill del rei i el monjo). L'altra és la castellana de l'infant Juan Manuel. — J. P. E. [763]

J. David BLEICH, *Duran's View of the Nature of Providence*, dins «The Jewish Quarterly Review», LXIX (1979), 208-225.

El mallorquí Simon ben Semah Duran (1361-1444) s'encara, tant en el comentari al llibre bíblic de Job, *Oheb Mishpat*, com en l'obra filosòfica *Magen Abot* amb la doctrina de Maimònides segons la qual només l'home intel·lectualment promocionat seria immortal, afirmant, per contra, que la immortalitat de l'home depèn «de la seva conducta ètica i de la seva obediència als manaments de Déu» (211). Una de les raons de Duran a favor de la seva doctrina és la coherència amb la idea de Providència de Déu, tema que ofereix ocasió de proposar, primer, la valoració que Duran feia de l'astrologia en sentit no determinista (211-212), i després la crítica del mateix autor a alguns seguidors d'Aristòtil, enfront dels quals subratlla que la Providència no seria incompatible amb la tesi de l'eternitat del món i que, per contra, seria una atenció no sols envers

tota la família humana, ans també envers cada persona, adduint com a prova la raó nominalista que els conjunts o idees universals són pures construccions de l'enteniment i que els únics éssers reals són els individus. — J. P. E. [764]

Manuel GRAU MONSERRAT, *Los judíos y la nobleza en el antiguo condado de Besalú (siglo XIV)*, dins «Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca. Annals 1978», Olot 1979, 51-120.

L'estudi presenta les notícies de les relacions entre trenta-cinc nissagues de Besalú i els jueus, en gran part procedents de l'Arxiu Històric Notarial d'Olot, *Besalú*. Consten els noms de dos metges: Boaç sa Sala, documentat entre 1361 i 1367 (75) i Abraham des Catlar l'any 1332 (93). La nota 115 (102-104) conté la transcripció de tres documents relatius a l'herència de Jaume de Cornellà. L'Apèndix (107-120) conté onze documents, el primer dels quals és una certificació feta el 1370 del fogatge de la vegueria de Besalú, en temps de la cort de Cervera [1359?] (107-111); el segon esmenta la «scola iudeorum» (111); pel quart coneixem els noms de tres escrivans de la mateixa vila: Jaume Roig, Pere de Casadevall i Bernat ça Parera (114-115); el setè documenta el ja conegut mestre Abraham des Castlar, jueu de Besalú encara l'any 1335 (117). — J. P. E. [765]

Manuel GRAU I MONSERRAT, *Jueus convertits al cristianisme (Besalú, segles XIV-XV)*, dins «Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca. Annals 1979», Olot 1980, 93-115.

Recull «força expressiu» (94) de notícies sobre conversos jueus aplegades en l'Arxiu Històric Notarial d'Olot, *Besalú*. En dos casos, les notícies permeten de refer senyals arbres genealògics, els dels Zarc (103) i dels Maimó (104). Remarquem les dues notícies relatives a volums de la *Biblia* en hebreu (95 i 104). L'apèndix documental (109-115) presenta la transcripció de nou documents en general notariais (el vuitè conté una carta privada datada el desembre de 1427), procedents del fons esmentat. — J. P. E. [766]

Jaume RIERA I SANS, *Les obres catalanes de Mossé Natan (segle XIV)*, dins «Misc. Bohigas I», 95-105.

L'autor presenta totes les notícies bibliogràfiques que ha pogut recollir sobre els versos moralitzants i religiosos escrits en català pel jueu Mossé Natan (Tàrraga, *circa* 1290-Barcelona, *circa* 1360), dissortadament perduts. Primer assenyala els inventaris de biblioteques particulars medievals publicats fins avui, en els quals són citades dues obres de Natan: el «tractat» i els «proverbis». Després presenta dues citacions de les obres del jueu de Tàrraga: la del ms. hebreu 1284 de la Biblioteca Nacional de París i la de la *Doctrina Moral* de Pacs. Remarca també que Turmeda imita la seva manera de presentar-se en el *Libre de bons amonestaments*. Acabat, examina els escassos estudis moderns que han parlat de les obres de Mossé Natan i en retreu el poc rigor i les moltes confusions a què han donat origen. Finalment reproduïx uns fragments ja publicats de la traducció castellana anònima dels versos de Mossé Natan que es conservaven al ms. de l'Escorial, avui desaparegut. — J. de P. [767]

Encarnación MARTÍN PADILLA, *Relación judeoconversa durante la segunda mitad del si-*

glo XV en Aragón: nacimientos, hadas, circuncisiones, dins «Sefarad», XLI (1981), 273-300.

Primera part d'un estudi on trobem notícies sobre processos inquisitorials contra conversos de Lleida, i en concret contra Aldonça Garret(a) i contra Gabriel Nicolau (5 i 6), de Saragossa, Arxiu de l'Audiència Territorial, lligall 19, núm. 6. — J. P. E. [768

Asunción BLASCO, «*Ebreismo*» *sinónimo de judería*, dins «Sefarad», XLI (1981), 111-113.

Introducció i transcripció d'un document de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, canc., reg. 485, datat a València, 21 de juliol de 1332, del qual resulta l'ús, potser arcaic, d'«ebreismum» en sentit de clos local jueu dins la ciutat de Saragossa. — J. P. E. [769

Prim BERTRAN I ROIGÉ, *Documento sobre un nuevo cementerio judío en Lérida*, dins «Sefarad», XLI (1981), 114-120.

Introducció i transcripció del contracte entre fr. Ferran de Ciscar, comanador de la casa de sant Joan de l'Hospital, de Gardeny i els «adenantats» de l'aljama de Lleida, sobre establiment d'una caficiada de terra de la corda de Gardeny, vers el patíbul o forques de La Palomera, destinada a fossar jueu. Els capítols són en català (117-118) i es conserven en l'Arxiu de la Corona d'Aragó, Sant Joan de Jerusalem, sec. 1, arm. 11, perg. 483. Consta testimoni Bartomeu Conill, d'Alcalà de Xivert, estudiant a l'Estudi General de Lleida. — J. P. E. [770

David ROMANO, *Los judíos en los baños de Tortosa (siglos XIII-XIV)*, dins «Sefarad», XL (1980), 57-64.

Recopilació de cinc textos relatius a l'ús dels banys públics de Tortosa per part de moros, jueus i prostitutes (el de la ciutat i el del rei i del mestre de l'Ordre del Temple, fora murs). Un d'aquests documents, procedent de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, canc., reg. 48, era fins ara inèdit (63). Dos altres pertanyen als *Costums de Tortosa* (62-63) i els dos restants foren publicats per Francesc Carreras i Candi l'any 1928. — J. P. E. [771

David ROMANO, *Los Suri, judíos de Huesca y perleros de la reina de Aragón (1350-¿1372?)*, dins «Sefarad», XL (1980), 256-281.

Resum de notícies ja conegudes, i exposició de noves dades, per a algunes de les quals hom transcriu in extenso els textos respectius de natura econòmica en català (per exemple, 265). L'apèndix conté set documents que van del 18 de novembre de 1350 a 25 de gener de 1360, procedents, com els anteriors, de l'Arxiu de la Corona d'Aragó [Cancelleria?], registres diversos (273-281). — J. P. E. [772

Pedro RIBES MONTANÉ, *Inicio y clausura del «Studium Arabicum» de Túnez (s. XIII)*, dins «*Anthologica Annua*», 26-27 (1979-1980), 615-618.

S'associa al parer dels qui colloquen la fundació de tal «Studium» abans de 1250, possiblement el 1245 i esquematitza les raons. La clausura estaria relacionada amb les queixes de Miramolf contra Ramon Martí referides per Ramon Llull en el *Liber de*

acquisitione terrae sanctae, fragment transcrit de l'edició d'Ephrem Longpré de l'any 1927. — J. P. E. [773]

Laureano ROBLES, *El «Studium Arabicum» del capítol dominicano de Toledo de 1250. Antecedents del «Miramar» de Ramon Llull*, dins «Estudios Lulianos», XXIV (1980), 23-47.

Les actes ací publicades (43-47), actualment en l'Arxiu de la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Saragossa, són copiades de l'obra de Josep Teixidor, *Anales del real convento de Predicadores de Valencia* (1764), volum primer, actualment perdut, el qual era transcripció de l'exemplar manuscrit de la Biblioteca del convent dominicà de València, ara en l'Arxiu General del convent de Santa Sabina (Roma). Francisco Diago en traduí un fragment, que serví de font a historiadors estrangers, i també salvà en la *Vida de San Raymundo* els capítols 47-49 de la *Chronica* de Pere Marsili, absents del ms. 64 de la Biblioteca Universitària de Barcelona. Els capítols esmentats localitzen el «Studium arabicum» a Tunis i a Múrcia, però Robles creu que «no parece lógico encontrar, en tierras no cristianas, una casa de estudios» (29). El «Studium» ja existiria i el capítol, incitat pel mestre general, només hi hauria destinat dotze estudiants. En realitat, l'inspirador hauria estat sant Ramon de Penyafort (29 i 30), del qual és coneguda la preocupació a convertir infidels (30-32). L'autor recull els testimonis del s. XVI, actualment en el ms. 801 de la Biblioteca Universitària de València, segons els quals el «Studium arabicum» de 1250 hauria estat a Mallorca (36-37). Les notícies conegudes sobre els religiosos que hi foren destinats, també fan referència a terres cristianes. L'Escola lulliana de Miramar es trobaria en la línia de les idees de sant Ramon de Penyafort. — J. P. E. [774]

Charles-Emmanuel DUFOURQ, *La Méditerranée et le Christianisme. Cadre géopolitique et économique de l'apostolat missionnaire de Ramon Llull*, dins «Estudios Lulianos», XXIV (1980), 5-22.

Parteix de la tesi que les diferències que presenten en l'Edat Mitjana la Mediterrània occidental i l'oriental no són explicables per l'economia o pels sistemes de producció i d'intercanvi (5). L'aplica a la unitat geopolítica formada entorn de la Mediterrània amb els elements de cultura greco-romana i cristianisme. La ruptura produïda per l'Islam no tingué efectes idèntics a l'Orient i a l'Occident. A l'Orient, el comú denominador oriental era participat tant per greco-romans com per àrabs (7). A l'Occident, l'àrab conqueridor era un estranger. Per això hi havia més separació a l'Occident entre països conquerits pels musulmans i països cristians, que a l'Orient. L'horitzó mediterrani de Ramon Llull presentava, àdhuc a l'Orient, la preponderància del cristianisme llatí per damunt l'oriental, i a l'altra banda, l'Islam, a l'interior del qual subsistien, més a l'Orient, considerables illots cristians. A l'Orient, el cristianisme reculava davant l'Islam, a l'Occident al revés; més encara, era conscient de la seva superioritat i segur d'arribar a convertir els musulmans. La posició de la Corona catalano-aragonesa enfront dels pobles del Maghreb fou de clara influència un cop reconquerides les Balears, influència també religiosa (13), personificada en els noms de Ramon de Penyafort i de Ramon Martí i llurs empreses, els quals podien comptar amb els grups supervivents de cristians antics; una sèrie de fets permetien d'esperar una recristianització del Nord d'Àfrica. Tanta o més importància tenia la relació comercial, molt intensa si judiquem a base dels *Guiatges per a barques* de 1284 [vegeu ATCA, 1 (1982), 348, núm. 100]. És significativa la butlla de Gregori IX permetent als mallorquins de comerciar amb

infidels a base de mercaderies que normalment eren prohibides, exceptuant, és clar, les d'interès militar. Era freqüent que els co-propietaris d'una barca fossin de religions, i àdhuc d'estats diversos. De vegades, és cert, els interessos mercantils eren contraris no ja al proselitisme, ans encara a l'apostolat cristià (18). Això no obstant, existia una certa fraternitat entre els pobles de la Mediterrània. — J. P. E. [775]

Rudolf BRUMMER, *Hi ha un model literari per al «Llibre de contemplació en Déu» de Ramon Llull?*, dins «Misc. Bohigas I», 79-86.

L'autor comença presentant el *Llibre de Contemplació en Déu* com una enciclopèdia, amb les particularitats dels passatges autobiogràfics i les reiterades invocacions a Déu, que li donen un to personal, aliè al gènere enciclopèdic. Suposant que a Ciutat de Mallorca Llull pogué conèixer les *Confessiones* d'Agustí, Brummer cerca els trets comuns entre aquesta obra i el *Llibre de Contemplació*: no són dues autobiografies en el sentit modern del mot, són semblants els atributs que els dos autors entren en les invocacions divines i encara més les autocrítiques i autohumiliacions, així com el penediment per la luxúria d'abans de la conversió, la falsedat en què vivien, les mentides i la maledicència que havien escampat. Brummer admet que Ramon Llull no depèn en el *Llibre de Contemplació* de les *Confessiones* agustinianes, però és favorable a suggerir una influència de model literari entre les unes i l'altre. — J. de P. [776]

Armand LLINARÈS, *Referències et influències àrabs dans le Livre de contemplació*, dins «Estudios Lulianos», XXIV (1980), 109-127.

Recordada l'estructura del *Llibre de contemplació*, s'encara amb l'afirmació del col·lofó que l'obra ha estat traslladada d'àrab en romanç i arriba a la conclusió que «és dubtós... que aquesta obra hagi estat escrita primer en àrab» (111). Examinat el text del capítol 352 afirma que «Llull vol dir ací que s'ha inspirat d'una obra àrab, sens dubte un art de contemplació per a ús dels musulmans, els quals només reconeixen en Déu la seva naturalesa divina» (112). Les referències al *Llibre del gentil i dels tres savis* són, en canvi, més precises. A partir d'ací, l'autor analitza el pensament de Llull entorn de la comparació de les tres religions revelades, el lloc de Maria en la teologia musulmana, el fatalisme musulmà, les idees dels musulmans sobre el paradís, la conversió dels infidels i en particular dels musulmans, la idea de croada i, finalment, el problema averroista de l'eternitat del món. Llinarès resumeix les seves anàlisis afirmant que Llull tenia, en general, un bon coneixement de la creença dels musulmans, coneixement, però, que només influí en ell per a fer-lo posar en contra. S'ocupa d'altres possibles influències, en concret de l'art de contemplació i retorna a la hipòtesi que Llull hagi manllevat alguns arguments a alguna obra mística (122); en quant al tema de la predestinació i a l'ús de mètodes de combinacions de lletres, podria haver-hi la influència d'Abû-I-Abbàs As-Sabtî (125). Llinarès acaba el seu estudi aventurant que l'original àrab del *Llibre de contemplació* podria ésser una ficció literària (126). — J. P. E. [777]

A[nthony] BONNER, *Notes de bibliografia i cronologia lulianes*, dins «Estudios Lulianos», XXIV (1980), 71-86.

Proposa que la referència a un *Llibre de placent visió* dins el *Llibre de meravelles*, no és a un llibre real ans a «una obra fictícia... que seria molt valuosa i instructiva —si s'arribàs a fer» (73). Defensa que les idees de Ramon Llull d'enviar missioners als tàrtars no eren forassenyades ni utòpiques (76). Confonent Roma i Cúria Romana

[la qual era aleshores itinerant], s'associa als pocs que fan restar Llull a Roma de mitjan 1287 a la tardor de 1288 en què hauria emprès viatge a París (77-80). Finalment, basant-se en les datacions d'obres lullianes i en les citacions d'uns llibres en altres, proposa una ordenació cronològica de les vint-i-una obres publicades per Ramon Llull entre 1290 i 1295. — J. P. E. [778]

Lola BADIA, *A propòsit dels models literaris lullians de la dona: Natana i Aloma*, dins «Estudi General. Revista del Col·legi Universitari de Girona», núm. 1/II (1981), 23-28.

La recerca actual entorn de la figura medieval de la dona reconeix el «topos» d'ideologia cristiana que en gran part la configura, «topos» compartit per Llull, car aquest es col·loca «en el context dels teòlegs i dels filòsofs medievals i no en el dels literats» (24/II); això no obstant, persisteix la figura de la «domna» aplicada a la Mare de Déu o a personatges al·legòrics (25/I). I si els altres personatges femenins lullians «són tipus exemplars concebuts com a mers recursos funcionals» (25/II), no seria aquest el cas de les dues heroïnes del *Libre de Evast e Blanquerna*, Aloma i Natana, figures vives i realístiques. Aloma seria «la dona casada perfecta» (25/II); Natana, de més a més, veu reconeguda la seva alta categoria intel·lectual, sense perdre trets tan humans com el seu amor a Blanquerna, mai oblidat. — J. P. E. [779]

Miguel NICOLAU, *La mística de Ramon Llull en el libro «Del amigo y del amado»*, dins «Estudios Lulianos», XXIV (1980), 129-163.

El *Libre d'amic i amat* no presentaria un ordre precís d'estructura i de ritme (132). L'autor es proposa d'estructurar una síntesi del contingut del llibre (135), que ajudi a captar-ne doctrina i poesia (134); per això, presenta concentracions de versos lullians entorn dels temes següents: caràcter autobiogràfic pel fet que les qualitats personals de l'amic coincideixen amb les de Llull (136-137), cosa que condueix a dibuixar la figura de l'amic (138-141). En la de l'Amat destaquen misericòrdia i pietat (141 a 143). Segueixen els temes de relació de l'Amat amb l'amic (143-144), de l'itinerari per a arribar a l'Amat, concentrat sobretot en l'amor (144-145), dels efectes de tal amistat (145-148), de la psicologia de l'amor (149-150), d'altres efectes de l'amor en l'amic (150-154) i de la vida ascètica (140-141 i 154). Vénen, a continuació, unes comparacions entre la doctrina espiritual de Llull i la de sant Ignasi de Loiola (154-156). La darrera part exposa la prohibició que els jesuïtes llegissin normalment les obres lullianes, datada el 12 de març de 1575, transformada en prohibició absoluta de tenir-les en alguna província, com és ara la de Toledo, explicada pel fet que l'espiritualitat lulliana tirava més vers la contemplació ermitana que vers la vida activa i per la suspicàcia d'aquells moments contra formes d'oració de quietud (158-159). Clou l'article una notícia del comentari de sor Anna del Santíssim Sacrament (Margarida-Beneta Mas i Pujol) al *Libre d'amic i amat*, ara en la Biblioteca Provincial de Mallorca, mss. 1077 i 1078. — J. P. E. [780]

Lola BADIA, *No cal que tragats eximpli dels romans*, dins «Misc. Bohigas I», 87-94.

L'autora estudia el pròleg del lullhià *Libre de Sancta Maria* i es fixa en la frase que dona títol al seu article, per concloure que no es tracta d'un text que permeti de parlar de permanència de la cultura clàssica en la literatura medieval. Al mateix temps, i a la llum d'aquesta constatació, proposa de treballar en la idea que tenia Llull del que

nosaltres en diem literatura, aprofundint l'estudi de les relacions sistema filosòfic —teoria de la literatura, ja iniciat per Rubió. — J. de P. [781

Jordi GAYÀ, «*De conversione sua ad poenitentiam*». *Reflexiones ante la edición crítica de Vita coetanea*, dins «Estudios Lulianos», XXIV (1980), 87-91.

Notícia de la publicació del volum vuitè de les Raimundi Lulli *Opera latina* dins la col·lecció «Corpus Christianorum», indicació d'alguna de les característiques d'aquesta edició, amb atenció particular a la de la *Vita coetanea* en la qual hom troba una nova distribució del text, aspecte en el qual l'autor es fixa de forma més detallada. Per a ell, tota la *Vita* és estructurada en dues parts; la primera englobaria els primers cinc capítols i narraria el canvi de vida i l'homologació de la madura de Llull amb la de l'«ordo poenitentium»; la segona enclouria els capítols VI-X i narraria els fets, coherents amb la trajectòria exposada en la primera part. El capítol XI seria de recapitulació i comanda d'un treball a continuar. — J. P. E. [782

Walter W. ARTUS, *Ramon Llull, the Metaphysician*, dins «Antonianum», LVI (1981), 715-749.

Exposició de la doctrina lulliana sobre l'ésser a base, sobretot, del *Llibre de contemplació en Déu* i del *Llibre del gentil i dels tres savis*. «Esse» es repeteix vuitanta vegades en els tres primers capítols de la primera obra (718). Tal ésser és extramental i objectiu, «extra animam», font de satisfacció per a l'esperit humà; l'ésser dóna la mesura de la vàlua i de la perfecció de les coses. Remarquem el paràgraf dedicat a exposar les expressions lullianes relatives a l'ésser existencial (720). Després d'una indicació de llocs d'altres obres on retorna l'interès per l'«ésser», Artus planteja la relació entre ésser i Primer Ésser (724). Per a Llull, això significava transformar en intel·lectualment sòlida la fe familiar, cosa que féu seguint el «credo, ut intelligam» de st. Agustí i st. Anselm (726), sense, però, dissimular les finalitats apologetiques, cosa que condueix Artus a endinsar-se en la doctrina metafísico-teològica del *Llibre del gentil i dels tres savis*. Llull pretén de demostrar al gentil, amb raons necessàries, l'existència de Déu (730), posant-li per guia la dama Intel·ligència: Déu és l'ésser per necessitat, idèntic a les seves «dignitats», en particular a les d'eternitat i infinitud (732-733). Al fons d'aquesta metafísica hi ha la vinculació entre «ésser» i tota altra qualitat (734) i al revés, cosa que porta necessàriament a afirmar l'existència de Déu (735). L'altre tipus de prova segueix el camí de l'ésser contingent al necessari (737-738). Les darreres pàgines són dedicades al problema dels transcendents (en Llull, «dignitats»), tant en Déu com en els éssers inferiors. — J. P. E. [783

Juan M. CASCANTE DÁVILA, *El culto a María en los escritos del B. Ramón Llull*, dins *De cultu mariano saeculis XII-XIV. Acta congressus mariologici-mariani internationalis Romae anno 1975 celebrati*. Vol. V. *De cultu mariano apud scriptores ecclesiasticos saec. XIV-XV*, Roma 1981, 65-103.

Recopilació de textos relatius al culte a Nostra Dona Santa Maria extractats de les obres tant catalanes com llatines publicades en ORL i ROL abans de l'any 1975. La doctrina sobre el culte (83-98) és precedida d'una recopilació de textos de tema més teològic, agrupats entorn de prerrogatives o denominacions atribuïdes a la Mare de Déu per Ramon Llull (68-83), ultra la que acabem d'esmentar, que és la primera: santa i immaculada, verge, reina i senyora, etc. Tret d'algunes excepcions, els textos

catalans són ací només reproduïts en traducció castellana. Les darreres pàgines són dedicades als títols atribuïts a Maria per la seva relació amb tota l'Església (98-103). — J. P. E. [784

Charles FAULHABER, *Las retóricas hispanolatinas medievales (s. XIII-XV)*, dins *Repertorio de Historia de las Ciencias Eclesiásticas en España 7, siglos III-XVI* (Corpus Scriptorum Sacrorum Hispaniae. Estudios 7), Salamanca 1979, 11-65.

Després d'una introducció sobre estudis anteriors, l'article és dividit en tres apartats centrals, dedicats respectivament a l'*Ars dictandi* (15-34), a l'*Ars praedicandi* (34-58) i a l'*Ars poetriaie* (58-60), i acaba amb una conclusió (60-64). Trobem en el primer apartat, ultra la notícia que el manuscrit Escorial T.III.25 és d'origen català i alguna indicació sobre el contingut del també manuscrit de Girona, Arxiu de la Catedral 20.d.11 (20-21, nota 20), una anàlisi relativament detallada de la *Summa rethorice* de l'esmentat volum escorialenc (25-26), d'autor català segons que sembla, escrita durant el regnat de Martí l'Humà (1397-1410) potser en la cancelleria reial i precursora de normes de redacció renaixentistes. Les pàgines següents són dedicades al valencià (també qualificat de català) Joan Serra, professor de l'Estudi de Tolosa de Llenguadoc, autor de diverses obres plenament humanístiques (*Grammatica; Rethorica cum practica sequenti; Ad Iacobum Publicium epistola responsiva; De arte epistolandi; De institutione rethorica dialogus*) entorn de 1430, obres conservades a Brno, Státní Vedecka Knihovna Ms. A.100, Basilea, Öffentliche Bibliothek der Universität Ms. F VII 14 i Sevilla, Biblioteca Colombina Ms. 7-1-46 i potser a Munic, Bayerische Staatsbibliothek, cfm. 4393; l'autor exposa el pla de la *Rethorica...* (*Ager noviter satus*) i de l'*Ars epistolandi* (28-30). L'apartat de l'*Ars praedicandi* resumeix tres obres de Ramon Llull: la *Rethorica nova* (seguint Jordi Rubió i Balaguer) (35-41), el *Liber de praedicatione* i l'*Ars brevis praedicationis* (*Art abreujada de predicació*) (45-48) i l'*Ars praedicandi populo* de Francesc Eiximenis (48-52). La conclusió recull les notícies d'inventaris medievals relatives a obres de retòrica, arts de predicació i teories de «dictat» d'autors catalans. — J. P. E. [785

Lina L. COFRESI, *Reason and Revelation: The coincidence of opposites in Ramon Llull's thought*, dins «Estudios Lulianos», XXIV (1980), 211-214.

Repàs d'alguns conceptes fonamentals del sistema lullià, després d'assenyalar les tres fonts (cristiana, hebrea i àrab) del seu pensament. Aquest és de naturalesa apològica i pressuposa la coincidència de veritat racional i veritat de fe. El primer element és la doctrina de l'ésser i de les seves «dignitats». El segon, la doctrina sobre els graus de l'ésser, en els quals, també gradualment, es realitzen l'ésser i el valor de les «dignitats». El tercer, la doctrina relativa als dotze elements característics, combinació de categories i predicables aristotèlics. — J. P. E. [786

David KAHN, *On the Origin of Polyalphabetic Substitution*, dins «Isis», 71 (1980), 122-127.

El sistema de substitució polialfabètica constitueix la base de les màquines de xifratge electrònic computeritzat («computerized electronic cipher machines») i hom creia que el primer precedent era un tractat de Leone Battista Alberti (1404-1472), escrit el 1466. Kahn proposa que és la figura circular de Llull i en particular la dels tres cercles sobreposats de 1289, que, de més a més, integrava el primer pas anterior

de reduir conceptes a una lletra. La figura circular posava en pràctica la relació d'almenys tres sèries de conceptes simbolitzats per lletres. No hi ha documents que demostrin la connexió directa d'Alberti amb obres lul·lianes, però la consistència del lul·lisme a Itàlia durant el s. xv permet de pressuposar-la. Kahn recorda les tres hipòtesis sobre l'origen de la simbòlica lul·liana: els tractats àrabs de medicina (Robert Pring-Mill), l'enciclopèdia d'Isidor de Sevilla (Jocelyn N. Hillgarth) i la càbala hebrea, en particular el *Sefer Yezirah* (Erhard Wolfram Platzeck), hipòtesi que l'autor troba «especialment persuasiva» (127). — J. P. E. [787]

Miquel BATLLORI, *Un problema agiogràfic intorno a Ramon Llull (Raimondo Lullo)*.

Il martirio, dins *Agiografia nell'Occidente cristiano. Secoli XIII-XV. Roma, 1-2 marzo 1979* (Atti dei Convegni Lincei 48), Roma 1980, 115-128.

L'autor es pregunta si la *Vita coaetanea* és una biografia o un text hagiogràfic i observa que els fets que hi són narrats són conservats per altres fonts. En canvi, no és uniforme l'atenció posada a cada període de la vida i per això cal preguntar-se si la tria fou del mateix Llull o dels cartoixos de Vaubert. També cal reconèixer que els elements «hagiogràfics» (visions, etc.) són de Llull. La traducció catalana del s. xv presenta problemes complementaris. L'autor continua passant revista als testimonis de veneració, ja de la segona meitat del s. xiv, i als posteriors de martiri, ja de mitjan s. xv (119), i a les biografies de Charles de Bovelles, que integra tradicions hagiogràfiques mallorquines (121-125), de Nicolau de Pacs, encara més allunyat de les fonts segures en el punt dels viatges —i, per tant, del martiri— (125) i de Joan Seguí (126); i assenyala, per acabar, la manca de validesa del reconeixement mèdic de les despulles fet l'any 1611. — J. P. E. [788]

Joan VERNET, *Segle XIII: Ramon Llull i Arnau de Vilanova*, dins «L'Avenç», núm. 41 (setembre 1981), 31-36.

Després d'una introducció general sobre la situació de la ciència a Espanya durant el s. XIII, l'autor analitza les possibles influències d'autors àrabs en la concepció bàsica de la combinatòria de Llull i més en particular la d'al-Kindi en la teoria de l'eficàcia dels medicaments compostos d'Arnau de Vilanova (*Aphorismi de gradibus*), d'Averrois en Llull en relació al mateix tema. Un text de l'*Arbre de ciència*, obliga a preguntar-se si Llull conegué la «toleta de marteïolo», que hom suposava present entre els mariners de la Mediterrània només a partir de l'any 1428. En general, però, «no s'ha d'exagerar... la importància de la tasca pròpiament científica de Ramon Llull» (36). — J. P. E. [789]

Dominique URVOY, *Ramon Llull et l'Islam*, dins «Islamochristiana», 7 (1981), 127-146.

Intent de dibuixar una trajectòria en la multiplicitat de fets, circumstàncies i escrits de Llull. El primer apartat, *Circumstàncies de l'aprehensió del fet islàmic* (128-133) subratlla que, tot i que en la Mallorca de 1250 hi hagués una forta presència musulmana, l'únic contacte recordat per Llull és l'establert a través del seu esclau i mestre, en relació al qual aquell posseïa la superioritat de l'amo, posició a la qual tornaria sempre que no reeixia a fer-se escoltar, amb les tres excepcions de les estades a Tunis el 1293, a Bugia el 1307 i altra vegada a Tunis el 1314-1315, contactes que permeteren a Llull de constatar la progressiva pèrdua del valor de la racionalitat per part dels seus interlocutors. El segon, *Factors psicològics i culturals* (134-137), es concentra en frases com «autodidacta que només té l'experiència d'un dilettant tant

de la cultura àrab com de l'ensenyament universitari cristià» (135), a l'origen de la qual hi ha, no pas un sistema, ans una forma d'esperit (136), la qual limitaria amb la formació trovadoresca, d'una banda, i amb l'esperit de croada, de l'altra (134), i es manifestaria en l'atenció a aspectes culturals i emocionals alhora com la calligrafia àrab o la música, i integraria influències dels Germans de la Puresa, d'Ibn Massara a través d'Ibn Hazm, Ibn Gabirol i Ibn Sab'in. El tercer, *Elaboració de l'obra filosòfica en funció de l'interlocutor musulmà* (137-140), afirma que Llull sabé distingir els eixos essencials de la cultura àrab, com és ara l'exigència de l'examen exhaustiu de tots els possibles, cosa que el portaria a elaborar un mètode combinatori; però que també sabé escollir entre algunes alternatives, per exemple, donant versions diverses de l'argument ontològic, o elaborant figures diverses (passives o actives) per a l'exposició de l'*Art*, o passant de l'exercici mundà a la doctrina divina de l'amor o formulant una «màquina de pensar» inspirada en la «za'iraga» magrebina. El quart, *Reajustaments exigits per l'activitat missionera* (140-144), recorda la línia constant de traduccions d'obres lullianes a l'àrab, en la qual s'inscriu el progressiu descobriment de les formes àrabs paral·leles dels correlatius lullians o de l'«Est», l'ús creixent d'elements sufís (secrets = sirr; existència absoluta = wugud mutlaq), expressions clàssiques de disciplina de l'arcà, exposicions de l'*Art* que no comencen per la doctrina de les dignitats, acceptació del sillogisme. La trajectòria de Llull hauria tingut un punt feble: la manca d'atenció a la doctrina de l'altre, però també un gran valor: el lliurament total de la pròpia persona a la trobada amb l'Islam. En aquest punt hauria estat únic. — J. P. E. [790]

Ramon ROSSELLÓ VAQUER, Jaume BOVER PUJOL, *El monestir jerònim de la Trinitat de Miramar, Mallorca. Notes disperses*, dins «Estudios Lulianos», XXIV (1980), 215-223.

Recopilació inicial de la bibliografia sobre el tema i resum de les aportacions darrereres de Gabriel Llompart, Ramon Rosselló, Josep Perarnau i Jeroni Juan. Remarquem la notícia sobre registre de préstecs de llibres de la biblioteca d'aquella cartoixa els anys 1411-1412 (218); la notícia de la presència de llibres litúrgics (220); i la d'un manuscrit que es conserva en el monestir de jerònimes de Ciutat de Mallorca (221). — J. P. E. [791]

Manuel NIETO CUMPLIDO, *Aportación histórica al Cancionero de Baena*, dins «Historia. Instituciones. Documentos», 6 (1979), 197-218.

Presentació i publicació de tres documents, d'entre els quals sobresurt el de 17 de desembre de 1417, pel qual Juan Alfonso de Baena reconeix haver rebut del prior de San Jerónimo de Valparaíso, de Còrdova, tres llibres de Ramon Llull a fi de treure'n còpia per al rei de Castella: *Loores de Santa María, De prima entención* i *Oraciones*, cosa que confirma el vers del *Cancionero de Baena*: «Yo leí... / en el muy sutil Remon». El document, procedent de Madrid, Archivo Histórico Nacional, Clerecía, legajo 2983, és publicat en la pàgina 218. En les pàgines 199-201 l'autor aplega notícies sobre Gonzalo Sánchez de Uceda, traductor al castellà del *Llibre del gentil e los tres savis* i parla d'un «círculo lulista cordobés» (201). — J. P. E. [792]

Jeremy N. H. LAWRENCE, *Juan Alfonso de Baenas's Versified Reading List: A Note on the Aspirations and the Reality of Fifteenth-Century Castilian Culture*, dins «Journal of Hispanic Philology», V (1981), 101-122.

Dins el *Dezir que fizo Juan Alfonso de Baena* (1430) hi ha una secció dedicada a enumerar els llibres que ell pretenia haver llegit. El vers 117 ens diu que havia llegit «en el muy sutil Remon», que l'autor identifica amb certesa amb Ramon Llull (112-113), lectura confirmada pel document publicat per Manuel Nieto [vegeu el resum anterior]. Amb motiu de citar «Policrato» en el vers 129, l'autor esmenta la còpia del *Liber Policrati*, copiat el 1424 per a Dalmau de Mur, ara en l'Arxiu de la Catedral de València 50 (113, nota 21). En relació al vers 147, «Yo ley de lemosines», l'autor cita Lluís d'Averçó (*Torcimany*) i Jaume Marc (*Libre de concordances*). — J. P. E. [793]

J. J. SATORRE, *La novela moral de Gracián (Un texto inédito del siglo XV)*, dins «Estudios Lulianos», XXIV (1980), 165-210.

La introducció parla dels intents infructuosos de trobar una altra còpia de l'obra objecte d'aquest estudi a Madrid, Biblioteca de Palacio. Després ve la descripció codicològica detallada del ms. 1866 de la Biblioteca Universitaria de Salamanca (167-172), del qual interessa el text dels ff. 113-174, àmpliament resumit a continuació (172-178). És estructurat en tres parts: una al·legoria inicial sobre el sentit del llibre (fruit de l'arbre de la ciència ofert al rei de Castella); una exposició didàctica, amb algun element de diàleg, entorn del sentit del govern, tant eclesiàstic com secular; i una enumeració dels casos reals que es troben en la Castella contemporània, normalment contraris a la doctrina exposada (179-182). Seria obra d'un «autor culto, de amplios conocimientos bíblicos y jurídicos, profundo conocedor de la obra de Ramón Llull, cercano al arzobispo [de Sevilla, Diego de] Anaya y a su posición política de rivalidad con don Álvaro de Luna, relacionado con el Colegio Viejo de San Bartolomé de Salamanca, más o menos directamente relacionado con el espíritu de alguna orden religiosa de severa observancia y ¿quizá converso-morisco?» (191). Hauria estat escrit, sembla, durant el segon quart del s. xv (191-194). Hom hi troba fragments traduïts literalment i d'altres de més o menys modificats de les següents obres lul·lianes: *Llibre de meravelles*, *Llibre d'intenció*, *Llibre de mil proverbis*, *Doctrina pueril*, *Llibre d'Evast* i *Blanquerna* (194-209). — J. P. E. [794]

Josep TRENCHS ÒDENA, *La cultura jurídico-piadosa del cabildo conquense (1450-1476)*, dins *Livre et lecture en Espagne et en France sous l'Ancien Régime*. Colloque de la Casa de Velázquez, París 1981, 35-45.

Estudi sobre la donació de la biblioteca de Nuño Álvarez Osorio a la seu de Conca. Trenchs identifica el volum 35 de l'inventari, *De laudibus virginis (Mariae)* com a obra de Ramon Llull (38). — J. P. E. [795]

Joaquim O. BRAGANÇA, O «*Leal Conselheiro*» em *Alcobaça*, dins «*Didaskalia*», XI (1981), 363-378.

El *Leal Conselheiro* (vegeu ATCA, 1 [1982], 363, núm. 147) era conegut dels monjos d'Alcobaça que feren la traducció en portugués del *De institutis coenobiorum* de Joan Cassià (*Estabelecimentos dos Mosteiros*), encara inèdita en la Biblioteca Nacional de Lisboa Cod. Alc. 384, car en el llibre IX, cap. II, copiaren el treball de D. Duarte i en el III, després de la seva traducció de l'esmentat capítol, col·locaren la que l'infant reial en féu i integrà en la seva obra, abans d'ésser rei l'any 1433. — J. P. E. [796]

Jill R. WEBSTER, *A «Menina e Moça» e a tradição do «Homo Viator»*, dins «*Diskalia*», XI (1981), 307-328.

L'ús del codi de tradició cavalleresca per a l'expressió de les relacions entre Déu i l'home en l'obra citada de Bernardim Ribeiro, escrita entre 1530-1540, manifestaria possibles influències del *Llibre d'amic i amat* de Ramon Llull, obra que, segons l'autora, «penetrou em Portugal, onde exerceu influência nos escritores de baixa Idade Média e do Renascimento» (317). — J. P. E. [797

Jordi GAYÀ, *Algunos temas lulianos en los escritos de Charles de Bovelles*, dins «*Estudios Lulianos*», XXIV (1980), 49-69.

Estudi de l'antropologia de Bovelles i en particular de l'epistemologia. Assenyalava tres possibles camins de relació de Bovelles amb el lulisme: el seu mestre Jacques Lefèvre d'Étaples, la visita al cardenal Francisco Jiménez de Cisneros i la relació amb Johannes Trithemius, abat de Sponheim, a través del qual el contacte hauria pogut arribar a Joan Llobet. Pel que fa a la filosofia de l'acte de coneixement, l'autor afirma que «Bovelles conocía en su núcleo el genuino pensamiento de Llull» (58) i en concret la doctrina sobre l'ordre cosmològic (58), sobre la forma angèlica de coneixement (62); confirmaria la relació entre els dos pensadors la coincidència en les raons metafísiques a favor de l'existència de l'ànima, ultra la de l'àngel (63). L'apèndix s'ocupa de l'*Ars oppositorum* de Bovelles, en la qual destaca dos punts de coincidència amb Llull: el tema de la «conversio» (65) i la doctrina dels correlatius (68). — J. P. E. [798

Hans Dietrich IRMSCHER, Emil ADLER, *Der Handschriftliche Nachlass Johann Gottfried Herders* (Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz. Kataloge der Handschriftenabteilung. Zweite Reihe. Nachlässe 1), Wiesbaden 1979, XXXII i 478 pp.

En la caixa XXIII, 118 γ', figura un extracte de la *Historia de Mallorca* de Vicenç Mut sobre Ramon Llull. — J. P. E. [799

Johannes STÖHR, *Neue Texte und Untersuchungen über Raimund Lull in spanischer Sprache*, dins «*Romanische Forschungen*», 93 (1981), 143-146.

Després d'una ràpida visió sobre Ramon Llull i la història del lulisme, presenta els estudis de Sebastià Garcías Palou, sobretot els recents: traducció castellana dels *Proverbis de Ramon*, *El Miramar de Ramon Llull*, *Ramon Llull y el Islam*. — J. P. E. [800

Jesús ALTURO I PERUCHO, *Notes lèxiques sobre tres cartes catalanes del s. XIII*, dins «*Faventia*», 3/2 (1981), 193-202.

Presentació i transcripció (194-196) de tres cartes catalanes dels anys 1279, 1285 i 1289, conservades en la col·lecció diplomàtica del monestir d'Alguaire. Les pàgines 197-202 contenen un glossari de mots emprats en els tres textos. — J. P. E. [801

Giuseppe TESTA, *Un equivoco da dissipare: Il trattato di Canfranc e la storia di Sicilia*, dins «*Rivista Storica Siciliana*», V (1980), 62-68.

Corregeix la versió d'alguns autors italians, segons la qual la pau posterior a les Vespres Sicilianes hauria estat signada a Campofranco (Caltanissetta-Sicília) i dona la

notícia que el text d'aquell tractat és a Barcelona, Arxiu de la Corona d'Aragó, Cancelleria, Pergamins d'Alfons II (67). — J. P. E. [802

Maria MARSÀ, *Le relazioni commerciali tra Cagliari e Barcellona nella prima metà del sec. XIV*, dins «Medioevo. Saggi e Rassegne», 5 (1980), 65-103.

Estudi dels intercanvis comercials entre les dues ciutats els anys 1332-1338 a base del *Libre de compres i vendes de Joan Benet. Càller 1332-1338*, conservat en l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona, *Extravagants*, el contingut i distribució del qual són exposats en les pàgines 65-68; a continuació són analitzats els productes (68-84), els altres mercaders (84-87), les mides, mesures i monedes (87-90), les despeses addicionals de mitjanceria o transport (91-98) i les diverses classes d'aquests darrers (98-101). — J. P. E. [803

Antoni Riera MELIS, *La lezda balear de 1302, un punto de fricción entre el reino de Mallorca y las ciudades mercantiles catalanas a principio del siglo XIV*, dins «Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols», IX (1981), 105-196.

Estudi basat en nombre de referències a fons arxivístics inèdits, sobretot de Barcelona (Arxiu de la Corona d'Aragó, Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona, Arxiu Històric Municipal de Barcelona), de Ciutat de Mallorca (Arxiu del Regne de Mallorca), de Lleida i de València (Arxius Municipals respectius) i de Perpinyà (Archives Communales). — J. P. E. [804

Francisco CANTELAR RODRÍGUEZ, *El apparatus de Bernardo Raimundo al Libro Sexto de Bonifacio VIII*, dins «Proceedings», 213-258.

Presentació tant de l'autor com de l'obra. Oriünd, sembla, de Mallorca, nascut entorn de 1250, àmpliament dotat de benifets en l'illa per Climent V el 2 d'octubre de 1305, però fortament vinculat a Megalona-Montpeller (rector de Sant Nazari, oficial del bisbat de Megalona i professor de decrets a Montpeller), és conegut pel seu benifet principal, el d'ardiaca de Mallorca. Formà part del tribunal en el procés dels templers. El 21 de febrer de 1311 ja era difunt (213-222). De diversos elements de judici es dedueix que l'obra fou escrita entre 1306 i 1311. Té dues recensions, consistint la segona a afegir frases a la primera, sense canviar-ne mai el text, ni quan ell muda parer després de publicats els aparats de Guido da Baysio i de Giovanni d'Andrea. La primera recensió es troba a París, Bibliothèque Nationale, lat. 4089 i Filadèlfia, University of Pennsylvania Library 114. La segona, a París, Bibliothèque Nationale, lat. 4088 i a Bolonya, Collegi d'Espanya 217. Hi ha notícies d'altres, que semblen perduts. L'autor ofereix la llista de les obres citades per Bernat Ramon (241-242), el qual esmenta, entre les seves fonts, la pregunta directa a dos dels compiladors del *Liber sextus decretalium*, Berenguer Fredol i Guilhem de Mandagot, o el resultat d'actuacions jurídiques impulsades per ell. La *Glossa ordinaria* al *Liber VI* en recollí algunes de l'*Apparatus* de Bernat Ramon. L'article s'acaba preguntant si també escriví un comentari a les *Regulae iuris in VI*. En el curs de l'article són publicats el pròleg de l'*Apparatus* (223), els fragments on són esmentades consultes o fets personals (244-256) i la butlla de Climent V (216-217). — J. P. E. [805

Francisco CANTELAR RODRÍGUEZ, *Bernardo Raimundo y Gencelino de Cassanis*, dins

«Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Kanonistische Abteilung», LXVII (1981), 248-263.

Investigació de l'influx de l'*Apparatus in VI Decretalium* de Bernat Ramon (1306-1311) en la *Lectura in VI Decretalium* de Gensellí de Cassanhes. Només setanta-set dels casos discutits en aquesta *Lectura* són completament diversos dels de Bernat Ramon. Per contra, dos-cents quaranta-tres són idèntics i la font és l'obra del mallorquí. Els casos parcialment idèntics són vint-i-cinc i també en aquests pot hom afirmar alguna dependència de Gensellí envers Bernat Ramon. Deu vegades, Gensellí copia un cas de Bernat Ramon, bo i afegint-n'hi un per compte propi. A continuació, el lector analitza un per un els cinquanta o cinquanta-un casos que les edicions atribueixen a Gensellí, trenta-tres dels quals pertanyen a Bernat Ramon (251-260). L'autor assenyala, al final, les variants dels manuscrits de Berkeley, Robbins Foundation 31, i Vat. lat. 2498 i 2499. La conclusió és que molts dels casos i gloses atribuïts a Gensellí són de Bernat Ramon. — J. P. E. [806]

Isaac VÁZQUEZ JANEIRO, *Repertorio de franciscanos españoles graduados en teología durante la edad media (II)*, dins «Repertorio de Historia de las Ciencias Eclesiásticas en España», 7 (1979), 411-449.

Primer suplement al treball publicat en la mateixa col·lecció, 3 (1971), 235-320. En l'actual llista de graduats figuren els següents: Andreu Cometi (sic! Comes?) de Barcelona, 1492-1493 (417, 16); Antoni de Fontanes, 1443 (428, 23); Arnau Alió, 1345 (418, 29); Arnau de Castlari, 1341 (419, 30); Bartomeu Calvo, 1438 (419, 31); Bartomeu de Virgili, 1397-1400 (419, 36); Berenguer de Queralt, 1313-1343 (420, 38); Bernadí Tenda, 1491-1515 (420, 40); Bernat ça Nou, 1409 (421, 46 i 48); Diego de Moxena, 1405 (423, 59); Esteve Ricard, 1477 (424); Eiximèn des Puig, 1456 (424, 68); Fernando de Ayneto, 1411 (425, 71); Francesc Boix, 1525 (426, 77); Francesc Destre, 1509 (427, 79); Francesc d'Estella, 1509 (426, 80); Francesc de Francesc Lombarda, 1475 (426, 81); Francesc Gil, 1509 (426, 82); Francesc Ruvira, 1488 (427, 87); Francisco de Salazar, 1548 (427, 88); Francesc Terrura, 1488 (427, 90); Francesc Valero, 1488 (427, 91); Francesc de Vega, 1515 (427, 92); Galceran Joan Colom, 1491-1493 (428, 94); Mestre Gaspar, 1488? (428, 97); Guillem Mora, 1447 (430, 107); Jaume Cavallèn (?), 1457 (430, 112); Jaume Gomis, 1425 (430, 113); Jaume Palau, 1509 (431, 114); Jaume Soler, 1508 (431, 115); Jaume de Vilanova, 1438 (431, 116); Jeroni d'Eiximèn, 1509-1518 (431, 117); Jeroni Pol, 1544 (431, 118); Joan Arboreda, 1515 (431, 120); Joan Bernat, 1425 (432, 122); Joan de Calafat, 1572 (432, 123); Joan Cànoves, 1508-1509 (432, 124); Joan Enantius (?), 1509 (433, 128); Joan Llovera, 1491 (433, 132); Joan Mir, 1447 (434, 135); Joan de Pontell, 1488-1495 (434, 139); Joan Ruff, 1488 (434, 141); Juan de Salazar, 1520 (435, 142); Joan Verdaguer, 1488 (435, 148); Llorenç de Montcada, 1464-1478 (436, 153); Lluís Guillem, 1492 (436, 156); Lluís Lledó, 1475 (437, 157); Lluís Sesares, 1491 (437, 161); Marc de Berga, 1488-1491 (437, 163); Miquel de Loesma, 1491-1492 (438, 170); Miquel Pere, 1447 (439, 171); Miquel de Serrabona, 1531 (439, 173); Miquel Servià, 1567-1574 (439, 174); Pere Caldés, 1567-1595 (440, 182); Pere García, 1405 (440, 187); Pere de Mediano (Mitjà?), 1509 (441, 192); Pere Pont, 1509 (442, 194); Pere Seffani (sic! Steffani?) Mas, 1447 (442, 199); Pere Estol, 1447-1468 (442, 200); Sanç Barba, 1509 (444, 208); Sebastia Barré, 1509 (444, 210); Simó de Vilamajor, 1389 (444, 213); Tomàs de València, 1503 (45, 215); Vidal de València, 1404-1408 (445, 220). — J. P. E. [807]

Jill R. WEBSTER, *Dos siglos de franciscanismo en Cataluña: El convento de San Francisco de Barcelona durante los siglos XIII y XIV*, dins «Archivo Ibero-Americano», XLI (1981), 223-255.

Narració d'episodis diversos coneguts per documentació molta d'ella inèdita d'arxius diversos. Assenyalen el text, ací parcialment transcrit, amb el qual sembla fra Jaume Moxó s'excusa d'unes frases contra l'inquisidor pronunciades dins una prèdica (238-239), text procedent de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, *Pergamins de franciscans* (provisional), A. 211. Assenyalen també les pàgines dedicades a l'infant fra Pere d'Aragó (240-243). Transcriu en apèndix un precepte del cardenal Pedro [de Luna] datat a Girona l'any 1390, sobre clausura de les menorettes (246-248), del fons ja esmentat, A. 49. En les llistes de superiors o de conventuals de Framenors de Barcelona durant el s. XIV, de les pàgines finals (249-255), trobem noms vinculats a la història cultural de Catalunya, com Arnau de Bonastre, Ponç Carbonell, Francesc Eiximenis. — J. P. E. [808

Jill R. WEBSTER, *Unlocking Lost Archives: Medieval Catalan Franciscan Communities*, dins «The Catholic Historical Review», LXVI (1980), 537-550.

Aplec d'alguns casos relatius a franciscans, els quals poden ésser coneguts a partir de fons documentals diversos, en general de Catalunya, però també de fora, com és ara l'Archivo Histórico Nacional de Madrid (549), tot i haver-se perdut els arxius medievals de la província franciscana d'Aragó. — J. P. E. [809

Eusebio COLOMER, *La interpretación del tetragrama bíblico en Ramon Martí y Arnau de Vilanova*, dins «Miscellanea Mediaevalia», 13/2 (1981 = Sprache und Erkenntnis im Mittelalter), 937-945.

Aquest estudi planteja el problema de l'influx de Ramon Martí en l'*Allocutio super significatione nominis Tetragrammaton* d'Arnau de Vilanova. Martí coneix la doctrina de la inefabilitat del nom «Jahveh», l'ús que en fan els apologistes cristians atès que l'Antic Testament només el posa en relació amb el Messies, ús que ell fa extensiu a la relació entre nom diví inefable i doctrina cristiana de la Trinitat. Arnau, per la seva banda, aplica al tema els principis exposats en la *Introductio in librum Ioachim de semine scripturarum*. Les llavors són les lletres, signe sensible carregat de significacions teològiques. Arnau analitza les lletres tant del nom hebreu com del llatí, sota el triple biaix de la grafia en ella mateixa, de la pronunciació d'una lletra i de la seva col·locació en la paraula. L'anàlisi condueix a la doctrina de la Trinitat, deducció confirmada per consideracions paral·leles entorn del símbol d'alfa i omega i de l'anagrama «Jhs» i «Xps». — J. P. E. [810

Raoul MANSELLI, *L'apocalisse e l'interpretazione francescana della storia*, dins *The Bible and the medieval culture*, edited by Prof. Dr. W. LOURDAUX and Prof. Dr. D. VERHELST (Mediaevalia Lovaniensia I/VII), Lovaina 1979, 157-170.

La p. 169 parla de les relacions d'Arnau de Vilanova amb Pèire Joan (Oliu), al qual aquell hauria fet conèixer l'apòcrif joaquimita *De semine scripturarum*. Arnau hauria estat més esperançat que Pèire i Manselli pensa que el seu «papa angelicus» podria ésser Climent V. — J. P. E. [811

Agustín RUBIO VELA, *Una fundación burguesa en la Valencia medieval: El Hospital*

de *En Clapers* (1311), dins «Dynamis. Acta Hispanica ad Medicinae Scientiarumque Historiam Illustrandam», 1 (1981), 19-49.

Recopilació de dades de l'Arxiu del Regne de València, de l'Arxiu Municipal de la mateixa ciutat i de l'Arxiu de la Catedral relatives a la fundació de l'Hospital de Bernat Des Clapers (19-23) i a la personalitat i descendència del fundador (23-39) —remarquem en les pàgines 30 i 31 els dos quadres sinòptics d'entrades de l'hospital per censos dins o fora la ciutat de València els anys 1384-1385, a base del *Llibre d'administració de l'Hospital d'En Clapers*, de l'Arxiu municipal. El darrer apartat, sobre el context històric de la fundació, subratlla la vinculació d'En Clapers amb Arnau de Vilanova, de qui hauria rebut la particular atenció als pobres, i fa referència a la proposta de la ciutat de València al papa Climent V de 18 de juliol de 1311, en un moment en què Bernat Des Clapers era conseller, remarcant la necessitat de no descurar la defensa dels regnes de València i de Múrcia per una eventual croada a Terra Santa, carta de la qual dóna un fragment (45). En apèndix, dos documents relatius a les darreres voluntats de Des Clapers (48-49). — J. P. E. [812

Mateu RODRIGO LIZONDO, *La protesta de Valencia de 1318 y otros documentos inéditos referentes a Arnau de Vilanova*, dins «Dynamis. Acta Hispanica ad Medicinae Scientiarumque Historiam Illustrandam», 1 (1981), 241-273.

La introducció presenta la sèrie de protocols notariais de Jaume Martí, ara en l'Arxiu del Regne de València, bo i fixant-se en particular en les notícies relatives a Ramon Conesa, amic i marmessor d'Arnau de Vilanova i sobretot en el conjunt de documents de contraposició a la sentència condemnatòria de les obres d'Arnau de Vilanova emanada a Tarragona el 6 de novembre de 1316 i la seva repetició a València el dia de capdany de 1318 per l'inquisidor Arnau Burguet. És particularment interessant la notícia relativa als tractats condemnats d'Arnau de Vilanova, que els defensors es diuen disposats a lliurar al bisbe de València, Ramon Gastó, en dipòsit, «uno volumine vel duobus nobis retentis» (268). També la notícia que hom havia impugnat l'esmentada sentència de Tarragona, «quia multa imponuntur in ea dicto magistro Arnaldo que ipse non dixit» (266). Hom regista en les pàgines 256-273 quinze documents, tretze dels quals eren desconeguts; deu són transcrits ací «in extenso». — J. P. E. [813

Josep PERARNAU, *Tractats espirituals d'Arnau de Vilanova en la biblioteca del cardenal Nicolau de Cusa (1401-1464)*, dins «Revista Catalana de Teologia», VI (1981), 77-88.

Descripció dels volums manuscrits Cod. Cus. 42 i Cod. Cus. 54 del St. Nikolaus-Spital de Bernkastel am Mosel (Alemanya), en aquella part que contenen obres d'Arnau de Vilanova identificació de les mateixes i reflexions finals sobre el fet que en ple segle xv hom seguia copiant a Alemanya escrits espirituals d'Arnau de Vilanova, potser sense saber que li pertanyien, més encara, que tals llibres pertanyien a tradicions textuals diverses. En canvi no hi ha cap dada que permeti afirmar que Nicolau de Cusa els estudiés o llegís. — J. P. E. [814

Lydia von Auw, *Angelo Clareno et les spirituels italiens* (Uomini e dottrine 25), Roma 1979, XVI i 330 pp.

Ultra algunes indicacions escudusseres a catalans (Aimar de Mosset, 224-225; notícia de la miniatura figurant Arnau de Vilanova a Roma, Biblioteca Nazionale, Fondo

Vittorio Emanuele 1167, 219, etc.), moltes d'aquestes pàgines contenen notícies sobre les relacions d'Angelo Clarenó amb l'infant Felip de Mallorca, en particular les pp. 171-181, destinades a resumir llur correspondència, i les 187-202 en les quals l'autora atribueix a l'esmentat infant la recopilació dels *Miracula... fratris Angeli* [Clarenó]. — J. P. E. [815]

Christian GUILLERÉ, *Assistance et charité à Gérone au début du XIVème siècle*, dins *La pobreza I*, 191-204.

L'autor estudia la xarxa d'assistència als pobres i la incidència de les obligacions de caritat en la consciència dels gironins de començament del s. XIV a base de diversos fons inèdits de l'Arxiu Històric Provincial, *Notaris de Girona*, i de l'Arxiu de la Catedral (Sulpici Pontic, *Repertori per alfabètic del secretariat del capítol...*), sobretot. Així aplega notícies sobre Almoines i Hospitals de Girona i analitza setanta-tres testaments conservats en dos protocols notariais, amb atenció particular al de Bernat [sic! Bonanat] Bordils (192-193). — J. P. E. [816]

Gabriel LLOMPART, *La población hospitalaria y religiosa de Mallorca bajo el rey Sancho (1311-1324)*, dins «Cuadernos de Historia Jerónimo Zurita», 33-34 (1979), 67-98.

Recopilació de dades relatives als temes esmentats en el títol per als anys 1309, 1311 i 1323, distingint la població de cada un dels quatre hospitals aleshores existents a Ciutat de Mallorca, ultra les escadusseres sobre altres indrets o temps sempre de l'illa de Mallorca. En la part dedicada a religiosos, l'autor s'ocupa dels tres ordes mendicants (framenors, dominicans i carmelites) i de les respectives branques femenines, bo i afegint dades sobre la comunitat de terciaris franciscans o beguins, ja existent l'any 1319, substituïda des de 1336 per la de terciàries o beguines. La base documental, transcrita a partir de la pàgina 82, recull les anotacions dels llibres del Reial Patrimoni, de l'Arxiu Històric de Mallorca, on consta l'almoïna que en determinats dies feia el rei a hospitals i a convents de mendicants, la quantitat de la qual responia al nombre de persones; remarquem l'anotació relativa a l'aixovar d'una noia captiva arribada de Ceuta (97-98), comprat per manament de l'infant Felip de Mallorca abans que ella entrés en el convent de les Penèdides. — J. P. E. [817]

Agustí RUBIO VELA, *Ideologia burgesa i progrés material a la València del Trescents*, dins «L'Espill», núm. 9, Primavera 1981, 11-38.

Identificats els «burgesos» actuals amb els «ciutadans» d'aleshores, l'autor aporta algun text contemporani sobre la jerarquitització d'estaments en la societat valenciana del XIV (13, nota 8, d'AMV, *Manual de consells A-17*, f. 63) i reafirma el predomini dels ciutadans en el consell municipal àdhuc després de la reforma de 1329 (14-15). Se suma a la tesi de Mateu Rodrigo Lizondo segons la qual la revolta de la Unió (1347-1348) hauria estat bàsicament una revolució urbana (15). La preponderància burgesa en el consell de la ciutat de València no era sols numèrica ans encara ideològica, ideologia que es manifesta en tres línies de decisió política entorn d'altres tants camps considerats favorables a la ciutat de València, al seu creixement i riquesa i a la seva fama en llunyanes terres: eren l'existència d'una indústria tèxtil en el terme, per a la qual el consell valencià aprovà l'any 1311 unes *Ordinacions fetes per causa dels texidors de draps de li e d'altres filaces primes* (19-20) d'on s'ensequiran repetides peticions de política proteccionista i de «tancament de fronteres» (21) o l'interès a

aclimatar «nous tipus de confecció d'origen estranger» (22). La segona és la valoració de la mercaderia: «...enriquiments de les ciutats vénen principalment per mercaderies...» (25), idea en què hom insisteix a partir de 1380 (24); en derivarà l'exigència de seguretat en els camins i la contraposició a tot cors, àdhuc quan són els propis conciutadans qui pretenen practicar-lo per preteses raons de defensa de la fe (26). La defensa de tals idees per part d'Eiximenis en el *Regiment de la cosa pública* és posterior a llur aparició en els *Manuale de consells*. La tercera és el creixement demogràfic, àdhuc abans de la Pesta Negra, però sobretot després. Per als burgesos tal creixement significa més possibilitat de consum i prestigi de la ciutat a l'estranger. La política adient demana d'assegurar l'avituallament de la ciutat amb privilegis, la protecció de la immigració, necessitat més sentida a València per la proximitat de la frontera amb l'Islam. — J. P. E. [818]

Aurora PÉREZ SANTAMARÍA, *El hospital de San Lázaro o Casa dels Malalts o Masells*, dins *La pobresa I*, 77-115.

Aquest treball recull, al principi, les diverses versions sobre temps de fundació i fundador d'aquell hospital. La primera part resumeix l'*Ordinatio hospitalis et capelle Infirmorum Barcinone* del bisbe Ponç de Gualba, amb la qual, bàsicament, separava l'administració temporal de la cura espiritual dels leprosos. La part segona es fixa en l'administració i en els seus diversos aspectes a través de les notícies de rebudes i despeses del primer dels *Llibres de comptes* conservats, el qual abasta del maig de 1379 a l'abril de 1380. [Encara que no n'hagi sabut trobar l'equivalència, sembla que la sigla d'«A.C.B.», constantment repetida en la primera part de l'estudi, es refereix a l'Arxiu de la Catedral de Barcelona, quan la sèrie *Notularum communium*, que li és atribuïda, pertany a l'Arxiu del Bisbat de Barcelona. Tampoc no he sabut trobar indicació del fons arxivístic al qual pertanyen els *Llibres de comptes*, en els quals es basa la segona part]. — J. P. E. [819]

Elizabeth A. ZACHARIADOU, *The Catalans of Athens and the Beginning of the Turkish Expansion in the Aegean Area*, dins «*Studi Medievali*», serie III, XXI (1980), 821-838.

Periodització de les relacions entre turcs i cristians en la Mar Egea (fins al 1318, «modus vivendi» entre turcs i venecians; 1318-1329, aliança entre turcs i catalans, que posà en perill les possessions venecianes; a partir de 1329, trencada l'aliança anterior, els turcs actuen per compte propi) a base de la documentació aplegada per Antoni Rubió i Lluch, *Diplomatari de l'Orient català (1301-1409)*, Barcelona 1947, i d'una carta de Marino Sanudo, el Vell del 1327. — J. P. E. [820]

Archibald R. LEWIS, *The Catalan Failure in Acculturation in Frankish Grece and the Islamic World during the Fourteenth Century*, dins «*Viator. Medieval and Renaissance Studies*», 11 (1981), 361-369.

L'estudi es basa en treballs d'altri, però fa referència a textos medievals que contenen referències als catalans de Grècia en el s. XIV, com és ara *Les assises de Romànie* (367). — J. P. E. [821]

H. T. STURCKEN, *The unconsummated marriage of Jaime de Aragón and Leonor of*

Castille (October 1319), dins «Journal of Medieval History», 5 (1979), 185-201.

La base textual d'aquest estudi és en general la que es troba en col·leccions ja publicades (Heinrich Finke, Ernest Martínez Ferrando, etc.), amb alguna escadussera referència directa als registres de cancelleria de l'Arxiu de la Corona d'Aragó. — J. P. E. [822

David ROMANO, *Un inglés en la guerra contra el moro (1324)*, dins «Al-Qantara», II (1981), 457-459.

Presentació i publicació del document pel qual Jaume II de Catalunya-Aragó certificava que l'anglès John of Hampton of Mortimer fou ferit i captiu quatre anys. Procedeix de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, canc., reg. 226, f. 68. — J. P. E. [823

[Josep] M. PONS I GURI, *El mercado y la carta de població de Calella*, dins «Anuario de Historia del Derecho Español», LI (1981), 607-618.

Presentació i transcripció de tres documents: la concessió de Jaume II de mercat setmanal i de fira anyal a Calella, el 21 de juliol de 1327 (612; de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, canc., reg. 230); l'*Acte de diversos privilegis novament confirmats... a la universitat y hòmens de Calella*, ara només conservat en còpia de darreries del s. XIX de l'Arxiu Municipal de Calella, perdut l'original durant la guerra de 1936-1939, document que n'integra alguns d'anteriors redactats en català (613-618); i confirmació de l'exclusiva de tallar carns a Calella per a una rodalia determinada (609, nota 2; de l'ACA, *Reial Patrimoni*, Batllia, classe 1, D-5). — J. P. E. [824

Regina SÁINZ DE LA MAZA LASOLI, *Nuevos datos sobre las riadas del Turia y Júcar de 1328*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LVII (1981), 271-283.

L'article presenta una reconstrucció global d'allò que sabem no sols de la riuada esmentada en el títol ans també d'altres de contemporànies a base tant de les noves aportacions com de les ja fetes per d'altres autors; i transcriu críticament sis documents, tots de l'ACA. Els dos primers són les cartes amb les quals les ciutats de València i d'Alzira comunicaven el desastre (de la sèrie de Cartes Reials Diplomàtiques); els altres contenen provisions reials a fi d'evitar la fam a València o d'ajudar a la reconstrucció d'Alzira i dels ponts de la primera ciutat. — J. P. E. [825

Ferran GARCÍA GARCÍA, *Censos de la Jana a Montesa (1331)*, dins «Saitabi», XXX (1980), 29-48.

El pas d'una tributació en espècie del quart o del cinquè dels fruits de la terra a un cens anyal conjunt de tres-cents sous per a tota la població els darrers dies de març de 1332 donà lloc a un document en el qual s'establia el nou sistema de reconeixement dels drets senyorials de l'orde de Montesa i de l'altra un repartiment proporcional a l'extensió de terra cultivada pels censataris. Aquell document ha aparegut en l'ARV, *Clero, Montesa*, lligall 886, del qual són transcrits protocol (41) i escaçol (47-48) i resumits els 386 assentaments de naturalesa econòmica (41-47). — J. P. E. [826

Horacio SANTIAGO OTERO, *Guido de Monte Roterio y el «Manipulus curatorum»*, dins «Proceedings», 259-265.

La introducció recorda l'estructura de l'obra i recull de la còpia de Seitenstetten, Stiftsbibliothek, ms. CLXXIII la notícia que aquella obra fou també traduïda al grec. El cos de l'article és la llista dels cent vuitanta-tres exemplars manuscrits coneguts de l'obra. — J. P. E. [827]

Augusto SARMIENTO, *La doctrina mariològica del «Manipulus curatorum» (a. 1333)*, dins «Scripta de Maria. Anuario», III (1980), 477-492.

Després d'una informació sobre les tres edicions incunables de Saragossa 1475, Barcelona 1479 i Tarragona 1484 amb indicació d'algun dels fons on se'n conserven exemplars, i sobre la tradició manuscrita i la influència de l'obra en els segles XIV-XVI, l'autor transcriu i comenta doctrinalment els paràgrafs mariològics del llibre de Guiu de Montroquer. — J. P. E. [828]

Gabriel LLOMPART MORAGUES, *Horas medievales y «relojes de Pasión» modernos en Mallorca y Cataluña*, dins «Revista de Dialectología y Tradiciones Populares», XXXVI (1981), 3-11.

Partint de dades d'arxiu sobre rellotges, àdhuc despertadors, a Mallorca en la Baixa Edat Mitjana, passa a recordar la vinculació entre hores del dia i passos de la Passió, ja explícita en el retaule de la capella del Castell de Santa Pau de 1340 (6-7) i les obres literàries del Renaixement, com la del valencià Joan Baptista Agnès, *Septem horae precariae ad Christi Cor...* (1550), les quals es convertiren, ja en el s. XVII, en fulls populars, com el *Relox de la Pasión de Christo Nuestro Señor*, imprès a Barcelona per Martí Gelabert l'any 1698 i posteriorment repetit a Mallorca (8). Compara aquests rellotges catalans amb els italians i acaba assenyalant algunes edicions dels mateixos textos fetes durant el s. XIX, també en català. — J. P. E. [829]

José TRENCHS ÓDENA, *Las súplicas pontificias y la cultura de la Corona de Aragón (1242-1346)* (sic!), dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cvltura», LVII (1981), 262-270.

Llista dels cinquanta-un peticionaris de benefets en la Cúria papal d'Avinyó, els quals, en llurs súpliques, allegaren el fet d'haver cursat o de trobar-se cursant estudis. Pertanyen als anys 1342-1346 i llurs originals es troben en l'Arxiu Secret Vaticà, *Supplicarum*, volums diversos. Al final, les llistes són ordenades de forma cronològica i per categoria i facultat universitària. — J. P. E. [830]

Josep M. RODRÍGUEZ I BURCH, *El capbreu d'Osor i Susqueda*, dins «Estudi General», I/1 (1981), 109-112.

L'autor estudia aquest document, redactat entre 1342 i 1343, que es troba a l'Arxiu Diocesà de Girona, Sèrie Monestirs 61, detallant-ne la toponímia, els tipus de conreus que hi figuren i els beneficis materials i personals que en treien els seus propietaris. En apèndix és donada la llista de noms dels llocs esmentats en el capbreu, ordenada alfabèticament i precedida del nombre de vegades que hi són anomenats, així com el tipus d'ocupació de la qual es tracta (feixes, camps, vinyes, masos). — J. de P. [831]

Manuel ROMERO TALLAFIGO, *Ordenanzas para la explotación de la plata en el con-*

dado de Prades y baronía de Entenza (años 1343-1352), dins «Historia. Instituciones. Documentos», 6 (1979), 325-340.

Presentació i estudi de la doble redacció dels *Ordonaments sobre'l fet de la argenteria*, la primera de 1343 (transcrita en les pàgines 334-336) i la segona de 1348, *Pro crosis argenti* (transcrita en les pàgines 337-340). La comparació entre els dos textos indica que hom passà d'una major a una menor llibertat en les concessions de dret d'explotació, car els veïns de Falset obligaren a limitar-les als habitants del comtat de Prades. Els documents, en català, es troben ara a Sevilla, Archivo Ducal de Medinaceli, *Entença*, lligall 1, doc. 44 i 45. — J. P. E. [832]

Antoni M. ARAGÓ, Rafael CONDE, *Evolució de les rendes del Conflent, sota Pere el Cerimoniós (1345-1386)*, dins *Conflent, Vallespir et Montagnes Catalanes*, 111-121.

A base dels 41 volums que constitueixen la primera sèrie de la secció Mestre Racional (ACA, Reial Patrimoni), els autors confeccionen el quadre evolutiu de les rendes reials del Conflent, amb explicacions sovint extretes d'aquells llibres. Hom en treu la impressió general d'un fort descens econòmic, més profund els anys immediatament posteriors a la Pesta Negra. L'apèndix primer presenta el quadre de fonts consultades (116) i el segon disset gràfics de l'evolució de diversos conceptes durant el període esmentat. — J. P. E. [833]

David ROMANO, *Pere el Cerimoniós i la cultura científica*, dins «L'Avenç», núm. 41 (setembre de 1981), 26-30.

Presentació global de la producció en català o traduïda al català en els camps actualment considerats estrictament científics, astronomia sobretot i medicina, amb un apartat sobre el curs de formació d'un metge, més encara, d'un metge jueu. — J. P. E. [834]

Josep M. MARQUÈS, *El sepulcre de sant Daniel del mestre Aloy*, dins «Revista de Girona», XXVII (1981), 195-201.

Ultra la descripció del sepulcre al començament de l'article, trobem en l'apartat *Sant Daniel el s. XIV* (196-198) notícia i resum d'alguns documents relatius a aquell monestir pertanyents a l'Arxiu Diocesà de Girona i al final comentari i transcripció parcial del contracte entre l'esmentat mestre i la monja sagristana del monestir, Ermessèn de Vilamarí, del 17 de desembre de 1345, text procedent del mateix arxiu. Remarquem notícia i descripció d'un volum propietat de la monja esmentada escrit en català, on constaven llegenda i il·lustracions que havien de servir de mostra per als relleus del sepulcre. — J. P. E. [835]

Josep PERARNAU, *La topada de la catedral i els framenors de Vic (1347) vista pel bisbe de Girona Arnau de Montrodon*, dins «Revista Catalana de Teologia», VI (1981), 379-392.

Presenta i estudia tant en el pla local com en el de la política catalana, tant interna com envers la Santa Seu, el conflicte esmentat en el títol, ara conegut per la documentació conservada en l'Arxiu Diocesà de Girona, sèrie U, volum 11, ací transcrita. La primera carta té l'interès afegit de transcriure la que el vicari general de Vic adreçà al bisbe i capítol de Girona informant-los dels fets (387-390). Destaca d'entre les dues restants la que els esmentats bisbe i capítol de Girona adreçaren a l'arquebisbe de Tarragona (390-391). — J. P. E. [836]

Maria-Mercè COSTA I PARETAS, *Notes per a la història medieval de Llívia*, dins *Conflent, Vallespir et Montagnes Catalanes*, 103-110.

Exposició d'un aspecte del sistema defensiu de Cerdanya, la «recollida» en els castells de Puigcerdà i de Llívia, i dels canvis de demarcació durant el s. XIV. Publica el document pel qual Pere el Cerimoniós separava de Llívia les cases de Vall-cebollera i les agregava a Puigcerdà (106-110); el document procedeix de l'ACA, canc., reg. 944. — J. P. E. [837

Maria-Mercè COSTA, *Palamós medieval: aspectes de la defensa de la vila*, dins *Estudis sobre temes del Baix Empordà* (Publicacions de l'Institut d'Estudis del Baix Empordà 1), [Sant Feliu de Guíxols] 1981, 139-154.

Exposats els esdeveniments que afectaren Palamós del final del s. XIII a començaments del XIV (140-150) a base de fonts ja publicades i de documentació inèdita de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, l'autora publica, del fons esmentat, cancelleria, reg. 556, l'*Avenentia facta inter baiulum Cathalonie generalem et homines de Colonico*, datada a Perpinyà el 3 de gener de 1351 (151-154), la part central de la qual és en català (151-153). — J. P. E. [838

Luisa D'ARIENZO, *La cancelleria di Pietro IV d'Aragona nell'assedio di Alghero del 1354*, dins «Archivio Storico Sardo», XXXII (1981), 139-157.

Després de recollir la bibliografia sobre el tema i de precisar l'estructura de la cancelleria reial i en particular la dinàmica dels desplaçaments (139-141), la reconstrucció de la cancelleria que seguí el rei en el passatge a Sardenya a partir del 15 de juny de 1345 pot ésser feta a base de diverses seccions de l'ACA. En resulta que ni el canceller bisbe d'Osca ni el vice-canceller, Arnau Morera, no seguiren el rei, i que no foren substituïts per Ponç de Fonollet, Guillem Calbet, Jaume des Far. La cancelleria romana a Barcelona actuava en nom del lloctinent i oncle del rei, l'infant Pere d'Aragó (145-146). Trobem entre els escrivans Mateu Adrià, futur primer protonotari, traductor al català, segons que sembla, de les *Partides* d'Alfons el Savi i de les *Leges Palatinae* de Mallorca (146-147); el secretari reial, Bartomeu des Llor redactà la pau d'Alguer el 13 de novembre de 1354 (149); abans havia estat secretari de Bernat de Cabrera en l'expedició de 1353-1354, en què aquest darrer era lloctinent general del rei (ACA, canc., regs. 1020 i 1022); Bertran de Pinós fou encarregat d'enantar el procés per lesa magestat contra Mariano d'Arborea (ACA, *Reial Audiència, Processos Arborea*); el rei volgué que Joan Saurí anés a viure a Barcelona i determinà que els documents que ell havia d'acabar ho fossin per Joan Gil de Castiello; el manament reial, transcrit in extenso d'ACA, canc., reg. 1028 (155, nota 84) ens parla d'un memorial que Saurí havia d'escriure per a Gil. — J. P. E. [839

Giuseppe MELONI, *Giovanni II Marchese di Monferrato e le Baleari*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 10 (1980), 841-851.

L'autor estudia els preparatius i el desplegament de les accions que menaren a casar la infanta Isabel, filla del destronat Jaume III de Mallorca, amb Joan, marquès de Monferrato, segon d'aquest nom. Subratlla les dificultats que van intervenir en el compliment dels diversos capítols estipulats i la influència que hi tenia la conjuntura internacional. En apèndix Meloni publica dos documents de l'ACA: el memorial per a Berenguer de Perapertusa, enviat el setembre de 1358 de part del Cerimoniós a la

cort del marquès, i una lletra de Guillem de Bellera, sots-governador del Rosselló, al rei, amb la qual l'informa d'una probable entesa entre Joan II de Monferrato i els genovesos per tal d'ajudar el marquès a esdevenir rei de Mallorca. — J. de P. [840

Barbara FOIS, *Annotazioni sulla viabilità nell'Arborea Giudicale, attraverso il condaghe di Santa Maria di Bonacardo ed altre testimonianze*, dins «Archivio Storico Sardo», XXXII (1981), 27-64.

Un dels fons en què es basa l'estudi és l'ACA, documents del qual són resumits (27, nota 1, Canc., reg. 515) o parcialment transcrits (29, nota 5, Canc., reg. 4005) o altra documentació de procedència catalana, com és ara el llibre de comptes de Miquel ça-Rovira (29, nota 6). — J. P. E. [841

Laureano ROBLES, *El estudio de la «Ética» en España (Del siglo XIII al XX)*, dins *Repertorio de Historia de las Ciencias Eclesiásticas en España 7, siglos III-XVI* (Corpus Scriptorum Sacrorum Hispaniae. Estudios 7), Salamanca 1979, 235-353.

Treball definit com a «instrumento de trabajo, para que los futuros estudios cuenten con el material necesario» (235). En el primer apartat, sobre traduccions llatines de l'*Ètica* d'Aristòtil, trobem notícia de l'exemplar que posseïa en morir l'abat de Ripoll Ramon de Farrés (1360) i fitxa dels volums de Barcelona, Biblioteca de Catalunya ms. 622, València, Catedral ms. 211, Biblioteca de la Universitat mss. 724, 388 i Vic, Arxiu Episcopal ms. 183; i de les edicions incunables de València, Fernández de Córdoba 1475-1477, Barcelona, Spindeler 1479 i Luschner 1502 (244-250). La traducció de Joan Argiropulos fou editada a València el 1555, amb comentaris de Joaquim Perienius (253). L'apartat de traduccions assenyalava les dues conservades respectivament a Barcelona, Biblioteca de Catalunya ms. 296 i Vic, Arxiu Episcopal s.n. [en realitat 232], aquest darrer, versió catalana de la de Brunetto Latini (254-255); remarcuem-hi les notícies, moltes d'elles catalanes, sobre la traducció castellana del príncep Carles de Viana (261-265) [de la qual no és esmentat el volum de Londres, British Museum Add. 21.120]; també les relatives a la traducció castellana perduda de Vicent Mariner d'Alagó († 1642) (168-269). En l'apartat de l'ensenyament de l'ètica en les universitats trobem una recopilació de dades relatives a la de València, de 1499 al segle XVIII, amb llista dels professors fins al 1616 (279-280); són menys abundants les relatives a Oriola (288-289). L'apartat dedicat a comentaristes de l'*Ètica a Nicòmac* ofereix llista dels comentaris manuscrits conservats en la Biblioteca Pública de Ciutat de Mallorca (298-299) i notícies bio-bibliogràfiques sobre Guiu Terrena (300), Joan Ferrer (301), Pere de Castrovol (302-303), Gaspar Constant (303), Miquel Veri (304), Joan Salaia (305), Martí de Viciania (309-310), Andreu Buera (313, copista del volum de la Biblioteca de Catalunya ms. 587), Joan Lluís Vives (316-317), Cosme Gil Morrelles (318), Joan Baptista Jordà i Tortosa (320), Gaspar Pérez (320), Carles Beneito i Chaume (320), Joan Baptista Berni (321), Francesc Mesquita (322), Gregori Maians i Ciscar (323), Arnau Saurina (323), Joan Baptista Moragues (325) i Feliu Amat de Palou i Pont (325). — J. P. E. [842

M. Milagros CÀRCEL ORTÍ, *Notas de diplomática: Un documento de «Visita ad limina»*, dins «Hispania Sacra», XXXIII (1981 = Homenaje a Ricardo García Villoslada, S.J., II), 11-18.

Estudia, sobretot en perspectiva de la diplomàtica, i transcriu el certificat del

cambrer [no del camarlang] papal, Arnau Aubert, relatiu a la Visita ad limina practicada per l'abat de Valldigna, Arnau Saranyó (1357-1387), per mediació de Joan Martínez d'Oblites, personatge sobre el qual són aplegades les dades existents en l'Arxiu Diocesà de València, *Libri licentiarum*. El document principal procedeix de Madrid, Archivo Histórico Nacional, *Clero*, Valldigna. — J. P. E. [843

Urban V (1362-1370). Lettres communes analysées d'après les registres dits d'Avignon et du Vatican par Michel et Anne-Marie HAYEZ avec la collaboration de Janine MATHIEU. Tome V (Bibliothèque des Écoles Françaises d'Athènes et de Roma, 3e Série - V^{bis}), Roma 1979, 486 pp.

Resums de les dades de fet relatives a persones a les quals el papa s'adreçà oficialment d'alguna manera, amb referència al fons de l'Arxiu Secret Vaticà on es troben. En aquest volum pertanyen al nostre camp els resums següents, del qual només recullo ara nom, tipus de comunicació, data i entre parèntesi pàgina i número de fitxa en la publicació ací extractada. *De beneficiis vacantibus*: Bernat de Ciriac permuta la rectoria de Peníscola amb la de Santa Llúcia, bisbat de Sarlac, 20 nov. 1365 (26, 16067); Guerau de Bocs, ja prebost de l'almoïna de València, rectoria de Peníscola, íd. (26, 16068); Jaume ces Comes, cambreria de la canonja de Solsona, 13 des. 1365 (31, 16091); Tamarit Ponç, clergue de Lleida, estudiant a Tolosa, canongia i prebenda a Lleida, 29 gener 1366 (43, 16150); Guillem Dolzà, de Girona, sagristia d'Esponellà, íd. (43, 16151); Arnau de Sant Joan, monjo de St. Cugat del Vallès, oberia del monestir, íd. (43, 16152); Joan Espuny, xantria de Tortosa, íd. (44, 16154); Bernat de Tous, rector de la Selva (Mallorca), reserva de canongia i prebenda a Barcelona, íd. (44, 16156); Guillem ces Fonts, deganat i canongia en la seu de València, íd. (44, 16157); Jaume Claver, de Barcelona, reserva coadjutoria seu de Mallorca, íd. (44, 16158); Gil de Salins, benifet capella palau episcopal Lleida, íd. (45, 16160); Pere Mestre, cabiscolia d'Elna, íd. (45, 16164); Pasqual Cervera, ració en parròquia d'Alpont, íd. (45, 16165); Ferrer de Sitjar, benifet a St. Cebrià (Elna), 8 feb. 1366 (47, 16172); Francesc de Sitjar, benifet a Sta. Anna de Barcelona, íd. (47, 16173); Joan Forner, ja monjo de Caçà (Besers), prior de Sta. Maria de Camps (Elna), 14 feb. 1366 (48, 16178); Berenguer Ferrer, clergue de la cambra apostòlica, amb anys d'actuació a Alemanya, Polònia, Hongria i Anglaterra, la rectoria d'Alcalà de Xivert (Tortosa), 24 març 1366 (56, 16217); Gil Sánchez Munyós, doctor en lleis, canongia a Sogorb i Albarrasí, 2 maig 1366 (69, 16275); Gil Sánchez de Montalbán, batxiller en decrets, canongia i prebenda en la seu de València, 2 maig 1366 (69, 16276); Francesc Miquel, monjo, cambreria de St. Feliu de Guíxols, íd. (69-70, 16277); Bernat de Güell, prebostia major de St. Miquel de Cuixà, íd. 70, 16278); Gonçal Sánchez Munyós, canongia i prebenda a Lleida, íd. (70, 16279); Guillem *Bayherii*, clergue de Girona i familiar d'un cardenal, benifets a Avinyonet i Martorell (Barcelona), íd. (70, 16281); Berenguer de St. Esteve, priorat de St. Pau 'del Camp (Barcelona), 11 juny 1366 (83, 16337); Bernat de Closes, monjo d'Amer i estudiant de Montpeller, prebostia del Berguedà del monestir de Ripoll, 12 juny 1366 (83, 16339); Joan Costa, canongia, prebenda i sagristia a Sardenya, 3 jul. 1366 (89, 16366); Bernat Elias, clergue d'Elna, canongia i prebenda a Vic, 11 agost 1366 (100, 16418); Pere Solà, rectoria de Mollet (Barcelona), 4 nov. 1366 (116-117, 16499); Antoni de Bellsolà, rectoria d'Esplugues (Barcelona), íd. (118, 16508). *De beneficiis vacaturis*: Arnau Ferrer, clergue de Girona i estudiant a Tolosa, benifet de Constantí (Tarragona), 26 nov. 1365 (121, 16520); Berenguer Ramonat, capellà de Barcelona, rectoria de la Guàrdia dels Prats (Tarragona), 28 gen. 1366 (123, 16538); Guillem Llorenç, clergue de Barcelona, capellania castell

d'Alòs (la Seu d'Urgell), íd. (124, 16539); Pere Bauler, clergue de Barcelona, benifet a la seu de Barcelona, íd. (124, 16540); Arnau Bartomeu, rector de Monistrol d'Anoia, vicaria perpètua de Sanaüja (la Seu d'Urgell), íd. (124, 16451); Bernat d'En Mir, capellà de St. Llorenç de Preixana (Vic), rectoria de la Guàrdia dels Prats (Tarragona), 16 abril 1366 (126, 16557); Bernat Teixidor, clergue de Tarragona, benifet en la capella de l'Hospital dels Mesells (St. Vicenç), de Tarragona, 14 juny 1366 (129-130, 16578); Jaume Bertran, clergue de Tarragona, benifet de l'hospitaleria en la seu d'Elna, 28 gen. 1365 (133-134, 16606). *De canonicatibus sub expectatione prebendae*: Arnau de Carbés, rector de St. Pere de Cubells (la Seu d'Urgell), almoïner reial, canongia en la seu de Barcelona, 6 juny 1366 (138, 16637); Nicolau Guillem, clergue d'Elna, estudiant d'arts i després de decrets, canongia en la seu de Mallorca, 7 agost 1366 (140-141, 16657). *De dignitatibus vacantibus*: Gabriel Capella, àlias Sulzina, primerat de la seu de Mallorca, 29 gen. 1366 (167, 16897); Bernat Llastes, beneficiat de Berga, priorat d'Organyà, 2 maig 1366 (170, 16907). *De dignitatibus vacaturis*: Gil Sánchez Munyós, doctor en lleis, canongia i prebenda en la seu de Lleida, 3 juny 1366 (175, 16929). *De indultis, privilegiis et dispensationibus*: Galvany de Tagamanent, seglar de Barcelona, pot ésser cavaller de St. Joan de Jerusalem i ocupar tots els càrrecs fora del de prior, 13 febrer 1366 (198, 17050); permís als ciutadans de Perpinyà de fer un viatge mercantil a Alexandria a fi de rescatar conciutadans amb el guany, 9 abril 1366 (205-206, 17099); ratificació de tots els actes de l'arquebisbe de Tarragona, Pere Clasquerri, i dels seus oficials, malgrat les penes en les que hauria pogut encórrer del plet amb el marquès de Monferrato pel dot de la marquesa Isabel d'Aragó, 13 abril 1366 (207-208, 17107); concessió d'indulgències a favor de l'església del Carme de Manresa i en concret de la nova capella de la Trinitat, 1 juny 1366 (219, 17180); tres concessions relatives a la celebració de la missa, a favor de mestre Ramon ça Vall, cambrer de la seu de Lleida i escriptor del papa, 7 agost 1366 (238, 17284-6). *De litteris communibus*: sobre l'ocupació i legal de les preceptories de l'Esplugu de Francolí (Tarragona) i de Corbins (Lleida), de St. Joan de Jerusalem per Gómez Pérez de Porrás, 31 gener 1366 (265-266, 17416); sobre la intervenció del rei Pere el Cerimoniós en l'ocupació precedent, íd. (266, 17417); sobre la contribució de vassalls del priorat de Sta. Maria de Cervià (Girona) en la reparació dels murs del castell i l'aplicació a Francesc de Cervià de la constitució provincial de Tarragona contra els detentors de béns eclesiàstics, 30 març 1366 (271-272, 17432); sobre controvèrsia entre tots els rectors del bisbat de Mallorca i el capítol de la seu i en particular entre Pere Riera, representant dels rectors i lector de dret canònic a Montpeller, d'una banda, i Bartomeu Puigduluc, d'altra part, controvèrsia que l'abat de Poblet ha de dirimir per procediment sumari, 8 juny 1366 (280, 17455); sobre dificultats de Gil Sánchez Munyós a ésser reconegut pels seus col·legues com a professor de lleis de l'Estudi de Montpeller, càrrec per al qual havia estat destinat pel papa, 23 juny 1366 (283, 17464); salconduit papal per a Ademar de Roca Cavarda, acòlit del papa i prebost de València, durant el seu viatge a Catalunya, 25 agost 1366 (287, 17471); facultats apostòliques a l'arquebisbe de Tarragona a fi que pugui obligar els qui han d'assistir al concili provincial i a setze persones més amb cura d'ànimes, a assistir-hi, àdhuc amb penes canòniques, 12 oct. 1366 (294-295, 17488); sobre quantitats segrestades pel rei Pere el Cerimoniós procedents de benifets posseïts per dos cardenals i per un parent del papa Climent VI, a València, Catalunya i Mallorca, 31 oct. 1366 (297, 17493-5). *De litteris diversarum formarum*: sobre plet entorn de la prebostia de la Pobra de Lillet (la Seu d'Urgell) entre Ramon de Gironella, clergue del mateix bisbat, i Romeu des Puig, de Barcelona, 29 juny 1366 (323-324, 17603); concedint a Pere de Luna, batxiller en decrets i estudiant a Montpeller, només

tonsurat, el termini de la vinent pasqua florida per a complir l'obligació de rebre el sots-diaconat que li imposa l'ésser canonge i prebendat de la seu de València, 13 febrer 1366 (327, 17615); sobre plet entorn de l'herència d'Andreuet Sescala entre els hereus del primer curador, Bernat Valentí, difunt, i Pere Descoll, curador actual, tots de Ciutat de Mallorca, 16 abril 1366 (351, 17710); sobre la causa entorn de Bartomeu Ivorra, beneficiat de St. Joan del Mercat de València, per problemes d'una marmessoria, 24 abril 1366 (353, 17717); a l'abadessa i monestir de Valldonzella (Barcelona) amb còpia de la butlla d'Honorí III (Laterà, 5 des. 1224) entorn de la benedicció abacial, 2 maig 1366 (356, 17728); concedint a Guillem Palma, de Narbona, que pugui fer el viatge a Alexandria amb la nau de Perpinyà a fi de redimir Ramon Ballester, també de Narbona, 21 jul. 1366 (382, 17834); sobre promoció de fr. Joan de Fornells, franciscà, al magisteri en teologia, 20 set. 1366 (395, 17877); sagristia de Llabilles (Girona) a favor de Guillem Simon, 1 oct. 1366 (397, 17886); sobre problemes de percepció de fruits del benifet d'Ademar de Roca Cavarda, segrestats pel rei Pere el Cerimoniós, 31 oct. 1366 (408, 17922). Per la seva banda, la secció titulada *De litteris dominorum cardinalium* conté: l'arquebisbe de Tarragona i els bisbes de Barcelona i d'Elna són constituïts jutges dels afers relacionats amb els benifets del cardenal Pere de Montruc, 1 maig 1366 (411, 17944); l'arquebisbe de Tarragona, i els bisbes de Barcelona i la Seu d'Urgell, encarregats de solucionar els problemes de la percepció de fruits dels benifets del cardenal Esteve Albert, 31 jul. 1366 (411, 17947). *De monachis et monialibus recipiendis*: que, d'acord amb la súplica de Ramon, abat de Ripoll, i de Jaume de Vivers, prior de Montserrat, Bernat ça Nou passi de Montserrat a Ripoll, 26 set. 1366 (415, 17975). *De prebendis vacaturis*: a Francesc de Camós, setmaner de St. Vicenç de Camós (Girona), reserva d'una canongia i prebenda en la seu d'Elna, 17 juny 1366 (442, 18182); a Gil Sánchez Munyós, doctor en lleis i canonge de Lleida, reserva de canongia i prebenda en la seu d'Elna, 20 juny 1366 (442-443, 18183). *De regularibus*: Jaume de Fernes, canonge regular de St. Pere dels Arquells, xantre de la canonja de Solsona, «quod monasterium personis ecclesiasticis honeste conversationis competentisque litterature indigere dignoscitur», 31 març 1366 (477, 18394); Bernat ça Pardina és traslladat de prior de St. Llorenç del Mont (Girona) a prebost del Penedès del de St. Cugat del Vallès, 10 abril 1366 (478, 18397). *De religionis ingressu*: Bernat de Campcomú i Joan Canal, clergues de Girona, sengles canongies respectivament a St. Joan de les Abadesses i a Lledó, per haver passat els antecessors Dalmau de Palou i Pere de Galliners a la seu de Tarragona, 29 juny 1366 (483, 19419 i 18420). — J. P. E. [844

Urban V (1362-1370). Lettres communes analysées d'après les registres dits d'Avignon et du Vatican par Michel et Anne-Marie HAYEZ avec la collaboration de Janine MATHIEU et de Marie-France YVAN. Tome VI (Bibliothèque des Écoles Françaises d'Athènes et de Rome 3e Série - V^{bis}), Roma 1980, 406 pp.

Volum amb les característiques de l'anterior, i amb resums de documentació pertanyent al cinquè any d'aquell pontificat (novembre de 1366 a novembre de 1367). Entren en el nostre tema els extractes següents: *De absolute plenaria in articulo mortis*: a Maria, vídua de Ferran d'Aragó, marquès de Tortosa, i permís de fer celebrar missa en lloc interdit, 16 nov. 1366 (5, 18438-9). *De altari portatili et de celebrando ante diem*: concessió d'indulgències i d'altar portàtil a la mateixa marquesa vídua, íd. (20, 18708-9); privilegi d'altar portàtil a Nicolau Guerau i esposa Elicsèn, de Mallorca, 30 des. 1366 (21, 18716). *De beneficiis sub expectatione*: a Berenguer de Montenay (*sic*), clergue de Barcelona, batxiller i lector en decrets, un benifet en el

bisbat de Tortosa, 24 feb. 1367 (24-25, 18751); a Guillem Romaní, clergue d'Elna, un benifet en el seu bisbat, 6 oct. 1367 (32, 18795). *De beneficiis vacantibus*: a Pascasi Marín, la dignitat de sagristà de la seu de València, 27 nov. 1366 (40, 18825); Robert de Fortià, rectoria de Casp, 16 des. 1366 (45, 18846); a Pere Llorenç, benifet en el monestir de St. Llorenç de Mont (Girona), 2 juny 1367 (46, 18854); a Guillem d'Anglada, benifet de setmaner a St. Vicenç de Camós (Girona), íd. (47, 18855); a Jaume Català, canongia, prebenda i «quart» d'Andratx i de Puigpunyent (Mallorca), 28 feb. 1367 (57, 18904); a Bartomeu Ferrer, benifet a Sta. Maria de la Rotonda (Vic), íd. (57, 18905); a Berenguer de Vilagaià, canongia, prebenda i prebostia en la seu de Barcelona, íd. (57-58, 18906); a Aimeric Cerdà, sots-xantre de la Seu de Tarragona, que li siguin reconeguts els drets de canonge, 3 abril 1367 (64-65, 18942); a Gil Sánchez Munyós, doctor i professor ordinari de lleis a Montpeller, reserva de prebostia a la seu de València, 21 abril 1367 (66, 18950); a Martín de Zalba, canongia i prebenda en la seu d'Elna, 25 jul. 1367 (79, 19015); a Bernat de Camps, rectoria de Valls (Tarragona), 2 agost 1367 (81, 19025); Pedro Martínez de Sos, ja canonge de Barcelona, dignitat de sagristà de la mateixa seu, 24 set. 1367 (89-90, 19066); Alfonso Fernández, canongia, prebenda i ardiaconat a la seu de València, íd. (90-91, 19069); a Ramon de Torrelles, clergue de Barcelona, canongia i prebenda en la seu d'aquella ciutat, 5 oct. 1367 (93, 19080); Mateu Climent, batxiller en lleis i estudiant de decrets a Bolonya, canongia, prebenda i deganat de la seu d'Osca, 9 oct. 1367 (93, 19083). *De conservatoriis*: els abats de St. Benet de Bages, de Foix i de Montearagón són designats jutges i conservadors de l'ordre de la Mercè, 16 nov. 1366 (112, 19207); el mateix nomenament a l'arquebisbe de Càller, a l'abat de Ripoll i al prior de Sta. Eulàlia del Camp (Barcelona) per a Bartomeu Ferrer, sagristà de Vic, 29 març 1367 (120, 19306); nomenament idèntic a l'abat de St. Cugat del Vallès, al degà de St. Agricol d'Avinyó i a l'ardiac de Lleida per a Guillem Samer, xantre de Mallorca, 7 abril 1367 (122, 19337); el mateix nomenament als bisbes de Lleida, Barcelona i Girona pel que fa al de Vic, 12 abril 1367 (123, 19349); el mateix nomenament al bisbe de Girona, al prior del monestir de Casserres (Vic) i al degà de la seu de Lleida per a Bernat de Finestres, ardiaca de Vic, 14 abril 1367 (124, 19354); el mateix nomenament als bisbes de Girona i Barcelona i a l'abat de St. Joan de les Abadesses per a Jaume Sajugla, rector d'Olost, 15 abril 1367 (124, 19364); nomenament idèntic als bisbes de Barcelona i d'Uzès i a l'abat de St. Joan de les Abadesses per a Bertran de Montrodon, ardiaca de Besalú a la seu de Girona, 7 maig 1367 (127, 19393). *De dignitatibus vacantibus*: Castelló Morer, canongia a Elna i prebostia de Bages, 30 març 1367 (140-141, 19484). *De dignitatibus vacaturis*: Gerbert de Llur, canonge de la Seu d'Urgell, canongia i prebenda en el seu país de Llimós, 16 març 1366 (144, 19494); Ramon Pastor, batxiller en decrets, canongia a Lleida, 15 març 1367 (146, 19504); Gonçal Sánchez Munyós, prebostia a Lleida, íd. (146-147, 19505). *De fructibus percipiendis in absentia*: Bernat Terrena, prebost del Penedès en el monestir de St. Cugat del Vallès, doctor en decrets i professor a Montpeller, facultat de percebre fruits, 28 juny 1376 (151, 19524); Gonçal Sánchez Munyós, facultat de percebre fruits mentre estudiï en facultat universitària, 10 febrer 1367 (151, 19527); idèntica concessió a Guillem Ramon de Montcada, canonge de Lleida i batxiller en decrets, íd. (151-152, 19528); mateixa concessió per a quatre clergues sots-collectors que ajudin el collector de la cambra apostòlica Fulcò Perer, el qual «vix reperire valet personas idoneas que officium subcollectorie assumere velint», 11 febrer 1367 (152, 19529); concessió de percebre fruits a Bartomeu Ferrer, sagristà de Vic, mentre estudiï en facultat, 30 març 1367 (152, 19533). *De indultis, privilegiis et dispensationibus*: al rei Pere el Cerimoniós, concessió que les ciutats de Barcelona i Mallorca armin dues galeres cada una per a

un viatge mercantil a Alexandria i redempció de captius, 13 des. 1366 (164-165, 19593). *De litteris communibus*: sobre construcció de la nova casa de la Mercè de Vic, derruïda l'antiga extramurs per seguretat bèl·lica, 16 nov. 1366 (248, 20019); sobre plet entre Jaume Covell i Jaume de Sant Martí, tots dos clergues de València, 26 febrer 1367 (255, 20040); sobre procés contra Ramon de Queralt, Bernat de Comenge i còmplices per «raptores et spoliatores bonorum ecclesiasticorum», 6 agost 1366 (282-283, 20116). *De litteris diversarum formarum*: concessió d'indulgències per a les prèdiques a les que assisteixi Maria, vídua de Ferran d'Aragó, marquès de Tortosa, 16 nov. 1366 (286, 20128); confirmació d'un benifet en la capella del palau episcopal de Lleida a favor de Gil de Salines, 29 nov. 1366 (290, 20139); a l'arquebisbe de Tarragona, i als bisbes de Barcelona i de la Seu d'Urgell, encarregant-los-hi de fer que sigui efectiu el delme bial concedit al rei Pere el Cerimoniós, 6 des. 1366 (292-293, 20147); concessió d'indulgències als qui en certs dies visitin l'església de Sta. Eulàlia de Mallorca i contribueixin a la seva reconstrucció, 29 des. 1366 (297, 20160); concessió a la ciutat de Mallorca d'un viatge mercantil amb dues naus a Alexandria, 1 juny 1367 (298, 20162); confirmació de la concessió de la rectoria de Muro (Mallorca) a Bernat Rossell, 13 juny 1367 (301, 20173); concessió a la ciutat de Perpinyà d'un viatge d'una nau a Alexandria, 14 juny 1367 (302, 20175); concessió a la ciutat de Barcelona d'un viatge d'una nau a Alexandria, 9 febrer 1367 (313-314, 20210); reserva de canongia i prebenda a la seu de Mallorca a favor de Joan Adressa, clergue de Narbona, sots-collector de la cambra apostòlica, 27 febrer 1367 (319, 20233); sobre permuta de la meitat del castell de Guardiola (de Berga) entre el monestir de St. Llorenç prop Bagà amb d'altres béns de Pere Galceran de Pinós, 9 abril 1367 (330, 20280). *De monachis et monialibus recipiendis*: que Galceran de Sarribes, clergue de Vic, sigui rebut en el monestir de Ripoll, 18 febrer 1367 (356, 20375). *De prebendis vacaturis*: reserva d'una canongia i prebenda en la catedral de la Seu d'Urgell a favor de Martí Concillo, clergue de València, 21 nov. 1366 (375, 20528); repetició de la reserva a favor de Joan Adressa, 4 des. 1366 (375, 20529; cf. 319, 20233). *De religionis ingressu*: que Bertran de Sarribes sigui rebut en el monestir de Ripoll, 28 febrer 1367 (404, 20690; cf. 356, 20375: el mateix?). — J. P. E. [845

Urban V (1362-1370). Lettres communes analysées d'après les registres dits d'Avignon et du Vatican par Michel et Anne-Marie HAYEZ avec la collaboration de Janine MATHIEU et de Marie-France YVAN. Tome VII (Bibliothèque des Écoles Françaises d'Athènes et de Rome, 3e Série - V^{bis}), Roma 1981, 470 pp.

De beneficiis vacantibus: a Pere de Riera, la dignitat de la sagristia de la seu de València, 12 nov. 1367 (20, 20886); Pierre Flandin, canongia, prebenda i prebostia en la seu de Mallorca, abans de 12 des. 1367 (27, 20921); a Nicolau d'Auximo (Osimo?), notari i secretari papal, canongia i ardiaconat d'Andorra, en la Seu d'Urgell, 19 des. 1367 (30, 20936); Joan Adressa, sots-collector de la cambra apostòlica, rectoria de St. Jaume (Mallorca), 27 juny 1368 (37-38, 20976); Guillem Bonsfills, ja beneficiat de Manresa, rectoria de Sta. Anna d'Estampacs, prop de Càller (Sardenya), 24 març 1368 (54, 21054); Bernat Gibert, batxiller en arts i estudiant a Lleida, rectoria d'Alcalà de Xivert, 10 jul. 1368 (69, 21131); Pere Dalmau, beneficiat a Elna, la prebostia de l'almoïna del pa de la seu de Girona, 17 agost 1368 (75, 21156). *De beneficiis vacaturis*: Domènec Guàrdia, rectoria de St. Pere de Ponts (la Seu d'Urgell), 11 des. 1367 (91, 21226); Domènec Roig, canonge de València i estudiant de decrets a Montpeller, capellania a Molló (Girona), 9 març 1368 (94, 21244). *De conservatoriis*: el bisbe de Barcelona, el prior de la seu de Saragossa i l'ardiaca de Tortosa, jutges i

conservadors del cardenal Guillem (d'Agrafulha), bisbe de Sta. Sabina, 27 nov. 1367 (108, 21323); l'arquebisbe de Tarragona, el bisbe de Barcelona i l'abat de St. Cugat del Vallès, mateix nomenament en relació a Jaume (Ció), bisbe de Tortosa, 26 juny 1368 (111, 21351); el bisbe de Lleida i els abats de St. Pere de Roses (Girona) i St. Joan de les Abadesses, el mateix nomenament en relació al monestir de Ripoll, 26 juny 1368 (111, 21352); l'arquebisbe de Narbona i els abats de St. Miquel de Guixà i d'Arles del Tec (Elna), el mateix nomenament en relació a Pere lo Peirier, beneficiat de la seu d'Elna, 17 maig 1368 (116, 21412); el bisbe i el xantre de la Seu d'Urgell i l'abat de Tavèrnoles, el mateix nomenament per a Nicolau d'Auximo, 1 agost 1368 (120, 21457); els abats de Ripoll i de Besalú, i el prior de St. Pau del Camp (Barcelona), el mateix nomenament en relació al monestir de St. Pere de les Puelles (Barcelona), 3 nov. 1368 (123, 21490). De *dignitatibus vacantibus*: mestre Pierre Flandin, canongia, prebenda, prebostia i diversos benefets a Mallorca, 27 nov. 1367 (128, 21510). De *dignitatibus vacaturis*: Bertran de Masell, canongia, prebenda i ardiaconat de Tarantona en la seu de Lleida, 23 novembre 1367 (137, 21543). De *fructibus percipiendis*: Bertran de Masell pot percebre els fruits dels seus benefets tot el temps que serveixi la Santa Seu, 18 gener 1368 (143, 21572); a petició del rei Pere el Cerimoniós, els professors i estudiants de l'Estudi de Lleida reben la concessió de percebre els fruits de llurs benefets, 29 març 1368 (143, 21577). De *indultis, privilegiis et dispensationibus*: Bertran de Masell rep les concessions de poder dir missa abans de trencar el dia, d'altar portàtil i de celebrar malgrat interdicte local, 11 juny 1368 (163, 21672-4); Romeu (Cescomes), bisbe de Lleida, concessió relativa a la reconciliació de cementiris, 26 juny 1368 (165, 21681); dispensa de matrimoni entre Lluís Cornell, senyor de Castellàsens (Lleida) i Sibilla, vídua de Pere de Montcada, 28 febrer 1368 (175, 21724); confirmació de la concessió de benefets a Guillem de Fonts, degà de la seu de València, 13 abril 1368 (183, 21767); Mateu Boix, clergue de Girona, és facultat a rebre dues capellanies a Girona, 24 abril 1368 (186, 21779); Agneta, abadessa de St. Pere de les Puelles, rep llicència de rebre la benedicció abacial de qualsevol prelat, 20 agost 1368 (216, 21889); permís de traslladar el convent de dominics de Lleida a lloc que no ofereixi dificultats des del punt de la seguretat militar, 2 set. 1368 (221, 21907). De *litteris communibus*: sobre un plet per deutes entre Francesc de Molins i Berenguer Bardoret, capellà i ciutadà de Barcelona respectivament, 7 gener 1368 (241, 21987); els ciutadans de Mallorca poden carregar les naus destinades a Alexandria amb mercaderies d'altres llocs de la corona catalano-aragonesa, 23 jul. 1368 (270, 22053). De *litteris diversarum formarum*: sobre plet entre bisbe i degà de la seu de Mallorca entorn de facultat de concedir permís a capellans servidors de fundacions de la dita seu *ad tempus*, 19 des. 1367 (301, 22147); encàrrec a mestre Arnau Terrena en tant que jutge papal, 14 abril 1368 (348, 22300); sobre plet contra excomunió del comte Joan d'Empúries i de setze oficials seus llançada pel vicari general de Girona, 5 maig 1368 (351, 22312); sobre plet entre abats, nobles i molts pobles del bisbat de Girona contra el bisbe i certes seves pretensions en situació de pau i treva, íd. (351-2, 22313); concessió d'alguns benefets a Cervera i a Vic a Guillem de Vila, xantre i durant anys vicari general i oficial, 25 maig 1368 (356, 22324); confirmació de concessions a mestre Berenguer Llauro, canonge de la Seu d'Urgell i rector de Bagà, 31 juliol 1368 (386, 22441). De *officio tabellionatus*: Bertran de Masell, col·lector, pot nomenar dos notaris, 11 gener 1368 (409, 22535). De *prebendis vacantibus*: Domènec Roig, beneficiat de Benavarre, canongia i prebenda a València, 14 des. 1367 (421, 22641). De *provisionibus prelatorum*: Pere (Raussèn), prebost de Lleida i notari del papa, és nomenat bisbe de Sant Flor, 2 abril 1368 (454, 22815). — J. P. E.

Josep PERARNAU, *Documentación pontificia relativa a la Península Ibérica en el Vat., Ross.* 476, dins «Anthologica Annu», 26-27 (1979-1980 [1981]), 635-656.

D'entre la documentació ací publicada, cal remarcar la butlla, segurament de Gregori XI, no datada, però datable dels anys 1370-1378, relativa a un deute dels esposos barcelonins Joan Seguí i Dolça, a la ciutat de Tarragona (651-652, doc. núm. 7). — J. P. E. [847]

Jesús POLO CARRASCO, *La Inmaculada Concepción como fiesta de precepto en la ciudad y diócesis de Zaragoza (1378)*, dins «Scripta de Maria. Anuario», III (1980), 593-607.

Les pàgines finals (605-607) són dedicades a sant Pere Pasqual. L'autor afirma, sense precisar de quins es tracta, que «los escritos del santo mercedario, en que sostiene esta doctrina, no pueden ser posteriores a 1299 y la predicación es todavía más antigua» (606). — J. P. E. [848]

Juan VERNET, *Historia, astronomía y montañismo*, dins «Al-Qantara», II (1981), 365-381.

Discurs d'ingrés a la Reial Acadèmia de la Història (10 de maig de 1981), dins el qual destaquen les pàgines dedicades a exposar el sistema d'alertes manat per Pere el Cerimoniós (i pel seu fill Joan I) l'any 1382 en la costa catalana, notícies basades en part en anotacions manuscrites de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, Reial Patrimoni, Batllia General de Catalunya, Classe setena, H, volum 12, 49-53 i 88-92. — J. P. E. [849]

Joaquim LLOVET, *La imposició de l'onzè a Mataró l'any 1392*, dins «Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria» [de Mataró], número 8 (juliol 1980), 3-12.

La introducció exposa l'estat de l'estructura municipal de Mataró a darreries del s. XIV, l'endeutament del municipi i les modalitats i dinàmica de l'onzè imposat per a satisfer els deutes comunitaris. L'apèndix (6-11) ofereix la transcripció de la part dispositiva de l'escriptura de l'acord sobre l'esmentat onzè, de Barcelona, Arxiu Històric de Protocols Notarials, Francesc de Pujol 10. — J. P. E. [850]

Francesc GRABOLOSE I ROURA, *Un censal i un testament de l'arxiu parroquial de Santa Pau*, dins «Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca. Annals 1979», Olot 1980, 77-89.

Presentació i transcripció [de vegades molt deficient] de dos documents sobre un censal carregat en el castell de Finestres i en la Vall de Santa Pau, datats el 1393, i del testament d'una donada de l'ermita de Sant Simplí (els Arcs, Vall de Santa Pau), datat l'any 1399. Consta com a testimoni del darrer, Bernat Guerau, escrivà. Tots tres documents procedeixen de l'Arxiu Parroquial de Santa Pau. — J. P. E. [851]

Denis MENJOT, *Un achat d'armes à Barcelone, en 1393*, dins «Quaderns d'Història Econòmica de Catalunya», XXI (1980), 21-25.

Presentació i transcripció dels comptes de l'adquisició d'armes realitzada a Barcelona per Ferrando Tacón, d'ordre del Consejo de Múrcia. El document és a l'Archivo Municipal d'aquesta ciutat, Actas Capitulares. — J. P. E. [852]

Teresa Maria VINYOLÉS I VIDAL, *Ajudes a donzelles pobres a maridar*, dins *La pobreza I*, 295-362.

L'article analitza les dades atinents al tema en les anotacions de Guillem Deudé, almoier del rei Pere el Cerimoniós, publicades per Agustí Altisent (300-306); les relatives a ajuts dels reis Joan I i Martí I d'ACA, canc., reg. 2023 i 2033 (306-310). Aplega, a continuació, algunes notícies sobre l'actuació en aquest camp de diverses institucions ciutadanes, a base de documents de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (*Gremial, Llibre del consell, Cartes comunes originals*) (319-324) i analitza, finalment, entre d'altres, les dades proporcionades per un centenar de testaments de l'Arxiu Històric de protocols de Barcelona continguts en els protocols de Berenguer Ermengol i de Bernat Nadal, en els respectius llibres de testaments de 1385-1405 i de 1385-1397 (325-338 i quadre esquemàtic complet en els tres fulls següents). Ve a continuació la regesta de vint-i-cinc rebuts de deixes testamentàries a noies per casar, de diversos notaris del mateix fons (344-349), i, en apèndix, transcripció de dotze documents, del 1377 al 1414, en català els aplegats en els tres darrers números, procedents dels tres arxius esmentats. [La narració sobre sant Nicolau, resumida en la pàgina 296, pertany a la *Llegenda àuria*, dia 6 de desembre]. — J. P. E. [853]

Miquel BATLLORI, *Dos textos mallorquins dialectals de les darrereries del tres-cents*, dins «Randa», 11 (1981 = Homenatge a Francesc de Borja Moll III), 71-78.

Presentació i transcripció anotada de dues cartes catalanes trameses de Mallorca a Avinyó, trobades per Marie-Hyacinthe Laurent, «scriptor» de la Biblioteca Vaticana en farciments de cobertes, dipositades després en un fons de manuscrits encara no ordenats ni inventariats (73). La primera presenta nombre de formes dialectals mallorquines, no tantes la segona (66-68). S'haurien de datar en «un dels dos darrers decennis del s. XIV» (73) [l'esment, en la primera, d'Huguet de Llupià en relació al bisbe de València, porta a pensar que aquest era Hug de Llupià (1397-1427) i això permet de precisar la datació d'aquella carta entre 1397 i 1409, data en què pocs catalans devien restar a Avinyó]. — J. P. E. [854]

Benigne MARQUÈS, *Ordinacions i privilegis de les Valls d'Àneu i d'Espot en un manuscrit del segle XV*, dins «Urgellia», IV (1981), 349-368.

Ferran Valls i Taberner publicà l'any 1917 aquestes *Ordinacions i privilegis* a base d'un manuscrit d'Esterrí d'Àneu, desaparegut després de la guerra dels Tres Anys (1936-1939). L'Arxiu parroquial d'Espot, dipositat ara en l'arxiu diocesà de la Seu d'Urgell, en posseïa un altre (Arxius parroquials, Espot), ací descrit (350-251) i analitzat, tant en allò que fa al seu contingut com a la relació amb el text publicat per Valls i Taberner i amb els originals de la compilació (351-354), problema interessant ateses les variants entre els dos manuscrits. Segueix la regesta cronològica de les ordinacions promulgades durant el segle XIV (355-357) i una notícia sobre les anotacions posteriors (357). L'apèndix conté les *Ordinacions d'Hug Roger II, capítols 34-47, anys 1398-1403* (358-362), la proclamació de fidelitat dels prohoms dels comuns al comte, del 26 de gener de 1342 (1341) (362-364), i els *Privilegis, llibertats i franquícies atorgats a la vall d'Espot* (364-368). — J. P. E. [855]

Emili CASANOVA, *Espill de consciència. Text doctrinal del segle XIV*, a cura de... (Biblioteca escrinny de textos medievals breus 2), Barcelona 1981, 68 pp.

En la introducció l'autor descriu el contingut d'aquest text i assenjala vagament les seves fonts. Estableix una llista de set manuals de confessió catalans medievals amb els quals l'*Espill de consciència* té relacions. Després estudia les influències directes d'aquesta obra sobre a) l'*Art de confessió*, falsament atribuïda a Ramon Llull, b) el *Cercapou* i c) el *Tractat de confessió* de Francesc Eiximenis. Quant a la primera qüestió, Casanova impugna que l'*Art de confessió* pugui ser de principis del segle XIV, donant com a argument que la llengua en què és escrita obliga de situar-la en dates molt posteriors [sense advertir que aquesta afirmació no té en compte que les còpies dels manuscrits medievals són ben sovint adaptacions i modernitzacions de textos i de llengua]; no gens menys, assenjala alguns passatges idèntics entre les dues obres i diu que és a l'*Espill* on es troben en el seu context original, mentre l'*Art* per la seva banda amplia, glossa i va a remolc, admetent, però, que els fragments idèntics poden haver anat a parar a l'*Art* a través d'alguna altra obra que també hagués saquejat l'*Espill*. Quant a les relacions entre l'*Espill* i el *Cercapou*, Casanova afirma que el 85 % del segon ha estat pres del primer i dona la taula dels fragments idèntics. Això el porta a la tercera qüestió i, atesa la coincidència entre els paràgrafs inicials del *Tractat de confessió* de F. Eiximenis i els finals de l'*Espill de consciència*, Casanova insinua, sense precisar-la, una influència del text que ell edita sobre el tractat eiximenià. Acabat descriu brevíssimament el ms. X de l'Arxiu Palau Requesens, actualment a Sant Cugat del Vallès, únic que conté l'*Espill* i n'estudia la llengua, que situa a l'època activa de fra Antoni Canals i Francesc Eiximenis, sense decantar-se per l'autoria de cap dels dos. El text és editat amb un aparat crític i de notes al text que és donat al final del volumet, així com un vocabulari de quaranta-un mots. — J. de P. [856]

Pere J. QUETGLAS I NICOLAU, Testamentum porcelli: *Una paròdia jurídica*, dins «Anuario de Filología», 6 (1980), 135-142.

Les pàgines inicials s'ocupen, sobretot, a subratllar les característiques d'aquest «testament» en comparació a d'altres ja coneguts en època medieval (per exemple, només ací el porc és llegatari); dona notícia de diverses versions localitzades a Mallorca i transcriu en apèndix el *Testament des porc segons es calendari algaidí* (139-141) i una altra versió recollida per Rafael Ginard i publicada el 1975 (141-142). — J. P. E. [857]

Giuseppe TAVANI, *Sobre la versificació de Gilabert de Próixita*, dins «Hom. Casacuberta II», 125-144.

Aplicant una metodologia que ja ha fet servir per a estudiar les estructures estròfiques, mètriques i rítmiques d'Andreu Febrer, l'autor escometa ara Gilabert de Próixita i el sotmet a una anàlisi minuciosa. Assenjala el contingut força uniforme de la seva poesia, així com la seva relativa varietat formal, les preferències estròfiques que manifesta i les particularitats de la rima, de les quals dreça un esquema complet. Tavani remarca la fidelitat de Gilabert de Próixita a les estructures trovadoresques provençals i al mateix temps la seva disponibilitat per a solucions tècniques rares. Finalment l'autor estudia la mètrica dels versos de Próixita, començant pel clàssic decasíllab, i promet un ulterior estudi entorn de la incidència que els elements rítmics tenen sobre el significat textual de la poesia de Gilabert de Próixita. — J. de P. [858]

Giuseppe TAVANI, *Sobre la versificació de Gilabert de Próixita*, 2. *Les estructures rítmiques*, dins «Misc. Bohigas II», 105-122.

Gilabert de Próixita recorre rarament al mètode d'autonomitzar els accents secundaris equiparant-los als principals (15 casos en versos decasíl·labs). Tots els altres decasíl·labs del poeta pertanyen als tipus *a maiore* i *a minore*, la major part integrats per un o més accents secundaris, als quals Próixita confia la funció d'incrementar les variacions rítmiques a l'interior d'esquemes accentuals uniformes (19 decasíl·labs *a maiore* i 509 *a minore*). Els pocs octosíl·labs que trobem a les poesies conegudes de Próixita (65) són els que proporcionalment ofereixen la més gran varietat de posicions accentuals diferents: 10 modalitats rítmiques, amb prevalença del tipus 4a.-8a. Dels 90 heptasíl·labs del poeta valencià la major part adopta una fórmula rítmica basada en dos accents, el primer dels quals interessa normalment la 3a. o la 4a. síl·laba; només en 4 versos concentrats en una mateixa estrofa és admesa la presència d'un altre accent intern. Aquesta poca ductilitat rítmica dels heptasíl·labs procidians és compensada recurrent en l'organització del text a d'altres artificis: cobles alternes capcudades, rimes equívokes, idèntiques, sinònimes, antònimes i derivades, construcció retrogradada de les rimes, etc., elements que generen un procés dinàmic oposat a l'estaticitat del contingut. Els sis quadrisíl·labs usats per Próixita, a causa de llur limitada extensió a una sola peça poètica, exerceixen només una funció servil dins de conjunts decasíl·làbics i no presenten variació rítmica. L'ús de l'encavallament, en funció de l'expressió poètica a través del ritme, es diferencia segons els versos: en els curts prevalen els encavallaments fluïxos; en els decasíl·labs apareixen més possibilitats, tot i que Gilabert de Próixita recorre escassament als més forts. — J. de P. [859

M.ª Teresa MORABITO, *Les estructures estròfiques, mètriques i rítmiques de les cobles de Pere March*, dins «Hom. Bohigas II», 97-103.

Pere March, per a nou textos, utilitza quatre esquemes estròfics, tres dels quals són coneguts en altres poètiques i un altre és privatiu de Cerverí de Girona. L'autora conclou que des del punt estròfico-mètric la poesia de Pere March cau de ple dins la tradició provençal, que el poeta accepta sense innovar. Pel que fa al ritme, entre 381 versos, 328 són decasíl·labs i 53 heptasíl·labs. Amb els decasíl·labs Pere March emprà gairebé sempre l'esquema accentual del tipus *a minore*, amb accents de 4a.-10a., i en pocs casos el tipus *a maiore*, amb accents de 6a.-10a. o el decasíl·lab del tipus 5a.-10a. Autonomitzant els accents secundaris, Pere March arriba a oferir una gamma àmplia d'estructures rítmiques. — J. de P. [860

Josep ROMEU I FIGUERAS, *Guerau de Maçanet entre la realitat lírica i la identificació hipotètica*, dins «Hom. Casacuberta II», 145-183.

Aquest estudi té dues parts. En la primera l'autor fa una anàlisi lenta i total de la dansa «Amors joy mi renovelha» de Guerau de Maçanet, posant de manifest els seus aspectes formals i el moviment del joc trovadoresc que l'anima. En la segona part Josep Romeu estudia la *Tençó moguda per En Gabriel Ferruç a N Garau de Massanet*, i a través d'una corrua de petits passos documentals ens suggereix que conté una al·lusió impertinent a un fet acabat en punxa protagonitzat per una tia de Guerau de Maçanet, el qual seria un dels fills de Bernat IV de Cabrera, dit Bernardí. L'autor planteja així una hipòtesi arriscada en la seva formulació; però de refutació potser igualment arriscada. — J. de P. [861

Jaume VIDAL ALCOVER, *El plant amorós «Ab lo cor trist...»*, dins «Misc. Bohigas II», 85-95.

Una poesia, transcrita per Fèlix Torres Amat a les *Memorias...* (pàgina 369) i més tard per Eudald Serra i Boldú, conservada en un manuscrit barceloní que l'autor deixa de dir a quina biblioteca pertany, i en el ms. 2814 de la Biblioteca Riccardiana de Florència, és objecte de l'afany crític de J. Vidal Alcover. A parer seu, els dos manuscrits que la transmeten representen un text corrupte, que ell té cura de restablir. El text de la Riccardiana, ja publicat per E. Stengel, millora i aclareix en alguns punts el barceloní, però aquest presenta dificultats delicades. Estudiada l'estructura del poema, l'autor escomet l'estudi dels versos que s'han de restituir a la seva forma original. Després dóna una versió en prosa i llengua moderna del poema i, finalment, la versió del text definitiu del poema en ortografia modernitzada. — J. de P. [862]

A[rmand] M[aria] P[UIG] i T[ARRECH], *Guió escènic [de la representació de l'Assumpció de Madona Santa Maria]*, La Selva del Camp 1981, [7-17].

Reedició de les pàgines presentades en ATCA, 1 (1982), 397, núm. 263. — J. P. E. [863]

Ein Päpstliches Formelbuch aus der Zeit des Grossen Abendländischen Schismas herausgegeben von Herluf NIELSEN, Copenhague 1979, 265 pp.

Regesta de les 454 peces conservades en l'actual volum *Ny kongelig Samling* 1829 fol., recull de documentació papal del s. XIV. Pertanyen al nostre tema els números 46, a l'arquebisbe d'Atenes (1378-1389: Antoni Ballester?), 49, al bisbe de Tortosa (Pere Cima, 1378-1388); 155, trametent fr. Francesco da Frabrica (sic! L'índex diu *Fabrica*) a la província d'Aragó a fi d'informar-se de la situació en què es troba, a condició, però, de no prendre cap determini sense el consell de fr. Pere d'Aragó, 19 març 1372; 156, li-concedeix permís de subdelegar amb idèntica condició, 15 juliol 1372; 171, al mateix, bo i reconeixent que no ha pogut fer el viatge per d'altres obligacions, 4 juliol 1373; 177, alliberant, a petició de l'infant Pere, l'hospital del Coll de Balaguer del pagament de delmes, 1370-1378; 180, Climent VI havia comprat rendes a Jaume, rei de Mallorca, i les havia aplicades a la dotació del monestir de Casa-Dei, on volia ésser sepultat; 240, erecció de l'arquebisbat de Saragossa, 14 juny 1318; 241, nomenament del primer arquebisbe, 14 juny 1318; 445, Mateu Climent era entre 1386 i 1389 capellà papal i oïdor de causes en el Palau Pontifici. — J. P. E. [864]

Albert G. HAUF, *El «Tractat del molí espiritual» de fra Antoni Canals, O.P.*, dins «Hom. Casacuberta II», 185-215.

Estudi i edició d'aquesta obra de Canals que l'autor relaciona amb el seu *Tractat de confessió*, del qual seria com un resum. Hauf explica el títol de l'obreta recurrent a les subtilitats de la predicació de la baixa Edat Mitjana i posant-lo en relació amb un text del comentari al Llibre IV de les Sentències de sant Bonaventura. Identifica com a font de la segona part del tractat una oració i fragments de meditacions del pseudo Anselm, i creu que tota aquesta part és més aviat una traducció, de la qual també estudia les característiques. Finalment Hauf edita el manuscrit d'El Escorial que conté aquesta obreta de Canals, amb notes crítiques, històriques i fonts. — J. de P. [865]

Emili CASANOVA, *Mots no registrats al DCVB usats per A. Canals*, dins «Misc. Bohigas I», 59-78.

Després de remarcar que la llengua d'Antoni Canals és de les més riques de l'Edat Mitjana, l'autor es concentra en l'estudi dels mots usats pel dominicà valencià no registrats al DCVB. Primer estudia els mots manlevats directament del llatí; després els mots formats per derivació i composició, excloent-ne les lectures no del tot clares dels manuscrits, els llatínisms crus, els adverbis i els compostos de *sobre*. En l'estudi de cada accepció l'autor assaja l'etimologia, assenyalant els mots registrats per Aguiló i els emprats per altres autors a més de Canals. — J. de P. [866

Jill R. WEBSTER, *Medieval Catalan Folklore. Excerpts from the Works of Francesc Examenis* (sic) 1327?-1409 (Folklore Seminary Papers 3), University of St. Andrews (Canadà), [2] i 66 pp.

Fascicle que, ultra unes pàgines introductòries (1-4), conté una traducció anglesa (5-30) i el text català (31-55) d'una dotzena de fragments eiximenians, sis dels quals són del *Primer del crestià*, tres del *Segon del crestià*, un del *Llibre dels àngels* i un (48-55) sense indicació de procedència. Després de les notes, segueixen algunes pàgines amb un *Index to English Version* (61-64). Els fragments són distribuïts en dues seccions: *Creenças* (sic), *somnis i exorcismes* (31-47) i *Malalties i remeis* (47-55). — J. P. E. [867

Manuel J. PELÁEZ, *La comunidad internacional y sus agregados sociopolíticos en los escritos jurídicos y literarios catalanes en la segunda mitad del siglo XIV*, dins «Cuadernos Hispanoamericanos», núm. 371 (mayo 1981), 338-368.

Presentació del pensament de Francesc Eiximenis sobre la comunitat internacional i la seva relació amb els diversos regnes existents. L'imperi seria l'estructura civil paral·lela de l'Església i l'emperador l'encarregat d'aplicar la força coercitiva a favor d'aquella. De fet, i per raons diverses, alguns regnes cristians (França, per exemple) no li serien sotmesos. Tota l'estructura de la «christianitas» és coronada pel Papa, posseïdor de la plenitud de poder, tant espiritual com temporal, encara que hagi delegat l'exercici del darrer en els prínceps (357). Eiximenis dibuixa la figura del papa amb els qualificatius d'«admirabilis, maior, pater et custos» (351-352); ell i no l'emperador hauria d'ésser el principi ordenador de la comunitat cristiana internacional —i ací l'autor qualifica Eiximenis «de un integrisimo que produce escalofríos» (361)—, encara que fluctuï a l'hora de decidir si el pontificat tornarà a Jerusalem. Vinculada a la funció de «custos» hi ha l'activitat de mediació internacional (364). La llengua llatina seria un element d'unió (365). Les idees sobre tolerància serien les normals en els teòlegs i canonistes del seu temps (366-367). — J. P. E. [868

Manuel J. PELÁEZ, *En torno a los orígenes del derecho internacional en el pensamiento jurídico franciscano: Francisco de Eiximenis y sus ideas internacionales*, dins «Estudios Franciscanos», 82 (1981), 125-188.

Estudi on són exposades les mateixes idees que en el resumit immediatament abans, de forma més tècnica i major riquesa de referències tant a fonts com a bibliografia. Assenyalant, en aquest sentit, aquella pàgina de la introducció que exposa la literatura canònica coneguda per Eiximenis (126); i aquelles en què presenta les tres obres en què es basa, principalment, l'estudi actual: *Dotzè del crestià*, *Doctrina com-*

pendiosa i *Epístola a l'infant Martí, duc de Montblanc* (127-130). També és més àmplia la part dedicada al tema de la pau (164-169) i al de la guerra (176-186). — J. P. E.
[869]

Manuel J. PELÁEZ, *Los conceptos «França» y «Espanya» en el pensamiento literario y jurídico-político de Francesc de Eiximenis (c. 1340-1409)*, dins «Bulletin Hispanique», LXXXII (1980), 353-361.

Encara que no correspongui als seus ideals pactistes, Eiximenis accepta els avantatges de la monarquia hereditària (354) i arriba a l'afirmació que el millor govern és el d'un rei bo, noble i savi (*Dotzè del crestià* IV). La jerarquia de reis era, segons Eiximenis, l'emperador i després els reis de França, Castella i de la confederació catalano-aragonesa. Eiximenis es fa ressò de les profecies sobre la casa de Barcelona («deu aconseguir monarchia quasi sobre tot lo món», *Primer del Crestià* V). Després vénen els reis de Portugal i de Navarra. «Espanya» és un terme geogràfic o, en sentit polític, Castella (356) i «espanyol» és castellà (357), amb una sola excepció. Les prerrogatives de França es basarien, per a Eiximenis, en raons mítiques (els reis francs descendents de Troia) i sobretot en l'entesa amb la seu apostòlica de Roma. — J. P. E.
[870]

David John VIERA, *Francesc Eiximenis (1340?-1409?) i els estudis de la Universitat de Lleida*, dins «Ilerda», XLII (1981), 273-277.

Defensa que si Francesc Eiximenis no es féu càrrec de la «Lectura de l'alba» l'any 1371, la causa no és el fet que encara no fos mestre en teologia ans, potser, perquè veié més possibilitats de fer carrera a Barcelona (277). — J. P. E.
[871]

Sebastián BARTINA, *Francisco Eiximenis (ca. 1327-1409) y el culto mariano*, dins *De cultu mariano apud scriptores ecclesiasticos saec. XIV-XV* (De cultu mariano saeculis XII-XV. Acta congressus Mariologici-Mariani internationalis Romae anno 1975 celebrati, vol. V), Roma 1981, 171-194.

Després d'un resum de vida, bibliografia i característiques de l'obra escrita d'Eiximenis (171-174), segueix una exposició dels tres punts bàsics de la mariologia eiximeniana (santedat de vida, virginitat perpètua i reialesa universal, 175-179), d'on es dedueix la doctrina sobre el culte a la Mare de Déu a base de textos, transcrits en nota i traduïts en castellà, sobretot del *Cercapou* (en dos casos de l'*Ars praedicandi*) (179-183). Vénen algunes aportacions tretes de *Scala Dei* (184-185) i de *Psalterium laudatorium* (185-188) completades amb una pàgina dedicada a exposar les diferències entre el text llatí original d'Eiximenis i la traducció amplificada de Guillem Fontana (188-189). En apèndix tenim una mostra comparativa d'un paràgraf de *Vita Christi* segons els mss. 29, 268 i 459 de la Biblioteca de Catalunya, de Barcelona (190); la transcripció de *La letania de la Verge Maria* i de la corresponent oració final de *Scala Dei* (190-192); i la de tres capítols de la segona part del *Psalterium laudatorium* (*Laudatur Iesus in ortu suo; De beata Virgine ut laudetur in doloribus suis; Hic laudatur gloriosa Virgo Maria*) segons el text de Barcelona, Biblioteca de Catalunya 464. — J. P. E.
[872]

Isaac VÁZQUEZ JANEIRO, *En busca de un nombre para el traductor del Carro de las donas, de F. Eximénez*, dins «Antonianum», LVI (1981), 170-207.

La traducció castellana del *Llibre de les dones* isqué a Valladolid l'any 1542

sense nom de traductor-revisor. Des del segle XVII, algú l'identificà amb Alonso de Salvatierra, atribució rebutjada el 1959 per Juan Meseguer Fernández, el qual l'any 1977 avançà el nom de Luis de Escobar. Les raons a favor de la darrera atribució són devaluades per Vázquez com a «demasiado genéricas» (177). Per la seva banda, Vázquez proposa el nom d'Alonso de Tudela (179). La primera raó és el fet que el traductor-revisor es movia entorn de fr. Juan de Ampudia a Valladolid, presentat com a testimoni d'excepció en la biografia de Teresa de Quiñones, introduïda en el *Carro* (183). La segona és la relació entre Alonso de Tudela i Juan de Ampudia, del qual el primer es declarà «discípulo y hijo legítimo» (185) i intervingué en l'edició d'alguna obra; però, essent Ampudia cec des de 1521, Alonso de Tudela hauria realitzat l'edició de les altres, sense figurar-hi el seu nom (188-189). El traductor-revisor és també «fill» de Juan de Ampudia i, igual com Alonso de Tudela, procedeix de la vicaria observant de Santoyo (193); els acomuna la valoració de les «letras» (193-197) i llur obra literària «tiene un mismo carácter, una idéntica finalidad, iguales cualidades literarias, lingüísticas y gramaticales» (198-203), extrems tots documentats en textos concrets. L'article acaba amb la pregunta de si traductor-revisor del *Carro de las donas* i Alonso de Tudela no són la mateixa persona. — J. P. E. [873]

J. M. COROMINAS, *Estructura dialèctica de «Lo Somni» de Bernat Metge*, dins «Misc. Bohigas I», 107-118.

Presentació de *Lo Somni* com una obra humanística, en la qual els diversos elements que Metge combina aconsegueixen de presentar-se en una síntesi harmoniosa, i el diàleg hi ateny una força psicològica, política i històrica excepcional. L'autor defineix genèricament l'humanisme com un moviment de recreació amb vista a una plenitud humana. Assenyala que des del punt de vista dialèctic *Lo Somni* representa un pas enrera en relació amb la inacabada *Apologia*, i remarca que a més de l'aspecte de diàleg també conté elements de consolació, de debat literari i àdhuc de diatriba. Subratlla les semblances de l'obra mediana amb el *Somnium Scipionis* de Ciceró i, per la intenció, el col·loca a l'altura de la dialèctica platònica, en el sentit que tot l'estil i tota la bellesa estan en funció d'una relació personal. — J. de P. [874]

Giuseppe TAVANI, *La Griseldis de Petrarca i la Griselda de Bernat Metge*, dins «Els Marges», 16 (1980 [1981]), 99-104.

Anàlisi d'alguns punts en els quals Bernat Metge, apartant-se de la narració de Francesco Petrarca, sembla acostar-se als esquemes narratius emprats per Giovanni Boccaccio en la narració primitiva, darrera del *Decamerone*. Tavani es pregunta si Metge «almenys per als punts que hem examinat, no va tenir en compte l'original de Boccaccio» (102). Alguna altra mostra confirma la convergència de Metge amb Boccaccio per damunt de Petrarca, cosa que conduiria a postular «la presència a Catalunya, cap a 1387-88, és a dir, uns quaranta anys de la primitiva traducció feta a Sant Cugat, d'un exemplar (complet o parcial) del recull de contes de Boccaccio» (103). No, però, totes les modificacions introduïdes per Metge són acostaments a l'original boccaccià; algunes s'expliquen per l'opció de Metge d'expurgar la narració d'elements feixucs; l'operació fou, en general, reeixida, no sempre, però, i Tavani exposa dues mostres fallides. — J. P. E. [875]

Sant Vicent FERRER, *Tratado de la vida espiritual*, València 1981, 72 pp.

Reedició de la traducció castellana feta per [Juan] Gavastón [i publicada a València l'any 1614]. — J. P. E. [876]

Josep M. GARGANTA, *El método teológico en los sermones de san Vicente Ferrer*, dins *El método en teología*. Actas del I Symposium de Teología Histórica (29-31 mayo 1980) (Series Valentina IX), València 1981, 143-156.

Centra el problema en els sermons de la seva etapa de predicador públic de penitència i de reforma, posterior al 1398, i a la visió que canvià la trajectòria de la seva vida, conscient de posseir una missió universal de proclamar la paraula de Déu, no pas ciències ni subtileses. L'Escriptura fou la primera base i font de la seva predicació, interpretada d'acord amb la teoria dels quatre sentits bíblics. Els pares antics i els teòlegs medievals citats són setze, però són particularment escasses les referències a sant Tomàs d'Aquino. El material hagiogràfic procedeix de la *Legenda aurea*. Quan el tema ho demana, introdueix raonaments filosòfics: valor del testimoniatge humà, concepte de veritat, ànima forma del cos, franc voler. La filosofia representa l'utilitat amb què aprofitar-se de la teologia, com la samaritana que va al pou. La mateixa predicació de la imminència de la fi del món es basaria en l'*Apocalipsi*, no pas en cap influència directa de Joaquim de Fiore, encara que sí en una d'indirecta a través de l'ambient. La influència directa vindria del dominicà Gerard Frachet a través de les seves *Vitae fratrum*, el qual aplica al seu orde la «profecia» de Joaquim de Fiore, segons la qual, cap a la fi, naixeria un orde de predicadors; tot, però, es trobaria dins l'esquema agustiniana de les etapes de la història de la salvació. — J. P. E. [877]

Mikel de EPALZA, *Traduccions persa, turca, alemanya i catalana de la «Tubfa» de Turmeda*, dins «Randa», 11 (1981 = Homenatge a Francesc de Borja Moll III), 141-144.

Notícia d'una traducció persa, litografiada, potser derivada de l'edició àrab de 1873; d'una traducció turca moderna, de 1970, amb pròleg de Bedir Yayinevi, text modernitzat de la traducció de Muhammad Zihni Efendi (142); d'una traducció alemanya fragmentària feta a partir de la turca; i de la traducció catalana feta a base de la castellana de Roma 1971. I notícia, reproducció (143) i transcripció de la nota relativa a l'ordenació de subdiaca (*sic*) d'Anselm Turmeda el 4 de juny de 1379 [cal corregir dos errors: l'ordenació registrada en el facsímil del *Llibre d'ordres* de l'Arxiu Diocesà de Mallorca no és la de sots-diaça, ans la de diaça (*Diachoni*); i el nom de l'ordenat no és allí «Anselm» (144), ans «Antelm»]. — J. P. E. [878]

Germà COLON, *Filiation des textes du «Voyage au Purgatoire» de Ramon de Perellós. Mise au point*, dins «Medioevo Romanzo», VII (1980), 429-440.

Anàlisi de l'article d'Ettore Finazzi-Agrò, *Originale provenzale o catalano? Recenti contributi allo studio del «Viaggio al Purgatorio di San Patrizio»*, «Cultura Neolatina», XXXIV (1974), 163-179. En la resposta, Colon es reafirma en la seva posició que Ramon de Perellós hauria escrit la narració en català. D'una banda, aporta noves proves de l'ús, a Catalunya i Mallorca, del sintagma «cana de Montpeller» i de l'altra assenyalava les febleses de l'afirmació de Finazzi-Agrò en acostar el verb occità «(d)espalege» (des-embarquí) a un fins ara desconegut verb occità-provençal derivat de «pala». — J. P. E. [879]

Teresa-Maria VINYOLES I VIDAL, *L'alimentació a Barcelona vers l'any 1400*, dins «L'Avenc», núm. 31 (octubre 1980), 44-49.

Exposició feta a base del *Llibre de sent Sovi*, del *Llibre del coc*, dels capítols que Francesc Eiximenis dedica al menjar i beure en el *Terç del crestià*, dels *Llibres de l'obra* de l'Arxiu de la Catedral de Barcelona, del *Llibre del consell* de l'Arxiu Històric de la ciutat de Barcelona i dels comptes de l'alimentació del monestir de Santa Anna de Barcelona (Hospitalers), de 1401, en l'arxiu darrerament esmentat. — J. P. E. [880]

Josep BAUCCELLS I REIG, *El Cant de la Sibilla a la Catedral de Barcelona. (Edició dels textos i estudi de la segona època de la representació: ss. XV-XVI)*, dins «Revista Catalana de Teologia», VI (1981), 175-208.

Comença recordant els estudis anteriors sobre aquesta peça, que a Catalunya deixà d'ésser viva a últims del s. XVI, però sobrevisqué a l'Alguer i a Mallorca. Era la novena lectura de les matines de Nadal, cosa que explica que inicialment fos en llatí (*Iudicii signum*). La traducció catalana tindria com a precedent una de provençal (*Al jorn del judici*). A partir d'un fragment de sermó atribuït a sant Agustí (*Contra iudaeos, paganos et arianos*) s'hauria independitzat i revestit d'elements teatrals, fins que la reforma tridentina desestimà text i representació amb la conseqüència que a la catedral de Barcelona es cantà per última vegada la nit de Nadal de 1575. L'Arxiu de la seu de Barcelona conserva tres textos catalans i un de llatí del cant esmentat, tres de manuscrits i un dels catalans en l'*Ordinarium barcinonense* imprès l'any 1569, ací reproduïts en columnes paral·leles (186-191), la comparació dels quals demostra la tendència a escurçar-se amb el pas del temps. L'autor recull les dades sobre els acompanyaments del cant conservats en el mateix arxiu, Sagristia, *Llibres de comptes* de 1482 a 1575, moltes de les quals són ací transcrites. Un darrer apartat s'ocupa de la música del cant esmentat, ací reproduïda tant la del text llatí com la del català (203-207). Recollim, encara, la notícia sobre l'existència de cinquanta exemplars del *Breviarium barcinonense* l'any 1560, versemblantment impresos (196, nota 33). — J. P. E. [881]

Carmen BATLLE, *Las bibliotecas de los ciudadanos de Barcelona en el siglo XV*, dins *Livre et lecture en Espagne et en France sous l'Ancien Régime*. Colloque de la Casa de Velázquez, París 1981, 15-31 (i *Discussions*, 32-34).

L'estudi exclou les biblioteques de la catedral, de convents, d'eclesiàstics, de nobles i les de ciutadans que foren alhora escriptors coneguts, però dedica atenció particular a les de ciutadans honrats, advocats i metges inclosos, car el preu del llibre, del qual l'autora ofereix algunes mostres, el convertia en objecte privatiu de les classes benestants. Després de parlar dels llibres comuns, dels de formació cristiana i de passatemps, i dels llibreters o marxants de llibres barcelonins (19), presenta les biblioteques de famílies vinculades a la cort reial (Ferrer de Gualbes, Ramon Desvall, etc.; remarquem en la de Gualbes l'exemplar del *Libre de les coses fetes* de Jaume I) (20-21), s'ocupa successivament de les biblioteques dels juristes, d'entre les que destaquen la de Jaume Callís i la de Pere Becet, formades per tractats de llur especialitat, ultra els d'espiritualitat (entre els quals figura el llibre quart de l'*Arbor vitae crucifixi Iesu* d'Ubertino da Casale). D'entre els metges destaquen els Granollachs, amb biblioteca familiar de la qual s'han conservat notícies diverses del temps de la guerra civil de 1460 (22). Els mercaders barcelonins, oberts a la cultura, proposaren que hom introduís a les escoles de gramàtica unes lliçons sobre l'art del canvi de monedes;

hom troba en llurs prestatges el *Libre del consolat de mar* o la *Doctrina de l'art de mercaderia* amb obres de formació cristiana, d'història (de vegades novellada) i de doctrina política; no hi mancava algun llibre de viatges ni les cartes de navegar (23-25). És remarcablement humanística la biblioteca de Joan de Socarrats († 1479), durant molt de temps habitant a Nàpols (25-26). L'autora subratlla els llibres que corresponien als diversos oficis: notaris (26-27), apotecaris (27-28), barbers-cirurgians (28) i causídics i procuradors dels tribunals (28). D'entre els menestrals semblen destacar per llur interès cultural els sastres i els pelleters, amb biblioteques determinades per la devoció del propietari o per la casualitat d'una herència (28-30). També es troben llibres, més escassos, entre persones no pertanyents a cap dels quatre estaments representats en la casa de la ciutat, i en particular en possessió de dones. Una dama, però, consta que posseïa un volum *D'aparellar de menjar*, ultra els més normals de devoció: era Margarida de Gamissans (1425). A l'hora del resum, l'autora subratlla: les relacions amb Itàlia, limitades a les classes altes, la tendència a l'extensió de la cultura; i el fet que, en comparació amb Mallorca, a Barcelona es capta l'afecció al llibre d'història. — J. P. E. [882]

Núria COLL JULIÀ, *Compañías mercantiles barcelonesas del siglo XV y su estrato familiar*, dins «Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols», IX (1981), 27-104.

Recopilació de dades sobre les societats mercantils Aguilar (27-44), Antoni Cases (34-36), Francesc de Perarnau (36-37), Jaume Amargós (37-43 i 58-60), Llobera, Junyent-Font (44-49, 61-72 i 77-100), procedents de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona. Dins la narració, hi ha moltes referències a textos diversos, fragments dels quals són alguna vegada transcrits (per exemple, en les pàgines 40, 41, 63, etc.). Assenyalen les notícies sobre Lleonard de Sorts en les pàgines 54-56. — J. P. E. [883]

Joaquim CASAL I FÀBREGA, *Els alquimistes, la Inquisició, en Nicolau i un altre gironí*, dins «Revista de Girona», XXV (1979), 209-212.

Recopilació de notícies entorn, sobretot, de Nicolau Eimeric i de Bernat Estruc, autor d'un *Tractatus contra alchimistas* de l'any 1404, amb transcripció de les vuit qüestions de les quals s'ocupa (212). — J. P. E. [884]

Teresa-Maria VINYOLES I VIDAL, *Unes notes sobre les marginades a Barcelona als segles XIV i XV*, dins «Acta Historica et Archeologica Mediaevalia», 2 (1981), 107-132.

D'una miscel·lània de l'AHMB l'autora en publica quatre informacions contra quatre dones que exercien la prostitució a Barcelona entre 1405 i 1452. Això li forneix ocasió de tractar sumàriament el problema dels marginats en general durant la baixa Edat Mitjana i el més concret de les marginades. L'estudi dels documents publicats en apèndix dona un quadre viu de les activitats deshonestes practicades per quatre barcelonines, al marge dels bordells oficials. Algunes faltes d'ortografia i de sintaxi enlletgeixen el text i un vocabulari final acull mots, com és ara «acultelyar», «congrihar», «fressa», per cert ben vius, que potser un examen més atent de la llengua moderna hauria aconsellat de no fer-hi entrar. — J. de P. [885]

Antoni MASSANELL i ESCLASANS, *Testament de Pere Febrer, cavaller (1407)*, dins «Miscel·lània Penedesenca», IV (1981), 123-150.

Presentació resumida de cada apartat d'aquell testament conservat en l'Arxiu de la Comunitat de Preveres de Santa Maria, ara al Museu de Vilafranca, començant amb unes notícies sobre el fascicle, dissortadament en mal estat. L'autor en transcriu algun fragment i de vegades estableix confrontació amb dades del *Comta ordonat per la marmessoria de madona Agnès, muller d'En Guillemó Palicer quondam, draper de Vilafranca* (1362), i amb el *Comta de la marmessoria del venerable mossèn Gabriell Avallà, prevera* (1456) del mateix arxiu. — J. P. E. [886]

Giampaolo TORE, *Il conservatore del patrimonio regio nella Sardegna aragonese (1415-1421)*, dins «Archivio Storico Sardo», XXXII (1981), 159-187.

Exposició i transcripció dels quatre documents bàsics, amb els quals s'establí i confirmava el càrrec de conservador major del patrimoni i drets reials en el regne de Sardenya, dels anys 1415-1416, tots de l'ACA, canc., reg. 2398 (179-187) i exposició particular de les dificultats en l'exercici del nou càrrec per raó de la similitud de funcions (173) amb les del lloctinent de mestre racional i de procurador reial, cosa que portà a la seva supressió en la cort de Càller dels mesos de gener i febrer de 1421 a petició del braç militar i dels representants de les ciutats de Càller i de l'Alguer. En el curs de l'exposició són adduïts altres documents de l'actual Archivio di Stato de Càller, Antico Archivio Regio, d'entre els quals destaquem la *Provisió de sa magestat, per mossèn Pedro de Ruecas, dels officis de receptor del reservat y del marquesat, com vacarà, y de procurador que solia nomenar lo thesorier (!), ab lo salari*, datada a Brussel·les, 20 de juny de 1558, H 8 (176, nota 52). — J. P. E. [887]

Prim BERTRAN, *Demografia i onomàstica del Baix Urgell segons un document del 1415*, dins «Urgellia», IV (1981), 369-385.

Immediatament després del Compromís de Casp i de l'expedició contra el comte Jaume d'Urgell l'economia de Ferran d'Antequera és incapaç d'enfrontar-se amb les despeses d'una expedició a Itàlia, ja programada, i ha de recórrer a la venda del patrimoni reial, en aquest cas de part del que acabava d'ésser incorporat a la corona, procedent del comtat d'Urgell, la qual part fou venuda a l'abat de Poblet, Juan Martínez de Mengucho. La presa de possessió dels nous pobles, el jurament de fidelitat dels vassalls i la confirmació de costums i altres normes jurídiques de les poblacions es troben en el volum de Madrid, Archivo Histórico Nacional, ms. 13.721. Les dades proporcionades per la nova font permeten de reconstruir l'evolució demogràfica i de conèixer els noms dels caps de casa en aquell moment. A les pp. 378-385 són transcrits els textos relatius a Menàrguens, Granja de Torredà, Bellcaire, Bellmunt, Butsènit d'Urgell, Castellserà, Boldú, la Fuliola i Tornabous. — J. P. E. [888]

Charles VERLINDEN, *Marchands chrétiens et juifs dans l'État mamelouk au début du XVe siècle d'après un notaire vénitien*, dins «Bulletin de l'Institut Historique Belge de Rome», LI (1981), 19-86.

Anàlisi dels actes notariais conservats en l'Archivio di Stato de Venècia, Cancelleria Inferiore, B 230, de Nicolò Venier. Ja en el primer es presenta com a testimoni un Berenguer Belshoms, Rodes, 16 setembre 1417 (21); el 13 maig 1418, Pericó de Casasaja (Perichonus de Chaxasaza) nomenava procurador seu Joan Canal (Johannes Chanal),

els quals l'endemà eren constituïts procuradors del moro Ser Daut a fi de recuperar els béns que li tenien Joan Bibert i Joan Alòs de Barcelona; el mateix dia, un altre moro, el noble Choza Ameth Benemuxulach feia procurador seu l'esmentat Joan Canal a fi de recuperar 10.000 dirhams de Berenguer Pomar, de Barcelona (37); el 12 febrer 1419 són documentades trenta peces de drap català de Puigcerdà a Damasc (40-41); el 4 de maig, Abdellah, jueu de Tunis, rebia d'un tal Berenguer, català de Barcelona, a Damasc, onze captius moros, arribats, sembla, de Barcelona (42-43); el 18 de març de 1419 comença una llarga narració sobre les conseqüències «nacionals» del robatori de mercaderies de moros fet pel català Monçòfar (Monchofa), amb la conseqüència del segrest de caixes de coral i de sacs de safrà a d'altres mercaders catalans (43-46); per contra, la lletra de canvi «en catalan» de la p. 75 és en llengua d'Oc. El 17 d'abril de 1422, Alexandre Bufardo, fill de Salza (Salses), un altre Bufardo, ciutadà de Girona i alhora habitant, ciutadà i mercader de Siracusa, declarava en un plet d'un castellà. — J. P. E. [889]

Jaime MARQUÈS CASANOVAS, *La Pia Almoïna del Pa de la Seu de Girona III*, dins «Revista de Girona», XXV (1979), 163.

Aquest article estudia la forma com l'evolució de l'Almoïna del Pa repercutí en la de l'edifici i en particular l'adquisició l'any 1416 d'una casa propietat del jueu Bonastruc des Mestre, fet sobre el qual són ací publicats tres documents, traduïts en castellà (165-170). Intervingué en l'afer Leonart de Sorts (167) com a procurador general de la reina vídua Violant de Bar i fou present com a testimoni en el moment de formalitzar les clàusules de compra-venda Jaume Callís, el qual signà en qualitat de cavaller i conseller reial. — J. P. E. [890]

Jaime MARQUÈS CASANOVAS, *La Pia Almoïna del Pa de la Seu de Girona (y IV)*, dins «Revista de Girona», XXVII (1981), 181-185.

El darrer article de la sèrie explica les vicissituds que feren néixer la carniceria pròpia del capítol catedralici i algunes de les que n'acompanyaren la història, a base de notícies conservades sobretot en el *Llibre verd* de l'Arxiu de la Catedral de Girona. Remarquem la notícia relativa a la sèrie de seixanta-set volums de *Carniceria* pertanyents al mateix arxiu, amb els comptes de 1672 a 1823 de la institució esmentada. — J. P. E. [891]

Antoni BORRÀS I FELIU, *L'ajuda als pobres en els testaments de Catalunya i València del s. XV*, dins *La pobresa I*, 363-371.

Recull de dades sobre ajuda a pobres vergonyants, a òrfenes a maridar i a la redempció de captius, procedents de testaments de l'Arxiu de Palau de la família Requesens, dels quals són transcrits fragments, alguna vegada considerables, en català i en llatí. — J. P. E. [892]

Jaroslav KADLEC, *Magister Martin Talayero aus Tortosa im Kampf gegen die Husiten*, dins «Annuario Historiae Conciliorum», 12 (1980), 269-314.

Després d'un resum biogràfic de Martí Talayero (269-271), l'autor reporta la llista de textos del manuscrit de Torí, Archivio di Stato, Protocollo ducale 2 (rosso) (271-272) i es fixa en particular en el discurs del nostre autor en qualitat d'ambaixador de l'em-

perador Segimon al rei de Polònia, Wladislau (272-278), pronunciat el 22 d'abril de 1421 a Skarbimierz, entorn del qual exposa el sentit global de la gestió, que fou la de contraposar-se a les pretensions hussites de convertir l'esmentat Wladislau en rei de Bohèmia, i resumeix el discurs disuasiu de Talayero. Resumeix, encara, el contingut del llibre *De quatuor articulis bussitarum* (278-284), el text del qual és possible de reconstruir completant amb el volum de Basilea, Universitätsbibliothek Sign. A. VII, allò que manca en el volum torinès. Les pàgines 282-283 contenen alguns fragments del manuscrit de Basilea. Kadlec creu que hom pot «amb gran versemblança» (290) atribuir al nostre autor la paròdia del decret amb el qual l'arquebisbe de Praga, Konrad von Vechta, acceptava els quatre articles esmentats [paròdia clarament inspirada en l'*Epistula diaboli Leviathan ad Gregorium papam XI* del cistercenc Pierre de Ceffons]. En apèndix són transcrits críticament entre d'altres textos, la *Martini Talaiero, theologi natione Valentini, oracio ad serenissimum Polonie regem pro parte Cesaree maiestatis in defensione fidei catholice...* (297-305, amb apèndix documental, 305-308) i la paròdia contra Konrad de Vechta (310-314). — J. P. E. [893]

Francesc GRABOLOSE I ROURA, *Un hospital a Santa Pau en el segle XV*, dins «Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca. Annals 1978», Olot 1979, 201-204.

Transcripció del codicil pel qual Arnau çà Riera, en cas que el seu fill Antoni morís sense fills legítims, deixava la casa que havia comprada al seu germà Joan, per a estada i acolliment de pobres. És datat el 4 de gener de 1424 i procedeix de l'Arxiu Parroquial de Santa Pau. — J. P. E. [894]

Pere FREIXES I CAMPS, *El Monestir de Sant Daniel. Reformes i ampliacions gòtiques*, dins «Estudi General», I/1 (1981), 113-118.

L'autor estudia les reformes dutes a terme a partir de 1427 en el dormitori, les galeries superiors del claustre i la porta principal de l'església del monestir benedictí de Sant Daniel. En apèndix publica quatre documents de l'Arxiu Històric de Protocols de Girona. El primer, de 21 de febrer de 1427, és l'acta de reunió de l'ardiaca de la seu, Dalmau de Raset, amb l'abadessa i el capítol del monestir de Sant Daniel, celebrada per a tractar de les reformes del dormitori i la construcció del sobre-claustre, i el finançament d'aquestes obres. El segon, del 8 de març següent, és el contracte de les obres del sobre-claustre. El tercer, de 16 de juliol de 1443, és el contracte de les obres del dormitori. El quart, de 12 de juny de 1453, és el contracte de les obres de la portada principal del monestir. — J. de P. [895]

José GARCÍA ORO, *La Cofradía y Hospital de la Concepción de la Corte*, dins «Estudios Marianos», XLV (1980 = *La Virgen María en la religiosidad española del s. XVI*), 171-193.

El segon apartat de l'article, *El precedente aragonés: la «confratria» de la corte* es basa en les notícies i els textos del *Llibre de la confraria (del senyor rei)*, publicat per Fidel Fita a Barcelona el 1875 (173-181). — J. P. E. [896]

Cándido POZO, *Culto mariano y «definición» de la Inmaculada en el concilio de Basilea*, dins «Scripta de Maria. Anuario», III (1980), 609-631.

En les pàgines inicials (610-611), l'autor esmenta les cartes que també atribueix a Alfons dit el Magnànim, amb les quals el grup lullià de Barcelona hauria demanat a l'emperador Segimon d'Hongria i al concili de Basilea la celebració litúrgica universal de la festa de la Puríssima. També esmenta una altra carta de 16 de maig de 1425, des de Barcelona, que atribueix a Joan de Palomar. — J. P. E. [897]

P[rim] BERTRAN I ROIGÉ, *La redención jurisdiccional de la villa de Olesa de Montserrat (1449)*, dins «Pirineos», XXXI (1981), 57-68.

Presentació, resum i transcripció dels capítols de cort paccionats («carte... vicem et vim legis paccionate obtinentis...») a Perpinyà amb data de 10 de setembre de 1449, en virtut dels quals el poble d'Olesa es redimia del senyoriu de l'abat de Montserrat i retornava a la plena jurisdicció reial en qualitat de carrer de Barcelona. El text és conservat en l'Arxiu de la Corona d'Aragó, Cancelleria, reg. 3141. L'abat, però, defensà els seus drets i les capitulacions transcrits foren ineficaces. — J. P. E. [898]

Mateu RODRIGO LIZONDO, *Sobre l'ascendència d'Ausiàs March*, dins «Revista Valenciana de Filologia», VII (1981), 351-372.

Recopilació de les dades, procedents de fonts diverses, sobre els membres de la família, reduïdes a arbre genealògic en la pàgina 359, on es clarifica l'existència de dos Berenguer Marc, germans, respectivament, de l'avi i del pare del poeta, i en canvi la identitat dels dos pretesos Pere Marc, escrivà de ració de la casa reial, un, i tresorer de la mateixa, l'altre, en la persona del besavi d'Ausiàs, el qual hauria estat notari de València els anys 1295-1296 (369). Aportació de noves dades sobre el senyoriu de la família Marc a Albalat dels Sorells (Horta), les quals afecten particularment el pare i l'avi d'Ausiàs. Són publicats en apèndix fragments relatius a documentació del senyoriu dels Marc sobre Albalat, procedents de l'Arxiu del Col·legi del Patriarcat, protocol de Bartomeu de Càrries (370-372: [Spelluüçis/Spelleuçis de la pàgina 371, no s'hauria de llegir senzillament Spellunçis = d'Espugues?]) i una carta de Jaume Marc, avi, als jurats de la ciutat de València en els moments de la Unió, procedent de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, *Reial Audiència històrica*, Processos (372). — J. P. E. [899]

Ausiàs MARCH, *Antologia poètica* a cura de Joan FUSTER (Sèrie «La unitat», núm. 43), València 1979, 148 pp.

Reedició d'un recull de vint-i-set poesies d'Ausiàs Marc publicat el 1959 (les que porten els números I-IV, X, XI, XIII, XVIII, XIX, XXIII, XXIX, XXXIX, XLVI, LIV, LXIII, LXVI, LXVIII, LXXIII, LXXVII, LXXIX, LXXXI, LXXXII, LXXXIX, XCIV, CI, CV i CXIV). La característica d'aquesta edició rau en el fet que el text d'Ausiàs és imprès en les pàgines senars, encarat en les parelles amb una redacció en prosa amb lèxic i construcció moderns. — J. P. E. [900]

Pere RAMÍREZ I MOLAS, *Un manuscrit inèdit d'Ausiàs March*, dins «Hom. Casacuberta II», 217-240.

L'autor demostra que el ms. C d'Ausiàs Marc, d'El Escorial, iij.L.26, no és còpia de l'edició barcelonina de les obres d'Ausiàs del 1545 (c), com havia cregut A. Pagès. Anota també algunes discrepàncies entre aquest manuscrit i la traducció llatina de les obres d'Ausiàs feta per Vicent Mariner el 1633. Recull encara algunes deficiències de

l'edició de Pagès relatives a la transcripció de l'edició *c*, i estudia i transcriu les notes marginals dels primers 36 folis del manuscrit *C*, que demostren, segons diu l'autor, que un lector poc familiaritzat amb el català anava deixant rastres del seu aprenentatge, bo i traduïnt al castellà o comentant en aquesta llengua els mots catalans que subratllava en el text d'Ausiàs. Després Ramírez dreça la llista de les principals variants, sobretot de sentit, on el manuscrit d'El Escorial dona una lliçó que Pagès no va recollir. Finalment descriu algunes característiques del text de *C*, que pertany a la tradició posterior a 1539 i reporta tres passatges on la lliçó del manuscrit pot ser útil a la interpretació textual. — J. de P. [901]

Lola BADIA, *De verms*, dins «L'Espill», núm. 9 (primavera 1981), 117-124.

Exercici de lectura del poema XIII d'Ausiàs Marc amb el propòsit d'exposar allò que l'autor ens volgué dir en el poema, transcrit en text original i en la paràfrasi moderna de Joan Fuster (118-119). Les actituds retòriques dominants són la de l'antítesi o contrast i la de la hipèrbole o exageració (119); valent-se'n, l'autor exposa el tema de l'«enamorat que ha perdut tota esperança de ser correspost i que per això es veu abocat a la mort» (119). El poema és estructurat en dues meitats: els versos 1-20 exposen els dolors del poeta, els 21-24 els comparen al turment de diversos «verms» i els 25-44 n'assenyalen la causa (120); en la primera part predominen els referents objectius i les imatges; en la segona, les formulacions abstractes i els raonaments hipotètics. La primera part ha conduït els crítics a establir punts de comparació amb poetes de primera magnitud i l'autora segueix pel camí iniciat per Amadeu Pagès en les referències a l'*Inferno* del Dante Alighieri (el poeta és irremeiablement condemnat entre els morts, mitològic condemnat a un suplici espectacular); en els versos centrals, la referència als corcs rosegadors és expressada amb paraules de rotunditat sonora (121). La segona part expressa punts de referència al turment personal: el poeta estaria disposat a morir i l'única cosa que el retreu és el fet que ara encara pot gaudir de la vista de l'amada; el poeta només trobaria goig al cel si sabés que l'amada s'ha adonat d'haver-li causat la mort. «Llir entre cards» sap que les afirmacions del poeta són veritat. Entre els dos pols dels verms i del martiri, l'autora tria els primers com a centre del poema. — J. P. E. [902]

Marie-Claire ZIMMERMANN, «Llir entre Cards» i l'espai metafòric marquià, dins «Misc. Bohigas II», 161-189.

L'autora estudia la renovació marquiàna del tema de l'amor en el cicle dedicat a «Llir entre cards». Remarca d'antuvi que Ausiàs Marc no solament augmenta el nombre de *senbals*, ans també el nombre de textos entorn d'un mateix *senbal*. «Llir entre cards» es troba en 35 poemes. Aquest *senbal* és una reinvençió poètica a partir d'una fórmula bíblica: els sentits religiosos i metafísics són escamotejats, i el poeta inventa un personatge exhaustiu de la dona, ideal i familiar alhora, espiritual i material. En el pla de la composició, el cicle «Llir entre cards» representa una ruptura amb la tradició anterior: el seu tema és l'Ego, concretament el fracàs existencial del jo; ens trobem davant una poètica que torna sempre al seu punt de partida, el qual, segons l'autora, és la por del no-res. Zimmermann no dubta a afirmar que la particularitat fonamental del cicle «Llir entre cards» dins l'obra marquiàna és que el poeta hi practica una exploració del jo inconscient, el costat estrany de les seves experiències. Totes les formes hi tenen un sentit simbòlic particular: l'univers es presenta mòbil i dubtós.

el lloc d'un jo extraviat, apocalipsi latent; el món de la societat humana hi apareix en l'apogeu del sofriment físic i mental. És l'expressió de la incoherència fonamental de l'ésser. Amb aquest cicle, conclou l'autora, comença una altra era de la poesia catalana. — J. de P. [903]

Marie-Claire ZIMMERMANN, *Ausiàs March i el Cant Espiritual: Poema i pregària*, dins «Hom. Casacuberta II», 241-269.

Estudi hermenèutic del *Cant Espiritual* en el qual l'autora discerneix «una projecció de les angoixes més obscures del Jo, l'expressió del dubte ontològic i de la fascinació del no-res». Primer, Zimmermann fa una breu recapitulació de l'evolució de la poesia religiosa catalana del segle XII al XV. En un segon capítol estudia l'acarament de l'escriptor amb la divinitat com a pretext o supòsit d'una escriptura voluntària, racionalista, totalitzadora, que tradueix «el "desordre" i la incoherència del viure» fins a la dicció-límit del poema: el no-res (estrofa XXV). Finalment l'autora estudia la utilització poètica del cos per a expressar la vida total del Jo, «objecte únic de les imatges», i els aspectes de construcció estilística. [Treball parcial, que demana ulteriors verificacions d'algun concepte, aquest article obre en la conclusió una sèrie d'interrogants no pas fàcils de contestar i que demostren que sobre Ausiàs Marc, més enllà de polèmiques anacròniques, encara hi ha molt a dir]. — J. de P. [904]

Rafael FERRERES, *La mètrica de Ausiàs March*, dins «Revista Valenciana de Filologia», VII (1981), 313-349.

Descripció de les estrofes que es troben en les poesies d'Ausiàs Marc, amb quadre sinòptic (314-316) on consten per a cada una el nombre de còbols, la classe de vers, la forma de rima i la tornada. Segueix l'estudi de l'estructura rítmica dels versos (cesura, accentuació), dins el qual manifesta dubtes sobre l'autenticitat del cant XII (322). En estudiar la rima, l'autor constata que la suma de 362 és pobra, car Jaume Marc, oncle d'Ausiàs, en registra 596 en el *Diccionari de rims*. Les pàgines 330-349 contenen un elenc de totes les rimes usades per Ausiàs, amb indicació de les paraules on es troba cada rima i del nombre de vegades que tal paraula és emprada. — J. P. E. [905]

Ramon SUGRANYES DE FRANCH, *De l'amada divinitzada a la dona de carn i ossos. ¿L'autor de «La Celestina» conegué Ausiàs March?*, dins «Misc. Bohigas II», 191-207.

L'autor estudia el tema de la divinització de l'amada, partint fonamentalment de l'estudi de Pere Bohigas sobre el poeta de Gandia. Separant-se de la interpretació que d'Ausiàs Marc presenta Marie-Claire Zimmermann, Sugranyes subratlla la dualitat amada divinitzada-dona de carn i ossos com una antinòmia tràgica, la més radical de les que donen origen a la poètica ausiasmarquiana. La divinització de l'amada s'inscriu en una progressiva aspiració a l'infinit, cada vegada més exigent i més immediata, plena d'audàcies, però conscientment adherit el poeta al dogma i a la moral cristianes. Per contra, en «La Celestina», on Sugranyes descobreix un eco clarament perceptible del primer cant de mort, els personatges tenen cultura religiosa però són amoralis. I «La Celestina» i el cançoner d'Ausiàs March tenen en comú una concepció realista de la dona: la veuen com una criatura terrenal i vivent. A l'autor no li desplaça de pensar que el personatge de Melibea hagi estat engendrat al contacte amb la poesia d'Ausiàs Marc. — J. de P. [906]

Basil HALL, *Bibelübersetzungen III. 7: Übersetzungen ins Spanische und Katalanische*, dins «Theologische Realenzyklopädie», VI (1980), 259-261.

Alguns processos inquisitorials contenen notícies de l'existència de traduccions bíbliques catalanes en la Baixa Edat Mitjana. Només s'ha conservat una *Biblia* catalana sencera i dues de parcials, totes de la segona meitat del segle xv. Igual com les versions italianes del *Nou Testament*, les catalanes es basen en textos provençals. La primera *Biblia* impresa fou la de Bonifaci Ferrer, de la que només es conserva un foli. — J. P. E. [907

Klaus REINHARDT, *Hebräische und spanische (sic) Bibeln auf dem Scheiterhaufen der Inquisition. Texte zur Geschichte der Bibelzensur in Valencia um 1450*, dins «Historisches Jahrbuch», 101 (1981), 1-37.

Presentació dels tres textos individuats en la Bibliothèque Royale de Bruxelles, ms. 11.465 (volum 206 del catàleg), procedent de l'Abbaye du Parc, prop Lovaina, i estudi en el qual l'autor col·loca els nous coneixements en el marc de notícies anteriors sobre traduccions bíbliques castellanues medievals, bo i donant per bona l'afirmació que les traduccions bíbliques catalanes conegudes fins ara «foren realitzades a base de la Vulgata, a diferència de les castellanues» (4). Els textos reproduïts són: una carta d'un relator inquisitorial a Alfons de Borja, bisbe de València i cardenal, futur Calixte III, sobre problemes inquisitorials amb bíblies arromançades a partir del text hebreu, de les quals ja haurien estat cremades vuit o nou, amb bíblies arromançades a partir de la Vulgata, restituïdes aleshores a llurs propietaris, i amb bíblies hebreues (17-20); el dictamen del mateix relator sobre aquestes darreres, amb freqüents citacions del *Pugio fidei* de Ramon Martí i de l'obra de Pere Figuerola, de la qual dóna diverses vegades el títol: *De conflictu christianorum contra infideles* (20-36); i *Copia constitutionis principatus Cathalonie contra detinentes biblias in romancio* de l'any 1234 (1233) (37). [Hom pot veure en aquest mateix volum, secció de Notes, *Noves-dades sobre traduccions bíbliques catalanes medievals*]. — J. P. E. [908

Dora MUSTO, *Alle origini dell'intesa Napoli-Milano sotto Alfonso d'Aragona: I capitoli nuziali di Alfonso, principe di Capua, e d'Ippolita Sforza*, dins «Archivio Storico per le Province Napoletane», terza serie, XIX (1980), 177-184.

Exposició de les confederacions d'estats italians contemporanis, projecte de matrimoni entre les cases de Milà i de Barcelona (branca de Nàpols) i resum dels capítols matrimonials entre els dos futurs contraents, amb transcripció tant de paràgrafs dels capítols com de documents complementaris. Remarquem la notícia de les lletres enviades a Calixte III sobre l'afer. Els textos procedeixen de Barcelona, ACA. — J. P. E. [909

Antoni FERRANDO FRANCÈS, *Un precedent del bilingüisme literari valencià: la tertúlia d'Isabel Suaris a la València quatrecentista*, dins «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», XXXVIII (1979-1982), 105-131.

Un repàs inicial de les dades sobre la introducció del castellà en els ambients àulics posteriors al Compromís de Casp condueix l'autor a constatar que els valencians es mantingueren més impermeables al castellà que els catalans. Per això és interessant de fixar-se en l'excepció, el cercle bilingüe valencià constituït entorn d'Isabel Suaris pels volts de 1450, del qual s'han conservat tres obres: de Simon Pastor, *Altra obra feta per En Simon Pastor en lehor de Na Ysabel Suaris*, París, Biblioteca Nacional [esp.] 225 (126-127, transcripció crítica); *Obra fetxa por un gentilhomme del Ade-*

lantado de Murcia por Na Suaric, de Nova York, Hispanic Society of America, *Cançoner Vindel* (127-128, transcripció crítica); i *Debat epistolar entre Bernat Fenollar i Isàbel Suaris*, de València, Biblioteca de la Universitat, ms. 210 (129-131, transcripció crítica). Ferrando aplega en les pàgines 116-126 les dades que permeten potser d'identificar els personatges coneguts d'aquell cercle, reproduïx la cançó *Omne bonum preciosum* de Simon Pastor (120-121), formula hipòtesis entorn de la família Suaris o Suares (de Figueroa?) i del gentilhome de l'Adelantado de Múrcia. — J. P. E. [910

Prim BERTRAN I ROIGÉ, *El llibre del batlle de Cambrils, Pere de Santgenís (1452-1455)*, dins «Butlletí Arqueològic», època V, 1 (1979), 163-174.

La introducció presenta el quadern primer de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, Reial Patrimoni (Mestre Racional), reg. 1602, lligall 10, el qual conté les rebudes i eixides d'aquell trienni per al càrrec esmentat, la figura i actuació genèrica del qual és explicada. En les pàgines 171-174 és transcrit íntegrament el *Compta dells emollaments e rebudes fetes per lo honorable En Pere de Sen Ginis...* abans esmentat. — J. P. E. [911

Anna Maria Compagna PERRONE CAPANO, *Català i italià en els comptes d'un mas reial de la Puglia a mitjan segle XV*, dins «Misc. Bohigas I», 47-58.

Estudi de dos manuscrits de l'*Archivio di Stato di Napoli*, l'un en català, de 1452, l'altre en italià, de 1454, dels comptes que Bernat Mates duia d'un mas del Magnànim a la Pulla. L'autora es limita a confrontar la terminologia utilitzada en els dos manuscrits per a poder establir les interferències gràfiques, morfològiques i lexicals entre les dues llengües. La recerca ha estat restringida al camp semàntic de les mansions i les tasques dels homes, i concentrada en una vintena de paraules. N'han quedat exclosos els mots referents a animals, estris, productes i activitats del mas. — J. de P. [912

Carme SALA I GIRALT, *La fi d'una noble nissaga en la Baronia de Santa Pau*, dins «Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca. Annals 1979», Olot 1979, 443-460.

Notícia i exposició dels actes principals de la subhasta de la baronia de Santa Pau com a resultat d'un procés dels anys 1455-1456 forçat pels altres creditors, deu anys després que la titularitat havia ja passat al principal creditor, Joana d'Oms, nascuda Santa Pau, esposa de Berenguer d'Oms, governador del regne de Mallorca. Són ací transcrits diversos actes del procés de subhasta, d'entre els que destaca el peritatge (448-450), la publicació del preu de base (447, 450-451 i 452), la resolució del consell reial acceptant un recurs de l'esmentat Berenguer d'Oms (452-454) i l'acte d'homenatge al nou baró per part dels vassalls, nominalment consignats (457-460). Els originals es troben a Olot, Arxiu Històric de Protocols, *Olot* 64. — J. P. E. [913

M.^a del Carmen BARCELÓ TORRES, *La moreria de València en el reinado de Juan II*, dins «Saitabi», XXX (1980), 49-71.

Les primeres pàgines presenten un intent de síntesi d'allò que hom sap sobre localització, construccions, distribució i dificultats de convivència de la moreria valenciana, dificultats agreujades després de l'assalt de 1455, a base d'estudis d'altri i de les pròpies investigacions en l'ARV, Canc., Batllia i Mestre racional. En apèndix, text de les *Ordinacions* per al redreç de la moreria esmentada, de 1477 (68-70), amb el complement de l'any 1485 (70-71), de l'arxiu ja citat, Batllia 1296, ff. 417-418. — J. P. E. [914

Jaume RIERA i SANS, *La mort d'Aristòtil. Versió quatrecentista del «Liber de Pomo», a cura de...* (Biblioteca escríny de textos medievals breus 1), Barcelona 1981, 64 pp.

Aquesta edició a cura de Jaume Riera i Sans d'un text català medieval menor és precedida per una introducció en la qual Riera presenta la prehistòria d'aquest text, que entra al món europeu llatí dels segles XII i XIII mitjançant traduccions de l'àrab. El jueu barceloní Abraham ben Semuel ibn Hasday, de tendència neoplatònica, el traduí a l'hebreu a finals del segle XII o a principis del XIII. Entre 1250 i 1254 apareix la traducció llatina, amb el títol de *Liber de Pomo* i un pròleg escrit en persona de Manfred, príncep de Tàrent, batlle general de Sicília pel seu germà Conrad IV i futur rei de l'illa (1232-1266), sogre del comte-rei Pere II el Gran. A mitjan segle XV un anònim no gaire entès en llatí i que se serví d'un text incorrecte, el traduí en català. L'única còpia conservada és a la Biblioteca Nacional de Madrid, ms. 1474. Riera exposa tot seguit el contingut de l'obreta, absolutament neoplatònic, i estudia les característiques de la versió catalana, una mica descurada, amb omissions i traslladada sense gaire perícia. No hi ha el pròleg del rei Manfred ni tampoc un fragment inicial que es troba en algunes versions llatines i en l'hebreu, manca que pot ser imputada al manuscrit llatí que emprava el traductor anònim. El text de la versió catalana és donat amb un aparat de notes i observacions crítiques que es troba al final del volumet. En apèndix Riera publica el text llatí del *Liber de Pomo*, tret del ms. 573 de la Biblioteca Universitària de Barcelona i compulsat amb el de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, ms. Ripoll 148, textos que li serveixen per a reconstruir i completar les llacunes de la versió catalana. Al final hi ha un petit vocabulari on figuren aquelles paraules del text català no registrades al Diccionari de Pompeu Fabra o que hi tenen un sentit diferent. — J. de P. [915]

TIRANT LO BLANC, de Joanot Martorell y Martí Joan de Galba. Edicions a la tercera branca, dins «Cuadernos de Bibliofilia», 2 (octubre 1979), 27-31.

Notícia de l'edició de bibliòfil preparada per Josep Palàcios, il·lustrada per Manuel Boix, publicada a Sueca (València), 1978-1980. En les pàgines 28-29 hom reproduïx la il·lustració de la portada. — J. P. E. [916]

Germán COLON, *Contrastes léxicos en catalán, español e italiano*, dins «Logos Semantikos», III (1981 = *Studia Linguistica in honorem Eugenio Coseriu*), 191-201.

Com a dada objectiva sobre el tema de l'agrupació del català en una família de llengües romàniques, analitza un llarg fragment del capítol 231 de *Tirant lo Blanc*, ací transcrit en català d'acord amb l'edició de València de 1490, en la traducció castellana de l'edició de Valladolid l'any 1511 i en la italiana de Venècia 1538 (192-196). Analitza després cas per cas amb el resultat que en trenta ocasions cada llengua presenta paraules independents, en vint-i-dues es dibuixa un parentiu català-castellà enfront de l'italià, en vuit un parentiu castellà-italià enfront del català i en quaranta una la convergència catalano-italiana enfront del castellà. — J. P. E. [917]

Joanot MARTORELL, *Tirant lo Blanc*. Adaptació de Maria AURÈLIA CAPMANY (Col. Tres i Quatre / Teatre núm. 8), València 1980, 54 pp.

Adaptació teatral, amb vista a una escenificació que tingui present sobretot els elements coreogràfics populars de les més destacades tradicions catalanes, de la novel·la de Joanot Martorell i Martí Joan de Galba. Aquesta és, de fet, la segona edició

que es fa d'aquesta adaptació i que segueix el text que en primera edició aparegué a publicacions «Gorg», València 1974. — J. U. D. [918]

Anthony van BEYSTERVELDT, *El amor caballeresco de Amadís y el Tirante*, dins «Hispanic Review», 49 (1981), 407-425.

Estudi comparatiu del tema de l'amor cortès en les dues obres indicades. En el *Tirant*, la dama és objecte d'adoració i de culte per part del cavaller, cosa que pot ésser contrària al servei de Déu (413). La relació amorosa és objecte de secret i exigeix que la dama reconegui tal culte guardonant l'amador (413-414). El paral·lel de la relació amo-servent i dama-amant és menys clar en la novella de Joanot Martorell, cosa que s'interpreta que les relacions feudals són poc vigents en el marc de la seva vida; en canvi, el nostre autor es mira aquella relació de forma més irònica i satírica. L'enfocament del tema en *Tirant* seria el resultat de tres elements combinats: la tradició aristocràtic-cortesana; la crítica de l'anterior des de criteris de valor populars integradors d'elements ascètics; el contacte directe amb la realitat (415), és a dir, «el cortesano, el anticortesano y el realista» (416). L'estudi es basa en la traducció castellana, editada per Martí de Riquer (Madrid 1974). — J. P. E. [919]

Kathleen McNERNEY, *Humor in Tirant lo Blanc*, dins *Fifteenth-Century Studies*, III. Edited by Guy R. MORMIER and Edelgard E. DuBRUCK. Ann Arbor 1980, 107-114.

Resumeix els episodis de la novella destinats a fer riure i en treu la conclusió que l'humor de Joanot Martorell es manifesta particularment en temes eròtics. — J. P. E. [920]

Vicent SALVADOR, *Les formes rituals al «Tirant lo Blanc». Algunes reflexions semiòtiques*, dins «L'Espill», núm. 12 (hivern 1981), 43-52.

Parteix de la constatació que el món del *Tirant* és fortament ritualitzat (44) i del ritus com a símbol d'integració en un grup sòcio-cultural (45), subratlla que en el *Tirant* tal integració ritualment expressada té com a punt de referència un ordre jeràrquic inflexible de la societat, en la qual cada u és designat per aquell nom funcional que n'assenyala el *status* (rei, príncep, etc.) (45-46). Després passa revista als emblemes (gestos rituals, simbologia dels colors o dels nombres, 46-47, d'entre els quals sobresurt el tres), als actes rituals (narracions d'enterrament, de tracte donat als vençuts, de vots i juraments, d'iniciació a la caballeria, de desencantament del drac-princesa, 47-50) i als recursos lingüístics emprats per a donar un significat de sobrecàrrega informativa (redundància) o per a fixar una seqüència d'elements (formulisme); en relació a aquest darrer apartat, l'autor aplega aforismes integrats en el *Tirant* (51-52). — J. P. E. [921]

Jaume RIERA I SANS, *Història del malvat rei Antioqus. Text narratiu del segle XV*, a cura de... (Biblioteca escrivina de textos medievals breus 3), Barcelona 1981, 40 pp.

Reedició d'un text publicat l'any 1916 pel canonge Joan-Baptista Codina i Formosa, amb el títol *Fragments de los libros de los Macabeos en lengua catalana*. En efecte, Codina suposava que era un conjunt de fragments dels llibres dels Macabeus, i per això en la seva edició assenyalava en lletra cursiva les frases que ell creia afegides pel lliure traductor i posava entre parèntesi els mots de l'original llatí que havien estat omesos. Jaume Riera i Sans retorna la personalitat al text català, fent notar que

es tracta d'una narració literàriament construïda sota el tema de la vida i crueltat del rei Antífoc. El manuscrit d'on el copià el canonge Codina era conservat a l'arxiu de Santa Maria del Mar i desaparegué l'estiu del 1936. L'autor és anònim i s'inspirà en fonts aleshores comunes. Riera i Sans dóna a la narració el títol ressenyat, més propi que el confusionari del canonge Codina, i edita el text donant un aparat de notes i un petit vocabulari al final del volumet. — J. de P. [922

A. M. ARAGÓ CABAÑAS, *Inventari dels béns d'un mercader venecià (1471)*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 10 (1980), 611-617.

L'autor publica dos documents. Primer, l'inventari dels béns del mercader venecià Dominicó de Stephano, que morí *ab intestato* a Barcelona, raó per la qual les seves coses foren intervingudes pel batlle reial i registrades sota el concepte de «béns vagants». En segon lloc, publica l'acta de l'encant dels béns del venecià difunt venuts a Llotja pel corredor Gabriel Pont. Ambdós documents provenen de l'ACA, secció del Reial Patrimoni; el primer és del 2 de juny de 1471 i el segon porta com a última data el 7 de juliol del mateix any. — J. de P. [923

Maria Cristina DORALI DA EMPOLI, *I lettori dello studio e i maestri di grammatica a Roma da Sisto IV ad Alessandro VI*, dins «Rassegna degli Archivi di Stato», XL (1980), 98-147.

Tres semblen ésser catalans: Pietro Rintort (!), lector de cirurgia teòrica i pràctica (132); Francesco de Parets, bisbe de Teramo, lector de teologia (134); i Francesc Girona, lector d'assignatura no especificada (138). — J. P. E. [924

Paola SCARCIA PIACENTINI, *Angelo Decembrio e la sua scrittura*, dins «Scrittura e Civiltà», 4 (1980), 247-277 i 13 làmines.

L'autora recorda l'estada d'aquest poeta milanès en la cort d'Alfons dit el Magnànim i la seva relació amb el príncep Carles de Viana (250-251), la seva doble visita a terres hispàniques, on comprà molts manuscrits desapareguts (251, nota 17) i estudia la calligrafia del manuscrit de Perpinyà, Biblioteca Municipal 19, l'únic del qual consta que fou posseït per Decembrio (267-268). En la primera làmina, compara algunes grafies del manuscrit esmentat amb les d'altres copiats per ell mateix. — J. P. E. [925

Philippe BERGER, *La lecture à Valence de 1474 à 1560. (Évolution des comportements en fonction des milieux sociaux)*, dins *Livre et lecture en Espagne et en France sous l'Ancien Régime*. Colloque de la Casa de Velázquez, París 1981, 97-107 (i *Discussion*, 60-62).

Resum d'uns resultats que l'autor considera definitius en l'intent de tipificar, a base del grup social, la fesomia dels lectors de llibres en un lloc i moment determinat. La investigació es basa en els protocols notariais de l'Arxiu del Regne de València i de l'Arxiu del Col·legi del Patriarca també de València i en els inventaris *post mortem*, els quals, seguint una pauta determinada, han donat la xifra de 1489. L'autor els reparteix en sis grups socials (professions manuals, sector terciari, professions liberals, noblesa, clergat, professions no identificades). Les operacions estadístiques porten l'autor a la conclusió que la impremta no introduí un canvi sensible en el volum dels lectors, ni tan sols en el clergat o en les professions liberals (101); només la

noblesa sembla haver augmentat cinc punts (de 15 a 20 %) en tot el període. També entre les dones augmenta el nombre de lectores, en pujar en l'escala social (102). Per la seva banda, les biblioteques dels teixidors doblen llur nombre de volums després de 1500 (de 1,3 a 2,55); entre els escuders passa quelcom de semblant. Els artesans no tèxtils passen de 3,3 a 5,3 llibres de terme mitjà. El dels mercaders és al començament de 4,3 llibres i salten a 11,2. Les biblioteques de nobles parteixen amb uns 11 volums i evolucionen de forma molt desigual, estancades unes, amb fort creixement les altres (104). Els metges pugen de vint-i-sis llibres a seixanta-dos i mig; els juristes d'uns 25 a 55. El creixement de les biblioteques de la clerecia fou més lent, car passà de 19 a 50. La distribució urbana dels lectors masculins dona aquest resultat: parròquia de sant Bartomeu, 60,37 %; de sant Pere, 56,14 %; de sant Nicolau, 46,36 %; de sant Tomàs, 46,37; de santa Caterina, 27,5 %; de sant Joan, 24,56 %, i de sant Martí, 24,19 % d'habitants posseïdors de llibres. Les tres primeres es troben entorn del carrer de Llibreters. Remarquem, encara, el gràfic de la pàgina 106. — J. P. E. [926

C[arles] M[ARFÀ] i R[IERA], *Signatura autògrafa de Pere Joan Ferrer i Destorrent, baró del Maresme*, dins «Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria» [de Mataró], número 10 (abril 1981), 30-31.

Fotocòpia d'un contracte de compra-venda, signat també pel senyor feudal amb la frase de consentiment en l'acte i de salvaguarda dels propis drets, transcrita en la pàgina 31. Porta la data de 22 de juliol de 1476 i es troba en el Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró, *Pergamins, Col·lecció d'Antoni Marfà i Serra*, carpeta del segle xv. — J. P. E. [927

Joan-F. CABESTANY, *Tarragona i el Consolat de Mar. El «Lapsus calami» d'un escrivà*, dins «Butlletí Arqueològic», etapa V, 1 (1979), 145-146.

L'autor explica com a badada el fet que l'escrivà del Consolat de Mar barceloní s'adrecés als còsols de la ciutat de Tarragona i, acostumat al sintagma «consolat de mar» o «còsols de mar», el repetís per als de Tarragona, els quals eren de la ciutat i no de la mar, institució altrament desconeguda a Tarragona. La frase es troba en l'Ateneu Barcelonès, Biblioteca, ms. 30, f. 5 i sembla de l'any 1477. — J. P. E. [928

Joan GILI, *Lucidari («Profecia» rimada de la casa d'Antequera)*, dins «Misc. Bohigas I», 119-127.

Notícia, breu estudi i edició d'una falsa profecia que narra els fets dels quatre fills de Ferran d'Antequera, extreta d'un manuscrit que havia pertangut a la biblioteca Phillips (ms. 8281) i que l'autor posa en relació amb les contingudes als manuscrits de la BC 485, f. 262'-266' i 490, f. 102'. El text és distribuït en versos monorrims, a l'interior dels quals són indicades les variants del ms. BC 485. Per les dates del conjunt del seu manuscrit, Gili data aquesta profecia entre 1479 i 1497. — J. de P. [929

Carles MARFÀ i RIERA, *Cinquè centenari del privilegi del rei Ferran el Catòlic. 1480-1490. El llarg camí vers l'autonomia municipal*, dins «Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria» (de Mataró), número 8 (juliol 1980), 12-26.

Exposició de les vicissituds que durant el s. xv visqué Mataró pel fet de les seves successives incorporacions i alienacions del senyoriu reial, basada sobretot en fonts ja

publicades i en part en documentació inèdita de Mataró, Biblioteca de les Escoles Pies de Santa Anna, *Papers de Josep Rius*, lligall 39. L'anàlisi del privilegi de 1480 es basa en l'original conservat en l'Arxiu Municipal de Mataró, *Privilegis* 1. — J. P. E. [930

Martí de RIQUER, *Un llibre fantasma de mossèn Diego de Valera i un tractat d'heraldica d'Aragó, rei d'armes de Ferran el Catòlic*, dins «Misc. Bohigas II», 123-159.

A través de l'estudi dels manuscrits de la Biblioteca de Catalunya 529, 167 i 301, Riquer demostra en la primera part d'aquest estudi que l'atribució a Diego de Valera d'una relació de blasonaments de llinatges catalans és totalment falsa, i que prové d'agosarades deduccions fetes vers l'any 1480 en compilacions miscel·lànies de matèries nobiliàries que aplegaven blasonaments anònims de llinatges catalans i obres autèntiques de l'escriptor castellà. Més encara, la seva suposada *Obra de armoria dels llinatges e blasons dels barons e nobles e gentils homes de Catalunya*, que hom intitulava *Llibre de armoria*, ha de ser considerada inexistent. En la segona part, Riquer estudia la figura dels reis d'armes a la Corona d'Aragó, llur intitulació i les activitats literàries d'alguns que exerciren aquest ofici. Després torna al ms. 529 de la Biblioteca de Catalunya, que conté el *Blasón d'armes* de Garci Alonso de Torres (escrit el 1496), el qual era rei d'armes de Ferran el Catòlic, i n'estudia el contingut i les fonts: el *Blason des couleurs et leurs propriétés* i *La nouvelle manière de blasonner les couleurs en armoirie et métaulx* de l'herald Sicília (Jean Courtois?), i el *Blason des armes* de Clément Prinsault; alguna vegada Garci Alonso de Torres recorre al *Nobiliario vero* de Ferrand Mexía i cita altres fonts espanyoles. Finalment Riquer afirma que els blasonaments que al ms. 529 de la Biblioteca de Catalunya segueixen el *Blasón d'armes* de Garci Alonso de Torres, Aragó de nom de rei d'armes, són els mateixos que conté també el ms. 167 de la mateixa biblioteca, i que aquest conjunt heràldic existia almenys des del 1481, catorze anys abans que el rei d'armes Aragó pogués iniciar la redacció del seu *Blasón*. — J. de P. [931

Joan PAPELL I TARDIU, *La confraria de paraires de llana de Valls. Notícia històrica*, dins «Acta Historica et Archeologica Mediaevalia», 2 (1981), 133-142.

Amb un català claudicant i poc respectuós de la gramàtica, l'autor presenta i edita un document de l'any 1482, referent a la fundació i constitució de la confraria de paraires de llana de la ciutat de Valls, procedent de l'Arxiu històric municipal d'aquesta vila. — J. de P. [932

Jaume MARQUÈS I CASANOVAS, *Síntesi històrica de l'Hospital de Girona*, dins «Revista de Girona», XXV (1979), 233-238.

L'article descriu alguns episodis històrics, dins la qual descripció recull alguns textos, com és ara la transcripció dels versos esculpits en pedra al costat de la porta de l'antic hospital nou de Girona, recollida pel notari Nicolau Roca en el seu *Manual* dels anys 1486-1491 (234). La inscripció en la llinda de l'any 1571 (236). La inscripció que hom enterrà en la primera pedra del nou edifici l'any 1666, traduïda en català (237); i la descripció de la processó amb la qual hom portà el Santíssim de la seu a la capella del nou edifici el 28 de desembre de 1679, de l'Arxiu de la Catedral de Girona, *Actes capitulars de l'any 1679* (237). — J. P. E. [933

José GARCÍA ORO, *El Registrum Ordinis (1488-1510) y la Península Ibérica*, dins «Antonianum», LVI (1981), 336-450.

La introducció dedica pàgines als problemes particulars de la província d'Aragó (353-356 i 371-373). La transcripció dels registres A-1 fins a A-4 de Roma, Archivum Generale Ordinis Fratrum Minorum Conventualium, ofereix els textos anotats que ens afecten en les pàgines 384-386, 390-393, 395-396 i 401-423. Aquestes darreres pàgines, procedents d'A-4, són particularment interessants perquè contenen les provisions preses directament pel ministre general franciscà Rainaldo Graziani de Cotignola durant la seva visita oficial als convents de la península els anys 1508-1509. — J. P. E. [934

Saverio PANUNZIO, *Sobre la traducció catalana de la «Cárcel de Amor» de Diego de San Pedro*, dins «Misc. Bohigas II», 209-226.

L'autor estudia el caràcter de la traducció catalana de la «Cárcel de Amor» que va fer Bernadí de Vallmanya el 1493, i en destaca el caràcter elaborat, preciosista, portat a la pràctica sobretot gràcies a les tècniques de la *amplificatio*, especialment la *iteratio*, la tendència a marcar determinacions d'ordre temporal, modal i causal, i la litote. Vallmanya és fidel a l'original gràcies a un lúcid treball d'exegesi, que de vegades el duu a la concisió sintètica. Entre els trets negatius, Panunzio assenyalava algunes reduccions semàntiques i trivialitzacions, alguns malentesos del sentit del text català i també algunes omissions. — J. de P. [935

Enric MIRAMBELL I BELLOC, *El contracte per a la construcció de la nova Església de Palau Sacosta al segle XV*, dins «Revista de Girona», XXVII (1981), 275-276.

Notícia i extracte de dos contractes, tots dos procedents de l'Arxiu Històric Provincial de Girona, Notaria 1, Nicolau Roca 1495-1496; i Notaria 6, Dalmau Ombert 1499-1500. El primer és el contracte entre Joan de Sarriera i el mestre d'obres, Joan Perés, per a la construcció de l'aleshores nova església de Palau Sacosta, i el segon entre el mateix Sarriera i el mestre d'obres Antoni Quadre per a la construcció d'una casa contiguous a l'església. — J. P. E. [936

Francisco SEVILLANO COLOM, *Monedas que circulaban en el Mediterráneo a fines del siglo XV*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 10 (1980), 699-732.

Prenent com a font un manual mallorquí de mercaderia que és editat en apèndix, datable de les darreries del segle xv o començaments del xvi, l'autor estudia les circumstàncies històriques internacionals d'aquella època i les oscil·lacions dels valors de canvi segons les conjuntures. Contrasta les dades que li proporciona el text que publica amb altres dades conegudes per altres fonts. El manuscrit original és custodiat a l'Arxiu Municipal de Mallorca. — J. de P. [937

Rafael CONDE, *La lleuda de la Seu d'Urgell (s. XV-XVI)*, dins «Urgellia», IV (1981), 335-348.

Presentació (335-338), transcripció (339-345) i índex de productes (346-347) d'un quadern, pertanyent al fons de pergamins de l'arxiu del marquès de Monistrol, actualment dipositat en l'ACA, amb les indicacions sobre la percepció i participació d'impostos de lleuda en la ciutat de la Seu d'Urgell abans de l'expulsió dels jueus. La còpia, però, és de començament del s. xvi i s'intitula *Açò és traslaç de les lleudes e bladeria del sènher N'Andreu Dalàs, etcetera*. — J. P. E. [938

Enric MIRAMBELL I BELLOC, *Llibres, llibreters i impressors gironins del segle XV*, dins «Estudi General», I/1 (1981), 119-125.

L'autor comença donant notícies, algunes ja publicades per ell mateix i per d'altres estudiosos anteriorment, sobre contractes de confecció de manuscrits litúrgics a la diòcesi gironina durant el segle xv. Estudia després si el *Memorial del pecador remut*, de Felip de Malla, imprès el 1483, ho fou a Girona; contra una anterior opinió de Batlle i Prats, demostra que el Mateu Vendrell impressor del *Memorial* no era fill del mercader gironí Pere Vendrell. Malgrat el colofó, Mirambell creu que no hi ha documentació prou taxativa per a afirmar la impressió a Girona de l'obra de Malla. Dóna tot seguit notícies de la impressió del missal gironí feta per Joan Rosenbach el 1492, a iniciativa del capítol de la Seu. Finalment tracta de l'establiment des de 1495 del taller de Diego de Gumiel, Juan de Valdés i Joan Pla a Girona, així com de les cinc edicions incunables que se'n coneixen. En apèndix publica el document d'aprovació i ratificació per part de Mancia, esposa de Mateu Vendrell, del document de venda de cent cinquanta exemplars del *Memorial del pecador remut*, de 30 de maig de 1483. Un altre document del 14 de març de 1495 és la constitució de la companyia impressora Gumiel-Valdés-Pla. Un tercer document és el contracte d'impressió per part de Gumiel de les *Hores del bisbat de Girona*, del 12 de setembre de 1496. El quart i darrer és el contracte d'impressió per Valdés del *Lançatol del lac*, del 12 de gener de 1497. — J. de P. [939]

Enric MIRAMBELL I BELLOC, *Missal incunable del bisbat de Girona, estampat per Rosenbach*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXV-II (1981), 385-395.

L'autor estableix l'existència del missal gironí estampat per Joan Rosenbach, publicant el contracte celebrat entre l'impressor i tres beneficiats de la Catedral el 2 de juny de 1492, pel qual aquell s'obligava a lliurar 206 exemplars en paper i 10 en pergamí del missal de Girona abans del 15 d'agost de 1493, i es fixava el preu de l'edició en 415 ducats. Assenyala també els documents que acrediten el lliurament per part de Rosenbach dels exemplars estipulats, el dia 13 de juny de 1493. Dóna altres detalls sobre operacions financeres diverses de Rosenbach amb els diners cobradors per l'edició del missal de Girona. Després, seguint Palau Dulcet, el qual depenia de les notícies que li havia donat el difunt arxiver del bisbat gironí, doctor Noguer i Mosqueras, identifica com a exemplar únic conegut de l'edició Rosenbach 1493, el *Missale Gerundense* conservat actualment a la Biblioteca i Arxiu del Capítol de la Seu de Girona i que fins l'any 1936 havia pertangut a l'Arxiu de la parròquia de Sant Feliu. En dóna una descripció sumària. — J. de P. [940]

Leonhard HOFFMANN, *Druckleistungen im Jahrhundert Gutenbergs*, dins «Zentralblatt für Bibliothekswesen», 94 (1980), 555-563.

L'autor dedica un apartat del seu estudi, el setè, a l'activitat de Johann Luschner a Montserrat 1499-1500 (558 i 560) a base de les notícies que l'arxiver del s. XVIII, Benet Ribes, recercà per a la *Tipografia española*, de Francisco Méndez; la llista de les edicions és en les pàgines 562-563, nota 13 (ultra els 189.450 exemplars de participació en indulgències esmentats en la pàgina 560). — J. P. E. [941]

Pelegrí HARO PERICH, *Una butlla montserratina desconeguda*, dins «Revista de Llibreria Antiquària», 1 (1981), 26-30.

Comença amb «una breu notícia històrica-bibliogràfica de les butlles incunables i postincunables de Montserrat» (27-29), a la que segueix la descripció de la nova butlla [defectuosa en la transcripció textual], bo i remarcant-ne les característiques que en fan, ara com ara, exemplar únic. Hauria estat impresa entre els anys 1499-1503. L'exemplar és conservat en la Biblioteca-Arxiu Montserratí de la Comunitat de Jesús de Barcelona. — J. P. E. [942

Natividad MORENO GARBAYO, *Archivo Histórico Nacional. Sección de Inquisición. Inventario de los libros 1225 a 1281*. Madrid 1979, 234 pp. policopiades.

Prescindint dels epígrafs sota els quals hom pot pensar que hi ha parts relatives a Catalunya, per exemple, en parlar globalment dels tribunals inquisitorials de l'antiga Corona catalano-aragonesa, i limitant-nos a aquells en els quals surt explícitament alguna referència als països catalans, trobem en el volum o llibre 1225: *Instrucciones originales de D. Juan de Enguera, obispo de Vich, 1 sept. 1507*, pp. 91-92 (2); *Instrucciones originales de D. Luis Mercader, Inquisidor de Aragón, obispo de Tortosa, 16 maig 1514*, pp. 93-100 (2); idem *En vista de los capitulos de las cortes de Monzón, Valladolid, 28 agosto 1514*, pp. 101-114 i 335-339 (2); *Instrucciones originales de Adriano, cardenal... obispo de Tortosa, inquisidor general de Aragón, Tordesillas, 16 d'abril 1521*, pp. 115-119 (2); *Privilegio de los conversos de Oribuela, 19 gener 1492*, pp. 147-150 i 248 (3). En el llibre 1226: *Competencias. Valencia, etc. 1677*, ff. 493-496; *Barcelona. Relación del besamanos de la inquisición a la infanta Margarita, año 1661*, f. 533 (7); *Instrucción y nueva orden que han de tener los comisarios... y otros ministros del Santo Oficio... de Cataluña en las informaciones tocantes a la calidad y limpieza de sangre... imprès, 2 folis*, ff. 621-622 (8); *Competencia de la inquisición de Cataluña con la Real Audiencia, s. xvii*, ff. 629-663 (8); *Fundación del tribunal de Cataluña, a. 1487. Copia lista de inquisidores hasta 1607*, ff. 664-671 (8); *Resolución de la duda de si cesa como vicario Fr. Tomás Valgornera, s. xvii*, ff. 692-697 (9); *Consulta sobre la inquisición de Mallorca, s. xvii*, ff. 876-877 (10); *Solicitud de Francisco de Cabrera, inquisidor de Cataluña, s. xvii*, ff. 878-883 (10). En el llibre 1229: *Concordias entre la jurisdicción real y el Santo Oficio. Valencia. Concordia de S. M., 10 març 1553, dos folis impresos*, ff. 55-59 (13). En el llibre 1231: *Carta de Fr. Isidoro de Aliaga, arzobispo de Valencia, a fr. Luis de Aliaga, inquisidor general, s. xvii. Sobre solicitantes. Copia*, ff. 367-369; *Respuesta*, ff. 370-377 (20); *Memorial de fr. Bernardo de Jesús, penitenciado de Barcelona, s. xvii*, ff. 656-659 (22). En el llibre 1237: *Impreso. Allegaciones... sobre las competencias de jurisdicción entre los tribunales Real y de la Inquisición... de Mallorca... por el dr. D. José de Mur. Mallorca, Gabriel Guasp 1615, 2 i 46 ff.*, ff. 132-177 (35); *Competencias de jurisdicción entre el tribunal de Valencia y la jurisdicción Real sobre si los ministros reales pueden compeler con cárceles a familiares del Santo Oficio...*, 1659, ff. 180-186 (36); *Práctica y modo de procesar en Valencia (Justicia Real), s. xvii*, ff. 187-199 (36); *Tabla de los derechos que han de llevar los escribanos, relatores, receptores y porteros de la Real Audiencia de ¿Valencia?, s. xvii*, ff. 200-204 (36); *Edicto del tribunal de Valencia, s. xvii*, ff. 345-346 (38); *Graduación de los ministros del Santo Oficio de la Inquisición de Valencia en las concurrencias y funciones públicas del Tribunal*, f. 390 (39); *Real pragmática ab la qual la magestat del rey don Felip, nostre senyor, prohibix tot género de Pedrenyals de qualsevol llargària que sien y los arcabuzos de mecha menors de tres palms y mig de ala (?) de València, 1613*, ff. 393-398 (40); *Sobre familiarura y limpieza de sangre de Pedro Albiñana, natural de La Granja (Valencia), 23 juny 1676*, ff. 399-411 (40); *Sententia lata per Hyacinthum de Amaya... contra fr. Petrum Salla*,

presbiterum, fr. Michaelem Calbet et Fr. Isidorum Gil, ordinis cisterciensis, imprès, València 1668, ff. 442-448 (40); *Pro Johanne Guiliermo Gassol, familiare sti. Officii*, imprès s. xvi, ff. 449-452 (41); *Comunicaciones... del tribunal de Valencia y del Consejo para el Tribunal*, s. xvii, ff. 453-461 (41); *Impreso de fórmula de abjuración de vehementi*. València, f. 462 (41); *Sobre la «venia» en la catedral de Valencia cuando va el tribunal a publicar el edicto*, 1674, ff. 463-468 (41); *Impreso de edicto de Valencia*, s. xvii, f. 469 (41); *Súplica de la junta de calificadores ¿Valencia?*, s. xvii, f. 470 (41); *El inquisidor de Mallorca con el clero secular sobre jurisdicción*, s. xvii, ff. 496-498 (41); *Catalina Mur contra Pascasio Graell, sobre herencia*, s. xvii, ff. 530-531 (42); *Competencia de la jurisdicción seglar, ¿Valencia? por el asesinato de un hijo del familiar Juan Armeller*, s. xvii, ff. 532-542 (42). En el llibre 1238: *Copias de decretos reales al inquisidor general en diferentes competencias sobre fueros de familiares... en Valencia y Mallorca*, s. xvii, ff. 102-113 (43); *Pleito de Antonio Puigdorfila, vecino de Mallorca, con Francisco de Veri, sobre paga de ciertos réditos*, 1660, ff. 174-177 (45); *Cartas sobre el pleito de Francisco de Salas con Leonor de Salas, Mallorca*, 1662, ff. 179-180 (45); *Competencias pendientes de las inquisiciones de Mallorca y Cerdeña*, s. xvii, ff. 181-182 (45); *Ejemplares de pleitos de Mallorca*, 1588-1661, ff. 183, 189 i 197 (45); *Poder de Gaspar Puigdorfila. Mallorca 1662*, ff. 185-186 (45); *Resolución de S. M. a las consultas del Consejo sobre defensa de la jurisdicción del tribunal de Mallorca*, 1663, 31 gener, f. 193 (45); *Copia de una carta de Felipe II al obispo de Mallorca*, 27 abril 1584, f. 196 (45); *Impreso. Por D. Francisco Mora, vecino de Mallorca, con Juana Ana Mesquida y con Teresa Mesquida sobre... libertad de unos bienes*, 16 fol., s. xvii, ff. 439-454 (47); *Idem. Por Pedro Antonio Zaforteza, receptor del tribunal de... Mallorca... con María Quint y Leonardo Zaforteza... sobre que se revoque la sentencia... de 4 de mayo de 1677*, 11 fol., ff. 457-469 (47); *Por D.ª María Quint y de Olesa contra D. Pedro Antonio Zaforteza*, s. xvii, ff. 472-477 (48); *Impreso. Por D.ª Juana de Villalonga y Cormellas con Gabriel Fuster y Ferragut sobre... bienes y revocación de la sentencia del inquisidor... de Mallorca*, 32 fol., s. xvii i dos fulls més, ff. 479-512 (48). En el llibre 1239: *Sobre crimen de bestialidad. Valencia*, f. 436 (51). En el llibre 1241: *Proceso criminal contra Pedro Roger, morisco valenciano, renegado a. 1620*, ff. 50-71 (54); *El fiscal contra Pedro Vidiella, alias Mustafà, esclavo de la galera San Pedro, natural de El Perelló, renegado a. 1617*, ff. 89-101 (54). En el llibre 1244: *Impreso. Edicto de fe de Valencia*, s. xvii, ff. 21-26 (66); *Impreso. Interrogatorio de información de limpieza. Valencia*, s. xvii, ff. 27-28 (66); *Memoria de los oficiales asalariados del tribunal de Valencia*, s. xvii, ff. 29-30 (66); *Valor de la moneda. Valencia. Interrogatorio*, s. xvii, f. 31 (66); *Impreso. Edicto de la fe. Barcelona*, s. xvii, ff. 32-36 (66); *Carta de los inquisidores. Barcelona*, 10 abril 1660, f. 37 (66); *Impreso. Interrogatorio de limpieza. Barcelona*, s. xvii, ff. 40-44 (66); *Salario de los inquisidores y oficiales. Barcelona*, s. xvii, ff. 48-49 (67). *Relación de las monedas de Cataluña*, s. xvii, f. 50 (67); *Impreso. Edicto de la fe de Mallorca*, s. xvii, ff. 52-57 (67); *Renta de la inquisición de Mallorca*, s. xvii, f. 60 (67); *Valor de la moneda en Mallorca*, s. xvii, f. 61 (67); *Salario de los ministros. Mallorca*, s. xvii, ff. 62-63 (67); *Comunicación del tribunal de Barcelona al comisario de Altrón*, 1663, f. 207 (70); *Impreso. Edicto de fe del tribunal de Barcelona (en catalán)*, 1663, ff. 208-213 (70). En el llibre 1247: *Acusación contra Amador de Sesén, de Mallorca*, s. xvii, f. 261 (86). En el llibre 1248: *Resumen del pleito de D. Mateo Forteza Suñer con D. Juan Suñer y Juan*, 1636, ff. 378-388 (89); *Impreso. Alegaciones de hecho y derecho en la causa de contención de jurisdicción entre el fisco del Santo Oficio contra el fisco Real, Manresa*, s. xvii, 10 fol., ff. 389-397 (89); *Impreso. Memorial del pleito entre... Miguel de Espinosa... contra Juan de Es-*

pinosa, vecino de Valencia..., s. xvii, 13 fol., ff. 398-409 (89); *Impreso. Por el lic. Miguel de Espinosa contra Juan de Espinosa, alias Juan Lopes Tuesta*, s. xvii, 4 fol., ff. 410-413 (89); *Impreso. Memorial del pleito que se trata en el consejo de... Inquisición entre D.ª Leonor de Castelví Escrivà y de Zanoguera contra José Domingo Genís, familiar del Sto. Oficio de Valencia*, s. xvii, 52 fol., ff. 458-509 (90); *Impreso. Lo que se ha advertido en el pleito y añade al memorial del hecho en favor de José Domingo Genís*, s. xvii, 2 fol., ff. 510-511 (90); *Impreso. Adición al memorial del pleito... entre D.ª Leonor de Castelví y José Domingo Genís*, s. xvii, 1 i 5 fol., ff. 512-516 (90). En el llibre 1250: *Impreso. Por Ramón Fee, ciudadano militar de Mallorca y familiar del Sto. Oficio con los acreedores de Francisco Fee, su padre, sobre si se puede vender la heredad llamada Son Fe*, s. xvii, 14 fol., ff. 10-23 (95); *Impreso. Por D. Jorge Sureda... juez... de bienes confiscados de... Mallorca... con D.ª Maria Sureda de Santacília y D. Juan Manuel de Sureda*, s. xvii, 6 fol., ff. 43-48 (95); *Impreso. Por la Real Audiencia... de Mallorca, con el tribunal de Inquisición*, s. xvii, 12 fol., ff. 85-96 (96); *Impreso. Por Guillermo Raimundo Anglesola... familiar del Santo Oficio, con D. Vicente Pardo de la Casta*, s. xvii, 10 fol., ff. 98-107 (96). En el llibre 1251: *Valencia. Tratado de D. Alonso Becerra sobre tocar al Santo Oficio el delito de moneda falsa cometido por familiares*, s. xvii, 57 fol., ff. 11-67 (101); *Tumulto popular con resistencia remitido a la Inquisición. Valencia. Cédula de competencia con la Audiencia*, 1618, 3 fol., ff. 68-70 (101); *Competencia con el regente de Mallorca sobre la causa de D. Pedro Forteza, familiar de Mallorca, a quien se le imputaba haber consentido en la muerte de D. Jaime Juan de Berga...*, 1621, 51 fol., ff. 72-122 (101). En el llibre 1252: *El fiscal del consejo contra la justicia de Alicante*, 1633, 3 fol., ff. 179-181 (106); *Exhortación a los rebeldes de Cataluña. Impreso*, s. xvii, 16 fol., ff. 190-205 (106); *Copia de carta del rey al condestable de Nápoles, que defendió Tarragona*, 16 maig 1641, f. 225 (107); *Copia de carta de D. Antonino Amico al duque de Alcalá sobre hechos del rey Martín (en latín)*, 31 agost 1633, ff. 251-257 (107). En el llibre 1255: *Por Juan Barceló, receptor de la Inquisición de Barcelona con el canónigo Juan Riera*, s. xvii, ff. 394-401 (122); *Alegaciones y sentencias en el pleito del monasterio de la cartuja de Montalegre, cerca de Barcelona, contra Miguel Frigola por el testamento de Catalina Frigola. Impreso*, 1618, ff. 476-491 (123); *Instrucción para los virreyes de Valencia, secreta, dada a Fr. Juan Tomás de Rocabertí...*, 1678, ff. 725-741 (124); *Informe sobre... nombramientos reales en el reino de Valencia*, s. xvii, ff. 742-759 (124). En el llibre 1261: *Alegaciones en derecho sobre las competencias de jurisdicción entre los tribunales Real y de la Inquisición de Mallorca en favor del rey nuestro señor, por el Dr. D. José de Mur...* Impreso en Mallorca por Gabriel Guasp 1615 (mss.), ff. 6-13 (144); *Procedimientos hechos a causa de haber querido el inquisidor Isidoro de San Vicente conocer del delito de los pasquines de la villa de Felanitx*, 1614, ff. 14-20 (144); *Alegaciones de derecho en las competencias de jurisdicción entre los tribunales real y de la inquisición de Mallorca*, s. xvii, ff. 29-91 (144). En el llibre 1262: *Ex libro doctoris Michaelis Calvo, fiscalis Valentiae*, s. xvii, ff. 131-137 (146); *Valencia. Cortesía del Virrey con el Santo Oficio*, s. xvii, ff. 224-230 (148); *Mallorca. Competencia en la causa del dr. Antonio Rubí, asesor del gobernador de Menorca*, s. xvii, ff. 403-406 (150); *Consulta sobre si el indulto general de Cataluña comprende al sodomita delatado en el Santo Oficio*, s. xvii, ff. 415-418 (151). En el llibre 1263: *Principio del derecho portugués en Valencia (?)*, f. 320 (154). En el llibre 1264: *Por jurisdicción de V.M... y quietud del reino de Mallorca. Impreso*, s. xvii, 14 fol., ff. 563-576 (159); *Por los oficiales y ministros del Sto. Oficio... de Menorca, con los jurados y universidad de ella en razón de que están exentos... de contribuciones...* Impreso, s. xvii, 10 fol., ff. 699-708 (160); Por

los jurados y Universidad de Menorca contra los oficiales del Santo Oficio... sobre la franqueza y exención que pretenden, signat per Gabriel de Moncada, s. xvii, ff. 708-721 (160-161). En el llibre 1266: Consulta al rey sobre competencia por la prisión, por el Santo Oficio, de un renegado forzado en galera en Mallorca, s. xvii, ff. 81-84 (174); Alegación por la religión de Montesa, 1658, ff. 135-136 (175); Consulta sobre la jurisdicción espiritual de la religión de Montesa, s. xvii, ff. 160-163 (176); Memorial a S. M. sobre competencias. Mallorca, 1662, ff. 219-222 (177); Cédula real al capitán general, virrey de Valencia, sobre armas de juego, 27 diciembre 1633, ff. 295-296 (179); (Breve de Urbano VIII). Pro capitulo et canonicis Majoricensis quod contra ipsos ab inquisitoribus Maioricensis procedi non possit nisi in causa fidei, 31 març 1642, imprès Roma Typ. Apostolica 1642, ff. 311-312 (179); Idem. Pro clero et singulis ecclesiasticis Maioricen. diocesis, quod contra ipsos ab inquisitoribus... procedi non possit nisi in causis fidei vel dependentibus ab eis, 24 setembre 1642, Roma Typ. Apostolica 1642, ff. 313-314 (179); Información sobre el pleito acerca del horno del tribunal de Barcelona, s. xvii, ff. 317-333 (179); Petición de los oficiales y ministros del tribunal de Barcelona para que se les respete sus privilegios de no pechar ni contribuir a gabelas, s. xvii, ff. 337-344 (179); Sobre la carnicería y horno del tribunal de Barcelona. Informe a consulta firmado por Nicolás de Hermosino, 22 nov. 1691, ff. 345-360 (179); Instrucciones para Mallorca, 1683, ff. 547-548 (181); íd. 1699, ff. 549-554 (181); íd. 1677, ff. 555-558 (181). En el llibre 1267: Valencia. Del modo que se han de formar las contenciones, s. xvii, ff. 68-69 (183); Para que la Inquisición de Valencia conozca del crimen de sodomía. Copias de bulas, ff. 75-76 (184); Valencia. Votum inquisitionis Joannis a Rojas, s. xvii, ff. 77-82 (184); Informe sobre haber admitido familiares de la Inquisición de Mallorca antes de hacerles información de limpieza, del inquisidor Cienfuegos, s. xvii, ff. 136-144 (184); Petición a S. M. sobre la jurisdicción del Santo Oficio en Cataluña, etc. Firma impresa de Juan de Ribera. Impreso, 1626, 13 pp., ff. 159-166 (185); Fuero cincuenta y ocho... del rey Alfonso III del año 1428, hecho en la villa de Morviedro del reino de Valencia..., impreso, s. xvii, 4 fol., ff. 182-185 (186); Real pragmática amb la qual la Magestat del rey D. Felip... reforma los cambis que-s fan en... València, València, Pere Patrici Mey 1619, 4 fol., ff. 186-188 (186); Carta del obispo de Oribuela a Sebastián de Huerta sobre haber enviado la genealogía de los cuatro pretendientes, 1627, f. 227 (186); Genealogía de los pretendientes, hijos de Andrés Martínez, f. 235 (187). En el llibre 1268: Informe sobre los condados de Rosellón Cerdaña, s. xvii, ff. 393-394 (191); Cargos contra el Inquisidor de Mallorca, D. Blas Alexandre de Lazaeta, 1638, ff. 406-407 (191); Carta (Copia) de S.M. al Maestre de Campo D. Juan Crespi y Brizuela, su lugarteniente en la Orden de Montesa, 1658, ff. 527-529 (193). En el llibre 1269: Copia de una carta remitida al... conde de Montoro, virrey... de Mallorca, en que se le da cuenta de los... felices sucesos que han tenido dos navios mallorquines. Impreso. Madrid, Julián de Paredes 1657, 2 fol., ff. 112-113 (196). En el llibre 1271: Cartas desde 1514. Orden cronológico de provisiones de inquisidores generales hasta el 16 de enero de 1639, ¿a la inquisición de Valencia?, ff. 14-330 (198). En el llibre 1272: Memoria de todas las ciudades... del distrito de la inquisición de Aragón con la ciudad y el obispado de Lérida... año 1635. Orden por partidos, ff. 47-76 (199); Copia del real decreto de S.M. a la consulta que se le hizo, dando cuenta del recurso hecho a Roma por el cabildo de la Iglesia de Valencia, s. xvii, f. 98 (199); Testimonios de haber procedido contra canónigos de Mallorca, s. xvii, ff. 99-102 (199); Decreto de S.M. sobre acompañamiento del Tribunal de Valencia, del cabildo de la catedral, 1630, f. 120 (200); Consulta a S.M. sobre el arcedianato de Játiva, concedido al Inquisidor General, s. xvii, ff. 123-127 (200); Consulta a S.M. sobre el

pleito entre el dr. Gabriel Montaner, juez de bienes de la Inquisición de Mallorca, y Juan Bautista Domenge, s. xvii, 128-133 (200); Consulta a S.M. sobre acompañamiento del cabildo de Valencia en la publicación del edicto, s. xvii, ff. 223-228 (201); Consulta a S.M. sobre lo solicitado en las cortes de Cataluña en materia de la jurisdicción de la Inquisición, 1701, ff. 229-236 (201); Relación de inquisidores, oficiales y ministros del tribunal de Valencia, ff. 414-418 (203); Relación de oficiales y familiares del obispado de Gerona a. 1713, ff. 452-453 (203). En el llibre 1274: Jurisdicción (del tribunal de) Valencia, 1568, ff. 382-406 (205). En el llibre 1275: Cédulas sobre jurisdicción de los comisarios en Mallorca, f. 152 (209); Muerte de un regente de Mallorca, en la cual se halló un familiar, ff. 284-302 (212). En el llibre 1276: Ejemplares de Mallorca..., ff. 333-340 (216); Idem Valencia..., ff. 344-347 (216); Idem Barcelona..., ff. 348-354 (216). En el llibre 1277: Jurisdicción de los comisarios. Mallorca..., ff. 189-190 (222); Muerte de un regente de Mallorca por un familiar..., ff. 249-250 (224). En el llibre 1280: Abecedario de las causas de fe de Mallorca hecho por Juan Fernández Zapata en 1705, ff. 258-311 (229); Visita a Mallorca, 1569-1685, ff. 501-505 (230); Visita a Valencia, 1528-1653, ff. 509-511 (230); Sobre mosén Francisco Jerónimo Simón, s. xvii, ff. 646-647 (231); Sobre la cruz de la villa de Adamús y el ruido que hacía durante las tormentas, s. xvii, ff. 648-650 (231). En el llibre 1281: Pleitos civiles y criminales en grado de apelación. Mallorca, s. xvii, ff. 116-123 (232); Procesos civiles en grado de apelación de Valencia, s. xvi, ff. 165-180 (232); Procesos civiles en grado de apelación de Mallorca, s. xvi, ff. 199-202 (233); Pleitos en grado de apelación de Barcelona, s. xvi i xvii, ff. 256-273 i 276-277 (233); Idem Valencia, ff. 281-283 (233); Idem Mallorca, f. 284 (233); Idem Valencia, ff. 291-292 (233); Idem Mallorca, ff. 293-294 (233); Idem Barcelona, f. 296 (234); Procesos en grado de apelación de Barcelona, f. 297 (234); Idem Mallorca, f. 301 (234); Idem Valencia, f. 303 (234); Visitas del tribunal de Valencia, s. xvi, f. 306 (234); Idem de Barcelona, s. xvi, f. 308 (234); Idem Mallorca, s. xvi, f. 310 (234). — J. P. E. [943

Klaus REINHARDT, *Bibelkommentare spanischer Autoren des 16. und 17. Jahrhunderts: Autoren A*, dins «Revista Española de Teología», XLI (1981), 91-145.

Figuren entre les fitxes bio-bibliogràfiques d'aquest primer article els nostres autors següents: Antoni Abad (95); Jeroni Agulló (101); Tomàs Alaix (103); Juan de Alba (104); Pau Albiniano (Albinyana?) de Rajas (105-106); Marc Antoni Alós i Orraça (111-112); Miquel Antolí (116); Joan Aparicio (117-118); Joan Artal (135); Raimon Asensio (136). — J. P. E. [944

Charles H. LOHR, *Renaissance Latin Aristotle Commentaries: Authors N-Ph*, dins «Renaissance Quarterly», XXXII (1979), 529-580.

Assenyalen les fitxes bio-bibliogràfiques dedicades a Antoni Honorat Noguera (XVI-XVII) (540); Pere Joan Nunyes (1522-1602) (542-543); Pere Joan Oliver (XVI) (544); Ramon (?) Oliver (XVI) (544); Maties d'Orpí (XVII) (545); Bartomeu Josep Pasqual (XVI) (550); Francesc Penya (XVI) (562); Benet Perera (1535-1610) (564-573); Martín Pérez de Ayala (1503-1566, arquebisbe de València) (573-574) i Joan Pedrolo (mort el 1612) (579). — J. P. E. [945

Pere BOHIGAS, *A propósito de la obra de Norton*, dins «Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos», LXXXII (1979 [1981]), 173-179.

Presentació i recensió del catàleg de F. J. Norton, dins la qual remarca l'interès particular de les dades sobre l'exemplar, sembla únic, de *Los dotze treballs de Hèrcules*, impresos per Cristòfor Kofman a València 1514. Per la seva banda, publica nova informació sobre *Tractat de bon regiment de sanitat axí del cos com del ànima*, València, J[oa]n Jofre, 1518 (175-176). — J. P. E. [946]

Víctor INFANTES, *La colección de pliegos sueltos de Thomas Croft (siglo XVI): noticia de dos volúmenes de impresos españoles*, dins «Boletín de la Real Academia Española», LXI (1981), 497-516.

La col·lecció de tals plec, primer pertanyent a Thomas Croft, és ara a la Universitat de Harvard, The Houghton Library, *SC 5. A100.B595p., i no pogué ésser utilitzada per Antonio Rodríguez-Moñino, perquè el 23 de novembre de 1951 havia estat subhastada en la sala Christie de Londres. L'autor ofereix ara la descripció completa dels 31 plec. Ens corresponen els següents: núm. 6, *Obra nueva Exemplar... un caso mucho de notar: acaescido agora de nuevo en Barcelona ciudad de Cataluña*, d'Antonio Gutiérrez, s. l., 1595; núm. 7, *Caso milagroso sucedido en la Ciudad de Guesca...*, València, Antoni de Prat, 1595, de Benito Carrasco; núm. 9, *Obra nuevamente sucedida en el castillo de Salças en el Reyno de Cataluña...*, Cuenca, Bernardo de Salvatierra, 1595, de Francisco Casado; núm. 10, *Aquí se contiene un caso muy notable... como un hombre de un lugar del Reyno de Cataluña... por Lorenzo Sánchez, vezino de la ciudad de Valencia*, s. l., s. a.; núm. 16 (?), *Auto llamado Luzero de nuestra salvación... Compuesto por Auzias Izquierdo librero, y examinado por el reverendo padre fray Hierónimo Ferrer prior*, s. l., s. a.; núm. 20, *Aquí se contienen tres obras... por el doctor Martínez natural de la ciudad de Valencia...*, Alcalá de Henares, Hernán Ramírez, 1590. — J. P. E. [947]

Josep M. LLORENS, *El Cançoner de Gandia*, dins «Recerca Musicològica», I (1981), 71-94.

L'estudi comença afirmant que el *Cançoner de Gandia*, de la primera meitat del s. XVI, no és perdut, ans ha estat identificat recentment per l'autor i «actualment es conserva en la Biblioteca de Catalunya» (73). Procediria, igual que el manuscrit de la mateixa biblioteca M. 1166, de la Col·legiata de Gandia i és possible que tots dos fossin obra de Bartomeu Càrceres. Descripció del volum ara identificat en la situació en què es troba després de recent restauració i indicació de les seves cinquanta-set peces (73-79). Transcripció dels textos llatins, litúrgics o acostats (80-86), entre els quals figura un *Iudicii signum*, variant del *Cant de la Sibilla* (82-83); també dels castellans (cinc nades), la darrera de les quals, *Falalalanlera*, musicalment, no literàriament, és idèntica amb la peça 33 del *Cancionero de Uppsala* (88-90). Les pàgines finals (91-94) són dedicades a la presentació, inventari de peces i transcripció de textos de l'actual volum de Barcelona, Biblioteca de Catalunya, ms. M. 1166, sobre el qual l'autor afirma que els seus divuit folis són «separats del cos important corresponent al de Gandia» (91). Assenyalam a les pàgines 92-93 la nadasa atribuïda a Joan Cepa, *Soleta y verge estich*. — J. P. E. [948]

Jordán GALLEGO SALVADORES, *La metafísica en España durante el siglo XVI (I)*, dins *Repertorio de Historia de las Ciencias Eclesiásticas en España 7* (1979), 149-234.

L'autor qualifica aquest seu treball dient que és «sólo un primer encuentro de

conjunto con la metafísica de aquel siglo» (150), amb dues parts ben diferenciades. La primera exposa la col·locació de l'assignatura de Metafísica en els plans d'estudis de quatre universitats ibèriques, entre les quals es troben la de València (168-171) i la de Barcelona (171-172). Les notícies sobre la primera es basen en les successives ordinacions encara inèdites en l'Arxiu Municipal de València, *Manuale de consells*, en els quals es dibuixa el pas del nominalisme a l'estudi de les obres d'Aristòtil. Les relatives a Barcelona són transcripció de les *Ordinacions e nou redreç...* de l'any 1559. Assenyalen en les pàgines 190-193 i 193-194 les notícies sobre la manera com fou posada en pràctica la legislació en les universitats de les dues ciutats esmentades. La segona part de l'estudi ofereix fitxes bio-bibliogràfiques d'autors d'obres de Metafísica, dels quals ens corresponen: Simó Bauçà (1552-1623) (pp. 206-207), Melcior Coronat († 1624) (p. 209), Antoni Cros (p. 209), Pere Joan Guasch (1553-1613) (pp. 210-211), Pere Deguí (c. 1420-1500) (pp. 211-212), Jaume Gener (p. 213), Onofre Menescal (215-216), Dídac Mas (1553-1608) (pp. 216-218), Antoni Tomàs Massot († 1562) (p. 218), Joan Baptista Montllor (pp. 219-220), Antoni Pont (pp. 220-221), Cristòfor de Ramoneda (pp. 221-222), Onofre Requesens (c. 1574-1620), Jaume de València (p. 227), Joan Vila († 1607) (pp. 228-229), Bartomeu Vilanova (pp. 229-230), Lluís Joan Vileta († 1583) (pp. 230-231), Joan Lluís Vives (1492-1540) (pp. 231-232). — J. P. E. [949]

Javier IBÁÑEZ, Fernando MENDOZA, *Escritores marianos de la Cartuja en el siglo XVI*, dins «Estudios Marianos», XLIV (1979 = Doctrina y piedad mariana en la España del siglo XVI. Rasgos de su historia), 337-344.

L'article conté fitxa bio-bibliogràfica d'Andreu Capella (338, núm. 2) i de Joan Torralba (342, núm. 18). — J. P. E. [950]

Montserrat DURAN I PUJOL, *El camp: una etapa de prosperitat*, dins «L'Avenç», núm. 26 (abril 1980), 29-33.

Article de temàtica general sobre l'estat del camp català en els segles XVI-XVIII, on són tocats punts diversos, sobre la base de documentació de primera mà. L'augment de superfície cultivada és il·lustrat amb l'exemple de Pineda (Salou), a base de l'Arxiu Capitular de la Catedral de Tarragona, armari E7, *Llibre major dels termes de la Pineda i Salou*. Les eines agrícoles són recomptades a base d'inventaris de finques conservats en els arxius de protocols notariais de la Seu d'Urgell, Vilafranca del Penedès i Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona. Els adobs a base de documentació del darrer fons esmentat, com també el problema de la substitució del guaret per la rotació de conreus. — J. P. E. [951]

Narcís CASTELLS, Josep CLARA, *Noves dades sobre els pintors Mates*, dins «Revista de Girona», XXVII (1981), 277-283.

Els autors comencen assenyalant un mètode de detecció de notícies relatives a història de l'art a la Girona d'època moderna: el de «recórrer a la documentació de la Taula de Canvi i Comuns Dipòsits de la Ciutat de Girona» (277) dins l'Arxiu Municipal de la mateixa ciutat, car és possible de detectar-hi operacions financeres importants i àdhuc indicacions més precises entorn de l'objecte o dels agents de l'operació. Atesa la composició dels volums d'aquests fons, precisen els passos que cal fer-hi. Recopilen, després, notícies ja conegudes i moltes d'altres procedents d'estudi

directe de diverses fonts gironines inèdites entorn dels pintors Pere, Nicolau, Joan i Damià Mates (1500-1616) i llur obra i, ultra breus anotacions, transcriuen al final la *Capitulació i concòrdia per a la construcció del retaule de la Mare de Déu del Roser de Sant Feliu de Guíxols* (8 de gener de 1570) (282-283), en català, i l'*Autorització de pagament a Joan Mates pel retaule de la Mare de Déu del Roser* (283), documents de l'Arxiu Històric Provincial de Girona, Notaris de Sant Feliu de Guíxols 216 i 227 respectivament. — J. P. E. [952]

John H. ELLIOT, *Una aristocràcia provincial: la classe dominant catalana als segles XVI i XVII*, dins «L'Avenç», núm. 40 (juliol-agost 1981), 26-35.

Traducció catalana d'un article publicat l'any 1969, el contingut del qual es basa en un ampli coneixement de les fonts inèdites, tant de Catalunya com de fora. — J. P. E. [953]

Francisco RICO, «*Laudes litterarum*»: *humanisme et dignité de l'homme dans l'Espagne de la renaissance*, dins *L'humanisme dans les lettres*, 31-50.

L'autor estudia el tema en els discursos inaugurals dels cursos de 1520 a 1547 i dedica algunes pàgines als tres de Francesc Dècio a València els anys 1534, 1536 i 1547. En el primer, *De re literaria asserenda oratio ad patres iuratos senatumque literarium lucalibus ipsis publice habita Valentiae* donava per descomptat que el ciutadà de València del seu temps ja no era selvàtic i per tant ja no necessitava que hom el convencés de la importància de la cultura literària (36). En la segona, *Colloquium, cui titulus Paedapechthia*, s'encarava amb la classe dominant valenciana posterior a les Germanies, per a la qual el cavaller s'havia d'instruir més en l'escola de torneig i àdhuc del bordell que en la palestra de les lletres. La contraposició repercuteix en la concepció de la «*dignitas hominis*» i Dècio reafirma la ubiqüitat i l'omnipotència de l'enteniment, a la qual contribueixen les «*humaniores litterae*», base de la república amb la raó i les lleis (37). Onze anys més tard, en l'*Oratio de scientiarum et academiae Valentinae laudibus* arribava a les raons darreres: l'home no neix acabat, ans s'ha d'anar perfeccionant, allunyant-se de la fera i acostant-se a la divinitat i les lletres l'ajuden en aquesta feina. — J. P. E. [954]

Juan F. ALCINA, *Tendances et caractéristiques de la poésie hispano-latine de la Renaissance*, dins *L'humanisme dans les lettres*, 133-149.

En el curs de l'article, qualificat de «*tout à fait provisoire*» (133), l'autor recull dades que ens interessin: sobre l'escola d'Alfonso Ordóñez, a València (134), un dels deixebles del qual, Juan Ángel González, presentà una *Sylva de laudibus poeseos* per a una inauguració de curs, potser la de 1524 (135). Tindrien finalitat didàctica diversos poemes de Martí d'Ivarra i de Joan Bta. Anyés. Tots dos escrivien d'altres obres, en les quals seguien models italians, com és ara l'epopeia religiosa (Anyés) o l'epitalami (Ivarra). La *Sylva* de González s'acostaria a la de Poliziano i Alfons de Proaza cantà les lloances d'una ciutat en l'*Oratio luculenta de laudibus Valentiae* (135). Assenyalen també les notícies sobre la traducció llatina d'un poema d'Ausiàs Marc per Àlvar Gómez de Castro (138) i sobre la *Respuesta de Boscán a Don Diego de Mendoza* com a font del *Sermo II* de Francisco Pacheco (142 i els textos comparats en les pp. 147-148); les llistes d'autors escollits en aquestes dues obres són significatives dels gustos de dues èpoques (143). Jeroni Pau hauria estat en el seu temps una excepció pel fet d'escriure poesia amorosa (143). — J. P. E. [955]

F[rancisco] de PAULA SOLÀ, *Devoción y culto a la Virgen Santísima en la diócesis de Barcelona en el siglo XVI*, dins «Estudios Marianos», XLV (1980 = *La Virgen María en la religiosidad española del siglo XVI*), 109-127.

La part de l'article relativa a textos consisteix a resumir o traduir notícies de! *Manual de novells ardots* (113-119). — J. P. E. [956]

Francisco GIMENO BLAY, *Un formulario notarial del siglo XVI (Archivo Municipal de Segorbe)*, dins «Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols», IX (1981), 263-275.

Presentació tant de la composició (265-267) com del contingut (267-269) del volum del Archivo Municipal de Sogorb, Legajo III, i hipòtesis sobre la seva naturalesa (264-265). En són transcrits les rúbriques (270-271) i cinc pautes documentals (*Inventarium, Constitutio dotis, Instrumentum societatis sive germanie, Inventarium ab intestato i Procuratio ad romanam curiam*) (271-275). La recopilació bàsica procedia de València (273) i conté paràgrafs en català (268, 274-275). — J. P. E. [957]

Maria Milagros CÁRCEL ORTÍ, *Un vocabulario jurídico del siglo XVI*, dins «Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols», IX (1981), 249-262.

Anàlisi codicològica i resum del contingut del volum [que fou objecte de l'estudi resumit dins ATCA, 1 (1982), 438, núm. 409]. Transcripció de les 257 definicions de conceptes, agrupats alfabèticament d'A a P (252-262). — J. P. E. [958]

David J. VIERA, *En defensa de Juan Luis Vives*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LVII (1981), 77-93.

Crítica la tesi d'Edna N. Sims, segons la qual la posició de Vives en el problema de l'educació de la dona hauria estat bàsicament antifeminista. Viera, per contra, assenyalava els punts febles de la tesi de Sims i en especial el parer que tant Erasme com Vives només haurien pres posicions més moderades per influx del metge de Thomas More, Richard Hyrde, quan la cronologia de les obres respectives demostra el contrari, com també ho demostraria el fet que Hyrde acceptés el suggeriment de More de traduir el *De institutione foeminae christianae* de Vives. Viera assenyalava, per acabar, que Sims desconeix el *De ratione studii* de Vives. En aquestes pàgines hi ha notícia d'estudis relativament recents publicats a Nord-Amèrica sobre el tema de la formació de la dona cristiana segons Vives. — J. P. E. [959]

Volker HONEMANN / Helgard ULMSCHEIDER, *Eine ritterschaftliche Bibliothek des 16. Jahrhunderts: Das Verzeichnis der Bücher des Hans Pleickhard von Berlichingen († 1594)*, dins «Archiv für Geschichte des Buchwesens», XX (1979), 833-894.

Entre els 461 volums, només un d'autor nostre: Joan Lluís Vives, *Introductio ad sapientiam* (879, núm. 310), sense indicació de lloc ni d'any d'edició. — J. P. E. [960]

Amadeu-J. SOBERANAS, *L'edició de les sinodals de Girona*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXV-II (1981), 397-401.

Publicació facsimilar de l'únic exemplar conegut, assenyalat per Palau Dulcet i Norton i conservat a la Biblioteca de Catalunya, de les Constitucions sinodals anti-

gues, que el 1512 va fer editar el bisbe de Girona Guillem Ramon de Boïl. L'autor pondera el nombre elevat d'edicions incunables i antigues de les quals només tenim referències documentals, així com l'interès a publicar les sinodals catalanes, de cara a constituir una font imprescindible per a la història de l'Església a Catalunya. — J. de P. [961]

[Josep] M. de SOLÀ-MORALES, *Les claus de volta de l'església de Santa Pau en funció de la cronologia*, dins «Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca. Annals 1979», Olot 1980, 291-313.

Assenyalem la bibliografia inicial. Establerta la cronologia bàsica sobre el temple, segueix l'estudi de l'heràldica de les claus de volta. Les bases documentals són sobretot les notes de visita pastoral de l'Arxiu Diocesà de Girona i uns contractes, no localitzats, dels anys 1512 i 1515. L'apèndix II (311-313) dóna referència i de vegades fragments textuals de les esmentades notes de visita. — J. P. E. [962]

August BOVER I FONT, *Notes sobre les traduccions no castellanes del «Spill de la vida religiosa»*, dins «Misc. Bohigas 1», Barcelona 1981, 129-138.

L'autor dóna notícia de les deu llengües, a part el castellà, a què fou traduït el *Spill de vida religiosa* de fra Miquel Comalada, des de la seva edició prínceps (1515): set d'alemanyes, gairebé totes a partir del francès; sis de llatines; tres d'italianes; una de polonesa; dotze d'holandeses; cinc d'angleeses; dues d'irlandeses; una de danesa; una de portuguesa; i les franceses, que se suposen per diversos indicis, però de les quals Bover confessa que fins ara no n'ha trobada cap. — J. de P. [963]

Maria Àngels VIDAL COLELL, *Sobre renoms collectius i individuals de Llobera del Solsonès (II)*, dins «Societat d'Onomàstica. Butlletí interior», II (1980), 19-22.

Recopilació de les frases relatives a les famílies i per tant a cases de la població esmentada en els fogatges del 1515 i 1553 conservats en l'Arxiu de la Corona d'Aragó, Reial Patrimoni. — J. P. E. [964]

Adelaide BAVIERA ALBANESE, *La Sicilia tra regime pattizio e assolutismo monarchico agli inizi del secolo XVI*, dins «Studi Senesi», XCII (1980), 189-310.

L'estudi se centra en la rebel·lió contra el virrei, Hug de Montcada (1516), però també figuren en les seves pàgines altres catalans (Francesc Peiró, Jaume de Ribesaltes, etc.); es basa en fons de l'Archivio di Stato de Palerm, del Archivo General de Simancas i del de l'Acadèmia de la Història de Madrid. — J. P. E. [965]

José Luis GONZÁLEZ NOVALÍN, *Pedro Màrtir de Angleria y sus «Triunviros» (1506-1522)*.

Nuevas aportaciones al conocimiento de Erasmo y Lutero en España, dins «Hispania Sacra», XXXIII (1981 = Homenaje a Ricardo García Villoslada, S.J., II), 143-197.

Remarquem les notícies i fragments de les tretze *Epistolae* de Pietro Martire d'Anghièra relatives a les Germanies de València, algunes escrites a Barcelona els anys 1519-1520 (181); i sobre la correspondència entre Adrià d'Utrecht, aleshores «cardinalis Dertusensis» i la Universitat de Lovaina sobre les primeres manifestacions de Luter (novembre de 1519), en un moment en el qual el futur Adrià VI es trobava a Catalunya (185-186). — J. P. E. [966]

Dennis E. RHODES, *The first Spanish Translation of Lucan*, dins «Quarterly Journal from the Low Countries Devoted to Manuscripts and Printed Books», XI (1981), 253-255.

El traductor, Martín Lasso de Oropesa, pertanyia a la «cort» de Mencía de Mendoza, tant a Breda de Brabant com a València. — J. P. E. [1967]

Antoni FERRANDO FRANCÈS, *Unes poesies valencianes del 1543 sobre el tema de la malmonjada*, dins «Revista Valenciana de Filologia», VII (1981), 391-402.

Presentació (391-397) i transcripció anotada (398-402) de les tres poesies conservades en el manuscrit 728 de la Biblioteca Universitària de València, ff. 141-143, ací valorades com a mostra de l'ambient literari afaïçonat per la cort castellanitzant de Germana de Foix les dues primeres; i de la supervivència literària del català a València, la tercera. Les tres poesies són relacionades entre elles pel tema comú de la malmonjada. Les *De una monja coblas* (398-399) són contestades per Diego Vallès, notari valencià, amb *Contrabechas a las del chiste coplas* (399-400); un desconegut les comentà en català en el *Trellat del chiste de la monja* (400-402). — J. P. E. [1968]

Theodore S. BEARDSLEY, JR., *La traduction des auteurs classiques en Espagne de 1488 à 1586, dans le domaine des Belles-Lettres*, dins *L'humanisme dans les lettres*, 51-64.

Notícies sobre l'activitat de Joan Timoneda com a traductor (59-60) i sobre el nombre d'edicions a Catalunya i València entre 1558-1586 (59). — J. P. E. [1969]

Alberto BLECUA, *La littérature apophtegmatique en Espagne*, dins *L'humanisme dans les lettres*, 119-132.

L'autor dedica unes quantes línies a les quatre obres de Joan Timoneda que recullen contes: *El sobremesa*, *Alivio de caminantes*, *El buen aviso* i *El portacuentos*, la finalitat dels quals no seria didàctica i moralitzant, ans de lluïment en la vida social (125). — J. P. E. [1970]

Constancio GUTIÉRREZ, *Trento: Un concilio para la unión (1550-1552). I. Fuentes (1549-1551) (Cartas, despachos, nóminas, etc.)* (Corpus Tridentinum Hispanicum II), Madrid 1981, XL i 692 pp.

Ja en la introducció, en la qual l'autor presenta els dos fons principals on es conserva la seva documentació, assenyala l'existència de cartes de bisbes de Catalunya adreçades a Antoine Perrenot de Granvelle i ara conservades a Reading (Anglaterra), Berkshire Record Office, Grandvelle Papers, vols. 4 i 5 (10); són dels bisbes de l'Alguer, Tortosa, la Seu d'Urgell; en les pp. 32-34 trobem algunes indicacions sobre el contingut dels lligalls 304-313 del fons Estado, de l'Archivo General de Simancas, tots ells amb documentació de mitjan s. XVI dels estats de la corona catalano-aragonesa.

En el cos del volum, destinat a editar 269 textos, en general cartes, hom pot trobar referències a situacions de Catalunya i de València, preses com a punts de comparació de Sardenya, en la carta de Diego Pérez de Ystella a l'emperador Carles, Càller, 27 gen. 1550 (64-65); notícia sobre diversos afers dels països catalans en la carta de Diego Hurtado de Mendoza als reis de Bohèmia (la reina era una filla de l'emperador i es trobaven a Espanya), des de Roma, 1 nov. 1550 (111-112); en una

carta de l'emperador a l'esmentat Hurtado del 30 nov. 1550, un paràgraf és dedicat al canvi de bisbe de Mallorca (en aquell moment, l'italià Giovanni Batt. Campeggio) (117-118); assenyalem, encara, en la pàg. 123, la referència a una carta del mateix emperador al bisbe de Girona, des d'Augsburg 21 des. 1550, i en la p. 130, nota 22, els bisbes de la corona catalano-aragonesa en aquell moment.

A partir d'ací es repeteixen els textos escrits per o a (o entorn de) catalans: carta de Gaspar Jofre de Borja, bisbe de Sogorb, a l'emperador, València, 8 feb. 1551 (184-185); de l'arquebisbe de València, el futur sant Tomàs de Villanueva també a l'emperador (247-248), de València, 14 març 1551, excusant-se, amb raó, de desplaçar-se a Trent; carta de l'emperador a l'arquebisbe de València, insistint en l'anada al concili, Augsburg, 14 abr. 1551 (250-252); carta de l'emperador de la mateixa data i finalitat (no text) idèntica als bisbes de Barcelona, Lleida i Vic (252-253); carta de l'arquebisbe de València excusant-se definitivament, del 5 maig 1551 (306-307), i testimoniatges notarials de la trencadura extremadament greu que sofria, 4 març 1551 (308-314); en una espècie de ròtul no datat, de peticions a l'emperador fetes per assistents a Trent hom troba notícies sobre el bisbe d'Elna, Miquel Puig, i sobre d'altres persones i afers de Catalunya (326-327); des d'Augsburg, el 23 de juny de 1551, l'emperador informava la seva filla reina de Bohèmia de l'anada del bisbe de Lleida, Ferran de Loaces, a Trent (338-339); i el 9 de juliol sobre l'elecció de Lluís de Vilallonga, ardiaca de Mallorca, com a pèrit conciliar (346-347); el 14 de juliol l'esmentat bisbe de Lleida escrivia al príncep Felip (348-349); des d'Augsburg, l'emperador informava el príncep Felip sobre quins bisbes catalans havien d'anar al concili i quins n'eren excusats (357-359); el 16 d'agost de 1551, l'esmentat príncep escrivia al bisbe de Lleida (361-362) i l'endemà a l'arquebisbe de València (363-364), el qual contestava el 12 de setembre (391-392); el 13 d'octubre de 1551, Francisco de Toledo, ambaixador imperial a Trent, informava Granvela de l'empresonament del bisbe pre-conitzat de Tortosa, Juan Gil, per la inquisició de Sevilla (463); el 18 i 19 de novembre de 1551 des de Trent, Miquel Puig, bisbe d'Elna, s'oferia a Granvela (520) i l'auxiliar de Barcelona, Joan Jubí, suposant que Puig seria nomenat bisbe de Tortosa, s'oferia per a Elna (521-522); el 20 nov. 1551 el mallorquí Jaume Des Puig era nomenat cardenal (524); el 22 de novembre de 1551, el bisbe d'Elna demanava a Granvela un bisbat de Catalunya que no fos de frontera (534-535); des de Madrid, el 23 de novembre de 1551, el príncep Felip informava Francisco de Toledo sobre els plans que els seus germans, els reis de Bohèmia, s'embarquessin a Barcelona en ruta vers Gènova (535-537); el 15 de desembre, des de Trent, el bisbe de Sogorb informava Granvela del seu mal estat de salut (626-628); el 19 des. el bisbe de Lleida informava Granvela de la seva malaltia i recolzava les candidatures de Miquel Puig i Joan Jubí (645-646); Miquel Puig contestava a Granvela el 22 de desembre des de Trent (655-656); el bisbe d'Alguer, el 23 de des., també demanava a Granvela un bisbat a Catalunya (656-657); era d'Osca i nomia Pere Vaguer. El darrer text, marginal al concili, és un fragment del memorial que el ja esmentat bisbe d'Elna, oficialment encarregat de l'afer, envià a l'emperador sobre la situació creada a València pels familiars del Sant Ofici; sembla del 1551 (689-692). — J. P. E. [971

Constancio GUTIÉRREZ, *Trento: Un concilio para la unión (1550-1552). II. Fuentes (1552-1553) (Cartas, despachos, nóminas, etc.)* (Corpus Tridentinum Hispanicum III), Madrid 1981, XX i 624 pp.

Aquest volum continua la publicació de documents, del núm. 269 al 462. Hi trobem la carta del bisbe d'Alguer, Pere Vaquer a l'emperador, demanant-li un bisbat a Cata-

lunya, 29 gen. 1552 (186-188); Miquel Puig, bisbe d'Elna, escrivia el 4 feb. 1552 des de Trent a Granvela, insistint a demanar el bisbat de Tortosa (217-219); el mateix dia, Joan Jubí també repetia la seva petició d'un bisbat (220-221); Granvela els adreçava resposta des d'Innsbruck el 16 o el 17 feb. 1552 (237-238 i 238-239, respectivament); Jubí li tornava a escriure el 24 de febrer, bo i manifestant-li desigs d'escriure alguna poesia, que enviaria a Granvela, tal com el text del sermó que havia de pronunciar a Trent el Divendres Sant d'aquell any (255-256); el 28 de març l'emperador escrivia al príncep Felip sobre problemes d'Eivissa que afectaven el bisbe Antoni Codina, ardiaca de St. Fruitós de la seu de Tarragona (349-350); el 28 març 1552 l'emperador escrivia des d'Innsbruck a l'arquebisbe de València (350-351); el 8 d'abril, el bisbe de Lleida oferia a l'emperador tres mil escuts (373); el 28 d'abril de 1552, el bisbe d'Elna signava amb altres deu la protesta per la suspensió del concili (411-416 i 462-464); el bisbe de Lleida escrivia a l'emperador sobre problemes de reforma de costums a Aragó, amb complicació dels furs, 10 maig 1552, des de Trent (473-475). Aquest volum té índex alfabètic de noms propis i d'alguns conceptes (581-621). — J. P. E. [972

Germà COLON, *L'humanista Furió Ceriol i la unitat de la llengua*, dins «Hom. Casauberta I», 117-130.

Presenta, transcriu i tradueix aquells fragments de *Bononia* en els quals, bo i parlant dels avantatges o dels inconvenients de les versions de la *Biblia* en llengües vulgars, l'interlocutor es refereix al cas de les traduccions en català i Frederic Furió i Ceriol li contesta, diàleg sota el qual hi ha un reconeixement de la unitat lingüística en els Països Catalans. Remarquem la notícia sobre l'existència d'una altra edició de la *Biblia* en català entorn de 1515 (126). — J. P. E. [973

Josep IGLÉSIES, *El fogatge de 1553. Estudi i transcripció II* (Publicacions de la Fundació Salvador Vives i Casajuana LXX), Barcelona 1981, 584 pp.

Aquest volum segon conté la transcripció dels volums de l'ACA, Reial Patrimoni, Fogatges 2596 (5-143), 2597 (145-316), 2600 (317-471) i 2595 (473-534), seguida de l'índex toponímic (539-580). El primer conté el resultat del fogatge en les collectes de Balaguer, Pallars, Castellbò, Urgell i Agramunt; el segon el de les collectes de la ciutat de Tortosa, comtat de Falset i baronia d'Entença, Cartoixa, Prades, ciutat de Tarragona, Montblanc i Sarra i Poblet; el tercer el de les collectes de Lleida, Tàrraga, Cervera i Cardona; el darrer, el de la de Girona. La relació nominal de tots els caps de casa engloba noms d'autors coneguts, com és ara el de mossèn Joan Brudien (sic! Brudieu) a la Seu d'Urgell (110) o el de mossèn Xristòfol Despuig a Tortosa (172). De vegades trobem indicacions de mestres d'escoles o de cant (sense que tal indicació sigui sistemàtica, com ho indica el fet que a la ciutat de Lleida és impossible, pel fogatge, individuar cap persona relacionada amb l'Estudi General); d'escoles a Tortosa (175, mossèn Nicolau Sabater) i a Hostalric (528, «lo capellà mestre de scola qui stà en la capella de la vila»), ultra la notícia indirecta d'un altre a Girona, Sant Pere de Galligants, de cognom Gispert (477). Encara a Girona, Sant Martí çà Costa, notícia que el canonge Joan Rivert estudiava a Lleida (477). Trobem mestres de cant a Figuerola (44), Riudoms (227), Tarragona (268), Montblanc (293), Girona, Sant Feliu (476) i un músic a Lleida, Sant Llorenç (329). Compareix a Girona un mossèn Lluc, mestre dels òrfens (478). Anotem també dos escrivans a la Seu d'Urgell (111) i a Tortosa (175). — J. P. E. [974

Maria-Mercè COSTA, *Antropònims i topònims de la parròquia de Vila-romà*, dins «Societat d'Onomàstica. Butlletí interior», VI (1981), 6-8.

L'actual recopilació d'antropònims i de topònims del poble de Vila-romà (Baix Empordà) es basa en el *Capbreu n.º 1 del que reb la Casa de Çariera en las Parròquias de Palamós i Vilaromà fet en lo any de 1561*, actualment a l'ACA, Ordes Religiosos i Militars, Hisenda 1682. — J. P. E. [975]

Antoni GILI FERRER, *El P. Jeroni Nadal, s.j., descendent d'Artà*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», XXXVIII (1981), 317-325 i dues làmines.

Amb documentació de l'Arxiu del Regne de Mallorca, de l'Arxiu Diocesà de Mallorca i de l'Arxiu parroquial d'Artà i encara d'alguns de particulars, reconstrueix les branques paterna (Nadal) i materna (Morey) d'aquell personatge, la paterna a partir de l'avi Esteve, cirurgià, la materna des del besavi, Jaume, un nét del qual i oncle de Jeroni, Jaume Morey, consta mestre de gramàtica en l'estudi de Mallorca els primers anys del s. XVI, el qual intervingué en uns procediments contra la *Gramàtica* d'un tal Sisó (321) i arribà a familiar del Sant Ofici (322). El pare de Jeroni, Antoni Nadal i Servera, fou notari; Jeroni en fou hereu universal (323). Mestre Jeroni Nadal predicà a Artà la quaresma de 1541 (324); es conserva i és reproduït en la segona làmina el rebut de 16 lliures que els jurats manaren donar-li en caritat per aquella predicació. — J. P. E. [976]

Miguel NICOLAU, *El P. Jerónimo Nadal y sus obras y sus doctrinas*, dins «Estudis Baleàrics», I (1980), 110-132.

Síntesi biogràfica i bibliogràfica. Les obres són dividides en autobiogràfiques (*Chronicon, Ephemerides, Epistulae i Orationis observationes*), de formació jesuítica (*Exhortationes, Apologia Exercitiorum, Instructio, Annotationes in Constitutiones, In examen annotationes, Scholia in Constitutiones, Tractatus de professione et choro*) i les destinades al públic en general com les *Meditationes in Evangelia*, en relació a les quals l'autor subratlla el caràcter pedagògic demostrat per l'ús d'imatges. L'estudi acaba amb un apartat que assenyalava les fonts principals dels escrits de Jeroni Nadal i amb una bibliografia. — J. P. E. [977]

Enrico BARAGLI, *Jerónimo Nadal e le sue «Imagines»*, dins «La Civiltà Cattolica», 131/III (1980/III), 150-154.

Notícia de la nova edició romana de l'any 1980, a cura de l'editor Enrico Pozzi, amb motiu de la qual recorda algunes dades de la composició i primera edició de l'obra de Jeroni Nadal, amb explicació de les característiques de cada una de les il·lustracions, i més en concret de la que porta el número 38 (152). Notícia dels seus col·laboradors artistes i dues mostres de l'acceptació immediata, que les féu arribar a la Xina. — J. P. E. [978]

[Jeroni NADAL], *Illustrazione del Vangelo (Evangelicae Historiae Imagines)*, con 153 Tavole di Girolamo Natale (Anversa 1596), Roma 1980.

Reproducció de les cent cinquanta-tres il·lustracions de la història evangèlica de l'edició d'Anvers 1596. — J. P. E. [979]

Ignacio ELIZALDE, *San Ignacio y otros santos jesuitas en Calderón de la Barca*, dins «Hispania Sacra», XXXIII (1981 = Homenaje a Ricardo García Villoslada, S.J., II), 117-141.

Dos apartats de l'article són dedicats a sengles obres dramàtiques sobre sant Francesc de Borja, *El gran duque de Gandia* (comedia) (121-131) i a l'homònim auto sacramental (131-136), potser no autèntic. El primer, de més a més, presenta Borja en el temps del seu virregnat a Catalunya i conté referències a fenòmens contemporanis com és ara el bandolerisme. — J. P. E. [1980]

Jesús POLO CARRASCO, *Baltasar Sorio, O.P. († 1557). Super Psalmum XXXIII homiliae decem. Edición facsimil e introducción*, dins «Scripta de Maria», IV (1981), 261-480.

Breu fitxa biogràfica (262-263) i bibliogràfica de les sis obres conegudes (263-266). La presentació (267-269) resumeix amb paraules del mateix Sorio el sentit de cada una de les parts de l'obra, la qual és després simplement fotocopiada a base de l'exemplar existent en la Biblioteca Nacional de Madrid (R 29693) (271-480). — J. P. E. [1981]

Josep MURLÀ I GIRALT, *Aportació documental sobre unes sentències a mort executades a Olot*, dins «Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca. Annals 1979», Olot 1980, 149-159.

Notícies sobre execucions de persones tretes del *Promptuari, Recopilació y Resumen de molts fets y sucesos esdevinguts en aquest Monestir y Convent de Maria Santíssima del Carme des de la fundació en esta vila de Olot feta als 6 juliol 1565* (149-151), amb transcripció del paràgraf relatiu a la realitzada el setembre de 1795 (156-157). No consta el lloc on es troba el volum esmentat. — J. P. E. [1982]

Luis J. NAVARRO MIRALLES, *Subsidio de Galeras y Excusado: una aportación al estudio de la contribución fiscal eclesiástica (1567-1796)*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», I (1981), 21-49.

Estudi d'aquests dos tipus de tributació d'institucions d'Església a les necessitats de defensa naval contra el turc a partir de 1560, convertida progressivament en tributació a les necessitats generals de l'Estat. S'ocupa en particular de la tributació de tota la província eclesiàstica tarraconense (o de la Catalunya estricta, durant el segle XVIII) (23-27) i més en especial de la del bisbat de Tarragona (28-33), a base de la documentació conservada a Tarragona, Arxiu de la Catedral, Subsidi de Galeres i Excusat. — J. P. E. [1983]

Carmen BRAVO-VILLASANTE, *La literatura emblemática: las «Empresas morales», de Juan de Borja*, dins «Cuadernos Hispanoamericanos», núm. 375 (septiembre 1981), 559-577.

L'autor, fill de sant Francesc de Borja, nascut a Bellpuig d'Urgell el 1533, ens és presentat ací recollint les dades que en dona Pedro de Rivadeneira i d'altres. Les *Empresas morales* són descrites repetint les fitxes de José Bartolomé Gallardo (563-564). L'obra consisteix en l'explicació moralitzadora de vicis i virtuts encunyada en breus frases llatines i resumida en un dibuix. Alguns dels dibuixos són copiats de l'italià Girolamo Paradino, *Symbola heroica*, Anvers 1567. En el text, «todo es meditación

moral, sin necesidad de acudir a la amenidad del relato anecdótico» (569), amb una dotzena d'excepcions (569-570). També són relativament escasses les citacions erudites (570-571). La prosa seria d'alta qualitat literària (571), sobretot la de les empreses relatives a la música i a l'amistat (572-574). En conjunt, l'autor «manifesta poseer un conocimiento del mundo y del ser humano verdaderamente sorprendente» (574). Joan de Borja fou l'introduïdor d'aquest tema a Espanya (576-577). — J. P. E. [1984]

Ramon SALA I CANADELL, *La rogalia de la parròquia de Sant Cristòfor de Beget (1568)*, dins «Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca. Annals 1979», Olot 1980, 259-262.

Transcripció i comentari toponomàstic de la *Rogalia de St. Christophol de Beget, parròquia del bisbat de Girona*, escrit de 1568, copiat durant la segona meitat del segle XVIII. La còpia es troba en l'Arxiu Parroquial de Beget. — J. P. E. [1985]

Ernesto ZARAGOZA PASCUAL, *Los Generales de la Congregación de San Benito de Valladolid. Los abades trienales (1568-1613)*, Burgos 1980, 413 pp.

L'obra conté algunes referències més o menys llargues a temes nostres, sobretot a Montserrat (114-120, 128-130) i al fet de la desvinculació entre Montserrat i Sant Pau del Camp i vinculació amb Sant Benet de Bages (155-157) i d'altres de més breus, basades sempre en un ampli coneixement tant de la literatura ja publicada com de les fonts inèdites. És particularment important el capítol dedicat a fra Antonio Pérez, el qual fou successivament bisbe de la Seu d'Urgell i de Lleida, i metropolità primat de Tarragona (1627-1637), raó per la qual foren escrites i publicades ací algunes de les seves obres exegetiques (254 i 259). Trobem en l'apèndix documental la transcripció de la *Conclusión de la Visita Apostólica de Montserrat escrita por el muy Rdo. P. fray Diego de Medrano* (306-307) procedent de Madrid, Archivo de Francisco de Zabálburu. L'apèndix hagiogràfic ofereix petites biografies de fra Joan de Xanon (329-331), de fra Maur Morell (331), de fra Antoni Alfaig (333-334), de fra Bartomeu Garriga (336-37), de fra Francesco Levorotti (338-339), de fra Pedro de Chaves (339-341), de fra Plácido de Villalobos (341-342). L'apèndix episcopològic conté, entre d'altres, la vida de fra Benet de Tocco (364-367). — J. P. E. [1986]

José María NAVARRO BOTELLA, *El primer Sínodo de Oriuela 1569* (Publicaciones de la Caja de Ahorros Provincial de Alicante 59), Alacant 1979, 176 pp.

El llibre té tres parts; la primera recorda la perffidia secular d'Oriola per a esdevenir cap de bisbat del territori sud del País Valencià, dellà Xúquer, amb interès particular pel problema dels moriscos entorn del qual l'autor fa referència a textos diversos de la segona meitat del s. XVI, ja publicats (41-49). La segona part recorda dos punts de referència d'aquell sínode: el concili de Trent i el tercer concili provincial de València de 1565-1566, del qual l'autor dóna resums (gairebé epígrafs) temàtics en les pàgines 112-113. Una cosa semblant fa en la tercera part amb el primer sínode d'Oriola (157-172). La portada reproduïx la de la segona edició d'aquell sínode feta a Múrcia. — J. P. E. [1987]

Enrique MIRAMBELL BELLOC, José M.ª PLA DALMAU, *Una farmacia gerundense del siglo XVI*, dins «Analectas Farmacéutico-Gerundenses», VIII (1980), 51-97.

Presentació (51-52), transcripció (52-77) i notes complementàries, sobretot farmacològiques (78-88), de l'inventari de la farmàcia de Josep Subirà, de Girona, fet els anys 1572-1573 i conservat en l'Arxiu Històric Provincial de Girona, *Protocolos notariales, Girona 1*, vol. 833. Remarquem la presència d'«obres de Galeno ab les de Gasano» (54), els «sinc libres de Medicina y sis o set de xichs de Gramàtiga» (55); un calaix «ple de llibres de Medicina y Gramàtiga y altres vells» (56). Les pàgines finals (88-97) presenten una síntesi i reconstrucció de casa i farmàcia; són particularment interessants les llistes de diversos productes (91-95) que no figuraven en l'inventari de la farmàcia de Narcís Rovira de 1486, i que, per tant, foren introduïts a Girona en el curs del segle XVI (l'inventari al qual m'acabo de referir fou publicat pels autors, en la mateixa col·lecció, volum VI [1975], 33-101). — J. P. E. [988]

Pelai NEGRE I PASTELL, *Comentari d'uns documents relatius a la confraria de sant Jordi*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXV-II (1981), 11-27.

L'autor resumeix la història de la confraria de sant Jordi dels cavallers a Girona, que ja havia publicat als «AIEG» dels anys 1951 i 1952. Després comenta i publica dos documents provinents del «Manual d'Acords de 1575» de l'Arxiu Municipal de Girona: són dues cartes que els jurats de Girona fan arribar a Francesc Ferrer, síndic de Girona a Barcelona, i al pubill Scola sobre l'adquisició per part de la confraria de sant Jordi d'un camp per a assajar-hi justes que el dit pubill Scola posseeix prop del monestir gironí de Nostra Senyora del Carme. — J. de P. [989]

Enric MIRAMBELL I BELLOC, *Les Confraries de Llibreters i d'Impressors*, dins «Revista de Girona», XXVII (1981), 233-237.

Recopilació de dades sobre aquestes dues confraries, documentada la primera des del 21 de maig de 1576 (*Confraria de Llibreters i Sombrerers*, dos oficis segurament units pel baix nombre d'associats). Les notícies, recollides sobretot en l'Arxiu Municipal de Girona, *Manual d'Acords*, fan referència a la vida corporativa i a la seva presència en les solemnitats de la ciutat. La segona apareix per primera vegada el 19 de gener de 1749 i és sobretot coneguda per la picabaralla entre les famílies Bro i Oliva per la precedència en l'ingrés dels respectius fills, documentada en l'Arxiu Històric Provincial de Girona, i en particular en els manuals notariais de Francesc Casanovas i Garriga. [La direcció de la «Revista de Girona» reproduceix les portades de Narciso Camós, *Jardín de Maria plantado en el Principado de Cataluña*, Girona, Josep Bro, sense data; d'Alexo Bonet, *Sermones varios, morales y panegíricos*, Girona, Gabriel Bro i Rafael Trellas 1705; i de Luis de Olod (sic), *Tratado del origen y arte de escribir bien*, Girona, Narcís Oliva, sense data, però de la segona meitat del segle XVIII.] — J. P. E. [990]

Mercedes GARCÍA ARENAL, *Textos españoles sobre Marruecos en el siglo XVI: Fr. Juan Bautista y su Crònica... de Muley Abdelmelech*, dins «Al-Qantara», II (1981), 167-192.

Presentació de la *Crònica de la vida y admirables hechos del muy alto y muy poderoso señor Muley Abdelmelech, Emperador de Marruecos y Rey de los reynos de Féez, Mequines y Sus y del victoriosissimo successo en la restauración de todos ellos*, publicada, segons que sembla, a València el 1577 a base de l'exemplar conservat a Londres, British Museum, 1046-g-26 i transcripció anotada de la part redactada en prosa, la qual ocupa els catorze primers folis del volum (177-192). — J. P. E. [991]

Josep M. MADURELL I MARIMON, *L'almadrava de Tossa i la pesca de coral al comtat d'Empúries i a la Selva de Mar*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXV-II (1981), 29-62.

L'autor comenta i publica en quatre apèndixs cinc documents de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona. El primer és un privilegi de Felip II atorgat el 2 de gener de 1578 a Jeroni Salvador, menor, de València, de pescar tonyina a les mars del Principat de Catalunya i comtats de Rosselló i Cerdanya amb un nou artifici per ell inventat. Els documents segon i tercer són les escriptures de conveni atorgades el 29 de novembre de 1673 i el 14 de febrer de 1674 per Martí Tarascó, ciutadà honrat de Barcelona resident a Mataró, i Jeroni Ferrer, botiguer de Mataró, d'una part, i Gaspar Sabater, Agustí Oms, Joan de Poch, Rafael Claveria, Gaspar Garcia, Hermenegild Grazes, Joan Porcioles, Jeroni Claveria i Josep Tarau, de l'altra, per tal de convenir i estipular l'acceptació de l'establiment autoritzat pel batlle general de Catalunya i Comtats del dret d'instal·lar almadraves des de Tossa fins a Torredembarra per a pescar tonyines. El quart document, de 27 de maig de 1727, és l'escriptura de concessió a favor de Francesc Gelabert d'una llicència per a pescar coral a les mars del comtat d'Empúries. El cinquè document és el contracte d'arrendament de la pesca del coral al districte de la Selva de Mar atorgat pel comptador del duc de Medinaceli, Fèria, Sogorb, Cardona i Alcalà i comte d'Empúries a favor d'Antoni Masas, de l'Escala, el 20 de setembre de 1764. — J. de P. [992]

Emili CASANOVA, *Real Privilegio por el que se desmembra Agullent de Onteniente, otorgado por Felipe II en 1585*, dins «Anuario de Historia del Derecho Español», LI (1981), 619-639.

Descripció de les relacions entre Ontinyent i Agullent en la segona meitat del s. XVI, que desembocaren en la independència d'Agullent. Concessió del Reial Privilegi durant les Corts de Montsó de 1585 i esquema de la nova administració municipal. En apèndix, document reial de concessió del municipi (625), nomenament del primer batlle (625-627), de l'Arxiu del Regne de València, Reial Cancelleria, *Diversorum* 358, i *Capítols de la universitat d'Agullent*, redactats en català (627-639). — J. P. E. [993]

Josep CALZADA I OLIVERAS, *La Contenció de la Vall d'Aro*, dins *Estudis sobre temes del Baix Empordà* (Publicacions de l'Institut d'Estudis del Baix Empordà 1), [Sant Feliu de Guíxols] 1981, 101-120.

La «contenció» o contenció entre el capítol de la Seu de Girona i les parròquies de la vall, d'una part, i l'abat i monestir de Sant Feliu de Guíxols, de part altra, girava entorn de la percepció de delmes, primícies i altres emoluments. Exposats els antecedents, l'autor analitza tres documents nous, tots de l'Arxiu Capitular de Girona, *Carpeta o lligall de Sant Feliu*: el primer és un croquis esquemàtic de la vall del 1585 (106-109); el segon és la *Concòrdia pactada i ajustada lo any 1677 entre lo capítol de Girona y lo abat y convent de Sant Feliu de Guíxols sobre los térmens i confins de Sant Feliu y parròquies de Santa Maria y Santa Cristina* (109-114); el tercer és un *Memorial* de l'Hospici i del capítol de Girona a Carles III l'any 1783 (114-116). Són assenyalats d'altres documents de darreries del s. XVIII. — J. P. E. [994]

E[lnesto] ZARAGOZA PASCUAL, *Reforma de los benedictinos y de los canónigos regulares en Cataluña. Documentos inéditos (1588-1616)*, dins «Studia Monastica», XXIII (1981), 71-148.

Les pàgines inicials (71-78) resumeixen els fets, sobretot els previs a aquella reforma i en particular els que miraven els monestirs benedictins. La segona part conté la transcripció anotada de dotze documents (79-148) procedents de l'Arxiu del Ministeri d'Afers Estrangers de Madrid, *Embajada ante la Santa Sede*. Destaca l'informe sobre l'*Estado de los monasterios de San Benito y de canónigos reglares de San Agustín, en la provincia de Cataluña y remedio que ha parecido se deve poner en ellos*, del 1588, obra dels comissionats Benet Santamaria, canonge de Barcelona; Andreu Capella, futur bisbe de la Seu d'Urgell; Jaume Agullana, ardiaca de Girona; i fr. Ramon Pasqual, prior de Santa Caterina de Barcelona (84-130), en el qual proposaven canvis profunds en la geografia eclesiàstica de Catalunya, establerts per Climent VIII amb la butlla del primer d'agost de 1592. També destaca el *Memorial de los monges benedictinos que están en la corte dieron a su Magestad sobre la refozmación que se ha apuntado por los visitadores de las abbadías del Principado de Cataluña* de l'any 1591 (130-135). — J. P. E. [995]

Benet JULIÀ I FIGUERES, *Nota sobre el llibre mèdic de Lluís Fabra (1589)*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXV-II (1981), 411-417.

L'autor presenta Lluís Fabra, natural de Peralada, metge habitant de Girona a partir de 1575 i almenys fins a 1595, i el temps que li tocà de viure, marcat per la preocupació de la pesta. Dóna notícia de l'únic exemplar fins ara conegut del seu *Discurs sobre la pesta*, Perpinyà 1589, conservat a la Biblioteca del Palau de Peralada, i descriu sumàriament el seu contingut, atenent amb preferència als aspectes mèdics tècnics de l'obra. — J. de P. [996]

Lluís BATLLE I PRATS, *La reducció de pesos, mides i mesures de Palafrugell, Mont-ras, Llofriu i Palamós en el segle XVI*, dins *Estudis sobre temes del Baix Empordà* (Publicacions de l'Institut d'Estudis del Baix Empordà 1), [Sant Feliu de Guíxols] 1981, 93-99.

Exposat l'iter d'aplicació de la constitució de la cort de Montsó (1585), unificant pesos, mides i mesures en tot Catalunya d'acord amb els de Barcelona, l'autor publica l'acta relativa al traspàs efectiu del sistema local de Palafrugell al nou, realitzat a Girona el 31 d'agost de 1589 (95-97) i la de Palamós el 5 de setembre del mateix any (97-98). Tots dos textos procedeixen del *Llibre de pesos i mesures* de l'Arxiu Municipal de Girona. — J. P. E. [997]

Eulàlia DURAN, *Joan Binimelis i la Guerra de les Germanies a Mallorca*, dins «Randa», 12 (1981 = Economia, cultura i societat a Mallorca i Eivissa), 89-123.

La introducció (89-94) resumeix la biografia de Binimelis, recorda l'estructura de la *Història de Mallorca* (90) i ofereix dades sobre els cinc exemplars manuscrits de l'original català de l'obra (Ciutat de Mallorca, Biblioteca Municipal ms. 9; Madrid, Biblioteca Nacional [sense indicació de signatura]; *ibid.*, ms. 12.283; Ciutat de Mallorca, Sant Domènec [ara Josep Serra i Cortada]; i *ibid.*, Convent de Caputxins [ara Biblioteca del Marquès de Vivot] s.n.) i sobre alguns de la traducció castellana: Montserrat [mss. 476-480]; Londres, British Museum [Add.?] 24.912; Ciutat de Mallorca, Biblioteca Municipal; i Madrid, Biblioteca Nacional. Un quadre sinòptic (93) permet de comprendre l'amplitud del text conservat en els cinc exemplars catalans. Les pàgines 95-112 contenen la transcripció *De una rebel·lió e jermenia que's commogué*

en *Mallorca per la gent baixa y civil*, que presenta la versió del bàndol triomfant; les pàgines 122-123, la *Codolada o rims de la Germania* d'autor desconegut, que Binimelis recollí en la seva obra. — J. P. E. [998]

Joaquín MARTÍNEZ VALLS, *Semblanza biográfica del Obispo de Orihuela Don José Esteve Juan (1551-1603), y sus relaciones «ad limina»*, dins «Anthologica Anua», 26-27 (1979-1980), 555-612.

Reconstrucció de la biografia de Josep Esteve, bisbe d'Oriola (555-588), apartat dins el qual té per a nosaltres particular interès la notícia de l'existència d'un procés inquisitorial a càrrec seu essent estudiant a València (556), la butlla papal d'elecció per al bisbat d'Oriola (561), les notícies sobre el pas de la seva biblioteca a Roma (584-585, amb indicació dels set volums grecs actualment identificables en la Biblioteca Vaticana —Vat. gr. 2594-2600— i l'únic llatí, el Vat. Borgh. lat. 202) i la llista de les seves obres, tant conservades com possiblement perdudes (586-588). L'apèndix conté quatre documents, de l'Arxiu Secret Vaticà (589-612): dues informacions de visita «ad limina», de 1593 (589-593) i de 1601 (595-607, aquesta particularment interessant per la minuciositat de les descripcions i per les dades demogràfiques) i dues cartes al papa entorn del Sínode Diocesà de 1600 (593-594 i 608-612, tema sobre el qual hom pot veure les pp. 576-581). — J. P. E. [999]

Francisco PALAU GARCÍA, *La situación histórica del morisco en el reino de Valencia en el tránsito del siglo XVI-XVII*, dins «Hispania», XLI (1981), 516-562.

L'autor pregunta per les causes de l'expulsió. La seva tesi és que «queda clar que las pretensiones de la clase feudal dominante sobre los moriscos no apuntan precisamente a los aspectos religiosos, aunque no los excluye, sino que inciden directamente —y en primer lugar— sobre la lucha económico-social» (523). El tercer apartat de l'estudi és una anàlisi de la documentació relativa als moriscos de Montesa, Sogorb, Mirambell, Batllia general i Clerecia, conservada en l'Arxiu del Regne de València, *Mestre racional*, caixes 565-588, 7.632, 10.087, 10.116-10.119, 10.190 i *Clerecia* 23, 347, 493. — J. P. E. [1000]

Ramon SALA I CANADELL, *Santa Bàrbara de Pruneres*, dins «Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca. Annals 1978», Olot 1979, 225-238.

L'apartat dedicat a *La història* (231-236) cita documents diversos i per al període de 1600-1747 extracta de forma sistemàtica la sèrie *Visites Pastorals* de l'Arxiu Diocesà de Girona, d'on transcriu algun fragment. La segona pàgina de làmines ofereix fotografia de tres inscripcions de la Baixa Edat Mitjana. — J. P. E. [1001]

Miquel BRULLET I MONMANY, *Mossèn Jaume Sala, prevere*, dins «Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria» [de Mataró], núm. 5 (juliol 1979), [16-24].

Recopilació de notícies biogràfiques sobre aquest personatge (1576-1644), sobretot de les de naturalesa econòmica. Les pàgines 21-23 contenen un resum del testament, on consta una deixa de llibres per al convent de caputxins de la Mare de Déu de l'Esperança (22). La font principal és el *Llibre de dèbit i crèdit de Mn. Jaume Sala*, ara a Mataró, Museu Arxiu de Santa Maria, *Documentació de l'Hospital* 1. — J. P. E. [1002]

Assumpció HERAS I TRIAS, *La instauració del magisteri de cant de Sant Pere de Figueres a primeries del s. XVII*, dins «Recerca Musicològica», I (1981), 203-212.

Introducció i transcripció (206-212) de la *Institutio beneficii sub invocatione sancti Petri apostoli in altari maiori Ecclesia (sic) parochialis Villae de Figueras...*, text llatí a l'interior del qual són recollides les divuit condicions fundacionals, redactades en català. Remarquem la cinquena, relativa a l'obligació de «tenir dos minyons qui sàpian cantar» (207) i la tretzena, amb la de «tenir estudi públich de cant cada dia... a lo menos de tres ho quatre hores...» (208). La decisió fou presa a Figueres el primer de gener de 1601 i confirmada pel bisbe de Girona el 6 de novembre de 1602. El text procedeix de l'Arxiu Diocesà de Girona, sèrie G, vol. 85. — J. P. E. [1003]

Josep M.ª MARQUÈS I PLANAGUMÀ, *Sant Feliu de Guíxols el 1602*, dins «Estudi General», I/1 (1981), 131-135.

L'autor extreu algunes dades referents a Sant Feliu de Guíxols del ms. 109 de la Biblioteca Angèlica, que és la peça instructòria d'un plet que el 1602 oposava el monestir benedictí al convent agustinà i als jurats de la vila. Marquès descriu les fortificacions, estudia l'estructura professional i la vida religiosa de la població, poc floreixent. En apèndix publica els pactes celebrats entre la vila de Sant Feliu i la província d'Aragó dels agustins, del 1594, provinent del dit manuscrit, per a l'establiment a la vila d'un convent d'aquella observància. — J. de P. [1004]

Ramon ROBRES LLUCH, *Pasión religiosa y literatura secreta en la Valencia de Miguel de Molinos (1612-1625)*, dins «Anthologica Annua», 26-27 (1979-1980), 281-406.

Narració basada principalment en una sèrie d'obres de Joan Gavastón, inèdites, formant un volum procedent de l'antic convent de Sant Domènec de València i ara de propietat particular. Sobresurt la intitolada *Vida escandalosa de Mosén Francisco Gerónimo Simón. Refiérense muchos milagros falsos i embelecocos y el motín*, de la qual són transcrits nombrosos fragments. — J. P. E. [1005]

Francisco DIAGO, *Anales del Reyno de Valencia. Tomo primero, que corre desde su población después del Diluvio hasta la muerte del Rey don Iayme el Conquistador*. València 1613. (Colección Biblioteca Valenciana I-II), València 1981, [VIII] i 188 folis i [II] i 189-392 folis i 14 d'índexs no numerats.

Reproducció facsímil de l'edició de 1613. — J. P. E.

[1006]

Román LLAMAS, *San José en los predicadores españoles del siglo XVII*, dins «Cahiers de Joséphologie», XXIX (1981 = Troisième Symposium International. Saint Joseph au XVIIe siècle), 585-623.

Resumeix (599-601) les pàgines que el valencià Baltasar Ària dedica a sant Josep en els seus *Discursos predicables en las festividades de los santos que con mayor solemnidad celebra la Iglesia*, València 1614. — J. P. E. [1007]

Lluís BATLLE I PRATS, *Metge, Apotecari i Capellà, al servei de l'antic Hospital de Santa Caterina*, dins «Revista de Girona», XXV (1979), 239-242.

Dins aquestes pàgines són transcrits documents diversos del s. XVI. Destaca el

text del *Memorial de les obligacions en què ha de acudir lo sacerdot servirà en lo Hospital de Santa Catherina dels pobres de la present ciutat de Gerona*, del mes de juny de 1617, de l'Arxiu Municipal de Girona. — J. P. E. [1008]

Aurora EGIDO, *Los modelos en las justas poéticas aragonesas del siglo XVII*, dins «Revista de Filología Española», LX (1978-1979), 159-171.

Notícia d'un *Certamen poético por las fiestas de la translación de la reliquia de San Ramón Nonat*, celebrat a Saragossa l'any 1617 i publicat allí mateix l'any següent per Francisco Gregorio de Fanlo (165-166). — J. P. E. [1009]

Jaume PRAT I VILA, *Les bruixes de Santpedor (segle XVII)*, dins «Miscel·lània d'Estudis Bagencs», 1 (1981), 165-175.

Reconstrucció dels episodis de persecució de bruixes a Santpedor els anys 1618-1620 a base del *Llibre racional 1617-1630* de l'Arxiu històric d'aquella vila, amb transcripció d'algunes anotacions. — J. P. E. [1010]

Jordi PUJULÀ, *La bruixeria a la Garrotxa*, dins «L'Avenç», núm. 32 (novembre 1980), 8-9.

Recull bibliogràfic, en el qual destaca el *Procés a càrrec de Pere Torrent* l'any 1619, publicat l'any 1968 per Nolasc Rebull a Olot, del qual és reproduït un llarg fragment, com també la narració de 1677 sobre el cas del noi Josep Camporiol, ja publicada per Josep Sala Canadell, escrita pel rector d'Oix, de la qual són reproduïts alguns paràgrafs. — J. P. E. [1011]

Inventari rebut de la heretat y béns que foren del mg. Hierònim Serra Arnau, burgès de Mataró, per la sra. Antiga Serra, muller sua, dins «Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria» (de Mataró), número 8 (juliol 1980), 39-49.

Transcripció de l'inventari esmentat, de l'any 1620, procedent de Mataró, Museu Arxiu de Santa Maria, *Inventaris*. Sembla d'especial interès per les notícies d'obres d'art, particularment quadres. També esmenta els «llibres y papers del negoci del dit diffunct» (40). — J. P. E. [1012]

Jesús GUTIÉRREZ, *Don Francisco de Moncada, el hombre y el embajador. Selección de textos inéditos*, dins «Boletín de la Biblioteca Menéndez y Pelayo», LVI (1980), 3-72.

Indicació d'estudis anteriors (3-5), síntesi biogràfica (5-13), en la qual destaca el naixement a València el 1586 i les gestions a Catalunya entorn de 1622, on publicà l'*Expedición de los catalanes y aragoneses contra turcos y griegos* (1623) i presentació de les persones a les quals foren adreçades les quaranta-quatre cartes publicades ací (19-72), procedents de Sevilla, Archivo Ducal de Medinaceli; Brusselles, Bibliothèque Royale; i Madrid, Biblioteca Nacional, datades entre 18 de juny de 1624 i 17 de setembre de 1631, en les quals destaca l'observació de persones (16). Remarquem les notícies de l'estada de l'arxiduc Carles d'Habsburg a Barcelona l'any 1625 (23), dels plets de la casa de Montcada «en los tres Reinos de la Corona de Aragón» (27) i de l'enèsima petició de «ir a Cataluña» (49). — J. P. E. [1013]

Joan PAGÈS I PONS, *Olot, durant el període des de 1630 a 1650, i alguns episodis de la guerra amb França*, dins «Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca. Annals 1978», Olot 1979, 11-33.

Narració de fets coneguts sobretot per «unes notes existents a l'Arxiu parroquial de Sant Esteve» (12) d'un doctor Aliguer, el qual fa constar (17) que el dia de Corpus, 25 de maig de 1634, era estudiant de retòrica a Barcelona, i per anotacions complementàries afegides en els *Llibres d'òbits* i en algun de *Baptismes* del mateix arxiu, algunes de les quals són ací transcrites. — J. P. E. [1014]

Francina SOLSONA, *Els francesos de Sant Pol de Mar al segle XVII*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXV-II (1981), 145-151.

L'autora transcriu la relació dels 18 francesos que vivien a Sant Pol el maig de 1637. El document prové de l'ACA, secció Consell d'Aragó, lligall 551, quadern n.º 1, f. 310^r-314^r, ordenat d'estendre pel virrei Enric d'Aragó, duc de Sogorb i Cardona, comte d'Empúries, etc., en el moment que la monarquia espanyola entrava en guerra contra França. — J. de P. [1015]

Enric MOLINÉ, *Les relacions de les visites «Ad limina apostolorum» dels bisbes d'Urgell, 1597-1821*, dins «Urgellia», III (1980), 419-481 i IV (1981), 387-513.

Treball dividit en dues parts: la primera, d'estudi, ocupa tot l'espai destinat a aquest article en el volum III i les noranta primeres del IV (387-477); la segona, de transcripció de vuit textos, sis dels quals pertanyen al nostre període, les restants (478-513). Interessa particularment la llista dels documents relatius a les visites pastorals objecte d'estudi en l'Arxiu Secret Vaticà [Sacra Congregatio Concilii], Visita[tiones] ad limina, Urgellensis, i la notícia de l'existència de tres còpies i d'altra documentació en l'Arxiu Episcopal de la Seu d'Urgell, reg. 39, 106 i 110 i Bulas y Reales Órdenes 1803. L'estudi inicial resumeix de forma sistemàtica les dades ofertes per la documentació esmentada, dibuixant així un primer esbós de la situació del bisbat de la Seu d'Urgell en temps del barroc i de la Il·lustració. Remarquem, per la particular relació amb la nostra temàtica, l'observació general sobre la part muntanyenca, la manca de cultura [literària] i la distància de les escoles (436), el canvi en els judicis emesos durant el s. XVIII en relació al monestir de Bellpuig de les Avellanes, cosa segurament vinculada a la formació del grup de grans historiadors (441), la notícia que el convent dominicà de Tremp havia de tenir estudi públic de teologia i de filosofia (442), la que el convent d'agustins d'Esterrí d'Àneu era col·legi però no en feia (443), que el de franciscans d'Agramunt era col·legi de Sant Bonaventura (444), que en el col·legi de Sant Andreu de la Seu, regit pels jesuïtes, hom ensenyava gramàtica, filosofia i teologia (445-446), que hi havia col·legis d'escolapis a Peralta de la Sal, Balaguer, Oliana i Puigcerdà, que la Companyia de Maria tenia a la Seu col·legi per a noies (454-455), que al bisbat hi havia algunes fundacions per a estudiants pobres (459). Remarquem també les notícies relacionades amb la «Lectura Sedis» durant els segles XVI-XIX (465-466 i 474) i les que parlen de mestres de música, cantors, etc. (470). La segona part de l'article ens assabenta que les col·legiates de Balaguer, Guissona, Tremp, Ponts, Organyà, Castellbò i Bellver es regien per les pròpies constitucions [cal suposar que escrites] (388); que la de Guissona tenia un canonge encarregat de les escoles (magister scholarum) (392); que entre els exercicis literaris dels concursos a parròquies figurava el d'escriure un sermó en català els segles XVIII i XIX (402); que el bisbe Catalán de Ocón féu ampliar els registres de la cúria urge-

llenca, on s'anotaven les notícies sobre clergues (403-404); que el mateix bisbe manà que cada arxiu parroquial obrís un *Llibre de visites pastorals* (404). Les pp. 406-412 sintetitzen les informacions relatives al seminari del bisbat, amb notícies particulars sobre professors i estudis en les 409-410; recollim d'aquesta darrera el detall que el 1790 els cursos fets en aquest col·legi eren equiparats oficialment als de la Universitat de Cervera. Trobem en la p. 415 la notícia que el ja esmentat bisbe Francisco-José Catalán de Ocón propicià una edició del *Catechismus ex mandato concilii Tridentini ad parochos*. En relació a la Cerdanya ocupada per França, cal recollir l'acusació de la cort de París, segons la qual els capellans que el bisbe de la Seu d'Urgell destinava a aquelles parròquies «no sabien ni de llegir [en francès, cal suposar] i que una vegada un rector anava davant els seus parroquians armat i matant tots els francesos que trobava» (424). La p. 455 ens dóna notícia de tres instruccions per als visitadors del bisbat delegats del bisbe [obra, respectivament, del ja esmentat Catalán, de Francisco Fernández de Xàtiva i de Joaquín de Santiyán y Valdivieso]. En l'apartat corresponent a la doctrina cristiana, l'informe de 1697 esmenta el catecisme, sense concretar (458). Remarquem les pp. 460-464 sobre la celebració de sínodes diocesans poc després de la presa de possessió de cada bisbe i més encara el fet d'haver-se conservat aquest costum a la Seu d'Urgell, quan els sínodes diocesans s'havien gairebé perdut en tot Espanya. L'apèndix documental, ultra la llista de comissionats per a practicar els actes de Visita ad limina (entre els quals figura dues vegades Antoni de Bastero els anys 1717 i 1723), conté les relacions sobre l'estat del bisbat presentades, respectivament, per Andreu Capella l'any 1597 (479) i per Simeó de Guinda el 1717 (480-495), la carta d'aquest excusant-se de fer personalment la visita anterior (480) i fragments de les relacions de Sebastián de Victoria, de 1749, sobre conflictes de jurisdicció en la Vall d'Aneu (495) i de Francisco-José Catalán de Ocón de 1762 (495-496) sobre la sobirania a Andorra. La relació de la visita de 1803, encara que caigui fora del nostre període, conté molts records de les invasions franceses de finals del segle XVIII (496-512). — J. P. E. [1016]

M.ª Milagros CÁRCEL ORTÍ, *La Diócesis de Segorbe entre 1640 i 1651*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LVII (1981), 507-546.

Presentació i transcripció dels informes de 1640 (507-530), de 1646 (530-538) i de 1651 (538-546) presentats a la Santa Seu amb motiu de la Visita «ad limina» pel bisbe Diego Serrano de Sotomayor. Els textos procedeixen de l'Arxiu Secret Vaticà, S. C. Concilii, *Relationes ad limina*. — J. P. E. [1017]

Quirino FERNÁNDEZ, *Capítulos de la Provincia de la Corona de Aragón del siglo XVII*, dins «Archivo Agustiniiano», LXV (1981), 75-216.

L'estudi previ a l'edició de textos exposa les vicissituds de la norma anomenada «alternativa» o de rotació aplicada en l'elecció dels principals càrrecs de la província d'Aragó i altres problemes més generals; i s'acaba amb una visió de conjunt, dins la qual assenyalem les notícies sobre alguns llibres: Marc Antoni Ortí, *Solemnidad festiva con que la insigne ciudad de Valencia celebró... la canonización de Sto. Tomás de Villanueva*, València 1659; i *Decreta per... fr. Paulum Luchinum... priorem generalem... edita in visitatione Provinciae Coronae Aragoniae... anno 1660*, València 1660, 1714 i encara 1829 (96, nota 150). Les pp. 97-104 són dedicades a les cases i a l'estructura dels estudis, amb notícies com la que fr. Miquel Gramuntell, professor del col·legi de Xàtiva, «fue el primero que leyó la sentencia del beato Egidio Romano en nuestros

reynos» (101) entorn de 1670 i que a Mallorca hauria estat fr. Josep Jou Calvo (ibid., nota 154); les pp. 105-122, dedicades a predicadors i sermons, donen fitxa bibliogràfica dels impresos fins ara coneguts de Miquel Bartomeu Salon, València 1616 (107-108), Bernat Navarro, Madrid 1615 (108), Francesc Gregori Arques, València 1617 (109), Agustí Ossorio, Barcelona 1633, 1634, 1635 i 1618 (109-110), Antoni Marquès, Tarragona 1636 (110), Onofre Llorens, València 1640 (111), Josep Ballester, Girona 1667 (111), Gaspar Salas i Berart, Barcelona 1639, 1641 i encara 1641 (111), Gabriel Hernández, Lleida 1659 (repetit) (112), Josep Simó, Barcelona 1642 i 1650, Adrià Cerdà, València 1676 (113), Francesc Candel, València 1669, 1670 i 1672 (113-114), Pere Montalt, Barcelona 1679 (114), Agustí Antoni Pasqual, València 1744 (114-115), José Antonio de Urrea, Barcelona 1662 (116-117), Pere Mollà, València 1692 (116-117), Dionís March de Velasco, València 1690, 1692, 1698, 1703 (117-118) i Carles Nicolau Pastor, Barcelona 1689, 1690 i València 1699 (120-121); només un de Gaspar Sales fou publicat en català, *Sermó chronològich del illustre màrtir y patró inçlyt de Catalunya Sant Jordi...*, Barcelona 1641 (111). La part de textos conté les actes següents: del capítol per a Catalunya 1653 (123-125); dels capítols provincials d'Èpila 1654 (125-135), València 1657 (174-180), Barcelona 1669 (189-197) i Èpila 1672 (206-243); i dels intermedis de València 1664 (169-173), Barcelona 1667 (180-189) i Saragossa 1670 (197-206). Els textos procedeixen de l'Archivio Generale Agostiniano de Roma, Ff 23 i també de Madrid, Archivo Histórico Nacional, Clero B 569. — J. P. E.

[1018]

Joan BUSQUETS, *De la revolta a la guerra de Catalunya (1640-1641). Correspondència entre Pau Claris i la ciutat de Girona*, dins «Estudi General», I/1 (1981), 149-159.

L'autor estudia els fets del 1640 i especialment la política de guerra de Pau Claris i els seus afanys per a guanyar-se les autoritats municipals de Catalunya. Centrat a Girona, el treball de Joan Busquets posa en relleu la cooperació de Girona a la guerra i a la defensa de la frontera durant 1640 i 1641. En apèndix publica tretze lletres de Pau Claris als jurats de Girona i de Figueres i als cònsols de Perpinyà i la Jonquera, tres dels jurats de Girona a la Generalitat, una del gironí Joan Batlle a la Generalitat, una del governador de Palamós a la Generalitat i una de l'estament noble de Girona a la mateixa Generalitat. Totes són del període 1640-1641 i provenen del fons Generalitat de l'ACA. — J. de P.

[1019]

Joaquim ALBAREDA, *Manlleu als inicis de la Guerra dels Segadors (1640-1641)*, dins «Ausa», IX (1980-1981), 127-132.

Després de recordar dades generals que afectaven la Plana de Vic, aporta dades sobre el reclutament de «quintos» de Manlleu per a la defensa de la terra i sobre sistemes de financiació local dels reclutats, procedents del *Manuscriptum primum* de Pere Turó, conservat en l'Arxiu Parroquial de Manlleu, ms. 37. — J. P. E.

[1020]

Jordi VIDAL I PLA, «Glosa Catalana», dins «L'Avenç», núm. 40 (juliol-agost 1981), 41-42.

Transcripció i comentari mètric i històric de la composició poètica escrita en català seguint la tècnica de l'«ovillejo» castellà contemporani, el contingut del qual respondria al pensament més autènticament popular sobre els fets entorn del 1640. — J. P. E.

[1021]

Ricard GARCIA CÀRCEL, *La revolució catalana i la seva historiografia*, dins «L'Avenç», núm. 40 (juliol-agost 1981), 21-25.

La primera part d'aquest butlletí bibliogràfic exposa la poca solidesa crítica tant de l'obra del portuguès Francisco Manuel de Melo, *Historia de los movimientos y separaciones de Cataluña* (Lisboa 1645), favorable als catalans, com de la de l'italià Luca Assarino, *Della rivoluzione di Catalogne* (Gènova 1645), contrària. Com a contraposició a l'ambient partidista, en els anys posteriors a la guerra, s'imposaria el deseiximent, almenys aparent, perceptible en l'asèpsia amb què tracta el tema Narcís Feliu de la Penya en els seus *Anales de Cataluña* (1709). — J. P. E. [1022

Jordi VIDAL I PLA, *Els exiliats filipistes: una divisió en la classe dirigent catalana*, dins «L'Avenç», núm. 40 (juliol-agost 1981), 36-40.

Estudi de la crisi social implícita en els esdeveniments de la revolta catalana de 1640, contemplada a través de les divisions dins la classe dirigent del Principat. La base d'aquestes pàgines és en gran part la literatura contemporània dels fets, tant l'escripta pels exiliats (Pere Moliner, Alexandre de Ros, Ramon Dalmau de Rocabertí) com la que fou elaborada en la línia de les autoritats de la Generalitat i del Consell barceloní (Josep Bonaventura, Josep Francesc Gou). — J. P. E. [1023

Francisco de MELO, Jaime TIÓ, *Historia de los movimientos y separación de Cataluña, y de la Guerra entre la majestad católica de D. Felipe IV, rey de Castilla y de Aragón, y la Diputación General de aquel Principado. Crónicas*. Introducció de Elena MAMPEL, Barcelona 1981, XVI i 272 pp.

Ultra la introducció (I-XIV), la transcripció de l'obra de Melo (1-168), la *Continuación de la Historia...*, de Jaume Tió, que cau fora del nostre període trets els textos que recull com és ara la carta de Felip IV a Juan de Austria, datada a Madrid el 3 de gener de 1653 (241-244) i d'altres documents, i un apèndix documental (246-260) i vuit làmines, explicades en la pàgina 267. La introducció caracteritza les particularitats dels dos autors. Remarca que Melo és testimoni ocular, atent a la captació de la realitat concreta de l'escenari i de les causes del conflicte, però potser no massa fidel en atribuir discursos a persones, com és ara el de Pau Claris a la Junta General de Braços el setembre de 1640; s'estén, després, a explicar la significació internacional del conflicte i les seves repercussions en les lluites de Catalunya amb la cort de Madrid. — J. P. E. [1024

Joan BUSQUETS, *La Crònica de Jeroni de Real sobre la Catalunya del segle XVII. Estudi comparatiu dels manuscrits*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXV-II (1981), 63-106.

L'autor presenta i descriu els sis manuscrits de la Crònica de Jeroni de Real: el de l'Arxiu Municipal de Girona (en català), el ms. 3619 de la Biblioteca Nacional de Madrid (en català), el ms. 2055 de la mateixa biblioteca (en castellà), el manuscrit de la Biblioteca del Palau de Peralada, *olim* de la biblioteca de Moliné i Brasés, còdex identificat a través d'un itinerari laboriós (en castellà), el ms. B-147 de l'Arxiu Històric Municipal de Barcelona (en castellà, còpia parcial de l'anterior) i el ms. 182 de la Biblioteca Balaguer de Vilanova i la Geltrú (en castellà, còpia amb molt poques variants del ms. 2055 de la BNM). Després d'oferir una mostra de la dissemblança dels manuscrits, l'autor pondera la fortuna de la Crònica de Jeroni de Real en la

historiografia moderna i parla breument de la personalitat del seu autor. Acabat, Joan Busquets estudia si els manuscrits presenten una o diverses cròniques, i diu que el ms. 3619 de la BNM conté allò més semblant a una primera redacció: almenys la seva última part pertany al primer esborrany de la Crònica. Els títols dels manuscrits són diversos, així com llur contingut, i probablement també els destinataris de les diverses versions, ateses algunes addicions i omissions políticament significatives, així com la data en què fou començat cada manuscrit. El ms. 2055 de la BNM correspon a una nova redacció, adreçada directament a la Cort i als ministres. Els dos manuscrits de la BNM representarien, per tant, dos estadis ben diferents de la Crònica: una redacció que l'autor anomena *gironina*, destinada principalment a la ciutat de Girona i a parlar de la seva història, i una redacció que anomena *barcelonina*, escrita en castellà, inspirada segurament a Barcelona i adreçada a l'opinió espanyola en general. — J. de P. [1025]

Josep CLARA, *La ciutat de Girona a mitjan segle XVII*, dins «Revista de Girona», XXVII (1981), 1-18.

Sobre la base del *Aranzel de las personas que han de pagar lo tall fet per ajudar a pagar los soldats que estan a la campanya de la ciutat de Barcelona en virtut de deliberació del Consell General*, de l'Arxiu Municipal de Girona, Estadística demogràfica, i d'altres textos contemporanis, ja coneguts (Joan Gaspar Roig i Jalpí, *Resumen historial...*), o encara inèdits dels mateix fons (Jeroni de Real, *Vàrias noticias y sucesos recopilats... i Manual d'acords 1651*), dedueix els nous coneixements, que sobretot l'*Aranzel* proporciona en els punts de topografia de la ciutat de Girona, la seva demografia, activitats professionals, repartiment econòmic i onomàstica. L'*Aranzel* és transcrit en les pàgines 10-18. — J. P. E. [1026]

Dues mostres de teatre català del segle XVII. Nota i transcripció de Pep VILA, dins «Revista de Girona», XXVII (1981), 299-310.

Presentació i transcripció de dos fragments conservats en l'Arxiu dels Pirineus Orientals, ms. 15: un fragment del tercer i darrer acte de la *Relació dramàtica de la nativitat del Fill de Déu* (301-304) i la *Loa per la comèdia del desdeny ab lo desdeny* (305-310) (aquesta darrera també conservada en el ms. 16 del mateix fons i en un altre manuscrit del Fons Vallat de Montpeller). Remarquem en la primera tres nivells estilístics i lingüístics: el normal, el rústic i una barreja de gascó i català emprada per dos gascons. La segona és part introductòria d'una peça, de la qual s'ha perdut el fragment central, i per això és impossible de dir si té alguna relació amb l'obra d'Agustín Moreto, *El desdén con el desdén*, l'acció de la qual es realitza a Barcelona l'any 1652. La llengua seria elitista. — J. P. E. [1027]

Josep ROMEU I FIGUERAS, *Poesies en català de Llorenç Matheu i Sanç, autor valencià del s. XVII*, dins «Els Marges», 14 (1978 [1979]), 97-111; 16 (1980 [1981]), 65-92.

La primera part, introductòria, recull les dades biogràfiques i bibliogràfiques de tema no poètic. Recorda les notícies tradicionals de l'activitat poètica de Llorenç Matheu, indica les setze composicions catalanes conservades en el recull de *Varios versos recogidos de los que he escrito...*, ara a Madrid, Biblioteca Nacional, ms. 3746, resumeix les incursions versificadores d'altres membres de la família i les teories sobre la llengua valenciana exposades en *De regimine urbis ac regni Valentiae*, presenta la traducció castellana feta per Matheu de l'*Espill* de Jaume Roig, col·loca els sonets en

mots monosíl·labs (els IX i X) en el context d'altres proves de l'època del Barroc i les altres composicions en relació a la funció social festiva de la València del s. XVII, i estudia en particular les composicions IV i V dins la tradició dels «col·loquis» (les altres serien més trivials); la prosòdia emprada seria la castellana. La segona part publica, anotades, les disset composicions. — J. P. E. [1028]

Antoni COMAS, *Un escriptor místic català del segle XVII: Fra Antoni de Sant Maties*, dins «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», XXXVIII (1979-1982), 5-51.

Text no llegit del discurs de recepció a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. Ja en la descripció inicial del convent de Sant Josep de Barcelona, l'autor s'atura en la biblioteca (9-11); després descriu l'ambient ascètic d'una comunitat que seguia la reforma carmelitana de santa Teresa de Jesús i de sant Joan de la Creu (12-17). La biografia de l'escriptor (Figueres 1595 - Barcelona 1668) es basa en les dades de Semigon (Pujol) de l'Esperit Sant, *Historia de la vida y virtudes del venerable padre fray Antonio de San Matias, descalzo de Nuestra Señora del Carmen* (ms. 511 de la Biblioteca Universitària de Barcelona) i de Joan (Blanc i Mur) de Sant Josep, *Anales de los carmelitas descalzos de la provincia de sant Josef, en el Principado de Cataluña...*, I (ms. 991 de la mateixa biblioteca), obres de les quals són transcrits nombrosos fragments (16-30). Hom coneix trenta títols d'opuscles escrits per Antoni (Carbó) de Sant Maties (30-32), en català i en castellà, conservats en els mss. 523, 527, 532, 956, 1592 i 1832 de la biblioteca esmentada, autògrafs els dos darrers. Seguint el canemàs bàsic de l'ascètica cristiana, amb les etapes de purificació, avenç i perfecció, hom detecta un influx doctrinal particular de fra Lluís de Granada, de sant Pere d'Alcàntara, de sant Joan de la Creu i de santa Teresa de Jesús. Comas assenyala la coincidència textual en la doctrina sobre la relació entre Déu i l'ànima tots sols («Jo e Tu») amb la de l'*Espill de vida religiosa* (Barcelona 1515) i, pel que fa a la doctrina del «deixament» espiritual, en la qual nega cap influència de Miguel de Molinos, creu que hi ha paral·lisme amb la dels «dejados» castellans del s. XVI (que distingeix dels «alumbados») i àdhuc influx de Francisco de Osuna, del qual autor la biblioteca del convent de Sant Josep posseïa, almenys, la tercera part del *Abecedario espiritual* (50, nota 194). — J. P. E. [1029]

Ricard GARCIA CÀRCEL, Helena NICOLAU, *Castella contra Catalunya: la batalla lingüística al segle XVII*, dins «L'Avenç», núm. 22 (desembre 1979), 42-47.

El tema d'aquesta recopilació de textos és el de la polèmica sobre la vigència de la llengua catalana en activitats o estrats precisos. Ja Cristòfor Despuig en els *Col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa* es queixava de la pèrdua de vigència del català en les classes socials més elevades (1557). En la dècada del 1635-1645 la polèmica girava entorn de l'exclusivitat del català en la predicació a Catalunya. Plantejà el problema l'any 1636 Juan Gómez Adrín, qui defensa, contra els Concilis Provincials de la Tarraconense, la castellanització com a enriquiment contra una pretesa curtedat d'enginy en el seu *Memorial en defensa de la lengua castellana para que se predique en Cataluña*. Era d'esperar que els autors que escriviren els anys de la revolta de 1640: Josep Carroça (1641), F. Martí i Vilamador i sobretot Gaspar Sala i Diego Cisteller, dos autors els arguments dels quals són transcrits o resumits ací, defensessin el català. Després del fracàs, vindria la reacció castellanitzadora personificada per Alejandro Ros, del qual és transcrit un llarg extracte (1646): el castellà és la llengua de l'imperi (1646). — J. P. E. [1030]

Jaume DANTÍ I RIU, *La producció agrària en una vila del Vallès Oriental a la segona meitat del segle XVII: Delmes de Martorelles 1657-1714*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», I (1981), 103-124.

L'estudi es basa en les dades sobre la percepció de delmes per part del rector de la parròquia de Martorelles, consignades en llibretes que formen part de l'Arxiu parroquial, actualment conservat dins l'ADB. Són també utilitzats com a font secundària els *Llibres del consell de la Vila*, de l'Arxiu Municipal de Granollers; també el *Llibre d'èpoques i actes 1581-1588*. Així l'autor reprodueix el ritme en la producció del blat, mestall, ordi, civada, mill, espelta i sègol, cànem i vi. — J. P. E. [1031

Bernard DURAND, *La répression du vol sacrilège au Conseil Souverain de Roussillon, dins Conflent, Vallespir et Montagnes Catalanes*, 151-163.

A base de la seixantena de processos per sacrilegi fets al Rosselló entre 1660 i 1790, conservats en els Arxius Departamentals dels Pirineus Orientals, l'autor estudia sobretot la tipificació jurídica dels diversos fets. S'ajuda tant de les *Decisiones* de Lluís de Peguera, com, sobretot, del *Traité des Crimes* del conseller Noguier, manuscrit 21 dels Arxius esmentats. — J. P. E. [1032

Herman de la FONTAINE VERWEY, *The 'Spanish Blaeu'*, dins «Quaerendo. A Quarterly Journal from the Low Countries Devoted to Manuscripts and Printed Books», XI (1981), 83-94.

L'*Atlas Maior* de Joan Blaeu (1662 ss.) fou traduït i publicat en castellà sota el títol d'*Atlas Mayor sino (!) Cosmographia Blaviana...* El traductor dels primers volums («the first volumes») era un tal David Nasi i el dels altres («the others») el mallorquí Nicolau d'Oliver i Fullana (87). — J. P. E. [1033

Fernando SÁNCHEZ MARCOS, *El apoyo de Cataluña a don Juan de Austria en 1668-69. ¿La bora de la periferia?*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», I (1981), 127-165.

Intent de revisió de la versió que la historiografia catalana per la seva banda (Ferran Soldevila, Joan Reglà, Jaume Vicens Vives, Pere Voltes, John H. Elliot, Pierre Vilar) i la castellana (Vicente Palacio Atard, Gabriel Maura, Antonio Domínguez Ortiz) per la seva han donat del recolzament de Catalunya a Juan de Austria l'any 1669. Examina la documentació inèdita de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, de l'ACA, dels mss. 8349-8351 de la Biblioteca Nacional de Madrid i dels 573 i 753 de la Biblioteca Universitària de Barcelona i edita algun text complet, com és ara, traduïda al castellà, la carta del Consell de la Ciutat de Barcelona a la reina Marianna d'Àustria de novembre de 1568 (145-146), arribant a la conclusió que Catalunya i en particular Barcelona l'ajudaren en els primers moments de l'oposició a la política d'Everhard Nithard, però les aportacions definitives foren els moviments populars d'Aragó i Castella el febrer de 1669. — J. P. E. [1034

Josep M.ª de GARGANTA, O.P. †, *Un capítol gironí d'història espiritual*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXV-II (1981), 133-144.

L'autor presenta el dominicà fra Joan Tomàs de Rocabertí (1627-1699) i les seves dues obres conegudes, *Alimento espiritual* (Barcelona, Mathevad 1668) i la *Theologia*

Mystica (Barcelona 1669). Lligat a sant Lluís Bertran i a fra Tomàs de Vallgornera, fra Tomàs de Rocabertí es refereix en la *Theologia Mystica* a la doctrina i als escrits de la seva tia Hipòlita de Jesús de Rocabertí (1551-1622), els quals va fer publicar en vint-i-quatre volums i que, en ésser promoguda la causa de beatificació de la seva autora, foren inclosos a l'índex. Garganta es refereix també al ms. 148 de la Biblioteca Universitària de València, que conté la biografia de fra Joan Tomàs de Rocabertí escrita pel P. Josep d'Agramunt, i a les obres que el dominicà va fer escriure, quan fou general de l'orde, per a enaltir el seu llinatge: la història de la casa de Rocabertí, escrita per fra Josep Dromendari (Gènova 1676), les biografies d'un religiós i quatre religioses de la casa, escrites per Jacint Busquets i Matoses (València 1684), i la biografia de sor Hipòlita de Jesús de Rocabertí, escrita per fra Antoni de Lorea (València 1679). — J. de P. [1035]

Josep M. MADURELL I MARIMON, *Un informe apòcrif de la defensa del castell de Bellaguarda en 1675*, dins *Conflent, Vallespir et Montagnes Catalanes*, 123-127.

Els dies 23, 24 i 25 d'agost de 1675 eren datats (i impresos) a Girona cinc informes sobre la defensa de Bellaguarda (Biblioteca de Catalunya, Fulletons Bonsoms 2469-2473); el quart, atribuït a Alejandro Carlos Donquerch (núm. 2470) fou declarat espuri per aquest. Ací són publicats l'informe i la declaració de falsedat, de Barcelona, AHPB, Francesc Cassanyes, lligall 2 de 1676. — J. P. E. [1036]

Tercer centenari de la «Carta del M.R.P. Fray Juan Gaspar Roig y Jalpi... al M. R. Doctor Antonio Partella, Rector de la Vila de Mataró», dins «Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria» [de Mataró], núm. 11 (juliol 1981), 4.

Notícia de l'únic exemplar conegut d'aquest escrit publicat el 1681, conservat en el citat Museu Arxiu i reproduït en el núm. 2 de la mateixa publicació, juliol 1978, 8. — J. P. E. [1037]

Jaume DANTÍ RIU, *Granollers i comarca als segles XVII i XVIII: evolució demogràfica i econòmica*. Premi «I Memorial Joan Camps» (Col·lecció de monografies locals. Història, núm. 19), Granollers 1981, 133 pp.

Estudi d'història a partir de dades comarcals [vegeu en aquest mateix volum, pp. 427-430], en el qual es distingeix la part d'estudi demogràfic (19-54) de la d'estudi econòmic (55-124). Tant l'una com l'altra es basen en dades directament recollides en fons documentals inèdits, ultra l'ACA i l'AHCB, en sèries diverses de l'Arxiu Municipal de Granollers, en arxius parroquials recollits en l'ADB o encara en els llocs originaris (l'Ametlla del Vallès, Bigues), d'on són transcrits alguns fragments (91, 114). Les pàgines 24-29 contenen les llistes corresponents dels fogatges de 1497, 1515 i 1553. — J. P. E. [1038]

Antoni SIMON I TARRÉS, *La plaga de llagosta, de 1684-1688, a Catalunya*, dins «Revista de Girona», XXVII (1981), 19-21.

Notícies sobre tal plaga tretes de fonts inèdites com és ara els *Sucesos de Cataluña desde el año 1640 hasta 1693*, conservat a Barcelona, Biblioteca de Catalunya ms. 503, amb notícia d'alguns dels escrits que aquella plaga suscità, per exemple els «cent-cinquanta quaderns amb remeis contra la llagosta» que la Generalitat de Catalunya

destinà a les poblacions gironines o l'opuscle intitulat *Relació dels motius per los quals nos castiga la Divina Justícia regularment amb la plaga de las Llagostas...*, publicació oficial de la ciutat de Girona, estampada per Jeroni Palol l'any 1687. — J. P. E.

[1039]

Alfredo SÁENZ-RICO URBINA, *La penuria de trigo en Ibiza durante los años 1685-1688*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», 1 (1981), 167-186.

L'article es basa en la documentació conservada en l'arxiu particular del marquès de Castellidorsius (Barcelona), recollida pel contemporani virrei de Mallorca, Manuel de Sentmenat i de Lanuza, i exposa l'escassetat de gra a Eivissa i la constant necessitat de recórrer a l'ajut de Mallorca, a base sobretot de la correspondència amb el governador d'aquella illa, Juan de Bayarte Calasanz i Ávalos, de la qual són transcrits fragments més o menys extensos. Remarquem les notícies sobre els llibres que posseïen i que més interessaven els dos nobles, relatius sobretot a fortificacions militars (170, 171 i 183, nota 18). — J. P. E.

[1040]

Josep M. GREGORI I CIFRÉ, *Els organistes de Santa Maria d'Igualada en el període 1689-1738: documents per a la seva història*, dins «Recerca Musicològica», I (1981), 95-112.

Recopilació de notícies, moltes d'elles textualment transcrites de fons de l'Arxiu Parroquial de Santa Maria d'Igualada, de l'Arxiu de Protocols o de l'Arxiu Històric Municipal de la mateixa ciutat, entorn del càrrec d'organista de la parròquia i dels successius titulars: Joan Lluch (1689-1701), Josep Llobet (1702), Josep Soler (1702-1737) i Joan Mestra (1737-1738). L'apèndix transcriu íntegres cinc documents (105-112) relatius als dos darrers, tres a Josep Soler i dos a Joan Mestra, tots en català, tret el tercer, en llatí (108-109). — J. P. E.

[1041]

Maria Mercè MIRÓ, *El manuscrit Fontanella del Museu Episcopal de Vic*, dins «Ausa», IX (1980-1981), 211-218.

Descripció material del ms. 261 de l'Arxiu del Museu Episcopal de Vic i inventari de les 193 peces que hi són copiades, 189 de les quals són obres del poeta Francesc Fontanella copiades per Anton Mora i de Xammar l'any 1695. Hom dóna els títols de les obres i de vegades el primer vers. — J. P. E.

[1042]

Pep VILA, *Un manuscrit de Fontanella*, dins «Misc. Bohigas I», Barcelona 1981, 137-159.

Després de reprendre en consideració el ms. 172 de la BC que recull força obres de Francesc Fontanella, ja donat a conèixer per Rubió, l'autor descriu el ms. LXVIII de la Casa de Cultura de Ripoll, de finals del s. XVII, tot ell d'obres de F. Fontanella, i en detalla el contingut. Pep Vila hi individua 247 peces, a més de les 77 poesies del *Gilet enamorat*, i conclou que és el manuscrit del qual Torres Amat afirmà que l'any 1705 era posseït pel doctor Pere Màrtir Pons. — J. de P.

[1043]

Alice MARCET, *La résistance à la francisation dans les montagnes catalanes au XVIIe siècle*, dins *Conflent, Vallespir et Montagnes Catalanes*, 129-140.

Exposició del sentiment nacional català al Rosselló i Comtats després del Tractat dels Pirineus, àdhuc contra alguns afrancesats barcelonins. La francització fou impul-

sada pels camins del Consell sobirà, de l'Església i de l'ensenyament. Però l'Església no fou instrument dòcil, car el poder central només pogué controlar dos o tres càrrecs elevats (bisbe d'Elna, abat de Sant Miquel de Cuixà). L'escola afrancesada, en canvi, fou el camí indispensable per a la conservació dels càrrecs per part de la burgesia de Perpinyà; l'any 1682, hom imposà el sistema a totes les poblacions, prohibint tota altra escola des del moment que s'obria la reial, però no tingué èxit, perquè per a la gent del país la frontera era inexistente i perquè petita noblesa, clerecia i poble eren descontents de la dominació francesa. La lluita antifrancesa esclatà en la revolta dels «Angelets de la terra» o en episodis com les conspiracions del Fort dels Banys o de Vilafranca de Conflent (1674); àdhuc després, la situació hauria estat de resistència passiva. L'estudi es basa en gran part en fons dels Arxius Departamentals dels Pirineus Orientals i dels de la Guerre a París. — J. P. E. [1044]

Yvette CARBONELL, *Témoignages artistiques de dévotions collectives en Vallespir au XVIIe siècle*, dins *Conflent, Vallespir et Montagnes Catalanes*, 141-150.

L'estudi es concreta a l'Alt Vallespir i s'ocupa sobretot dels retaules de sant Isidre, a Sant Llorenç de Cerdans i de la Mare de Déu del Roser a Prats de Molló, basant-se respectivament en els estatuts de la confraria i en el contracte amb l'escultor perpinyanès Lluís Generes, dels quals transcriu paràgrafs en català. Remarquem la notícia que els llibres notals del notari Sant Girmà, de Prats de Molló, de darreries del s. XVII, es conserven actualment en l'estudi de mestre Denamiel de la mateixa població. L'article conté quatre fotografies. — J. P. E. [1045]

M. CRUSAFONT SABATER, *Regne de València: Quatre peces inèdites (Carles I - Carles II) i presentació del diner de l'arxiduc contramarcad amb C-3 coronat*, dins «Gaceta Numismática», núm. 57 (junio 1980), 28-35.

Reprodueix les respectives inscripcions. — J. P. E. [1046]

Ismael VALLÈS, *Divisions administratives a la cartografia valenciana de la Il·lustració i de la Pre-Autonomia*, dins «L'Espill», núm. 10/11 (estiu - tardor 1981), 27-35.

L'apartat d'*Els mapes de la Il·lustració* (28-32) exposa les característiques dels de Francisco Antonio Cassaus (1693), de Pieter van Aa (1707), Nicholas de Fer (1709), Robert de Vaugondy (1751), Tomàs López de Vargas Machuca (1762), Bernat Espinalt García (1787) i Antoni Josep Cavanilles i Palop (1795). — J. P. E. [1047]

Pere MOLAS I RIBALTA, *Los colegiales mayores en la audiencia de Valencia (siglos XVII-XVIII)*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», I (1981), 51-75.

Els Col·legis Majors d'on sortiren els magistrats de l'Audiència valenciana són tots fora dels Països Catalans: Salamanca, Alcalà, Valladolid, Osca. Però aquest estudi no sols indica les fonts per al coneixement dels cent quaranta magistrats valencians (Arxiu del Regne de València, Real Acuerdo 1707-1808; Archivo General de Simancas, Gracia y Justicia lligalls 133-163; i Archivo Histórico Nacional, de Madrid, Consejos suprimidos lligalls 18.210-18.222), ans encara aprofita fonts inèdites de l'ACA, Consejo de Aragón lligalls 623-625 o la sèrie Órdenes Militares, Montesa, Expedientes, de l'arxiu històric nacional esmentat, o informes d'autors diversos, per exemple, de Juan de Isla, *Relación de los ministros que actualmente sirven en la Real Audiencia de Valencia...*

de 1742, del duc de Caylus, *Noticia del mérito, suficiencia y circunstancias que concurren en cada uno de los ministros que componen la Audiencia de este Reyno de Valencia*, de 1749, i Marcos Ximeno Rodríguez, *Informe de la literatura, juicio, conducta y demás circunstancias de todos los ministros de la Real Audiencia del Reino de Valencia*, del 1760, conservats en el fons ja esmentat de Simancas, lligall 590. Només un d'aquests magistrats havia estudiat a la Universitat de Cervera (58). Assenyalem l'aplec de notícies sobre llurs escrits en la pàgina 64. — J. P. E. [1048]

Carles MARFÀ I RIERA, *Recettes médico-culinàries de la casa de Mata i Copons (d'Allella)*, dins «Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria» [de Mataró], número 12 (desembre 1981), 47-52.

Presentació del *Llibre de defarents notas, de èpochas y altres defarents actes y escripturas de Don Joseph Anton de Mata y Copons, comensat lo primer de Febrer del any 1701*, actualment a Mataró, Museu Arxiu de Santa Maria, *Diversos* 0001, d'on són transcrits algunes receptes per a diverses dolències (constipats, tènies, cucs, mal de dents, ronya) o per a embotits (aquestes en castellà). L'autor aplega al final les notícies sobre autor i família. — J. P. E. [1049]

Sebastián BARTINA, *El Colegio de San Martín de Gerona (1700-1767). Notas para una historia*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXV-II (1981), 153-166.

L'autor dona primer notícia de dos volums de catàlegs de la província religiosa d'Aragó, conservats a l'Arxiu Històric de la Província Tarraconense de la Companyia de Jesús (Sant Cugat del Vallès), que van des de 1753 a 1767, i n'extreu l'estadística del *Collegium Gerundense* (nombre de persones vinculades al col·legi i càrrecs). En segon lloc recensionia 23 fullets impresos des de 1700 a 1767, que contenen els discursos, poemes, drames, tesis o programes de disputes acadèmiques celebrades a Girona. Escrits en llatí o en castellà —llevat d'un, en grec—, en prosa o en vers, llur contingut és eminentment escolar, retòric, convencional, d'estil ampullós, d'acord amb les tendències de l'època. — J. de P. [1050]

Eugenio DÍAZ MANTECA, *Notes per a l'estudi de les confraries castellonenques. El «Gremi dels fadrins» de la vila de Castelló*, dins «Penyagolosa», II època, núm. 19 (octubre 1981), [51-64].

Recull de dades històriques sobre el gremi esmentat, sobre la seva vinculació amb la devoció a sant Cristòfor i presentació dels *Capítols del gremi dels fadrins* de 1704, publicats en la p. 61 amb set peces més, procedents del *Llibre dels fadrins*, de l'Arxiu de la Diputació Provincial. — J. P. E. [1051]

José María BARRERA FONTES, Juan Manuel CARRETERO ZAMORA, *Una fuente inédita sobre la Guerra de Sucesión: Memoria anónima sobre el sitio de Barcelona de 1705*, dins «Hispania», XL (1980), 631-668.

Presentació general de l'Arxiu del marquès de Treviño-Gotor, de Ciudad Real [sense, però, indicar on es troba actualment] (632-633) i particular dels fons, manuscrits o impresos, relatius a Catalunya, els quals van de la segona meitat del segle XVII fins a tot el segle XVIII, potser aplegats per Francisco Treviño, oficial reial

documentat a Catalunya els anys 1770 i 1775, i ací inventariats (633-636). Introducció a la memòria ací publicada, obra d'un botifler, testimoni ocular dels fets i molt detallista (638). En les pàgines 646-668, transcripció de la *Memoria de lo que passò en el sitio de la ciudad de Barcelona que puso el ejército de los aliados en el agosto 1705 y su suceso y la causa de la entrega de la Plaça y otras cosas notables*, trobant-se entre aquestes darreres unes consideracions de l'autor sobre les possibilitats sobretot militars de Catalunya i la posició de diversos estaments en relació a Felip V. — J. P. E. [1052]

Amato CAMPOLONGO, *Dichiarazioni, Riconoscimenti e Concessioni di Nobiltà*, dins «Rivista Araldica», LXXXIX (1981), 183-190 i 193-201.

Transcripció del text de l'Archivio di Stato de Nàpols, Archivio della Commissione Araldica Napoletana, fasc. 100, escrit, segons que sembla, per Livio Serra di Gerace, amb indicació dels fons d'aquell arxiu on es troben els respectius documents reportats. Les concessions i declaracions posteriors al 9 de desembre de 1705 són gairebé totes a favor de catalans (196-201); figuraven en volums de la sèrie *Diversorum Aragoniae, Siciliae, etc.* — J. P. E. [1053]

Josep M.ª de SOLÀ MORALES, *El retaule de Sant Josep de la Parroquial d'Olot*, dins «Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca. Annals 1978», Olot 1979, 355-389.

Crònica de la construcció del retaule esmentat en el títol, la qual es veié afectada pel fet que el primer escultor, Josep Cortada, fou cridat a Barcelona a la cort de l'arxiduc Carles III d'Àustria. Posteriorment, es feren càrrec de l'acabament de l'obra Pau Costa, Francesc de Borge i Francesc Escarpanter, de cada un dels quals són inventariades les obres, sobretot les fetes a Olot. L'apèndix conté la transcripció de nou documents i la regesta d'un desè (389), tots de l'Arxiu Històric de Protocols d'Olot, dels anys 1707 a 1728, on es reflecteixen les vicissituds de la construcció del retaule. Assenyalem-hi la presència d'Ignasi Masbernà, estudiant, i dels escrivans Salvador Cella (373 i 381), Pere Pau Vayreda (375) i Salvador Mota (385). — J. P. E. [1054]

Jaime SALVÀ, *Rendición de Mallorca a Felipe V*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», XXXVIII (1981), 327-351.

La narració històrica dels esdeveniments dels darrers anys de la dinastia Habsburg a Mallorca i de les relacions amb Barcelona es basa en documentació de l'Arxiu del Regne de Mallorca, sobretot en la de la sèrie *Consells generals* i en altra de procedent de l'arxiu del marquès de la Torre. Alguns documents són recollits *in extenso* en el curs de la narració. L'apèndix conté l'acord d'Hospitalet (de Llobregat?), de 22 de juny de 1713, signat pels caps dels dos exèrcits per a l'evacuació de Mallorca i d'Eivissa (349-350) i la carta de 2 d'abril de 1715 de Carles d'Habsburg a Josep Anton Rubí i Boixadors, marquès de Rubí i virrei de Mallorca, sobre passos per a arribar a un tractat de pau entre França i Àustria amb mediació d'Anglaterra. Tots dos textos procedeixen del darrer dels arxius esmentats. — J. P. E. [1055]

Josep M. TORRAS I RIBÉ, *Reflexions sobre l'actitud dels pobles i estaments catalans durant la Guerra de Successió*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», I (1981), 187-209.

Les primeres pàgines d'aquest estudi expliquen la situació anòmala dels fons arxi-

vístics de Catalunya pel que fa a la documentació dels anys 1700-1714 (187-188). A base, però, d'allò que s'ha salvat en arxius diversos (arxius municipals d'Igualada, de Tàrraga, de Granollers, de Barcelona, de Reus) i de les fonts ja publicades, revisa la tesi de l'adhesió compacta de Catalunya a l'arxiduc Carles d'Àustria i defensa que les adhesions tant de ciutats com d'estaments foren diverses, tot i ésser clara una preponderància filipista en les capes superiors. — J. P. E. [1056]

Zoltan FALLENBÜCHL, *Espagnols en Hongrie au XVIII siècle*, dins «Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos», LXXXII (1979 [1981]), 85-147 i 199-224.

L'autor recorda en la introducció les relacions entre Hongria i la corona catalano-aragonesa en l'Edat Mitjana. El setge de Viena pels turcs (1683 ss.) provocà a Catalunya un ressò popular, que no es troba en d'altres llocs. Tres-cents catalans s'enrolaren en la croada, seixanta dels quals menestrals barcelonins, encara recordats. Llurs gestes foren explicades en diversos escrits de Rafael Figueró, *Nuevo romance del sitio y toma de Buda per el ejército imperial año 1686*, Barcelona 1686; *Copia de la carta que scrive el... Señor... de Burgomaine...*, Barcelona 1686; *Relación verdadera de las felices nuevas de la toma de Segedin y Cinco Iglesias...*, Barcelona 1686, els quals trobaren ressò en l'Acadèmia de Poetes de València. Però la gran onada d'emigració seria conseqüència de la derrota de 1714 i així hom troba en la documentació del temps molts cognoms catalans: Josep Queraltó (95), Giner, Verdaguer, Teresa Travé, De la Granada, Barcelona (100), Ramon Vilana, Perles de Rialp (105), Josep Valldorriola, Josep Vilaterçana (107). Al bisbat d'Esztergom es constituí una parròquia d'espanyols, en la qual set de les famílies documentades eren de Catalunya i tres de València (108). Consten estudiants a Pest uns fills de la família Olzina i els del comte d'Oriola (116). Encara en acabar el s. XVIII eren nombrosos els cognoms catalans a Pest i a Buda. El segon article conté la llista alfabètica de tots els espanyols documentats. — J. P. E. [1057]

María de los Angeles PÉREZ SAMPER, *Los regentes de la Real Audiencia de Cataluña (1716-1808)*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», 1 (1981), 211-252.

Estudi dividit en dues parts, totes dues basades en documentació en gran part inèdita procedent de Simancas, Archivo General, Secretaría de Gracia y Justicia, lligalls 133-165, i de Madrid, Archivo Histórico Nacional, Real Audiencia de Cataluña, Consejos Suprimidos, Gracia y Justicia, lligall 18.514 i Estado, lligall 2973, d'on són transcrits fragments, de vegades ben extensos (216-218). La primera part exposa aspectes generals, entre els quals destaca l'exposició de parers sobre si els càrrecs de l'Audiència de Catalunya havien d'ésser ocupats per catalans o per castellans (215-219). Altres temes tocats són la relació entre capità general i regent de l'Audiència i procedència, estudis i carrera pública de la vintena de personatges que ocuparen aquest càrrec, les biografies dels quals són ofertes en la segona part. Remarquem les notícies sobre les obres escrites pel tercer, Leonardo Gutiérrez de la Huerta y Pérez de Camino (233-234) i sobre el fet que el cinquè, Bernardo Santos Calderón de la Barca fou l'autor dels Estatuts de la Universitat de Cervera (229 i 235-236) i que el setè, Josep Francesc d'Alòs i Rius, fou co-redactor de les *Ordenanzas de la Real Audiencia del Principado de Cataluña* (238). — J. P. E. [1058]

Francesc LEONART I ROCA, *Menescals, albeïters (sic) i ferradors de Mataró al se-*

gle XVIII, dins «Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria» [de Mataró], número 12 (desembre de 1981), 4-14.

A base de documentació de l'ACA, *Papeles de S.E.*, 242 i d'altres fons complementaris, l'autor exposa les vicissituds de la imposició borbònica del «Protoalbeitero» a Catalunya en virtut de la Nova Planta, refà la llista de menescals tant al Corregiment de Mataró com al de Girona al Maresme (6-9) i transcriu l'inventari «post mortem» del ferrador Jaume Casellas, del 1780 (9-14), en el qual només trobem una capsa amb documentació matrimonial i un llibre de comptes (13). — J. P. E. [1059]

Eduardo ESCARTÍN, *El catastro catalán: teoría y realidad*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», 1 (1981), 253-265.

Recordada la imposició del cadastre a Catalunya, resumeix la crítica que l'any 1721 en feia Francesc Ametller i Pérez en dictamen conservat a Simancas, Archivo General, Guerra Moderna, Suplemento, lligall 145 (257-259), titllant-lo d'excessiu, i la contraposada de Bernardino González Chaves, comptador de l'exèrcit i província de Catalunya, de l'any 1786-1787, conservat en el mateix arxiu, Secretaría de Hacienda, lligall 1433 (260-262). — J. P. E. [1060]

Primitivo J. PLA ALBEROLA, *Los beneficios eclesiásticos y sus rentas a través de las Visitas pastorales: la parroquia de Santa María de Cocentaina a principios del siglo XVIII*, dins «Anales Valencinos», VII (1981), 255-270.

Després d'unes pàgines introductòries que exposen la situació actual de l'Arxiu Parroquial de Santa Maria de Cocentaina, subratllant-ne les pèrdues (255-257), i en particular la de la sèrie de Visites Pastorals, estudia, basant-se sobretot en la documentació de la de l'any 1725, la base econòmica dels beneficis establerts en aquella parròquia i les repercussions que hi tingueren fets com l'expulsió dels moriscos i en general la recessió del s. XVII, valent-se també d'altres fonts com és ara l'Arxiu del Col·legi del Patriarca de València, Protocols de Vicent Loris, 601 (any 1666) i Protocols de Baptista Feliu, 618 (any 1654). — J. P. E. [1061]

Instrucción militar christiana por Joseph Escoffet y de Matas, dins «Revista de Historia Militar», XXIII (núm. 47) (1979), 165-191.

Notícia de la traducció en castellà de l'original francès de l'obra esmentada, feta per Josep Escofet i de Matas, ciutadà honrat i escrivà de cambra de la Reial Audiència de Barcelona, i publicada ací mateix l'any 1735, amb reproducció de la portada (167) i transcripció del pròleg (169-170). L'obra fou traduïda en d'altres ocasions i reeditada fins al 1815. — J. P. E. [1062]

Josep M.ª GREGORI I CIFRÉ, *Mestres de Capella i organistes de la Col·legiata de Sant Joan de les Abadesses durant el segle XVIII. Documents per a la seva història*, dins «Estudi General», I/1 (1981), 161-71.

L'autor ofereix algunes notes sobre oposicions als càrrecs d'organista i mestre de capella a la col·legiata de Sant Joan de les Abadesses entre els anys 1738 i 1770. En apèndix publica quatre documents sobre aquestes oposicions sense dir d'on provenen. — J. de P. [1063]

Francis SUREDA, *Nuevos datos sobre el arrendamiento del teatro de «La Olivera» y una tentativa de prohibición de comedias en Valencia a mediados del siglo XVIII*, dins «Revista Valenciana de Filologia», VII (1981), 373-389.

Exposició dels esdeveniments dels anys 1740-1741 relacionats amb la proposta de l'arquebisbe de València, Andreu Majoral, d'assegurar els rèdits del lloguer del teatre a l'Hospital i amb la reacció de les altres institucions tant ciutadanes com del govern central, tot basat en les notícies proporcionades per fons de l'Arxiu de l'Hospital (*Llibre major, Contrallibre major de la claveria, Judicaris*) i de l'Arxiu Municipal de València (*Llibre capitular de 1741*). Remarquem les notícies sobre peces representades (383-384). És publicada en apèndix la *Representación sobre la pretensión del Illmo. Sr. Arzobispo en que pidió se le vendiera la Casa de Comedias* d'11 de desembre de 1748, de l'Arxiu de l'Hospital, *Secció teatre, Varis* (387-389). — J. P. E.
[1064]

Llorenç FERRER I ALÒS, *La fabricació d'aiguardent a Manresa, a la primera meitat del s. XVIII*, dins «Miscel·lània d'Estudis Bagencs», 1 (1981), 107-126 i una làmina.

Estudi basat en diversos fons de l'Arxiu Històric de la ciutat de Manresa, particularment en el *Llibre d'acords* d'aquell ajuntament i en el *Lligall aiguardent*, dels quals són transcrits fragments tant en el curs de l'article com en les notes. La làmina reproduceix el dibuix d'un aparell de destil·lació de la fàbrica Jaum(e)andreu. — J. P. E.
[1065]

Enric MOREU-REY, *El pensament il·lustrat a Catalunya* (Antologia Catalana 26). Segona edició. Barcelona 1980, 128 pp.

Reedició de l'obra publicada l'any 1966 on són recopilats fragments d'autors anònims i de Feliu Amat de Palou i Font, Joan Andrés, Josep Aparici, Francesc Armanyà i Font, Manuel Barba i Roca, Joan Baptista Berni i Català, Jaume Bonells, Antoni Campillo i Mateu, Antoni de Capmany, Jaume Caresmar i Alemany, Antoni-Josep Cavanilles, Josep Climent, Antoni Codorniu, Vicenç Coll, Tomàs-Manuel Fernández de Mesa, Josep Finestres i Monsalvo, Joan Izquierdo i Capdevila, Jordi Juan i Santacília, Manuel Mañes, Manuel Martí i Zaragoza, Antoni Martí i Franquès, Joan-Francesc Masdeu, Gregori Maians i Ciscar, Josep Maymó i Ribas, Josep Moyà, Jaume Pasqual, Andreu Piquer i Arrufat, Antoni Pons i Piquer, Bartomeu Pou, Francesc Romà i Rossell, Francesc Salvà i Campillo, Jacint Segura, Joan Sempere i Guarínós, Manuel Sisternes i Feliu, Tomàs-Vicenç Tosca, de cada un dels quals són ofertes breus fitxes bio-bibliogràfiques (117-122). — J. P. E.
[1066]

Federico MARTÍNEZ RODA, *Los ilustrados valencianos y la economía*, dins «Saitabi», XXX (1980), 83-104.

Resum de tesis acadèmiques sobre temes diversos, d'autors valencians del s. XVIII. Pablo de Mora y Jaraba, *Tratado crítico. Los errores del derecho civil...*, Madrid 1748, assenyala la necessitat d'un cos de legislació econòmica, atesa la manca del dret romà (83-84). Josep Climent i Avinent ofería, d'una banda, que l'Església cedís les propietats, assegurant, però, com a base econòmica els delmes i primícies, però de l'altra cercava en el treball i en la instrucció popular un remei a la pobresa col·lectiva (84-87). Maians subratllava la urgència de reformes estructurals i tècniques (xarxa de regadius) i la necessitat d'agilitzar el crèdit, de manera, però, que cap dels sectors econòmics no resultés privilegiat en relació al primari (88-91). Manuel Fernández de Mesa i Moreno, *Tratado legal y político de caminos públicos y posadas*, València 1755, insisteix en la

necessitat d'una bona xarxa de camins. Pasqual Vicent Lansola fa observacions curioses sobre una classe particular d'adobs a València: *Discurso sobre lo útil y aun necesario que se cree ser a los campesinos de la huerta de esta ciudad el estiércol y polvo que se saca de sus calles...*, València 1780. Manuel Sisternes i Feliu, *Idea de la ley agraria española*, Madrid 1786, subratlla la importància de l'agricultura com a font del comerç, tràfic i indústria; propugna una reforma de la propietat agrària, però no a favor de l'Estat, ans encaminada a fer propietaris els treballadors del camp (93-94). Joan Sempere i Guarinós propugna la desamortització, d'una banda, i accepta, de l'altra, el luxe o consum innecessari de béns com a motor de l'economia (94-97). Tomàs Ricord, *Noticia de las varias y diferentes producciones del Reyno de Valencia...*, 1791, és partidari decidit de l'agricultura (97). Josep Villarroya i Josep Branchat serien juristes en sintonia amb els objectius del regalisme borbònic, partidaris de la desamortització (97-98). Bernat Joaquim Dànvila i Vilarrasa sintetitzava idees del liberalisme econòmic en les *Lecciones de economía civil o del comercio...* Tot desembocaria en Antonio José Cavanilles Palop i en les seves *Observaciones sobre Historia Natural...*, Madrid 1795, on, sota capa senzillament descriptiva, exposava una teoria econòmica: necessitat prioritària de creixement, introducció de noves tècniques i màquines agrícoles, divisió del treball, infraestructura viària, tot encaminat al bé de la població (100-104). — J. P. E.

[1067]

Antonio MESTRE, *Los humanistas españoles del XVI en la religiosidad de los ilustrados valencianos*, dins «Hispania Sacra», XXXIII (1981 = Homenaje a Ricardo García Villoslada, S.J., II), 229-273.

L'autor inicia l'assaig pel tema de la valoració creixent d'Erasme, el qual, d'acord amb les posicions oficials, era aparentment poc estimat, àdhuc per Gregori Maians i Jacint Segura, però de fet hom comprava les seves obres, compartia els seus principis o solucions de problemes bíblics i l'arribava a declarar autor bàsic, a l'altura de sant Jeroni i de sant Isidor. Si, en canvi, preguntem per la influència dels clàssics castellans més receptius envers Erasme, les preferències literàries de Maians assenyalaran vers fra Lluís de Granada i després fra Lluís de Lleó, de forma que el progressiu descobriment d'aquest per part de Maians permet de conèixer l'evolució feta pel valencià. Una altra mostra, potser encara més clara, és la valoració de Juan de Ávila en *El orador cristiano* de Maians, tot i saber les dificultats inquisitorials de la primera versió de *Audi, filia*. És coneguda la influència de *El orador cristiano* en Felip Bertran i en Josep Climent. Però el gran descobriment de Maians hauria estat Benito Arias Montano (242-246), del qual féu publicar la traducció castellana del *Dictamen christianum* i l'entusiasme a favor del qual encomanà a Francesc-Vicent Pérez i Baier. L'opció a favor d'una teologia espiritual li faria apreciar sobretot teòlegs com Pere Antoni Beuter i Joan Lluís Vives, el qual seria un dels humanistes preferits amb Elio Antonio de Nebrija i Francisco Sánchez de las Brozas. Maians es féu, encara, promotor de la reedició de diverses obres de fr. Lluís de Lleó, oblidades ja feia més d'un segle. Mestre subratlla al final les dues grans preocupacions religioses dels il·lustrats valencians: el laxisme, contra el qual fomenten els bons llibres, i la lectura de la *Biblia* en la llengua del poble, cosa que també es concretà en les primeres traduccions bíbliques espanyoles i en la defensa que en féu Joaquim Llorenç Villanueva, *De la lección de la Sagrada Escritura en lenguas vulgares*, València 1791, el qual, ultra la justificació teòrica basada en el canvi de legislació canònica relativa a l'*Index*, feia un recompte d'autors favorables, entre els que col·locava Frederic Furió i Ceriol. — J. P. E.

[1068]

Antoni MESTRE, *El redescubrimiento de fr. Luis de León en el siglo XVIII*, dins «Bulletin Hispanique», LXXXIII (1981), 5-64.

L'autor es proposa «establecer la personalidad del autor de *Emiendas i anotaciones sobre las Obras Poéticas del maestro Fr. Luis de León* que precede a la edición de 1761 y clarificar... el ambiente intelectual valenciano del momento...» (6) a base de la correspondència entre Gregori Maians i Vicent Blasco. L'autor de les *Emiendas* és aquest darrer. L'edició de València 1761 trencava un silenci que durava des de 1631. A partir de 1761 es multiplicarien les edicions d'obres de fr. Lluís de Lleó. Per això 1761 és data simptomàtica del canvi de gust poètic i de mentalitat religiosa. Aquesta darrera passava de l'òrbita jesuítica a una de més agustiniana. El seu punt de referència esdevenien els erasmians del segle XVI, Joan Lluís Vives i sobretot Benito Arias Montano. Les relacions amb la «compañía de libreros e impresores de Valencia» fou per a Maians el mitjà de dur a la pràctica les seves idees. De fet, però, l'edició d'*Obras propias i traduciones...* de fr. Lluís de Lleó feta per Vicent Blasco no fou realitzada d'acord amb la metodologia propugnada per Maians i aparegué amb moltes errates. D'ací nasqueren les *Emiendas...*, resultat d'intercanvi epistolar entre Blasco i Maians, el qual, fetes les correccions, acceptà d'escriure la *Vida* de fr. Lluís. La mateixa posició religiosa intimista explica les edicions realitzades a València entre 1761 i 1775, pel grup d'amics de Maians, d'obres d'humanistes cristians del s. XVI. Darrera hi ha dos problemes de fons: la lectura de la *Biblia* en llengua vulgar i la relaxació moral, que creien fomentada per les teories del probabilisme. Vicent Blasco formulària el programa en *Sobre la necesidad de buenos libros para la instrucción del pueblo*, pròleg a l'edició *De los nombres de Cristo* (València 1770). Felip Bertran i Joaquim Llorenç Villanueva ajudarien a solucionar el problema de les traduccions bíbliques. En l'apèndix (34-64) són publicades dinou cartes intercanviades entre Maians i Blasco del 7 de novembre de 1760 a 9 de maig de 1763, conservades a València, Col·legi del Corpus Christi, i Vitoria, Biblioteca del Seminario. Assenyalem en la núm. 4 (41) una notícia sobre una edició (castellana?) de fra Anselm Turmeda que Maians desconeixia (42); en la núm. 15, sobre un exemplar de les poesies d'Ausiàs Marc (Barcelona 1545); en la núm. 16, sobre Josep Finestres (58); en la núm. 17, sobre el *Llibre de consells* de Jaume Roig (València 1531) i el *Primer del cristià* d'Eiximenis (62 i 64); en la núm. 18, sobre els *Dyalogi* de Vives (63). — J. P. E. [1069]

Calogero MESSINA, *Umanesimo nella Spagna «ilustrada»*, dins «Boletín de la Biblioteca Menéndez y Pelayo», LVI (1980), 123-176.

Assenyalem, a l'interior d'aquest article no limitat a Catalunya, les referències a Ignacio de Luzán, *Oración gratulatoria*, davant la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona l'any 1752 (131) i a la seva *Poètica* (145-146 i 162-165); també a la tradició de l'*Epistula ad Pisones* d'Horaci feta per Josep Morell, Tarragona 1684 (168-169). — J. P. E. [1070]

Josep Maria OLIVA, *La Reial Companyia de Comerç de Barcelona a les Índies*, dins «L'Avenç», núm. 15 (abril 1979), 29-33.

L'article conté un apartat relatiu als textos fundacionals: escriptura de 1748, *Proyecto para el restablecimiento del Magistrado de la Lonja del Mar y nueva disposición sobre su consulado* de 1755, les *Ordenanzas internas* de 1756 i *Instrucciones para la habilitación de los navíos* de data no especificada (tampoc no és indicada la localització de cap dels tres). — J. P. E. [1071]

Miquel PUIG i REIXACH, *Noves dades dels anys 1760-1761 per a la història de les institucions escolars d'Olot*, dins «Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca. Annals 1978», Olot 1979, 131-155.

Recorda l'evolució general de l'ensenyament a Olot durant el segle XVIII [cf. ATCA, 1 (1982), 448-449, núm. 449]. La nova aportació es basa en dades extretes de l'Arxiu General dels Escolapis, de Roma. Les dades de l'Arxiu Municipal d'Olot, *Deliberacions 1754-1762* i *Manual de la Vila 1758-1761*, es concentren en l'agost de 1760 i callen fins al febrer de 1761 en què es ratifica l'acord del consell municipal amb els escolapis. La documentació romana informa de les gestions dels escolapis tant a l'interior de l'orde, a Roma, com davant el govern a Madrid, però un cúmul de dificultats impossibilitaren aquella fundació. L'apèndix conté vuit fragments de lletres contemporànies, procedents de l'arxiu romà. — J. P. E. [1072

Josep CLARA, *Terratrèmols a Girona (segles XVIII-XIX)*, dins «Revista de Girona», XXV (1979), 175-177.

Article centrat en fonts documentals gironines, en el qual són publicades les descripcions dels terratrèmols dels primers dies de novembre de 1755 i del 12 i 13 d'agost de 1789 tretes del *Manual d'acords 1755* i *Manual d'acords 1798* de l'Arxiu Municipal de Girona. — J. P. E. [1073

Federico REVILLA, *Últimas consecuencias de la simbología clásica: la gran cabalgata barcelonesa en honor de Carlos III*, dins «Boletín del Seminario de Estudios de Arte y Arqueología [de la Universidad de Valladolid]», XLVII (1981), 383-394.

Exposició de la rebuda que tributà Barcelona a Carles III en venir a prendre possessió del tron d'Espanya (1759) basada en set narracions contemporànies (383-384, nota 1), de les quals l'autor transcriu tres peces poètiques (*Cuando se seguía...*, 386; *Viendo a un Valor que enamora...*, 387; i *Lucido Castor es Villagarcía...*, 388) i les explicacions del simbolisme de Mart i Venus, de Saturn i d'Apol·lo, respectivament, en les pàgines citades. Al final, reproducció de sis il·lustracions de les obres esmentades (393-394). — J. P. E. [1074

Montserrat ANGUERA, *Notes sobre la gramàtica ullastriana*, dins «Hom. Casacuberta II», 65-79.

Editora de la *Grammatica Cathalana* de Josep Ullastra, Montserrat Anguera presenta en aquest article les característiques més remarcables de l'obra, i les resumeix en una marcada tendència a l'economia de la llengua, cosa que es manifesta en l'extensió de l'apòstrof; fidelitat a la llengua viva; aplicació de la grafia *x* per al so africacat; admissió de la *ç*; dubtes entorn de les neutralitzables /t/, /d/ i adopció final de /d/; reconeixement del mateix so a les neutralitzables /tj/, /tx/ en posició final; i rebuig de la *e* per *û* a fi de donar valor fonètic a aquesta vocal en el grup *que*. Harmònica i econòmica, la gramàtica catalana d'Ullastra és valorada com un notabilíssim esforç d'aproximació al fet de la llengua viva mitjançant l'instrument gramatical, i l'autora subratlla totes aquelles coincidències d'Ullastra amb les solucions posteriors que ha adoptat la llengua escrita. — J. de P. [1075

Una plana del «Politar andorrà» (1763), dins «Societat d'Onomàstica. Butlletí interior», IV (1981), 30-31.

Transcripció d'Antoni Morell i Mora de la pàgina de l'obra esmentada on l'autor, Antoni Puig, explica els nuclis de població existents en totes i cada una de les sis parròquies de les valls d'Andorra. — J. P. E. [1076]

Salvador ALBIÑANA HUERTA, *José Climent y la creación de la cátedra De locis theologicis en la Universidad de Valencia*, dins «Anales Valentinos», VII (1981), 1-26.

L'estudi comença amb un resum de les aportacions dels darrers anys entorn de la Il·lustració a València i recordant alguns dels trets de Josep Climent i Avinent, en particular els anteriors al seu nomenament com a bisbe de Barcelona. Recull de fonts diverses, també inèdites, allò que és possible de saber del primer catedràtic *De locis* a València, Josep Mañes, mercedari i esbrina les raons de la particular relació de Climent amb Mañes i amb l'orde de la Mercè; resumeix l'escrit de Josep Climent *Instituto, Dotación y Condiciones con que el Canónigo Magistral Don Josef Climent desea se funde en la Universidad de Valencia una Cátedra para los Religiosos de la Orden de Nuestra Señora de la Merced*, publicat íntegrament al final de l'article (24-26), de l'Arxiu Municipal de València, Instrumentos 1764, D. 116 i extracta els paràgrafs principals del dictamen desfavorable de Manuel Fernández de Marmanillo Ramírez de la Piscina (15-20), bo i col·locant-lo en el marc de les tensions entre jesuïtes i dominics en la València i en particular en la universitat valenciana del s. XVIII; per això és més estrany que tres anys després del primer intent, el 1764, el Consell municipal de la ciutat de València, patrona de l'estudi, acceptés la proposta de Climent en una sessió de la qual fou absent Fernández de Marmanillo. — J. P. E. [1077]

José Antonio GÓMEZ SANJUAN, *En el centenario del obispo Climent*, dins «Penya-gos», II época, núm. 20 (novembre 1981), [58-64].

Resum biogràfic, amb particular atenció al «jansenisme», que atenua. — J. P. E. [1078]

Àngels SOLÀ I PARERA, *Ballot, la seva gramàtica i altres notes*, dins «Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols», IX (1981), 277-303.

Remarquem les notícies relatives a la seva col·laboració amb el bisbe de Barcelona Josep Climent, i en particular sobre la docència de retòrica en el col·legi de Cordelles i la direcció de l'escola de l'Hospici, amb les corresponents publicacions (279-280). — J. P. E. [1079]

Albert GIRONA ALBUIXECH, *Proceso de una resistencia contra el dominio señorial. Estudio de un pleito de incorporación a la corona: la villa de Almussafes contra el monasterio de Nuestra Señora de Valldigna (siglo XVIII)*, dins «Saitabi», XXX (1980), 105-120.

La primera part de l'estudi sintetitza les coordenades de la situació del feudalisme en el País Valencià durant el segle XVIII, les característiques especials del senyoriu de Valldigna sobre Almussafes i les possibilitats legals contemporànies d'incorporació del senyoriu a la Corona (104-111). A partir d'ací, explica els passos del plet pel qual Almussafes tornà al Patrimoni Reial l'any 1766 a base dels originals de la causa conservats en l'ARV, *Clero, Iglesias y Conventos. Valldigna*, lligalls 751 i 3102, on es

troba un document de síntesi de l'afer, intitulat *Memorial ajustado, hecho con citación de las partes, y en virtud del decreto del Consejo, del pleito que sigue el Real Monasterio de N. S. de Valldigna... con el Consejo, Justicia, Regimiento y Común de vecinos de la villa de Almusafes*, font principal d'aquestes pàgines (118). — J. P. E. [1080]

Germán ZAMORA, *La reforma de los estudios filosóficos en España bajo Carlos III. Jalones legislativos principales*, dins «Naturaleza y Gracia», XXVIII (1981), 407-424.

Recollim la notícia que el 15 de maig de 1767, el Consejo de Castilla, en prohibir (un mes després de l'expulsió dels jesuïtes) l'ensenyament de les tesis probabilistes, rehabilitava l'obra de L[luís] V[icent] Mas de Casaballs, *Incommoda probabilismi...*, [València 1765] (413). — J. P. E. [1081]

Mariano ARRIBAS PALAU, *Cinco catalanes pasados a Marruecos y entregados a Jorge Juan*, dins «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», XXXVIII (1979-1982), 287-299.

Narració de les vicissituds que els anys 1767-1769 passaren cinc catalans que havien desertat al Marroc i tornat a la Península amb l'ambaixador Jorge Juan i després foren castigats a Puerto Rico. Els fets són coneguts per la documentació conservada a Madrid, Archivo Histórico Nacional, *Estado*. — J. P. E. [1082]

Joaquín FUSTER, *José Ginés, escultor de cámara honorario de Carlos IV. Primer escultor de cámara de Fernando VII* (Publicaciones de la Caja de Ahorros Provincial 73), Alacant 1980, 244 pp.

Els primers capítols ens informen del fet que el rector de Polop, Josep Ginés (1767-1807), escrivia en els *Quinque libri* de la parròquia anotacions sobre els esdeveniments locals o més generals que li semblaven dignes de memòria (23-31). — J. P. E. [1083]

Paul J. HAUBEN, *The Enlightenment and Minorities: Two Spanish Discussions*, dins «The Catholic Historical Review», LXV (1979), 1-19.

La il·lustració comportà un replanteig en la valoració de les minories i en particular dels jueus, més per allò que podien aportar al progrés general que per llurs valors propis. A Espanya, Benito Jerónimo Feijoo inicià la revisió de posicions i en temps de Carles III intellectuals de posicions diverses coincidien a valorar negativament l'expulsió de moros i de jueus d'Espanya (9). Entre 1770 i 1780, els xuetes demanaren que hom respectés llurs drets i el rei promulgà a favor d'ells diversos edictes, els quals no canviaren llur situació en la societat mallorquina. El 1786 sortia a Madrid el llibre de Miquel Lardizábal y Uribe, *Apología por los Agotes de Navarra y los Chuetas de Mallorca con una breve digresión a los Vaqueros de Asturias*, obra dedicada bàsicament als xuetes. Hom en dedueix que, vint anys després de la legislació il·lustrada, la societat mallorquina, més els menestrals que els cavallers, mantenien la inèrcia anti-xueta, i no els admetien en gremis i confraries. La crítica de Lardizábal a l'anti-xuetisme era principalment religiosa (17). — J. P. E. [1084]

Llibre de notes, en què és bé posar lo que ocorre per la pràctica en lo venir, dins

«Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria» [de Mataró], número 12 (desembre 1981), 44-46.

Notícia d'un volum manuscrit amb anotacions a partir de 1770, actualment en el Museu Arxiu esmentat, *Documentació de la Vicaria*, del qual és transcrita l'anotació del rector Damià Sumalla, *Ordinacions per los reverends vicaris*, datades l'any 1791. — J. P. E. [1085]

Leonard MUNTANER I MARIANO, *Dependència econòmica i reproducció estructural de l'endeutament públic a l'illa de Mallorca (segles XIV-XIX)*, dins «Randa», 12 (1981 = Economia, cultura i societat a Mallorca i Eivissa), 5-18.

Visió de conjunt, elaborada en general a base de fonts ja publicades. Pel que fa al segle XVIII, hom indica el fons on es troba la documentació relativa a les dificultats de tributació posteriors a la Nova Planta: Arxiu del Regne de Mallorca, Reial Patrimoni, s.n. (13) i assenjala en particular l'escrit inèdit *Demostración y estudio de lo que se pagaba en el Reyno de Mallorca por los derechos universales y municipales* (1773), ara a Ciutat de Mallorca, Biblioteca Bartomeu March, mss. en foli 2/3. — J. P. E. [1086]

Carlos MARTÍNEZ SHAW, *Per a una història de la societat pagesa tradicional: les formes de treball (V): la fabricació de l'aiguardent*, dins «L'Avenç», núm. 32 (novembre 1980), 38-44.

L'article es basa en l'avaluació dels vins produïts a Catalunya feta per Josep Navarro Mas i Marquet en les seves *Memorias sobre la viña... en el Principado de Cataluña*, Barcelona 1797; en la descripció de l'alambí feta per Miquel Agustí en *Llibre dels secrets de agricultura, casa rústica y pastoril*, Barcelona 1617; en les indicacions per a la fabricació de bótes emanades de la Junta Particular de Comerç de Barcelona en les *Ordenanzas* al respecte del 2 de desembre de 1770, Barcelona, Biblioteca de Catalunya, Arxiu de la Junta de Comerç. — J. P. E. [1087]

Roberto FERNÁNDEZ DÍAZ, Carlos MARTÍNEZ SHAW, *Per a una història de la societat pagesa tradicional: les formes de treball (VI): els sistemes de pesca*, dins «L'Avenç», núm. 33 (desembre de 1980), 42-53.

Encara que aquest article es basi, en gran part, en bibliografia recent, recull textos del s. XVIII sobre els problemes, causats per la pesca amb bou a Andalusia (text de Manuel Martínez de la Mora en l'Archivo Municipal de Sevilla, Fondo Conde del Águila 61, vol. 61), sobre el procediment català de salar sardines recordat per José Andrés Cornide, *Memoria sobre la pesca de la sardina en las costas de Galicia*, Madrid 1774, i sobre la intervenció de la Junta de Comerç de Barcelona en els mals usos del presmat de la sardina de Sant Feliu de Guíxols (de Catalunya, Biblioteca de Catalunya, Arxiu de la Junta de Comerç, lligall 25). — J. P. E. [1088]

Francesc BONASTRE, *Josep Carcoler († 1776): Notícia biogràfica i compositiva*, dins «Recerca Musicològica», 1 (1981), 113-150.

Després de recopilar les dades existents sobre músics que en la primera meitat del s. XVIII portaren el nom de Josep Carcoler (113-116), reconstrueix la biografia del qui morí l'any 1776 organista d'Olot, nascut, sembla, a Cornudella el 1698 (116-121). La segona part de l'estudi inventaria les seves quaranta-vuit obres musicals (121-142),

totes sobre textos llatins o castellans. L'autor transcriu en l'apèndix documental sis textos, tots de l'Arxiu Parroquial de Sant Esteve d'Olot (143-150), secció *Organista i mestre de capella*, tots entorn de les oposicions de 1739, mitjançant les quals Carcoler guanyà la plaça, castellà el primer, catalans els quatre següents i llatí el darrer. — J. P. E. [1089]

Albert CAZES, *La vie quotidienne en Conflent au XVIII siècle*, dins *Conflent, Vallespir et Montagnes Catalanes*, 165-176.

La vida diària dels pobles del Conflent es pot reconstruir a base dels «Cartells» de Visita Pastoral i de les «Crides generals», de les quals és transcrita la de 30 de setembre de 1777, publicada a nom de Jaume de Durfort, àbat de Sant Martí del Canigó; es conserva en els Arxius Departamentals dels Pirineus Orientals, H. 159. En nota, notícia d'alguna altra. — J. P. E. [1090]

Viatgers del segle XVIII al Maresme, dins «Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria» [de Mataró], número 12 (desembre 1981), 42-43.

Traducció, signada per J. X. C., del fragment dedicat a Mataró per Philip Thicknesse, en la seva obra *A Year's journey through France and part of Spain I*, Bath 1777, 127-132. — J. P. E. [1091]

C[arles] M[ARFÀ] i R[IERA], *Alous del rector de Mataró*, dins «Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria» [de Mataró], número 7, abril 1980, [21-28].

Transcripció de la llista alfabètica de persones o famílies que posseïen terres sots alou del rector de Santa Maria de Mataró, amb les corresponents indicacions complementàries, sobretot d'afrontacions. L'original, poc posterior al 1778, es troba en el Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró, *Arxiu del rector*, plec 4, J. — J. P. E. [1092]

Eduardo CORREDERA, *Homenaje a Caresmar*, dins «Ilerda», XLI (1980), 153-157.

Resum biogràfic en ocasió d'inaugurar-se el monument a Jaume Caresmar en el monestir de Bellpuig de les Avellanès, el 19 de maig de 1971. — J. P. E. [1093]

Joana ESCOBEDO, *Un manuscrit inèdit de Rafael d'Amat i Cortada, Baró de Maldà*, dins «Misc. Bohigas I», Barcelona 1981, 161-185.

L'autora descriu el ms. 2543 de la BC, del baró de Maldà, i en detalla el contingut, que comprèn dos grups diferenciats de textos: un d'explicació de localitats catalanes i una relació d'esglésies de Barcelona, i un altre d'articles sobre festivitats i actes diversos. Al mateix temps compara aquest manuscrit amb el 402 de la mateixa biblioteca, còpia posterior de l'altre feta pel mateix baró, en la qual manquen tres folis, que el manuscrit descrit per J. Escobedo permet de completar. En annex l'autora edita tres textos inèdits del baró procedents del manuscrit que descriu: «Festas reals que ab real cèdula expedida de S. M. en celebració del part de la sereníssima princesa de Astúrias de dos infants y de la publicació de la pau se feren en Barcelona en los dias 8, 9 y 10 de desembre de 1783», «Explicació de la moxiganga que se féu en la tarde y nit del dia 10 de desembre de 1783», «Explicació del poble de Albons en lo Ampurdà» i «Tractat de alguns monastirs en lo principat de Catalunya». — J. de P. [1094]

Ricardo FRANCH BENAVENT, *Un caso de señorío eclesiástico valenciano: el convento de Aguasvivas durante el siglo XVIII*, dins «Anales Valentinos», VI (1980), 83-117.

Estudi sobretot econòmic i en particular del sistema d'explotació de les terres propietat del convent d'Aigüesvives durant el segle XVIII, distingint entre els terrenys objecte de contracte d'arrendament, de llarga o de curta durada (87-97), i els donats a enfiteusi l'any 1787 (98-111), situació que ocasionà el naixement d'un nou municipi i l'atorgament de la pròpia carta de població, ací analitzada (99-104). Tot l'estudi es basa en la documentació conservada en l'Arxiu del Regne de València, Clero, llibres 149, 207, 270, 1045, 3886, 4023 i 4092 i lligalls 374 i 375, el contingut dels quals és exposat en les pàgines inicials (83-85). — J. P. E. [1095]

Joan SALA I PLANA, *La pedagogia del dibuix al segle XVIII, a partir d'un tractat de Joan Carles Panyó*, dins «Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca. Annals 1979», Olot 1980, 265-287.

Resum biogràfic de Joan Carles Panyó i Figaró i presentació esquemàtica de la seva obra *Compendio de los primeros y principales elementos del dibujo*, publicada a Olot potser entre 1788 i 1791. Reconeix la influència de l'italià Andrea Pozzo i assenyalava la de la traducció castellana d'Euclides publicada el 1701 a Brusselles (270). Les pàgines 274-283 contenen una transcripció del *Compendio*, la 284 reproduccions de la portada i de dues pàgines interiors, les 285-286, de diverses figures. — J. P. E. [1096]

Joseph P. SÁNCHEZ, *Pedro de Alborni and the Spanish Claim to Nootka: The Catalan Volunteers on the Northwest Coast*, dins «Pacific Northwest Quarterly», 71 (1980), 72-77.

A base de documentació d'arxius, l'autor reconstrueix l'actuació de la Primera Companyia de Voluntaris Catalans, de l'agost de 1789 a 1792, la qual es desplaçà de Guadalajara (Mèxic) a l'actual Nootka, on realitzaren amb èxit obra colonitzadora. L'experiència s'acabà quan el virrei cridà la companyia a Mèxic. — J. P. E. [1097]

Manuel JORBA, *Sobre la llengua catalana al final de l'Antic Règim: el «Diario de Barcelona» (1792-1808)*, dins «Els Marges», 17 (1980 [1981]), 27-52.

Només dues pàgines d'aquest estudi fan referència a textos del s. XIX (49-51). La part principal és exposició sintètica de textos publicats en el «Diario de Barcelona» entorn de l'ortografia catalana entre juliol i novembre de 1796, d'entre els que destaquen els que, sota diversos pseudònims, semblen atribuïbles a Josep Pau Ballot i Torres (amb notícies complementàries sobre repercussions d'aquella discussió); entorn d'institucions d'ensenyament de la llengua castellana a Barcelona (1793); i entorn dels casos en què són publicats textos en català de qualitat intencionadament xarona (1796). — J. P. E. [1098]

Josep CLARÀ I RESPLANDIS, *El poblament de la Garrotxa a les darrerries del segle XVIII. El Nomenclàtor diocesà del 1790*, dins «Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i comarca. Annals 1980-81», Olot 1982, 61-67.

Recopilació de les xifres demogràfiques que es troben en el *Nomenclàtor de las ciudades, villas, lugares, aldeas y vecindarios del Obispado de Gerona, con expresión de los señoríos y corregimientos a quienes pertenecen y el número de almas de comu-*

nión que contiene cada parroquia, compuesto por el Ilmo. Señor Don Thomás de Lorenzana y Butrón..., de l'Arxiu Diocesà de Girona i comparació amb les que per a tres anys abans es troben en el *Cens del comte de Floridablanca*. — J. P. E. [1099]

Antoni LLORENS I SOLÉ, *Solsona en les guerres del segle XIX a Catalunya*. Pròleg del Dr. Manuel RIU (Publicacions de la Fundació Salvador Vives i Casajuana LXIX), Barcelona 1981, 254 pp.

Figura entre les fonts d'aquesta narració l'obra inèdita de Marc Rovira, *Breu noticia de las cosas més notables que han passat, especialment des del any 1790 en avant*, ara en l'Arxiu Capitular de Solsona. — J. P. E. [1100]

Albert VIRELLA I BLODA, *El moviment mercantil a les darreries del s. XVIII. Aiguardents, vins i indians*, dins «Miscel·lània Penedesenca», IV (1981), 261-280.

Presentació i traducció dels fragments dedicats a Catalunya o a alguna de les seves poblacions en l'obra de Laurent Lipp, *Guide des négocians dans toutes leurs entreprises mercantiles...* I, Montpeller 1793, amb particular atenció a la procedència i nomenclatura d'aiguardents i vins. — J. P. E. [1101]

Jaume BOVER, *La trapa de s'Arracó*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», XXXVIII (1981), 353-362.

Entre els llibres i opuscles que hom repartí a Mallorca per donar a conèixer la Trapa figuren dues edicions (Saragossa 1796 i Madrid 1797) del *Compendio de los ejercicios y obligaciones de los monges cistercienses de Nuestra Señora de la Trapa*.¹ El restant pertany al segle XIX. — J. P. E. [1102]

A. SEGURA, J. SUAU, *Aproximació a l'estudi de la pagesia mallorquina el primer terç del s. XIX*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», XXXVIII (1981), 393-437.

L'article conté una notícia de l'*Informe sobre població, agricultura, instrucció pública, comerç i fàbriques, emitidos (sic) por los ayuntamientos de las villas en 1800*, ara en l'Arxiu Municipal de Ciutat de Mallorca, L.P. 677 bis. — J. P. E. [1103]

Enric PRAT i Pep VILA, «*Memorias del arte de cocina y pastelería y confituras y geleas*» de Joan Baptista Panyó, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXV-II (1981), 419-446.

Transcripció pura i nua d'un manuscrit de la segona meitat del segle XVIII, propietat del senyor L. Carreras, d'Anglès, que conté cent vuit receptes de reposteria. En nota inicial els autors prometen per a més endavant una descripció del manuscrit, un aparat de notes, glossari lingüístic i estudi del text. L'atribueixen a Joan Baptista Panyó i Taconet, natural de Martingues (Provença), i habitant d'Olot. Les trenta-una primeres receptes són escrites en castellà, les altres en català. — J. de P. [1104]

M.ª Luisa CABANES CATALÀ, *Un pequeño tratado de diplomática de José Mariano Ortiz*, dins «Saitabi», XXX (1980), 73-81.

Presentació i transcripció tant del text com de les notes de les pàgines de Joseph Mariano Ortiz, escrivà de la ciutat de València en el s. XVIII, sobre *Archigrafia española*, definida com a «noción o conocimiento de nuestros antiguos privilegios reales, donaciones, bulas, escrituras y demás documentos con su respectivo modo de notarse, expedirse, fecharse y sellarse» (76), text conservat a València, Arxiu de la Provincia Dominicana d'Aragó, ms. 83, en còpia del s. XIX. — J. P. E. [1105]

[Josep] CLOSA FARRÉS, *La difusión de la Ars minor de E. Donato en el siglo XIX hispano (Notas generales para una contribución a su estudio)*, dins «Anuario de Filología», 6 (1980), 1-51.

L'estudi comença descrivint, de forma general, la situació d'aquests estudis durant el segle XVIII, descripció feta a base de textos de Gregori Maians i Siscar o de cartes d'Andrés Marco Burriel adreçades a l'anterior (4-8); també els pertanyen els fragments transcrits relatius a un possible programa de reforçament de l'estudi de la llengua llatina (47). — J. P. E. [1106]

Descripció sumària o epitome de la antiguitat, lustrosas prerrogativas y memòrias de la Insigne Ciutat de Mataró, dins «Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria» [de Mataró], número 5 (juliol 1979), [26-38].

Transcripció d'un text del segle XVIII conservat a Mataró, Museu Arxiu de Santa Maria, *Arxiu del rector* 46, el qual consta còpia «de un codern que és en poder del Rt. Francisco Mataró, prevere, o son hereu, aont està per més explicat» (38). Cal distingir entre les notícies antigues, el contingut de les quals «és en part apòcrif» (26), i les medievals i modernes, fidedignes. — J. P. E. [1107]

Xilografias catalanas de oficios del siglo XVIII, dins «Cuadernos de Bibliofilia», 4 (abril 1980), 63-64.

Notícia de la col·lecció de xilografies del s. XVIII, encara ara utilitzades per Gràfiques El Tinell. — J. P. E. [1108]

C. M. i R., *Senyories directes del rector de Mataró*, dins «Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria» [de Mataró], número 7, abril 1980, [28-38].

Transcripció de l'apartat intitulat *Señorías directas del rector de Mataró*, de Mataró, Museu Arxiu de Santa Maria, *Arxiu del rector*, plec 4, J, escrit (o almenys posat al dia) a les darreries del segle XVIII. Remarquem l'abundància de referències a instruments notariais, tant de Mataró com de Barcelona, per a cada una de les peces de terra ací inventariades, referències que es remunten al s. XVI. També hi ha notícies de llibres que es trobaven en l'arxiu de la rectoria de Mataró en acabar el s. XVIII. La pàgina [34] conté una reproducció fotogràfica de la portada del *Llibre de capbreus i alous del senyor rector de Mataró*, el qual conté el text ací transcrit. — J. P. E. [1109]

[Carles MARFÀ I RIERA?], *Alous del Rector de Mataró*, dins «Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria» [de Mataró], número 8 (juliol 1980), 27-39.

Transcripció de l'apartat intitulat *Señorías directas del rector de Mataró en casas*, del *Llibre de capbreus y alous del senyor rector de Mataró*, del s. XVIII, ara en el Museu

Arxiu de Santa Maria de Mataró, *Arxiu del rector* 4/J. El text fa referència constant a la documentació anterior que abona cada constatació de drets, ordenats per carrers. — J. P. E. [1110]

Roberto MANTELLI, *The Political and Social Ideas of an Enlightened Catholic: the Catalan Jesuit Juan Francisco Masdeu (1744-1817)*, dins «Archivum Historicum Societatis Iesu», L (1981), 3-47.

Gran part de l'article, i en concret la dedicada a exposar les idees de Masdeu entorn de la Constitució de Cadis (18-35), cau fora del nostre període. Enfront de Rousseau i de Locke, Masdeu veu els pobles i els corresponents estats molt determinats per la geografia, diu que es regeixen per la llei natural, la qual no permet el tiranicidi, però obliga el governant a actuar d'acord amb les virtuts pròpies. Masdeu valora molt més la monarquia que la democràcia i ni tan sols s'ocupa de l'aristocràcia. Per a ell, l'estructura política és la dels tres estaments i considera normal l'existència de privilegis. Considera particularment importants la indústria i el comerç. De vegades apunta vers solucions legals plenament igualitàries. Si hom afegeix als punts anteriors la doctrina del pecat original, comprendrà la posició de Masdeu davant la Revolució Francesa: els seus corifeus són desconsideradament optimistes (10). La desigualtat és resultat de la mateixa naturalesa. La base de la societat no són els individus, ans els grups closos (11). És, en canvi, plenament liberal en economia, tot i propugnar un esforç autèntic a favor de l'elevació de les classes pobres. La llei natural assenyalava el rol de la dona, però acceptat el rol, pledeja a favor d'una elevació cultural i social del sexe que enriqueixi la convivència (13-18). Quant als problemes vius durant el s. XVIII, Masdeu no permet que autors francesos retreguin a Espanya la Inquisició, que francesos inventaren (36-38); s'horroritza davant el fet que una persona pugui ésser cremada viva per raons de fe, però manté el principi de la pena de mort (39). En el problema de la tortura, Masdeu adopta una posició de refús radical, àdhuc en el cas d'ésser legalitzada per l'Església o per l'Estat (40); però tal posició conviu amb la tesi de la intolerància de l'heretgia, car per a ell la religió és un «instrumentum regni» indispensable (40-41); per això justifica les expulsions de moros i jueus. L'episcopalisme de Masdeu és l'altra raó que el porta a distanciar-se de la inquisició (43). El seu pacifisme seria dubtós (44-46). — J. P. E. [1111]

III. ARXIUS, BIBLIOTEQUES I MUSEUS

ALEMANYA I ÀUSTRIA

Mittelalterliche Bibliothekskataloge Deutschland und der Schweiz. Vierter Band/Erster Teil. Bistümer Passau und Regensburg bearbeitet von Christine Elisabeth INEICHEN-EDER, Munic 1977. *Vierter Band/Zweiter Teil. Bistum Freising* bearbeitet von Günther GLAUCHE. *Bistum Würzburg* bearbeitet von Hermann KNAUS, Munic 1979, XVI i X i 1020 pp.

L'abat Hug d'Altersbach deixava, en morir el 1308, entre d'altres llibres, la *Summa casuum* de sant Ramon de Penyafort. L'any 1320, el monestir d'Altersbach prestava a la filial de Gottesszell per a ésser copiats, entre d'altres textos, la *Summa Reymundi* (14). El bisbe de Passau posseïa, en morir (1259), una *Summa penitentie* (31) i la *Summa matrimonii*; consta que el mateix havia prestat una *Summa Reimundi* al degà de Chiemsee l'any 1255 (32), un altre exemplar al prevost de sant Hipòlit. El canonge Paulus Wann, de Passau, legava a la seva catedral una *Summa Raymundi in pergamento* (42) (1484). El mateix llibre compareixia en l'inventari de Johann Zenger (68) (1414) i en el catàleg de la biblioteca de la catedral de Regensburg (Ratisbona) de finals de xv (98). El monestir de Sant Emmeran (Ratisbona) posseïa entorn de 1450 el *Manipulus curatorum* de Guiu de Montroquer (171, 194 i 352), la *Summa Raymundi* (172, 232-233), la *Summa Raymundi abbreviata* (174), també en pergami (189), un *Repertorium super Summam Raymundi de casibus* (233), una altra *Summa de matrimonio* (234), una *Summa Raymundi metrica* (253) i encara una altra *Summa Raymundi* (286); documentació diversa del concili de Constança, Ferran d'Antequera i Benet XIII (297); Ramon Llull, *Brevis tabula practicae generalis, Nova Logica, Applicatio novae logicae ad scientiam iuris et medicinae* (299); torna sant Ramon de Penyafort, *Summa pauperum Raymundi cum textu in Lypczse pronunziata (!) et conscripta et incipit: «Omniem scientiam...»* (319 i 333); *Item, Summa Raymundi, et incipit «In Summis festis...»* (320); *Mirabile opusculum Sti. Vincentii, ord. praed., De fine mundi* (imprès) (351); *Theologia naturalis Raymundi de Sabunde* (imprès) (360); també impresos, el *Regimen sanitatis sive flos medicine* d'Arnau de Vilanova i el *Manipulus curatorum* (379). El catàleg de 1347 dels llibres del monestir de Prüfening conté un exemplar de la *Summa Remundi prosaice in uno volumine* (435) i encara un altre (437). L'abat Johannes Grasser sembla que l'havia tornada a fer copiar entre 1483 i 1490 (440). El 1347, el convent franciscà de Ratisbona (Sant Salvador) posseïa tant el text sol com el glossat en dos volums de la mateixa *Summa* (446), aquest darrer repetit. El mateix any, els dominics posseïen el text del llibre comentat i una *Tabula super Summam Raymundi* (457); també la trobem repetida l'any 1429 en el convent agustinian de Schönthal entre els llibres salvats d'un espoli i incendi provocat pels Hussites (502), amb l'*Apparatus Summae Raymundi* (503). Els carmelites de Straubing posseïen el 1414 tant la *Summa Raymundi* com la *Glossa super Reymundum* de Johannes de Friburg (510, 511). El monestir cistercenc de Walderbach posseïa el 1511-1512 el *Manipulus curatorum* (530), l'*Opusculum Vincentii de fine mundi* (531) i la *Summa Reymundi* (533). El 1482, els premonstratesos de Winberg compraven un *Tractatulus Vincentii de fine mundi* per quatre diners i en destinaven d'altres a l'adquisició dels *Sermones Vincentii de fine mundi* (585) i encara compraven uns *Sermones Vincentii* (complets?); dins un bloc de llibres adquirits el 1486 figuren els *Sermones Vincentii de tempore et de sanctis* (586); el 1494 adquirien un *Reymundum* (de Sibiuda) *in librum creaturarum sive de homine* (591) i les *Quaestiones Ioannis (Marbres) Canonici super VIII libros Phisicorum* (591) i el 1496 nous exemplars del *Liber creaturarum* i de la *Summa Raymundi* (591). La catedral de Freising posseïa el 1316 la *Summa Remundi* (630), també el bisbe d'aquella seu, Johannes Grünwalder, el 1453 (632) i els cistercencs de Fürstenfeld el 1308 (669); el metge Sigismund Gotzkircher es volia copiar, entorn de 1460, diversos llibres mèdics d'Arnau de Vilanova. En el catàleg de la gran biblioteca de Tegernsee, de 1483, figuren obres d'Antoni Andreu (764), d'Arnau de Vilanova (765), de Bernat Oliver (774), de «Calixti papae tertii cathalani» (777 i 814), de Guiu de Montroquer (785), de Joan de Palomar (806), de sant Vicent Ferrer (845), de sant Ramon de Penyafort (836), de Ramon Llull (836), exemplars diversos del *De antichristo et de fine*

mundi (854 i 856). El 1474, Johann Heuschreck llegava un *Raymundum prosaicum* al col·legi de Römbild (926). L'Hospital de Rothenburg ob der Tauber posseïa la *Summa Raymundi* (929) i el tractat d'Arnau de Vilanova, *De passionibus mulierum* (931). — J. P. E. [1112 [1113

Gerhard ACHTEN, *Die theologischen lateinischen Handschriften in quarto der Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz Berlin. Teil I. Ms. theol. lat. qu. 141-266* (Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz. Kataloge der Handschriftenabteilung. Erste Reihe: Handschriften Band 1), Wiesbaden 1979, 250 pp.

Assenyalem l'*Oratio habita coram Alexandro VI... prima dominica quadragesime anno salutis 1502 de causa mali et habundancia mali in specie humana*, theol. lat. qu. 172, ff. 77-78. Trobem en el ms. theol. lat. qu. 253, ff. 1-14 el *Tractatus contra pestilentiam* de Joan Jacme, seguit en els ff. 4-13 d'un *Compendium de regimine sanitatis traditum a multis*, publicat a Lió 1509 entre les obres mèdiques d'Arnau de Vilanova (184). — J. P. E. [1114

Kurt Hans STAUB, *Geschichte der Dominikanerbibliothek in Wimpfen am Neckar (ca 1460-1803). Untersuchungen an Hand der in der Hessischen Landes- und Hochschulbibliothek Darmstadt erhaltenen Bestände* (Studien zur Bibliotheksgeschichte 3), Graz 1980, 204 pp. i 4 fulls de làmines.

La llista d'impressions del s. xvi conté l'obra de Jaume Peres de València, *Cantica canticorum Salomonis cum expositione...*, edició de París 1507. Trobem en la de manuscrits: Guiu Terrena, *Commentarium super Decretum Gratiani*, ms. 385, ff. 149-276 (ca 1430); nomenament de Joan de Palomar com a representant del cardenal legat Giulio Cesarini en el concili de Basilea, ms. 397, f. 192; Nicolau Eimeric, *Directorium inquisitorum*, ms. 340, ff. 10-287 (XV, primer quart). Figuren en la llista d'incunables dues edicions completes de sant Vicent Ferrer, *Sermones de tempore et de sanctis*, una de Colònia 1485 (GW 9835) i l'altra de Basilea 1488 (GW 9838); Guiu de Montroquer, *Manipulus curatorum*, Estrasburg 1487 (HC 8194); Ramon Llull, *De laudibus Beatae Mariae Virginis. De natali pueri parvuli Iesu. Clericus. Phantasticus*, París 1499. — J. P. E. [1115

Winfried HAGENMAIER, *Die lateinischen mittelalterlichen Handschriften der Universitätsbibliothek Freiburg im Breisgau (ab Hs. 231)* (Kataloge der Universitätsbibliothek Freiburg im Breisgau I/3), Wiesbaden 1980, XX i 274 pp.

El volum ms. (Hs.) 268, ff. 153-162 conté el *Manipulus curatorum* de Guiu de Montroquer (41); el ms. (Hs.) 365, la *Summa de poenitentia et matrimonio* de sant Ramon de Penyafort. — J. P. E. [1116

Clytus GOTTWALD, *Die Musikhandschriften der Universitätsbibliothek und anderer öffentlicher Sammlungen in Freiburg im Breisgau und Umgebung* (Kataloge der Universitätsbibliothek Freiburg im Breisgau I/2), Wiesbaden 1979, XX i 224 pp.

Alguns d'aquests manuscrits musicals (en realitat litúrgics) contenen en apèndix textos de l'ofici de sant Vicent Ferrer: Universitätsbibliothek, Hs. 119, ff. 139^r, 139^v, 141^v i 143^v (13); *ibid.*, Hs. 354, f. 76^v i foli afegit amb text litúrgic per a la festa de sant Lluís Bertran (32); Augustinermuseum, Inv. Nr. 11727, 413^v-415^v (sant Vicent

Ferrer) (159); *ibid.*, Inv. Nr. 11728, f. 105^v. Erzbischöfliches Archiv, Hs. 23, f. 12^r, també de sant Vicent Ferrer. — J. P. E. [1117]

Sieglinde SEPP, *Spätgotische Kölner Einbände aus der ehemaligen Haller Jesuitenbibliothek in der Universitätsbibliothek Innsbruck*, dins «Codices manuscripti», 6 (1980), 89-111.

Figuren entre aquestes obres exemplars del *Manipulus curatorum* de Guiu de Montroquer, edicions de Colònia 1480 (104, núm. 48), Venècia (105, núm. 60); Vicent Ferrer, *Sermones de tempore et de sanctis*, Estrasburg 1488 (106, núm. 66) i Ramon de Sibiuda, *Theologia naturalis*, Deventer abans de 1484 (106, núm. 69). — J. P. E. [1118]

ANGLATERRA

THE BRITISH LIBRARY, *Catalogue of Additions to the Manuscripts 1946-1950. Part 1. Descriptions*, Londres 1979, XII i 432 pp.

Pertanyen al nostre tema els textos següents: Add. Ms. 46412, peces 6 i 7, dues lletres de l'arxiduc Carles d'Àustria i de la seva muller, la del rei datada a Saragossa el 24 de juliol de 1706 (86). Add. Ms. 46489, tot ell dedicat a la introducció de negociacions secretes entre Anglaterra i França en la Guerra de Successió a partir del desembre de 1706 (111). Add. Mss. 46525-46559 (Lexington Papers), tots ells recopilació de documents relatius a aquella guerra (119-127); remarquem en el volum 46550 els despatxos de Nicholas Herue, cònsol a Alacant (124) i en el vol. 46559, peça 4, el text del perdó general de Felip V als habitants de Catalunya datat el 7 de gener de 1713 (126). Add. Ms. 46826 (Drake Papers) conté informació fornida per William Gregory, cònsol a Barcelona, sobre els esdeveniments dels anys 1795-1796 (161). Add. Ms. 46839, peça 1, conté la narració de la captura de deu col·legials de Montesion, a ciutat de Mallorca, per corsaris l'any 1608, ja publicada. Aquest volum és completat per dos d'índexs amb un total de 1532 pp. — J. P. E. [1119]

Andrew G. WATSON, *Catalogue of Dated and Datable Manuscripts c. 700-1600 in The Department of Manuscripts. The British Library. Volume I. The Text*, [Londres] 1979, 190 pp. *Volume II. The Plates*, [Londres] 1979, [IV] pp. i 915 reproduccions fotogràfiques.

Pertanyen a autors catalans els volums següents: Add. 16632, Guiu [Terrena] de Perpinyà (de Perpinyà), *De perfectione vitae et conversationis catholicae*, copiat el 1469 (I, 165 i II, 717). Sloane 2481, Ramon Llull, *Ars magna*, copiada el 1446 (I, 934 i II, 487). Sloane 3453, Antoni Andreu, *Quaestio super Metaphysicam Aristotelis*, copada el 1457 (I, 575). Esmement també la còpia de la traducció castellana de l'Ètica d'Aristòtil feta pel príncep Carles de Viana i escrita possiblement a Sicília el 1458-1459, ara Add. 21120 (I, 239 i II, 584). Foren escrits a Catalunya els volums Add. 50.003, *Biblia vulgata* (Vic?, 1273) (I, 422 i II, 164); Add. 16.428, Ramon Llull, *Llibre de meravelles*, copiat els anys 1385-1386 (I, 153 i II, 276); Egerton 1150, *Summa seu breuiloquium super concordia Veteris et Novi Testamenti*, copiat a Barcelona el 1455 (I, 599 i II, 549); Egerton 1526, *Biblia en català*, còpia de l'any 1465 (I, 601 i II, 677); Harley 4909, Quintil·lià, *Declamationes*, còpia de l'any 1474 (I, 829 i II, 781); Add. 34.663, *Missale Valentinense* (de València?), copiat el 1477

(I, 366 i II, 798); i Add. 30.032, *Documenta fundantia tertiam capellaniam capellae sancti Anthonii in Sede Barcinone*, copiat el 1489 (II, 862). — J. P. E. [1120]

DEPARTMENT OF PRINTED BOOKS, *Acquisitions from the Broxbourne Library*, dins «The British Library Journal», 6 (1980), 86-107.

Anotem els volums següents: Bernardus de Granolloachs (!), *Lunarium* (Lió 1499?); Franciscus Ximenes, *Le livre des saints anges*, Ginebra 1478, amb reproducció de la primera pàgina d'aquest exemplar (93); sant Thomas d'Aquino, *Commentum in libros politicorum Aristotelis*, Barcelona 1478; idem, *Pars tertia Summae*, València 1477; Guido de Monte Roquerii, *Manipulus curatorum*, Saragossa 1475; Nicolaus Perottus, *Rudimenta grammaticae*, Tortosa 1477, amb reproducció de la darrera pàgina (97); Mahomet II, *Epistolae magni Turci*, [Lleida] 1490. — J. P. E. [1121]

M. B. PARKES, *The Medieval Manuscripts of Keble College Oxford. A descriptive Catalogue with summary Descriptions of the Greek and Oriental Manuscripts*, Londres 1979, XXII i 366 pp.

El ms. 2 és la *Summa de matrimonio* de sant Ramon de Penyafort (6-7; en la p. 6, fotografia de la pàgina inicial). — J. P. E. [1122]

BARCELONA

Augusto QUINTANA PRIETO, *Guillermo de Tallante, abad de Sabagún y cardenal de la iglesia romana*, dins «Anthologica Annua», 26-27 (1979-1980), 9-83.

Dins l'apèndix documental és publicada la part central de la butlla d'Innocenci IV excomunicant l'emperador Frederic II, datada a Lió, 17 juliol 1245, ací transcrita a base de l'exemplar conservat en l'ACA, Armari de Montblanc 603. — J. P. E. [1123]

Gregorio del OLMO LETE, José Ramon MAGDALENA NOM DE DÉU, *Documento hebreo-catalán de farmacopea medieval*, dins «Anuario de Filología», 6 (1980), 159-187.

Presentació, fotocòpia, transcripció, traducció castellana (168-171) i glossari (171-187) del text conservat en dos folis de paper, ara en l'ACA [sense indicació de signatura], relatiu a dotze malalties. Escrit en hebreu, però amb abundants préstecs de l'àrab, arameu, grec, llatí i una llengua romanç, «sin duda el catalán» (159). — J. P. E. [1124]

Biagio SAITTA, *Catania nei documenti dell'Archivio della Corona d'Aragona*, dins «Quaderni Catanesi di Studi Classici e Medievali», III (1981), 448-476.

Presentació dels diversos afers als quals fan referència els sis nous documents, dels anys 1412 [(sic). Ha d'ésser 1413, car el 2 de gener de 1412 Ferran d'Antequera no era encara proclamat rei] al 1414, relatiu tots al portolà de Licata, Giovanni dal Flagello el primer (462-463), al cavaller de Catània, Andrea del Castello, del segon al cinquè (464-474) i als monestirs de S. Nicolò la Rena i Santa Maria di Licodia, el sisè (474-476). — J. P. E. [1125]

Biagio SAITTA, *Catania nei documenti dell'Archivio della Corona d'Aragona*, dins «Quaderni Catanesi di Studi Classici e Medievali», III (1981), 191-213.

Presentació i transcripció de sis documents relatius a Pere Serra, bisbe de Catània i cardenal, i, a través de la seva persona, a la política envers Sicília i envers l'Església, de Martí l'Humà. Tres dels sis documents són en català i dos en llatí. Són de Cancelleria, reg. 2000, 2173 i 2298; són tots de l'any 1400, menys el darrer, del 1404. — J. P. E. [1126]

Biagio SAITTA, *Catania nei documenti dell'Archivio della Corona d'Aragona*, dins «Quaderni Catanesi di Studi Classici e Medievali», II (1980), 717-723.

Presentació i transcripció, precedida de regesta, de tres documents, de 1294 els dos primers, nomenament de Petracco de Prontantino a còmit d'una galera (721-722); i del 1365 el tercer, pel qual Elionor, muller de Pere el Cerimoniós, nomenava familiar seu el sastre Gilelo da Catania (722-723). Són tots tres de Cancelleria, reg. 194 i 1573 respectivament. — J. P. E. [1127]

José Maria MARTÍ BONET, *Privilegios papales del Archivo Diocesano de Barcelona (Celestino II a Celestino III, a. 1144 al 1196)*, dins «Anthologica Annua», 26-27 (1979-1980), 779-820.

Notícia de la integració d'arxius menors en el Diocesa de Barcelona i que en l'antic de Santa Anna hi ha dos volums manuscrits del s. XIV (*Liber niger*), recopilacions de documentació relativa a ordes militars. Inventaria (780-782) algunes de les peces i en transcriu (783-815) trenta-set de pontificies, tres de les quals fan referència a la comenadoria de Montsó en el bisbat de Lleida i una a les propietats dels templers de Catalunya (núms. 17-18, 31 i 37, pp. 796-800, 811 i 815). Els núms. 38-44 són butlles papals procedents d'altres fons del mateix arxiu i tres fan referència, respectivament, a les esglésies de Sant Pere i de Santa Maria de Terrassa (núm. 39, pp. 816-817), a la de Santa Eulàlia del Camp (núm. 41, p. 818) i a Sant Nicolau (núm. 42, pp. 819-820), aquestes dues de la ciutat de Barcelona. — J. P. E. [1128]

Manuel RIU, amb la col·laboració de Joan PINTÓ, *La documentación de la primera mitad del siglo XIV conservada en el archivo de la basilica de Santa Maria del Mar (Barcelona). Inventario de las series de pergaminos*, dins *La pobreza I*, 205-293.

Regesta de cent quaranta-un pergamins pertanyents a l'Arxiu de Santa Maria del Mar, distribuïts en quatre sèries. La pròpia d'aquella església, amb noranta-dos exemplars (206-261), procedent, en la seva major part, del Plat de pobres vergonyants de la parròquia (206); la de pergamins cremats, amb trenta-dues peces (261-281); la de pergamins procedents de la parròquia de Vilanova de la Roca (Barcelona), amb tres peces (281-283); i pergamins procedents del mas Soler del poble esmentat (283-293). Les regesta són detallades i semblen recollir tots els noms personals que apareixen en el document resumit, ultra multitud d'altres dades. Són transcrits *in extenso* els inventaris *post mortem* dels béns de Jaume des Quer (217-219), dins el qual trobem esmentat un «llibret vell de salms penitencials», un «llibret de comptes del difunt», «diversos escrits del mateix» i uns «instrumenta sicilianisca», ultra, dues vegades, «quasdam tabulas scribendi»; i el dels béns de Ramon des Pla, menys complet (270-272), dins el qual són també esmentats uns «instrumenta». Assenyalem, encara, les notícies relatives a Ramon Aguilar, mestre del nen Joan de Gualbes (221), a Be-

renguer de Casals, metge (263), i a Huguet Bonanat (226), el qual consta possessor d'alguns escrits en l'estudi resumit dins ATCA, 1 (1982), 370, n. 173. — J. P. E. [1129]

Salvador CLARAMUNT, *Los ingresos del «bací o plat dels pobres» de la parroquia de Santa María del Pi de Barcelona, de 1434 a 1456*, dins *La pobreza I*, 373-390.

Les notícies sobre les tres classes d'ingressos (rendes de censals, deixes testamènaries i almoines aplegades pels baciners) i llur estudi es basen en la documentació conservada en l'Arxiu de la parròquia de Santa Maria del Pi, *Plat dels pobres*, per als vint-i-dos anys esmentats en el títol encara que hi manqui la de sis (1442-1446 i 1453). En l'apartat dels ingressos pel bací, hom resumeix part de les *Ordinacions del bací* i en reproduïx el capítol III (380). — J. P. E. [1130]

Lluís BATLLE I PRATS, *Dues notes de bibliografia olotina*, dins «Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca. Annals 1979», Olot 1980, 7-10.

Es tracta dels volums manuscrits 6 i 1376 de la Biblioteca Universitària de Barcelona, en relació als quals Esteve Paluzie i Cantalozella aportà la dada, no recollida en l'inventari de Francesc Miquel i Rossell, de procedir immediatament de la Biblioteca del Monestir de Sant Joan de Jerusalem, de Barcelona. — J. P. E. [1131]

Maxim P. A. M. KERKHOF, *El ms. 80 de la Biblioteca Pública de Toledo y el ms. 1967 de la Biblioteca de Catalunya, de Barcelona, dos còdices poco conocidos*, dins «Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos», LXXXII (1979 [1981]), 17-58.

Defineix com a «cancionero» i descriu el volum esmentat de la Biblioteca de Catalunya en les pàgines 43 i 44; en les 45-53 ofereix les variants d'aquest manuscrit en relació a diverses obres d'autors castellans del segle xv i en les pàgines 53-57 publica dos textos castellans poètics atribuïts al comanador Estela, el primer amb l'incipit *Visibles daños d'amor...* i el segon *A los que del cielo jamás se partieron...* — J. P. E. [1132]

BÈLGICA

Bibliothèque Royale Albert Ier. Acquisitions majeures. Exercice 1977, [Brusselles s. a.], 100 pp. policopiades.

Figuren entre aquestes adquisicions, un exemplar de Francesc Eiximenis, *Le livre des saints anges*, copiat al sud de Bèlgica o a Borgonya entorn de 1470-1475; la presentació d'autor i obra és de M[arguerite] D[ebae] (36-38); i un exemplar de l'edició incunable de Gerard de Zutphen, *De spiritualibus ascensionibus*, Montserrat, Johannes Luschner 1499; G[eorges] C[olin] signa la presentació d'autor i obra (75-76); aquesta darrera pàgina conté una reproducció del gravat de la pàgina final del llibre, representant Montserrat. — J. P. E. [1133]

CAMBRILS

Carme PUYOL TORRES, *L'Arxiu de Cambrils. Arxius de Catalunya (XIII)*, dins «L'Avenc», núm. 26 (abril 1980), 71.

L'Arxiu Històric de la Vila de Cambrils, ubicat en l'edifici de l'Ajuntament, conté les sèries següents del període que ens ocupa: *Actes de deliberacions del Consell municipal* (a partir del 1705); *Llibres de comptes* (des de 1690); *Libros de órdenes de la superioridad* (d'ençà de 1743); *Cadastrre territorial* (des de 1736). I els següents volums independents: *Llibre de la carlania de Cambrils* (dades sobre capbreus ja del 1496); *Llibre d'ordinacions* (1545); i *Llibre de privilegis de la vila* (1761). — J. P. E. [1134]

CASTELLÓ DE LA PLANA

Vidal GUITARTE IZQUIERDO, *Manuscritos de las Bibliotecas Provincial de Castellón de la Plana, del Seminario Diocesano y del Archivo de la Catedral de Segorbe y del Convento del Desierto de las Palmas de Benicasim*, dins «Revista Española de Teología», XLI (1981), 5-90.

Després d'algunes dades històriques sobre els fons ressenyats i d'una síntesi dels resultats, sobretot en allò que afecta els autors valencians, segueix la «descripció sumaria» (7) de setanta-un volums de la Biblioteca Provincial de Castelló de la Plana (11-49), de vint de la del Seminari de Sogorb (49-64), de deu de l'Arxiu Capitular de la mateixa ciutat (64-69) i de setze del convent del Desert de les Palmes (69-78), amb una llista complementària d'altres volums manuscrits del darrer fons, dels anys 1554 a 1834 (78-80). El treball és completat amb cinc índexs d'incipits, de copistes, de volums datats, de propietaris i usuaris, i d'autors i obres (80-89). Ultra allò que ja hem dit dels autors valencians, assenyallem la presència d'apunts escolars amb les explicacions de fra Tomàs de Barcelona sobre assignatures filosòfiques en un convent de Mataró l'any 1714 (ms. 64 de la Biblioteca Provincial de Castelló de la Plana) i sobre problemes teològics en un de Vic el 1719 (ms. 65 del mateix fons) (45-46). — J. P. E. [1135]

Eugenio DÍAZ MANTECA, *El Archivo de la Diputación Provincial*, dins «Penyagolosa», II època, núm. 20 (novembre 1981), [48-57].

Presentació i història d'aquest arxiu, en el qual es concentraren, l'any 1936, diversos arxius locals entre els que sembla destacar el de Catí, del qual són reproduïdes fotogràficament algunes mostres, una d'elles [56] del *Llibre del mostaçaf*. — J. P. E. [1136]

Eugenio DÍAZ MANTECA, *Documentos de la Villa de Catí*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LVII (1981), 603-630.

La introducció explica la mala sort de l'arxiu municipal i del privat de mossèn Joan Puig el juliol de 1936, dels quals molt poc es pogué salvar. Díaz presenta la part conservada de l'arxiu municipal, actualment en l'Arxiu de la Diputació Provincial de Castelló de la Plana. Hom hi troba els volums següents: *Llibre de privilegis de Catí* (606-611, amb resum de cada un dels seixanta documents), *Llibre del mostaçaf de Catí* (611), *Comptes de l'obra de la sala de la vila, any 1426* (611), *Establiments de la vila de Catí* (611-612), *Protocol dels qui ban pres forment del graner de Catí* (612) i *Acte debitori del 1577* (612); també la regesta de cinquanta-sis pergamins, que van de 1239 a 1628. — J. P. E. [1137]

CIUTAT DEL VATICÀ

Alfred A. STRNAD, *Eine verloren geglaubte Handschrift kehrt zurück. Zur Rückführung von Reg. Vat. 7 A ins Vatikanische Geheimarchiv*, dins «Römische Historische Mitteilungen», 23 (1981), 195-207.

Es tracta d'un registre que conté documentació dels anys 10-12 del pontificat d'Innocenci III (1198-1216) i que havia format part dels fons documentals del castell papal de Peníscola, des d'on passà a formar part dels fons personals de Pèire de Foix (1197) i després dels del Col·legi de Foix de Tolosa de Llenguadoc. — J. P. E. [1138

Ludwig SCHUBA, *Die medizinischen Handschriften der Codices Palatini Latini in der Vatikanischen Bibliothek* (Kataloge der Universitätsbibliothek Heidelberg 1), Wiesbaden 1981, XLVIII i 618 pp.

Figuren en aquest fons obres dels següents autors nostres: Bernardus de Gordonio (núms. 36 i 1045). Ramon Llull, *Astronomia* (núm. 1250); Pseudo Llull, *Ars operativa* (núms. 1144 i 1177) i *Aurum potabile* (núm. 1273). Ermengol Blasi, *Tabula antidotarii* (n. 1166). Gaspar Torrella, *De dolore in pudendagra dialogus* (n. 1892) i *De ulceribus in pudendagra* (n. 1892). Joan Jacme, *Repetitiones* (n. 1154), *Recepte de febribus* (n. 1177), *Regimen calculosorum* (n. 1205), *De pestilentia* (nn. 1210, 1229, 1316, 1320), *Secretarium practice medicine* (n. 1240), *Quaestiones de lepra determinatae anno 1363* (n. 1261, amb Joan de Tornamira) i *Receptae super primam Fen quarti canonis Avicennae* (n. 1320). Sobretot, però, d'Arnau de Vilanova: *De venenis* (n. 267), *Experimenta* (n. 1105), *Antidotarius* (nn. 1108, 1153 i 1176), *Medicatio nis parabola* (nn. 1116, 1211, 1259, 1298), *De gradibus* (n. 1144), *De consideratione medicinae* (nn. 1122 i 1229), *Capitulum de lepra* (n. 1149), *De vinis* (nn. 1155, 1177, 1201, 1205, 1216, 1240, 1265, 1272, 1319), *Medicinalium introductionum speculum* (nn. 1175, 1176, 1179, 1211, 1818), *Tabula super Vita brevis* (nn. 1175, 1268, 1320), *De nocentibus et conferentibus singulis membris* (nn. 1177, 1205), *Breviarium practice medicinalis* (nn. 1179, 1183), *Excerptum ex Breviario magistri Arnaldi* (n. 1295), *De humido radicali* (nn. 1179, 1180, 1205, 1312), *De medicinis simplicibus sive Areole* (nn. 1179, 1312), *Regimen sanitatis ad regem Aragonum* (nn. 1179, 1245, 1284, 1332), *De aquis laxativis* (n. 1179), *Remedia contra maleficia* (n. 1188), *Contra impedimenta conceptionis* (n. 1205), *De subtilitatibus medicorum* (n. 1210), *Cautele medicorum* (n. 1210), *Aphorismi* (n. 1211), *Practica summaria ad instantiam papae Clementis* (n. 1240), *Versus regiminis sanitatis salernitani secundum A. de V.* (n. 1338), *Regimen conferens memoriae* (n. 1319), *De hiis quae memoriam ledunt* (n. 1131), *De phlebotomia* (n. 1320), *De ornatu mulierum* (nn. 1131 i 1320), *Semita semitae* (nn. 1329 i 1330), *Expositio hortulani* (n. 1332), *Rosarius* (n. 1332) i *Tractatus notabilis de arte maiori* (n. 1332). Hi ha, encara, certes obres pseudo-arnaldianes, *De virtute quercus* (nn. 1123 i 1206), *Quaestiones tam essentiales quam accidentales de compositione lapidis* (nn. 1329 i 1330), *De arte alchymica* (n. 1330), *Receptae alchymicae* (n. 1330), *Epistola super alchymiam ad regem Neapolitanum* (n. 1332) i *Practica alchymica* (n. 1335). El volum manuscrit núm. 1180 conté vint-i-una obres d'Arnau copiades durant el segon terç del s. xv (pp. 148-151). — J. P. E. [1139

Manoscritti cartografici e strumenti scientifici nella Biblioteca Vaticana. Secc. XIV-XVII.
Mostra organizzata in occasione della IX Conferenza Internazionale di Storia della

Cartografia (Giugno-Dicembre 1981), Ciutat del Vaticà 1981, 66 pp. i XVIII folis de làmines.

Assenyalem el n. 3, «Carta nautica del Mediterraneo occidentale (1321)» (Vat. lat. 2972, ff. 110-115), que representa les costes de la Mediterrània, de la boca del Rose a Gibraltar (12-13); el n. 5, «Frammento di carta nautica catalana (forse del sec. XIV)» (Vat. lat. 14.207) (14); el n. 6, «Carta del bacino del Mediterraneo, di Opicino de Canistris (1337-1338)» (Vat. lat. 6435), en la qual la part dedicada a la Mediterrània occidental té dimensions majors (14-15); el n. 42, «Carta delle coste dell'Asia sud-orientale del laboratorio de B[artomeu] Olives (Messina 1562)» (Urb. lat. 283), amb nomenclatura costera «ispano-catalana» (39-40); el n. 44, «Carta nautica di Joan Martines (Messina 1586)» (Borgiano X) (40-41) i dues còpies d'altres mapes del mateix Martines, nn. 45 (Urb. lat. 1710) (41) i 46 (Vat. lat. 8920) (42). — J. P. E. [1140]

GIRONA

E[nríc] CORTÈS, *El comentari d'Is 66 en un dels fragments de manuscrits descoberts recentment a l'Arxiu Diocesà de Girona (Ms. G)*, dins «Associació Bíblica de Catalunya. Butlletí. Suplement núm. 1» (1981), 9-14.

Notícia de la troballa de fulls escadussers de paper en cobertes de registres de l'Arxiu Diocesà de Girona escrits en hebreu i en arameu i descripció i transcripció del foli Ms. G, el qual després és bíblicament comentat, línia per línia. — J. P. E. [1141]

Francesc CIVIL I CASTELLVÍ, *A propòsit d'una «Jácara al Nacimiento de Xto.»*, s. XVII, conservada a l'Arxiu de la Catedral de Girona, dins «Revista de Girona», XXVII (1981), 65-66.

Presentació, sobretot musical, de la poesia de Francisco Vallès (Valdès?), *Jácara al nacimiento de Christo sobre título de comedias*, obra d'ambient madrileny, trobada fa poc en l'Arxiu Musical de la Catedral de Girona, el text de la qual és ací transcrit. Tenim, també, notícia d'una representació pastoral, *In festo nativitatatis Domini*, de text bilingüe, llatí-català. — J. P. E. [1142]

Ramon ALBERCH I FUGUERAS, *Arxiu històric municipal de Girona*, dins «L'Avenç», núm. 20, octubre de 1979, 73-74.

Presentació dels fons de l'Arxiu històric municipal de Girona, en el qual, ultra els tres cartularis (els llibres Groc, Verd i Vermell), amb documentació que va del segle XII al XVII i d'altres volums manuscrits, cal destacar la sèrie de Manuals d'acords que comença l'any 1345, la correspondència dels jurats des del 1329 i diverses altres sèries d'interès demogràfic (censos, padrons, talles, fogatges, etc.) com econòmic (Taula de canvi i comuns dipòsits de la ciutat, Administració de l'hospital, Clavaria de la ciutat, etc.) i d'altres fons més moderns, com és ara proclames, edictes, bans. Posseeix també un miler de pergamins. S'han salvat en aquest arxiu catorze volums de l'antic convent de dominics. — J. P. E. [1143]

DIPUTACIÓ DE GIRONA, *Catàleg del Museu d'Art*, Girona 1981, 96 pp.

Entre les peces contingudes en el present catàleg, les assenyaldes amb els números 1, 3, 11, 12, 17, 65, 71, 98, 108, 113, 116, 117, 127, 128, 129, 148, 154, 155,

157, 169 i 175 contenen inscripcions llatines o catalanes, ací reproduïdes, ultra la del saló del tron, no numerada (p. 5). La peça del número 18 conté inscripció grega i la 16 àrab. Són volums manuscrits els números 56 (*Homiliari* de Beda), amb mostra d'un fragment en la pàgina 40, 57 (pàgina miniada d'un *Beatus*), 58 (*Sagramentari*) i 103 (*Martirologi* propietat de Pere Antoni d'Aragó i del monestir de Poblet), amb mostra d'una pàgina en la 54 d'aquest opuscle. — J. P. E. [1144]

Ceràmica valenciana del segle XV trobada a la Pia Almoina de Girona, Girona 1981, 28 pp.

Només una de les 146 peces (o fragments) catalogades porta una petita inscripció, la núm. 101 (20). — J. P. E. [1145]

CIUTAT DE MALLORCA

Francisco RIERA VAYREDA, Juan José RIERA FERRER, *Aproximación al estudio archi-vístico-histórico de la gabela de la sal: serie de «Rebudes i dades»*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», XXXVIII (1981), 279-300.

Notícia d'haver realitzat en l'Arxiu del Regne de Mallorca, secció Universitat, la separació de fons corresponents a la *Gabella de la sal*, a les *Talles* i al *Dret de l'oli*; presentació de les dotze sèries pertanyents al grup de *Gabella de la sal*. L'article descriu globalment els setanta-un volums de la sèrie «Rebudes i dades», que van del 1448 al 1596, bo i presentant alguns dels seus extrems i més en particular: delimitació de la sèrie, títol, format, escriptura, llengua, foliació, numeració, datació i ordre de les anotacions, d'una banda (estudi arxivístic, 280-289); i distinció dels diversos conceptes que entraven en tal comptabilitat (descripció documental, 289-294). Les pàgines de l'estudi contenen la transcripció de molts fragments. L'apèndix (294-300) conté altres nou fragments que van del 1479 al 1578. — J. P. E. [1146]

Andrés BESTARD MAS, *Biografía de D. Bartolomé Pasqual Arrom (1822-1884), autor de los 20 tomos de las «Misceláneas Pasqual» que se custodian en el «Arxiu del Regne de Mallorca»*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», XXXVIII (1981), 363-392.

Ultra la indicació d'alguns dels textos antics recollits en la sèrie esmentada (384, 387), trobem en l'article notícia d'una *Codolada* i de *Los set parenostres de st. Josep* (365), que podrien ésser anteriors al s. XIX. — J. P. E. [1147]

FUNDACIÓN BARTOLOMÉ MARCH SERVERA, *Ortus Medicinæ. Exposición de textos clásicos de medicina anteriores al siglo XVIII*. Palma de Mallorca, mayo-junio 1981. Ciutat de Mallorca 1981, [36 pp.].

Catàleg de l'exposició de seixanta exemplars d'entre el miler que posseeix la Fundació Bartomeu March. Hi figurava amb el número 2 la traducció llatina de Pere Jaume Esteve del llibre segon dels *Epidemion* d'Hipòcrates, publicada a València l'any 1551, amb reproducció de la portada de la mateixa edició. — J. P. E. [1148]

FUNDACIÓN BARTOLOMÉ MARCH SERVERA, *Cien años de encuadernación de arte*. Palma de Mallorca, julio-septiembre 1980, Ciutat de Mallorca 1980, [56 pp.].

Exposició de dos-cents sis volums, la majoria dels quals pertanyen a la Biblioteca Bartomeu March. Pertanyen al nostre tema els volums 32, manuscrit, *Rúbrica del arxíu de D. Antoni Desbrull Font aretglat per D. Josep Desbrull Boil de Arenós en lo any 1793*; i els impresos 34, *Llibre de la benaventurada vinguda del emperador y rey Don Carlos en sa Ciutat de Mallorques*; 61, Antonio Hurtado de Mendoza, *Vida de Nuestra Señora*, València 1710; 70, Diego Saavedra Fajardo, *República literaria*, València 1730; i 73, Lope de Vega Carpio, *Fiestas de Denia al Rey Cathólico Felippo III*, València 1599. — J. P. E. [1149]

FRANÇA

André VERNET, *La bibliothèque de l'abbaye de Clairvaux du XIIe au XVIIIe siècle*.

I. *Catalogues et répertoires* (Documents, études et répertoires publiés par l'Institut de Recherche et d'Histoire des textes), Paris 1979, 920 pp.

En catàlegs del s. XVI figuren obres dels següents autors nostres: cinc textos mèdics d'Arnau de Vilanova, un de repetit, *Regimen senum et iuvenum*, i en francès *Breviarium practicae* (817); Carolus de Bovillis, *Raymundi eremitae vita* (835); Claudi de Torí (837); Nicolau Eimeric (?), *Contra demonum invocatores* (839), en catàleg d'entorn de 1521; Florus de Lió (849); Francesc Eiximenis, *Livre des anges* (849); Franciscus de Tornay, Barcinonensis, *Carmen in librum Tullii De Amicitia*; Guiu de Montroquer (855), Guillelmi de Rennes, *Apparatus in Summan Raymundi* (856); Jaume Peres de València (865); Ramon Llull (891); Ramon de Penyafort (891); Ramon de Sibiuda, del qual figuren dos manuscrits i dos impresos (891); Vicent Ferrer (906); Joan Lluís Vives (907) i García Jiménez de Cisneros (908). — J. P. E. [1150]

Benigno HERNÁNDEZ, *Los antiguos Colegios de Salamanca en el archivo del obispo Bertrán. Complemento al «Catálogo de fuentes...» de L. Sala Balust*, dins «Miscelánea Comillas», XXXIX (1981), 189-197.

Notícia de les vicissituds que portaren l'arxiu personal del valencià Felip Bertran, bisbe de Salamanca, als Archives Nationales de París, sèrie AB-XIX, vols. 558-597 i extracte de la documentació relativa als Collegis Majors de la Universitat de Salamanca existent en aquell Arxiu, partint de l'inventari publicat dins «Bulletin Hispanique», XIX-XXI (1917-1919). — J. P. E. [1151]

François AVRIL, Yolanda ZATUSKA, *Manuscrits enluminés d'origine italiane I. VIe-XIIe siècles*, Paris 1980, XXII i 106 pp. i 32 folis amb 160 reproduccions.

Remarquem les notícies, segons les quals els volums del *Psalterium graeco-latinum* (Coislín 186) i sant Jeroni, *In Hieremiam prophetam*, lib. V-VI (Nouv. acq. lat. 602), tots dos del s. VII, contindrien notes marginals de Florus de Lió (5-6); i que el volum d'*Elementa* d'Euclides (lat. 7373), del pas del s. XII al XIII, fou comprat l'any 1441 a Barcelona per un tal Joan de Ribes (Iohannes de Ripis) per deu florins (56) — J. P. E. [1152]

BIBLIOTHÈQUE NATIONALE, *Trésors de la Bibliothèque de l'Arsenal*, [París] 1980, XII i 260 pp. i 4 folis de làmines no numerats.

Conté notícia (200, núm. 373) i reproducció d'una pàgina (198) de la versió aragonesa de la *Historia romanorum* d'Eutropi feta per Joan Fernández de Heredia, castellà d'Emposta. El volum és ara el ms. 8324 de la Bibliothèque de l'Arsenal, de París. — J. P. E. [1153]

ESPANYA

Jon BAGUÉS i ERRIONDO, *Compositors catalans a l'antic arxiu musical d'Aranzazu*, dins «Recerca Musicològica», I (1981), 213-220.

Notícia de vint-i-set obres de deu compositors, gairebé tots del s. XVIII. Esmentem Josep Ferrer, Josep Mir i Llussa, Josep i Manuel Pla, Joan Port (la seva obra porta títol en català), Salvador Rexach, Antoni (?) Sala i Domènec Tarradellas. Al final, notícia d'una obra d'Aranzazu, conservada a Barcelona, Biblioteca de Catalunya, M. 688/4 (220). — J. P. E. [1154]

Gregorio de ANDRÉS, *Los códices del conde de Miranda en la Biblioteca Nacional*, dins «Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos», LXXXII (1979 [1981]), 611-627.

L'autor publica en apèndix l'inventari dels manuscrits que posseïa el tretzè comte de Miranda, Antonio López de Zúñiga l'any 1755. Hi figura amb el núm. 35 dels «in folio», *El gentil y los tres sabios* (ara a Londres, British Museum Add. 14.040?), aleshores avaluat en seixanta rals; i en el núm. 9 d'«Otros manuscritos...», un volum (actualment a Madrid, Biblioteca Nacional, ms. 2630) amb epigrames llatins, algun dels quals fou compost amb motiu de la mort de Joan Lluís Vives. — J. P. E. [1155]

Manuel SÁNCHEZ MARIANA, *Manuscritos ingresados en la Biblioteca Nacional durante los años 1978 y 1979*, dins «Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos», LXXXII (1979 [1981]), 839-854.

Assenyalem els mss. 22170, amb l'obra de Vicente Gil y Cardona, *Promptuario reducción de las monedas de oro i plata con el valor que oy tienen a las monedas de... Valencia, Cataluña i Mallorca i estas convertidas unas en otras... Año 1789*; ms. 22178, Carlos Beramendi y Freire, *Apuntaciones de algunos viajes a varias provincias de España por lo tocante a su industria, agricultura y comercio... Tomo 5.º que comprende parte del reyno de Valencia* (s. XVIII); ms. 22183, *Libro de horas*, que havia pertangut a sant Francesc de Borja (xv-xvi); i mss. 22195-22198, *Papeles varios*, segons que sembla del bisbe de Barcelona Gabino de Valladares y Mejía (1777-1800) (852-854). — J. P. E. [1156]

Ramón RODRÍGUEZ ÁLVAREZ, *Catálogo de incunables del Archivo Capitular de la Catedral de Oviedo*, dins «Boletín del Instituto de Estudios Asturianos», XXXV (1981), 5-57.

Troben exemplars d'Antoni Andreu, *Scriptum in artem veterem Aristotelis et in divisiones Boëthii*, Venècia 1480 (10, n. 2); Johannes [Marbres] Canonicus, *Quaestiones super physicam Aristotelis*, Venècia 1481 (24, n. 38); [Ramon Astruc de Cor-

tielles], *Liber de conceptione beatae virginis Mariae*, Sevilla 1491-1492 (271-480). — J. P. E. [1157]

Ismael BENGOCHEA, *Fondo mariano de la Biblioteca Colombina. Impresos, s. XV; manuscritos, s. XIV-XVI*, dins «Estudios Marianos», XLIV (1979 = Doctrina y piedad mariana en la España del siglo XVI. Rasgos de su historia), 307-333.

Trobem en la secció d'impresos: Miquel Ortigues, *Plant de la verge Maria ab les dolors e labors de aquella...*, Barcelona 1528 (319, núm. 54); Jaume Peres de València, *Centum et quinquaginta psalmi... Benedictus... Magnificat...*, París 1509 (319, núm. 56); *Forma donada als devots confreres de les deu Avemaries...*, 1535 (323, núm. 81); *Treball sumàriament fet de la bulla o confraria del Psalteri o Roser e cobles*, València 1535 (330, núm. 133). Entre els manuscrits figura, amb la *Declaratio quaestionis...*, de Pierre Benjure, la *Commissio Ioannis, regis Aragonum, contra reginam Sibillam*, ms. 7-2-17 (331, núm. 4). — J. P. E. [1158]

Giuseppe CONIGLIO, *Il fondo «Estado» nell'Archivio di Simancas*, dins «Studi Storici Meridionali», I (1981), 116-171.

Recollim d'aquest inventari la notícia que la documentació relativa a Sardenya no és a Simancas, ans a Barcelona, Arxiu de la Corona d'Aragó (170) i que el lligall de Simancas núm. 3857, corresponent als anys 1639-1640, conté la documentació relativa a la construcció de galeres a Barcelona (166). — J. P. E. [1159]

M.ª Concepción ÁLVAREZ TERÁN, *Mapas, Planos y Dibujos (Años 1503-1805), Volumen I* (Archivo General de Simancas. Catálogo XXIX), Valladolid 1980, XVI i 1080 pàgines i 22 làmines.

Fan referència al nostre tema les fitxes dedicades als llocs següents: els Alfacs (12-15, catorze fitxes), l'Alguer (22-23, quatre fitxes), Alacant (24-26, set fitxes), Amposta (32, dues fitxes), Empordà (32-33, una fitxa), Vall d'Aran (38-39, tres fitxes), arròs (50, una, relacionada amb diversos pobles de València), artilleria (55, una fitxa, relativa a València), Balaguer (69-70, quatre fitxes), Barcelona (74-165, tres-centes cinquanta fitxes), Benidorm (173, una fitxa), Berga (173-174, dues fitxes), Calella (233, una fitxa), Calp (234-238, disset fitxes), Canet (de Berenguer) (245-246, una fitxa), canó (251, una; 253-255, vuit; 255-256, tres, totes datades a Barcelona), canó de campanya (258-259, tres, datades a Barcelona), canons (260-261, tres, datades a Barcelona o València), Càrcer, camí de (263, una), Cardona (263-267, divuit), Castellciutat (323-325, cinc), Castelló de la Plana (325, dues), la Cènia (330, dues), Cervera (331-334, tretze), Cinca (378-379, cinc), cirurgia (380, una), cirurgià major de l'exèrcit (380, dues), Cullera (412, una), «cureña» (413, dues), Demonte (419, una), Dénia (419-420, tres), dibuix anatòmic (421, una), dragons (413, una), Ebre (425-427, cinc), Escarp (430, una), Punta del Fang (437, una), Port del Fangar (437, una), Fenollet (439, una), Figueres (488-489, tres), Formentera (493, una), Fornells (493, una), fortificació (501-502, sis; 503, una; 504, una), galiota (510, dues), Galligants (512, una), Garona (513, una), gassa-gasses (514, dues), Genovès (515, una), Girona (516-522, vint-i-quatre), el Grau de Rosselló (558-559, quatre), rector d'Horts (584, una), Hostalric (585, tres), Eivissa (589-592, quatre), enginyers (597, quatre), jardí botànic (609, una), Xàtiva (609, una), Xúquer (612, una), Lleida (622-628, vint-i-dues), Leucata (628, dues), llotges (632, dues), Jacint Llaberia i Pexan (637, una), Lladone(r) (637, una), Llobregat (637, tres),

Maó (647-648, quatre), Mallorca (660, una), Manresa (665-666, una), màquina (667, una; 670, una), Martorell (679, una), Maçanet de Cabrenys (679-680, dues), medalla commemorativa (685, una), mitges de cotó (685, una), Menorca (694-695, set), molins (710, una), Molins de Rei (710, una), Montgat (711, dues), Montmeneu (712, una), morter (719, dues), la Muga (724, una), Muntaner (725, una), Morvedre (727, una), Noguera (739, una), Toro (Menorca) (740, una), Olot (743, una), Ontinyent (743-744, cinc), Oriola (772-774, quatre), ciutat de Mallorca (780-784), atur (804, quatre), presa de Pedret (810, una), Peníscola (812-813, quatre), Perpinyà (814, dues), plaça de braus (823, una), Antoni Joan de Prat i de Sant Julià (831, una), Pobla Llarga (823-833, una), el Puig (837, una), Puigcerdà (837-838, tres), rambla de Torrent (839, una), la Rambleta (839, una), la Ràpita (839, una), tremes per a pescar (840, una), Reus (843-844, quatre), Roses (850-852, vuit), Ruçafa (855, una), Antoni Sabater (855-856, una), Salou (859-860, set), Sant Carles de la Ràpita (861, una), Xàtiva-San Felipe (862-863, cinc), Sant Feliu de Guíxols (864, una), Sant Joan d'Enova (866, una), Sant Miquel de Colera (868, una), Sant Sebastià de la Muga (878-880, vuit), Seu d'Urgell (911, una), Soldevila (945, una), Sueca (948, una), taps (952, una), Tarragona (952-953, cinc), Ter (954-955, una), Tortosa (963-968, vint-i-dues), Traiguera (969, una), València (973-988, setze), Valls (994, una), Vic (1001, una), Vilafranca del Penedès (1003, una), Vilanova i la Geltrú (1004, una), Vilanova de Sant Jordi (1004, una). — J. P. E. [1160

ITÀLIA

Catalogo dei manoscritti filosofici nelle biblioteche Italiane. Vol. 1. Firenze, Pisa, Poppi, Rimini, Trieste a cura di T. DE ROBERTIS, D. FRIOLI, M. R. PAGNONI STURLESE, L. PINELLI, E. STARAZ, L. STURLESE. Presentazione di Claudio LEONARDI (Subsidia al «Corpus Philosophicum Medii Aevi» I), Florència 1980, XX i 224 pp.
 Trobem a Pisa, Seminario Arcivescovile, ms. 136, sant Vicent Ferrer, *De tempore anticristi et fine mundi* (52) (XV-XVI). A Poppi, Biblioteca Comunale, ms. 59/I, ff. 26-33, (Ps.) Ramon Llull, *Ars operativa* (85); ff. 65-69, (Ps.) Arnau de Vilanova, *Testamentum* (86) i *Semita Semitae, Practica vel Errores* (87); (Ps.) Ramon Llull, *Epistula accurtationis* (89-90) i (Ps.) Arnau de Vilanova, *Perfectum magisterium*; *ibid.*, ms. 59/II, ff. 220-237, (Ps.) Ramon Llull, *De investigatione secreti occulti en italià* (86-87); *ibid.*, ms. 90, ff. 65-68, Arnau de Vilanova, *Liber de practica roris madii datus Bonifacio papae VIII* (104) i ff. 78-88, (Ps.) Ramon Llull, *De lapide vegetabili* (105). A Rimini, Biblioteca Civica Gambalunghiana, ms. 71, ff. 189-205, Joan d'Aragó, *Tractatus brevis de articulis fidei...* i ff. 245-251, Joan de Palomar, *Tractatus de mercatoribus* (133); ms. 88, ff. 50-56, (Ps.) Arnau de Vilanova, *Perfectum magisterium*, (Ps.) Ramon Llull, *Potestas divitiarum* (141), Arnau de Vilanova, *Epistula de sanguine humano ad magistrum Iacobum de Toletto* (141) i (Ps.) Ramon Llull, *Epistula ad regem Robertum de accurtatione lapidis philosophorum* (141-142). — J. P. E. [1161

Catalogo dei manoscritti filosofici nelle biblioteche Italiane. Vol. 2. Busto Arsizio, Firenze, Parma, Savignano sul Rubicone, Volterra a cura id D. FRIOLI, G. C. CARFAGNINI, L. PINELLI, G. POMARO, P. ROSSI. Premessa di Claudio LEONARDI (Subsidia al «Corpus Philosophicum Medii Aevi» II), Florència 1981, XVI i 262 pp.
 Trobem a Parma, Biblioteca Palatina, ms. 12, ff. 147-149, Arnau de Vilanova, *De*

esu carniū pro sustentatione ordinis cartusiensis contra iacobitas (134); ms. 183, ff. 85-88, (Ps.) Arnau de Vilanova, *De secretis naturae* (142); ms. 309, VI-24, Ramon Llull, *Ars brevis* (153); i a Savignano sul Rubicone, Rubiconia Accademia dei Filopatridi, ms. 27, ff. 1-114, Ramon Llull, *Tabula generalis, Ars compendiosa medicinae* i *De levitate et ponderositate elementorum* (180-181); ms. 44, ff. 87-94, (Ps.) Arnau de Vilanova, *Semita semitae, Practica vel Errores* (188) i ff. 126-132, (Ps.) Arnau de Vilanova, *Testamentum* (189). — J. P. E. [1162]

Cesare CENCI, *Bibliotheca Manuscripta ad sacrum conventum assisiensem I* (Il miracolo di Assisi. Collana storico-artistica della basilica e del sacro convento di S. Francesco-Assisi 4-I/II), Assís 1981, 450 pàgines i 83 reproduccions i 451-848 pàgines.

Publicació dels catàlegs de la biblioteca del convent franciscà d'Assís escrits entre el 1381 i el 1844-1845. Trobem en la pàgina 23 que H. Sbaraglia hi havia vist el *Liber ad divinam Trinitatem contemplandam*, de Ramon Llull, amb l'incipit *Cum sit creatus homo*, ara perdut; que entre els manuscrits de santa Maria degli Angeli hi havia un exemplar del *Manipulus curatorum* de Guiu de Montroquer (47); que entre els volums del convent (ara Assisi, Comunale 554, ff. 65-93) hi ha la *Summa de paenitentia* de sant Ramon de Penyafort (53) i que en el manuscrit Comunale 558, ff. 151-152 figura el *Contra temptationes spirituales* atribuït, entre d'altres, a sant Vicent Ferrer (55-56). Trobem també que el volum inventariat amb el núm. 264 és la *Summa de matrimonio* de sant Ramon de Penyafort (ara, Assís, Biblioteca Comunale 71, 138-149); que el núm. 338 és la narració feta per fr. Ponç Carbonell (escrita per fr. Francesc de «Ripa Fracta» el 6 de febrer de 1312 [1313?]) (ara Comunale 442, ff. 164-166); que els núms. 483 i 484 contenen les dues *Sumes*, ja esmentades, de sant Ramon de Penyafort (ara Comunale 637 i 642 respectivament); que el núm. 722 correspon a unes *Narrationes sanctorum patrum secundum alphabetum*, volum comprat a Barcelona per 76 sous i 8 diners (ara potser Vat. lat. 1314?); que els núms. 757 i 807 contenen, respectivament, un fragment del llibre III de la *Summa de paenitentia* i les dues *Sumes*, ja conegudes, de sant Ramon de Penyafort, amb ordre, però, invers al normal (ara Comunale 476 [?], ff. 243-251 i Comunale 639); que el núm. 851 contenia en els ff. 29°-34° les *Formalitates conflatile* i en els ff. 34°-104° les *Formalitates disputatae et determinatae in Barchinone* de fr. Pere Tomàs (remarquem, encara, que segons la nota 235 de la pàgina 488 algú li atribuï el *Compendium theologiae* de sant Albert Magne); i que el núm. 2121 contenia les dues *Sumes* i dues respostes de sant Ramon de Penyafort. — J. P. E. [1163]

Gabriella OLLA REPETTO, Carlo PILLAI, *Documenti per la storia del Palazzo Regio di Cagliari*, dins «Archivio Storico Sardo», XXXII (1981), 189-194.

Els primers apartats d'aquest recull cronològic de documentació fan referència a textos almenys parcialment escrits en català durant els segles XIV i XV i ara en l'Archivio di Stato de Càller, Antico Archivio Regio, B 4 i 5 i K 2 i 3. — J. P. E. [1164]

Dino PUNCUH, *I manoscritti della raccolta Durazzo*, Gènova 1979, 400 pp.

El volum 54 de la col·lecció esmentada (A IV 10) és la compilació de Nicolau Rossell, *Collectio iurium Romanorum Pontificum et historiae ecclesiasticae* (126-127, amb reproducció de la primera pàgina); el 110 (A IX 6) conté obres d'Antonio Becadelli (Panormita), d'entre les quals remarquem *Alfonsi regis epistolae per Antonium*

Panbormitam, ff. 137-153 i *Alfonsi regis legationes per Antonium Panbormitam dictae et scriptae*, ff. 153-161 (159-161, amb reproducció d'una pàgina); en el 119 (B I 4), recull d'obres mèdiques, figura una recepta amb l'epígraf *Hanc receptam fuit ordinatam (!) per magistrum Ioannem de Cisa, in medicina magister (!), in Maiorca residente (!), f. 59^v* (170-172, amb reproducció de la primera pàgina); el 175 és un aplec d'històries de conclaves: als ff. 149-153, *Conclave di Callisto III*; als ff. 182-192, *Conclave di Alessandro VI* (241-243); el 254 (B VII 8) conté Iohannes Burckardus, *Liber notarum* sobre Alexandre VI i Jason de Maino, *Oratio pro Mediolanensium principe coram Alexandro VI* (322-323). — J. P. E. [1165]

Francesca CACCIOLA BONIFACIO, *Il fondo dei libri rari della Biblioteca Regionale Universitaria di Messina. Catalogo*, dins «Archivio Storico Messinese», III Serie, XXX (1979), 227-296.

Assenyalem: Antonino Amico, *Chronologia de los virreyes, presidentes y de otras personas que han governado el Reyno de Sicilia*, Palerm 1640; José de Barcia y Zambana, *Despertador christiano eucharistico...*, Barcelona 1690; *Discursos del origen, principio y uso de la Monarchia de Sicilia, desde el conde Rogerio... hasta el Rey Don Felipe III...*, Valladolid 1605; Girolamo Pinnello, *Il Moncada. Dialogo...*, Messina 1608. — J. P. E. [1166]

Fonti aragonesi a cura degli Archivisti Napoletani (Testi e documenti di Storia Napoletana pubblicati dall'Accademia Pontiniana, serie II, vol. 10), Nàpols 1979, XXIV i 186 pp.

Amb aquest volum desè, encarregat a Anna Maria Compagna Perrone Capano, arriba al final l'edició de les fonts aragoneses de l'Archivio di Stato de Nàpols, el primer volum de les quals havia estat publicat l'any 1957. El volum és estructurat així: introducció signada per l'esmentada doctoresa Perrone (VII-XXIV), cos del volum (3-151), índex de noms propis (155-167) i glossari de mots catalans (169-185). La introducció presenta els documents transcrits en aquest volum: sis fragments, de longitud desigual, d'antics registres de tresoreria i seixanta-un albarans de la mateixa procedència (IX-XII), dels quals hom subratlla primer les característiques paleogràfiques (minúscula arrodonida d'empremta catalana, XII), llur riquesa en tant que font per al coneixement de les persones que formaven part de la cort reial de Nàpols o voltaven al seu entorn i per al de la situació de les finances reials (XIII-XVI); estudia, per últim, les característiques de la llengua catalana en la qual són escrits i les escasses mostres de la seva contaminació amb els parlars italians (XVII-XXIII). Les normes d'edició són les d'«Els Nostres Clàssics». El cos del volum conté la transcripció dels sis fragments de registres, que van de l'any 1438 al 1474 ((3-99) i dels seixanta-un albarans de tresoreria, els quals s'estenen de 1414 a 1488 (103-151) i entre els quals hi ha almenys una carta privada, encara que faci referència a afers de pagaduria reial (núm. 15, de 22 de gener 1441 o 1442, p. 109), d'Antoni Olzina a Jaume Amigó, comprador del senyor rei. — J. P. E. [1167]

Joe MAZZOLENI, *Il regno di Carlo I d'Angiò nei registri ricostruiti della sua cancelleria*, dins «Studi Storici Meridionali», I (1981), 353-365.

Notícia d'haver-se publicat ja l'apèndix del volum XXVII de *I registri della Cancelleria Angioina ricostruiti* de Riccardo Filingieri, Nàpols 1980, amb el qual s'acabava

la reconstrucció dels registres angevins de Nàpols, destruïts per bombardeig l'any 1943, relatius al regnat de Carles I d'Anjou (1265-1285), durant el qual s'escaigueren fets que tocaven tan directament Catalunya com les Vespres Sicilianes i la captura de l'hereu, lloctinent reial, i l'empresonament a Siurana dels tres fills del rei esmentat. La reconstrucció abarca 32.954 documents. — J. P. E. [1168]

Francesco RUSSO, *Napoli. Biblioteca Teologica «S. Tommaso»* (Inventari dei manoscritti delle Biblioteche d'Italia, volume IC), Florència 1981, VI i 194 pp.

Són relacionables amb temàtica catalana els textos següents: *Cronaca dei re di Sicilia dall'anno 1361 sino all'anno 1412 circa*, ms. 22 (28); *De Ferdinando, qui postea Aragonum rex fuit*, ms. 48 (48); i *Alphonsi I, Neapolis regis, testamentum conditum die lunae xxvj mensis iunii anno 1458 per Arnoldum Fono Veda* (sic! Fonolleda), *regni prothonotarium*, ms. 97 (63). — J. P. E. [1169]

Salvatore FODALE, *Il riscatto dei siciliani «captivi» in Barberia (XIV-XV secolo)*, dins «Quaderni Medievali», 12 (1981), 61-84.

L'estudi esmenta molts personatges catalans, ultra els dos reis Martí l'Humà i Martí el Jove. L'obra reial encarregada de la redempció de captius tingué cap a mitjan segle XIV per notari un mallorquí, Mateu de Castelló (62). Altres noms: Bernat Figuera (68), Hug de Santa Pau (78), Pere de Queralt (79). L'estudi es basa, en gran part, en la documentació de l'Archivio di Stato de Palerm, Cancelleria i Protonotaro del Regno. — J. P. E. [1170]

Lowrie J. DALY, *Selected MSS from the Fondo Curia, Archivum Universitatis Gregoriana*, dins «Manuscripta», XXV (1981), 89-106.

Notícia que aquest fons posseeix dos manuscrits de Jeroni Nadal, *Annotationes et meditationes in Evangelia quae in sacrosancto Missae sacrificio toto anno leguntur*, obra en quatre volums (APUG 876 a-d) i *Orationis observationes* (APUG 1629). — J. P. E. [1171]

Robert AMIET, *Catalogue des livres liturgiques manuscrits et imprimés conservés dans les bibliothèques et les archives de Turin*, dins «Bolletino storico-bibliografico subalpino», LXXVII (1979), 577-703.

La Biblioteca Nazionale Universitaria posseeix aquests exemplars: *Missale secundum morem romanum... fr. Nicolai [Rossell]... sancti Sixti presbiteri cardinalis...*, Cod. D.L.21 (591-593); *Guillelmi Durandi Pontificale*, copiat per a Bernat Margarit, bisbe de Catània, entorn de 1480, Cod. D.II.19 (593-594); i *Breviarium Urgellense* (fragment) del s. xv, Cod. G.VII.27 (631-632). — J. P. E. [1172]

Cesare SCALON, *La biblioteca arcivescovile di Udine* (Medioevo e Umanesimo 37), Pàdua 1979, XVI i 364 pp.

La biblioteca del convent de Sant Domènec d'Udine posseïa l'any 1440 una *Summa de Casibus* de sant Ramon de Penyafort (47). L'actual biblioteca arquebisbal té un Raimondo Lullo, *L'arte di ben discorrere volgarizzata da un anonimo*, en còpia manuscrita del s. xvii o xviii (254). — J. P. E. [1173]

Enrico PERUZZI, *Il codice CCLXXV-II della Biblioteca Capitolare di Verona*, dins «Interpres. Rivista di Studi Quattrocenteschi», II (1979), 295-300.

Descripció d'aquest volum, el qual hauria format part de la biblioteca personal de Gerolamo Fracastoro. És de la segona meitat del s. xv, copiat al Nord d'Itàlia i conté al f. 30 el fragment inicial del Ps. Ramon Llull, *Epistola accurtationis lapidis philosophorum* (298), sobre la qual ofereix bibliografia en la p. 299. — J. P. E. [1174]

LLEIDA

Eladio GROS BITRIA, *Datación de la Biblia de Lérida*, dins «Ilerda», XLII (1981), 169-235 i 12 fotografies.

Volum procedent de Calataiud, ara a l'Arxiu de la Catedral de Lleida, donatiu testamentari de Vicente Higuera l'any 1889 (188-189). L'autor n'estudia diversos aspectes paleogràfics i la data amb certesa els anys 1164-1167 (204), basant-se en una dada cronològica del f. 322. Remarquem els apartats que estudien els elements bíblics complementaris presents en aquell volum (205-206), els tres apòcrifs (*Oratio Salomonis*, *Psalmus CLI* i *Liber Sybille* [212-215], text, aquest darrer, que sembla altrament desconegut), els tres elements pseudo-canònics (final del *Llibre de Josuè*, interpolacions als *Proverbis*, *Comma Ioanneum*) (223-226) i les variants en el text bíblic (226-232), arribant a la conclusió que la *Biblia* de Lleida és còdex independent, amb valors pròpies (235). — J. P. E. [1175]

MANLLEU

Marta PUJOL, *Els arxius de Manlleu. Arxius de Catalunya (XIV)*, dins «L'Avenç», núm. 27 (maig 1980), 73.

Notícia que l'Arxiu Parroquial conserva les sèries de baptismes i d'òbits completes des de 1500 i altres fons que van del s. XIII al XIX, particularment abundants per al s. XVII; el *Llibre de privilegis* atorgats per Felip V; i que el Municipal té una secció, *Governació*, amb documents des del primer quart del s. XVIII. — J. P. E. [1176]

MANRESA

Llorenç FERRER, *L'Arxiu històric de la ciutat de Manresa*, dins «L'Avenç», núm. 19, setembre 1979, 76.

Narració del naixement de l'Arxiu històric de Manresa durant la Guerra dels Tres Anys (1936-1939) i indicació dels seus fons principals: la sèrie de pergamins anterior a l'any 1000, el *Llibre verd* de la ciutat, el *Receptari* de Manresa, la documentació del municipi des del s. XIII, els protocols notariais des del 1243 i altres fons que s'han aollit en el nou edifici com és ara el de la Sèquia amb documentació a partir de 1339, el de la Taula de comuns dipòsits, del s. XVIII, entre d'altres. — J. P. E. [1177]

Josep M. GASOL, *Notes per a una història de les biblioteques manresanes I*, dins «Miscel·lània d'Estudis Bagencs», 1 (1981), 129-138.

L'article comença recopilant notícies de llibres a Manresa els anys 1020, 1357, 1398

i 1452 amb atenció particular a la biblioteca del jurista Ramon Saera (130-132) inventariada l'any 1357. Segueix un aplec de notícies sobre biblioteques conventuals de temps del Renaixement i del Barroc, d'entre les quals destaca la relativa a l'emplaçament de la del convent de Sant Domènec de 1710, treta de Domènec Muxiga en el seu *Llibre de notícies tocants a esta Casa y Convent de Sant Pere Màrtir, orde de Predicadors de la present ciutat de Manresa*, i la que a l'hora de llur expulsió (1767), la biblioteca dels jesuïtes passà a l'episcopal de Vic. Les altres notícies pertanyen als segles XIX i XX. — J. P. E. [1178]

PENÀGUILA

Rosa María BLASCO MARTÍNEZ, *Inventario del archivo de Penáguila. Fondos parroquial, notarial y municipal*, dins «Revista del Instituto de Estudios Alicantinos», núm. 31 (1980), 41-121.
Treball només conegut per referència. — J. P. E. [1179]

SOLSONA

Antoni BACH I RIU, *Fonts d'informació onomàstica al Solsonès*, dins «Societat d'Onomàstica. Butlletí interior», VI (1981), 1-5.

Encara que la intenció de l'autor sigui la d'informar sobre onomàstica, aquestes pàgines ofereixen una presentació, de vegades relativament detallada, del contingut de diverses sèries de l'Arxiu diocesà de Solsona: Fons de l'abadia de Santa Maria de Solsona, amb notícia de catorze dels seus volums; Fons de capbreus; Fons notarial; Fons judicial; Fons de Serrateix; Fons de Cardona; Fons Pallarès; i, ingressat darrerament, el Fons de parròquies del bisbat. Els pergamins són més de quatre mil, dels segles X al XVIII. — J. P. E. [1180]

SUÏSSA

Paul CHAIX, *La Bibliothèque publique et universitaire en 1979*, dins «Genava», NS. XXVIII (1980), 255-260.

Entre les adquisicions trobem un exemplar de Joan Pere Fontanella, *De pactis nuptialibus*, Ginebra, Samuel Chouet 1659. — J. P. E. [1181]

Paul CHAIX, *La Bibliothèque publique et universitaire en 1980*, dins «Genava», NS. XXIX (1981), 203-208.

En la llista de les noves adquisicions de llibres antics figuren un exemplar de Francesc Valleriola, *Loci medicinae communes*, Ginebra, François Fabri i Samuel Crispin 1604, i un de Pierre-Nicolas Brunet, *Minorque conquise*, Ginebra 1756. — J. P. E. [1182]

Adriana RAMELLI, *Catalogo degli incunaboli della Biblioteca Cantonale di Lugano*. Presentazione di Giuseppe BILLANOVICH (Biblioteca di Bibliografia Italiana XCII), Florència 1981, 132 pp.

D'entre els 198 volums, assenyalen els que porten el núm. 125, Jason de Maino, *Oratio pro mediolanensium principe coram Alexandro VI*, Roma 1492; i els números 193-196, el primer dels quals és el volum tercer de l'edició dels sermons de sant Vicent Ferrer, de Lió 1490 (*Sermones de sanctis*) i els altres tres una col·lecció completa de *Sermones de tempore et de sanctis* del mateix autor, Venècia 1496, edició que conté algun text complementari d'autors diversos. — J. P. E. [1183]

TARRAGONA

Juan SALVAT Y BOVÉ, *Manuscritos tarraconenses. Tesoro bibliográfico de la «Confraria i Congregació de la Sanch de Jesuchrist» (siglos XVI-XIX)*, dins «Butlletí Arqueològic», època V, 1 (1979), 175-181.

Notícia que dels catorze volums manuscrits que posseïa la confraria esmentada en la seva Casa de Natzaret només quatre se salvaren dels incendis del juliol de 1936, els que aleshores portaven els números 2, 3, 8 i 9, pel fet de trobar-se en el domicili particular de Josep Muntané i Garcia, i descripció del contingut global dels quatre volums, en general documentació d'aquella confraria dels anys 1565-1844. Ara es conserven en l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, *Confraria de la Sang*. — J. P. E. [1184]

Josefina CUBELLS, Lluís NAVARRO, *L'Arxiu de Tarragona*, dins «L'Avenç», núm. 17, juny 1979, 70.

L'arxiu ací presentat és l'Històric provincial de Tarragona, els principals fons del qual són els protocols notariais aplegats de diverses poblacions de la província (Santa Coloma de Queralt o Tortosa, per exemple), els volums del Consell de la ciutat de Tarragona amb sèries diverses, i els pergamins. — J. P. E. [1185]

TXECOSLOVÀQUIA

Bohumil RYBA, *Soupis Rukopisu Strabovské Knihovny Pamatniku Narodnibo Pisemnictví v Praze. Díl III. Strabovské rukopisy DF-DG (cis. 1236-1821) (= Catalogus Codicum Bibliothecae Straboviensis in Litterarum Bohemiarum Museo Pragae asservatorum. Vol. III. Codices Strabovienses DF-DG (num. 1236-1821)*, Praga 1979, 564 pp.

Trobem: Joan Lluís Vives, *Ad veram sapientiam introductio*, ms. 1558, de 1686-1694 (290-291); Arnau de Vilanova, *De ponderibus medicorum*, ms. 1659, del s. xv (402); Ps. Ramon Llull, *Praktyka Testamentu Reymunda Lulia sstiatnie se poczina*, ms. 1670, del s. xvi (417-418). — J. P. E. [1186]

VALÈNCIA

Javier SERRA ESTELLÉS, *Regesta de los documentos pontificios del periodo de Aviñón, en el Archivo del Reino de Valencia*, dins «Saitabi», XXX (1980), 21-27.

Regesta de divuit butlles de papes avinyonesos conservades en ARV, de Joan XXII, al qual pertanyen les cinc primeres, a Benet XIII, al qual pertanyen les sis darreres; quatre, les corresponents als núms. 9-12, són de Climent VII i les tres restants de cada un dels papes Climent VI, Innocenci VI i Gregori XI. — J. P. E. [1187]

Ruth LESLIE, *The Valencia Codex of Heredia's Orosio*, dins «Speculum», XXXV (1981), 312-318.

Notícia d'haver identificat la versió aragonesa de les *Historiae* de Paulus Orosius, feta per Juan Fernández de Heredia en el volum manuscrit de la Biblioteca del Col·legi del Corpus Christi de València, signatura V-27. Descripció codicològica del volum (312-316) amb atenció particular a l'ornamentació. L'autor arriba a la conclusió que aquest exemplar no fou escrit per cap dels copistes coneguts d'altres obres d'Heredia (314). També creu que pot ésser el volum núm. 20 de l'inventari de la biblioteca d'Alfons dit el Magnànim realitzat per Gonçal de Munroy a València el 15 de juliol de 1417 (316). Estudia, finalment, la relació textual entre el volum valencià i el de Madrid, Biblioteca Nacional ms. 10.200, dels quals confronta paràgrafs, i arriba a la conclusió «not entirely satisfactory» (318) que el text de Madrid pot ésser una abreviació d'una traducció del llatí a l'italià feta entre 1372 i 1377 i després refeta d'acord amb les característiques d'altres obres d'Heredia entre 1377 i 1396. — J. P. E. [1188

VALLBONA DE LES MONGES

Josep Joan PIQUER I JOVER, *Vicissituds d'una Regla de Sant Benet, de Vallbona, avui perduda*, dins «Studia Silensia», VI (1980), 453-455.

Recull de les dades que Feliu Torres i Amat, qui les rebé de Jaume Pasqual, i Jaime Villanueva publicaren entorn d'un volum que la comunitat de Vallbona donà a l'esmentat Pasqual l'any 1780 i contenia, ultra la Regla de sant Benet, un *Necrologi* de l'abadia llenguadociana de Sant Policarp (Llimós, Narbona) i notícies sobre bisbes i vescomtes de Carcassona i Besers, respectivament, fins al 1290. Rudolf Beer recollí les mateixes notícies. — J. P. E. [1189

VIC

Miquel dels S. GROS I PUJOL, *La Biblioteca Episcopal de Vic, 175 anys al servei de la nostra cultura*, dins «Ausa», IX (1980-1981), 433-436.

La biblioteca, obra de dos homes, el bisbe Francesc de Veyan i Mola i l'antic jesuïta Lluçà Gallissà i Costa, retornat a Vic l'any 1798, tingué inicialment set mil volums procedents de l'antiga biblioteca dels jesuïtes de Vic i de compres fetes a Europa per l'esmentat Gallissà [cf. n. 1178]. — J. P. E. [1190

Antoni MIRAMBELL I ABANCÓ, *Bibliografia parcial de textos jurídics catalans de la Biblioteca Episcopal de Vic*, dins «Ausa», IX (1980-1981), 219-229.

Després d'una introducció, en la que són exposades les seccions diverses de la Biblioteca Episcopal de Vic i indicat algun de llurs fons jurídics, hom dona la llista bibliogràfica de cent setanta-cinc llibres impresos, onze dels quals pertanyen al segle XVI, cinquanta-quatre al segle XVII i vint-i-cinc al segle XVIII. — J. P. E. [1191

LLOCS DIVERSOS

G. L. BURSILL-HALL, *A Census of Medieval Latin Grammatical Manuscripts* (Gram-

matica Speculativa. Sprachtheorie und Logik des Mittelalters 4), Stuttgart 1981, 392 pp.

Volum que elenca per ordre alfabètic les poblacions en les quals l'autor coneix l'existència d'obres gramaticals de l'Edat Mitjana. Hi trobem: Barcelona, ACA, Ripoll 59, 70, 79, 92, 97, 109, 122, 127, 131, 142, 147, 153, 154, 163, 172, 173, 179, 183, 184 189, 190, 191, 198, 200, 208 i Sant Cugat 70 i 76 (26-28); Girona, Arxiu de la Catedral cod. 20.d.4, 20.d.5, 20.d.6, 20.d.7, 20.d.8, 20.d.9 i 20.d.11 (86-87); Perpinyà, Biblioteca Municipal 23 (209); Tarragona, Arxiu Històric Arxidiocesà 119 i 120; i Biblioteca Provincial 20, 43, 53, 54 i 112 (237-238). Tortosa, Biblioteca de la Catedral 74, 138, 161, 183, 195, 203 i 227 (238); València, Biblioteca de la Catedral 65, 82 i 83 i Biblioteca de la Universitat 127, 1072 i 2368 (245-246); Vic, Museu Episcopal 192 (269). Remarquem la presència a l'ACA, Sant Cugat 70, d'un exemplar de la *Grammatica latina* de Jaume Burgueras. — J. P. E. [1192]

María del Carmen GÓMEZ, *Más códices con polifonía del siglo XIV en España*, dins «Acta Musicologica», LIII (1981), 85-90.

Presentació material i del contingut dels fragments següents: Tarragona, Arxiu Històric Arxidiocesà, Ms. fr. (1), (2) i (3) i Vic, Arxiu Capitular, Ms. fragm. V.60. Hom ofereix fotocòpia del primer en la pàgina 89. Part del text és català: *Inperaytritz de la ciutat joiosa*. — J. P. E. [1193]

Richard H. ROUSE, Mary A. ROUSE, *Preachers, Florilegia and Sermons: Studies on the Manipulus florum of Thomas of Ireland* (Studies and Texts 47), Toronto 1979, XII i 476 pp.

Entre els manuscrits del *Manipulus florum*, el contingut dels quals és sumàriament inventariat en aquest volum, figuren els de Barcelona, Biblioteca de Catalunya 656 (318), Tarragona, Biblioteca Provincial 17 (390), Tortosa, Biblioteca de la Catedral 75 (390), València, Biblioteca de la Catedral 266 (395) i Vic, Museu Episcopal 52 (400-401), [en relació al qual no és citada la descripció de Josep Gudiol]. — J. P. E. [1194]

David F. WRIGHT, *The Manuscripts of the «Tractatus in Iohannem»: A Supplementary List*, dins «Recherches Augustiniennes», XVI (1981), 59-100.

En aquesta recopilació, que l'autor considera «being reasonably complete» (59), s'ocupa amb menor o major extensió dels volums de Barcelona, ACA, Sant Cugat 21 (72); Girona, Museu Diocesà 44 (76-77), al qual dedica particular atenció pel fet de contenir el *Sermo* 125 del mateix sant Agustí, detall que condueix l'autor a considerar-lo d'alguna manera dependent del volum de Vic, Biblioteca Capitular 27 (68); Tortosa, Biblioteca Capitular 62 i ibid. 196, que compara amb Grenoble, Bibliothèque de la Ville 32 (78-79); Lleida, Biblioteca Capitular, Roda 1, que també compara amb Vic, Biblioteca Capitular 27 (81-82); Montserrat, Biblioteca del Monestir 972/VI (84); París, Bibliothèque Nationale lat. 5302, procedent del Llenguadoc o de Catalunya (88-89 i 68-69); València, Biblioteca Universitària 288 (31); ibid. 892 (34); ibid. 577 (39) (p. 92 i per al segon, també 69); Vallbona de les Monges, Biblioteca del Monestir 4 (92-93); i Vic, Biblioteca Capitular 27/II (95-98), del qual dona algun fragment. — J. P. E. [1195]

ABREVIATURES USADES EN LES NOTÍCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Conflent, Vallespir et Montagnes Catalanes* = *Conflent, Vallespir et Montagnes Catalanes. Actes du LIe Congrès de la Fédération historique du Languedoc méditerranéen et du Roussillon, organisé à Prades et Villefranche de Conflent, les 10 et 11 juin 1978. Montpellier 1980.*
- «Hom. Casacuberta II» = *Estudis de llengua i literatura catalanes II. Homenatge a Josep M. de Casacuberta. Montserrat 1981.*
- La pobreza I* = *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval. Volumen misceláneo de estudios y documentos dirigido por Manuel Riu (Anuario de Estudios Medievales. Anejo 9), Barcelona 1980.*
- L'humanisme dans les lettres* = *L'humanisme dans les lettres espagnoles. Études réunies et présentées par Agustin Redondo. XIXe Colloque International d'Études humanistes, Tours 5-17 juillet 1976 (De Petrarque à Descartes XXXIX), Paris 1979.*
- «Misc. Bohigas I» = *Miscel·lània Pere Bohigas I. Pròleg de Germà Colon (Estudis de llengua i literatura catalanes 3). Montserrat 1981.*
- «Misc. Bohigas II» = *Miscel·lània Pere Bohigas II. Pròleg de Germà Colon (Estudis de llengua i literatura catalanes 4). Montserrat 1982.*
- «Proceedings» = *Proceedings on the Fifth International Congress of Medieval Canon Law. Salamanca, 21-25 september 1976, edited by Stephan Kuttner and Kenneth Pennington (Monumenta Iuris Canonici. Series C: Subsidia, vol. 6), Ciutat del Vaticà 1980.*
- Les signatures del final de cada resum pertanyen a Jaume de Puig i Oliver (J. de P.), a Josep Perarnau i Espelt (J. P. E.) i a Josep Urdeix i Dordal (J. U. D.).